

GEDIMINAS
VITKUS

EUROPOS MOZAIKA

28 EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBĖS

GEDIMINAS
VITKUS

EUROPOS MOZAIKA

28 EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBĖS

Gediminas Vitkus

EUROPOS MOZAIKA
28 Europos Sąjungos
valstybės

EUROPOS

GEDIMINAS
VITKUS

28
EUROPOS
SĄJUNGOS
VALSTYBĖS

MOZAIKA

VILNIUS 2013

PRATARMĖ / 6

IVADAS / 8

I DALIS. PIRMASIS ŠEŠETUKAS — VALSTYBĖS EUROPOS BENDRIJOS STEIGĖJOS / 10

PRANCŪZIJA / 12

VOKIETIJA / 23

ITALIJA / 36

NYDERLANDAI / 45

BELGIJA / 54

LIUKSEMBURGAS / 62

II DALIS. TRYS NAUJOKĖS IŠ ŠIAURĖS — PIRMOJI EUROPOS BENDRIJOS PLĖTRA / 70

JUNGTINĖ KARALYSTĖ / 72

DANIJA / 86

AIRIJA / 95

III DALIS. PIETŲ EUROPOS DEMOKRATIJOS — ANTROJI EUROPOS BENDRIJOS PLĖTRA / 103

GRAIKIJA / 105

ISPANIJA / 114

PORTUGALIJA / 122

IV DALIS. „NEUTRALŲ“ PRISIJUNGIMAS — TREČIOJI EUROPOS BENDRIJOS PLĖTRA / 129

AUSTRIJA / 130

ŠVEDIJA / 140

SUOMIJA / 148

TURINYS

V DALIS. ŽYGIS Į RYTUS

I SKYRIUS. DIDŽIAUSIA EUROPOS SAJUNGOS PLĖTRA / 156

LENKIJA / **158**

VENGRIJA / **167**

ČEKIJA / **174**

SLOVAKIJA / **181**

LIETUVA / **187**

LATVIJA / **195**

ESTIJA / **201**

SLOVĖNIJA / **207**

KIPRAS / **212**

MALTA / **217**

II SKYRIUS. ŽINGSNIS Į BALKANUS / 223

RUMUNIJA / **225**

BULGARIJA / **238**

KROATIJA / **249**

VIETOJ PABAIGOS ŽODŽIO. AR BUS DAUGIAU NAUJŲ NARIŲ? / 263

*„**E**uropa turi susivienyti tam, kad išliktų“, – šiuos žodžius prieš šėsis dešimtmečius ištari Prancūzijos užsienio reikalų ministras Robertas Schumanas. Ši idėja jos autoriui pelnė „Europos tėvo“ vardą, o visą Senąją žemyną pamažu vedė vieningos bendrijos vizijos link.*

Pirmieji Europos Bendrijos kūrimosi žingsniai žengti dar susipriešinimo fone, gydantis praėjusio karo žaizdas. Tad 1948-aisiais, kai Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje nuskambėjo šie žodžiai, suvienytos Europos idėja atrodė labai tolima ir drąsi.

Tuomet ji reiškė pragmatiškai sujungtą anglių ir plieno pramonę, kuri, susiedama ekonominius šalių interesus, užkirstų kelią konfliktams. Sakydamas garsiąją kalbą, R. Schumanas pirmiausia galvojo apie taiką – žemyną be karo ir nepasitikėjimo.

Jo vizija išsipildė: 2012 m. Europos Sąjungai įteikta Nobelio premija už taikesnio pasaulio siekį. Apdovanojimu įvertintas darbas, dėl kurio Europos Sąjungos piliečiai gali gyventi demokratiškame, žmogaus teises gerbiančiame ir jas saugančiame, o svarbiausia, taikiame žemyne.

Vis dėlto šiandien Europos vienybė – tai kur kas daugiau. Jos ribos platesnės, o sričių, kuriose siekiama solidarumo, nuolat daugėja. Tačiau anuomet ištarti žodžiai tebėra aktualūs. Kad išliktų, Europos Sąjungos valstybės privalo vienytis kasdien: vie-

PRATARMĖ

VIENINGOS EUROPOS MOZAIKA

nybės labai reikia kovojant su sunkumais dėl klimato kaitos, ji itin svarbi sprendžiant finansinius klausimus, vieningi privalome būti ir susidūrę su socialinėmis problemomis, ir stiprėjant bei spartėjant ekonomikos globalizacijai. Būdama Europos Sąjungos nare, Lietuva jau pamatė, kad siekti tikslų kartu su visu žemynu yra kur kas lengviau, nei tai daryti pavieniui.

Kalbėdami apie vienybę, privalome nepamiršti ir daugybės Europoje esančių skirtumų bei savitumų. Juk Europos Sąjunga – tai 28 nepriklausomos valstybės su savo nacionalinėmis vyriausybėmis ir regionine valdžia. 24 oficialios kalbos ir dešimtys dialektų. Daugiau nei 80 etninių grupių, turinčių skirtingas šaknis ir puoselėjančių įvairias kultūrines tradicijas. Visos pagrindinės pasaulio religijos po vienu stogu.

Visa tai – marga Europos mozaika.

Kad galėtume kasdien kurti ir puoselėti vieningą žemyną, turime kuo geriau pažinti vieni kitus ir suprasti skirtumus, kuriuos lemia įvairios kalbos, tradicijos, istorija, temperamentai, istorinė patirtis. Šios skirtybės – tai Europos turtas, kuriuo privalome didžiuotis, kurį turime sumaniai naudoti. Juk jis padeda mokytis vieniems iš kitų ir žvelgti į pasaulį kur kas plačiau, atviriau.

Tikimės, kad ši knyga padės geriau pažinti stulbinamą Europos įvairovę ir lengviau suprasti vieniems kitus. Apie kiekvieną Europos Sąjungos valstybę ir tai, kas formuoja jos požiūrį, pasakoja politologas, vienas geriausių Europos Sąjungos specialistų Lietuvoje prof. dr. Gediminas Vitkus.

Linkime įdomaus ir naudingo skaitymo!

Dr. Natalija Kazlauskienė
Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje vadovė

Šiandieninę Europos Sąjungą jau sudaro 28 valstybės. Šis iki šiol Europoje nematytas valstybių susivienijimas jungia labai skirtingus kraštus, todėl suprantama, kad tokiems unikaliems tarptautiniams santykiams skiriama daug dėmesio. Galima rasti gausybę informacijos apie Europos Sąjungą, apie ją parašyta aibė mokslinių monografijų ir straipsnių, pranešimai apie įvykius joje ir aplink ją mirga pirmuosiuose didžiausių dienraščių puslapiuose ir televizijos naujienų laidose. Tad visiškai pagrįstai skaitytojas gali paklausti: kam reikalinga dar viena knyga apie Europos Sąjungą? Ką naujo dar galima sužinoti apie ją?

Atsakymas į šiuos klausimus būtų toks: šioje knygoje norima atkreipti žvilgsnį į neretai nepelnytai dėmesio nuošalėje paliekamus, bet iš esmės svarbiausius Europos Sąjungos struktūrinius elementus – į kiekvieną jos valstybę narę. Nederėtų pamiršti, kad Europos Sąjunga – tai visų pirma ne jos institucijų, bet jos valstybių politinės valios vaisius. Institucijos gali sėkmingai veikti ir plėtotis tikrai tuomet, kai sutaria valstybės. Jeigu tokio sutarimo nėra, negalime tikėtis ir integracijos sėkmės.

Norint perprasti, kas yra Europos Sąjunga ir kaip ji veikia, svarbu ne tik nusimanyti apie jos institucijas ir struktūras, bet ir suvokti, kas yra, kuo gyvena ir kaip mąsto pačios Europos Sąjungos valstybės ir jų piliečiai, kas skatina juos žengti savanoriško vienijimosi keliu, kas tą procesą kreipia viena arba kita linkme ir pagaliau kodėl kartais valstybės ir jų piliečiai Europos Komisijos ar kai kurių valstybių iškeltas idėjas atmeta ir

netgi tiesiai pasako: ne, šituo keliu mes neisime. Taigi tolesnei Europos Sąjungos raidai valstybių nesutarimai, skirtumai, savitas mąstymas yra taip pat svarbu, kaip ir jų sutarimas, o kartais net dar svarbiau.

Iš čia ir išplaukia pagrindinis šio leidinio tikslas: pažvelgti ne tik į tai, kas Europos Sąjungos valstybėms bendra, bet ir į tai, kas kiekvienai iš jų suteikia savitumo ir išskirtinumo, pagaliau į tai, kas kiekvienai atskirai valstybei yra be galo svarbu ir bran- gu, kas mums padeda suprasti ir paaiškinti, kodėl kuri nors valstybė elgiasi vienaip, o ne kitaip. Suvokę ir išanalizavę tai, galėsime geriau perprasti ir pačią Europos vieniji- mosi dvasią, daug aiškiau įsivaizduoti, kas iš tikrųjų yra dabartinė Europos Sąjunga.

Šiandien beveik visi žino, kokios yra pagrindinės Europos Sąjungos institucijos. Atrodo, netgi pirmokai jau yra girdėję apie Europos Komisiją ar Europos Parlamentą. Bet turbūt daug mažiau rasime žmonių, kurie išvardytų visas Europos Sąjungos val- stybes arba bent jau pasakytų, kiek iš viso jų yra, kodėl ir kokios Europos šalys yra į ją įstojusios. Be abejo, geriausiai yra žinomos didžiosios Europos valstybės – Prancūzija, Vokietija, Jungtinė Karalystė, kurios ir šiandien pasaulio politikos arenoje neretai būna svarbesnės už pačią Europos Sąjungą. Tačiau Europos Sąjunga – tai lygiųjų sąjunga, ir priimant visai Europai skirtus sprendimus svarbus yra kiekvienos valstybės balsas. Todėl ir mes susipažinsime su visomis Europos Sąjungos valstybėmis. Ir padarysime tai remdamiesi istoriniu principu, t. y. apibūdindami šalis ne pagal dydį ar abėcėlę, bet pagal jų apsisprendimo tapti Europos integracijos dalyvėmis laiką.

Baigdamas šį trumpą įvadą norėčiau padėkoti istorikui Edmundui Antanui Rimšai ir architektui Nerijui Paruliui už vertingas pastabas ir pataisas, padėjusias pa- gerinti šio leidinio kokybę.

Vilnius, 2013 m. rugsėjis

Autorius

Nors Europos Bendrijos steigėjos buvo tiktai šešios valstybės, organizacijos pavadinime neatsitiktinai yra žodis Europos. Mat dar 1950 m. gegužės 9 d. Prancūzijos užsienio reikalų ministro Roberto Schumano (1886–1963) deklaracijoje, pradėjusioje šiuolaikinę Europos integracijos procesą, buvo sakoma, kad steigiama Europos anglių ir plieno bendrija bus atvira ir kitoms Europos valstybėms, kurios dėl vienokių ar kitokių priežasčių tuomet negalėjo ar nenorėjo būti tarp Bendrijos steigėjų. Vėliau ši nuostata buvo įrašyta ir į oficialias 1951 m. bei 1957 m. Europos bendrijų steigimo sutartis ir atkartota 1993 m. Europos Sąjungos sutartyje.

Iš tikrųjų taip susiklostė, kad šeštajame dešimtmetyje į Europos Bendriją daugelis šalių tiesiog negalėjo stoti, kad ir ko būtų norėję jų piliečiai. Nuo Europos civilizacijos geležine uždanga buvo atkirsta visa Vidurio ir Rytų Europa. Bijodamos Sovietų Sąjungos nepasitenkinimo, į Europos Bendriją nestojo ir tokios neutraliomis pasiskelbusios šalys kaip Austrija, Suomija ir Švedija. Į Europos Bendriją negalėjo stoti ir tokios Pietų Europos šalys kaip Ispanija ar Portugalija, nes jas valdę diktatoriai nė neketino atkurti demokratinio valdymo. Pagaliau į Europos Bendriją stoti nepanoro Jungtinė Karalystė, nors ir buvo kviečiama. Britai gana skeptiškai žiūrėjo į pačią Europos vieningosios idėją ir netikėjo, kad ji gali būti sėkmingai įgyvendinta. Britų nuomone, net jeigu Europos Bendrijos įsteigimas vis dėlto pasiteisintų, tai būtų naudinga Prancūzijai ir Vokietijai, kurių

I DALIS

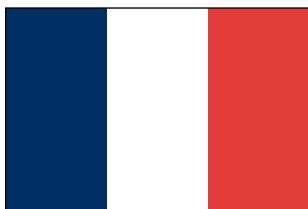
PIRMASIS ŠEŠETUKAS – VALSTYBĖS EUROPOS BENDRIJOS STEIGĖJOS

susitaikymas yra taikos Europoje pagrindas. Tuo tarpu Britanija ir viena jautėsi ganėtinai užtikrintai. Jos pavyzdžiu sekė ir su ja ekonomiškai susijusios Šiaurės šalys. Britai, skandinavai, taip pat visuomet neutralūs šveicarai nusprendė įsteigti Europos Bendrijai alternatyvią organizaciją – Europos laisvosios prekybos asociaciją (EFTA).

Taigi Europos Bendriją įsteigė tikrai šešios Vakarų Europos valstybės: Prancūzija, Vokietijos Federacinė Respublika*, Italija, Belgija, Nyderlandai ir Liuksemburgas. Valstybes Europos Bendrijos steigėjas labai lengva atsiminti, nes trys iš jų – Prancūzija, Vokietija ir Italija – yra didelės valstybės, kiekvienoje iš jų tuo metu gyveno per 50 mln. gyventojų, ir trys mažos valstybės, kurios dar iki Europos Bendrijos įsteigimo buvo sudariusios pagal tų šalių vardų pradžią Beneliuksu vadinamą ekonominę sąjungą.

Na, o dabar su šiomis šešiomis valstybėmis – Europos integracijos pirmeivėmis susipažinkime iš arčiau.

* Pavadinimas „Vokietija“ tuomet buvo vartojamas tikrai istorine prasme. Po Antrojo pasaulinio karo vietoje vienos Vokietijos buvo sukurtos dvi valstybės: Vokietijos Federacinė Respublika ir Vokietijos Demokratinė Respublika. Antroji buvo Sovietų Sąjungos įtakos zonoje ir, savaime suprantama, negalėjo dalyvauti Europos integracijos procese. Tikrai kai 1990 m. nuėjo egzistuoti Vokietijos Demokratinė Respublika, jos teritorija ir gyventojai įsiliejo į Vokietijos Federacinę Respubliką ir kartu į visą Europos Bendriją.

VARDAS Prancūzijos (pranc. *France*) vardas yra kildinamas iš frankų genčių vardo. Kadangi žodis *frankai* reiškia „laisvi“, tai, turint omenyje Prancūzijos didžiosios revoliucijos iškeltus idealus, galima sakyti, kad Prancūzijos vardas tikrai pasiteisina.

SIMBOLIKA Svarbiausias Prancūzijos simbolis – trispalvė mėlynos, baltos ir raudonos spalvų vėliava. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3. Po Didžiosios revoliucijos ji pakeitė tradicinę baltą Prancūzijos karalystės vėliavą su Burbonų (pranc. *Bourbons*) dinastijos simboliais geltonomis lelijomis.

Trispalvės vėliavos atsiradimo istorija siejama su 1789 m. liepos 14 d. vykusiu Bastilijos šturmu. Iš pradžių šios spalvos simbolizavo karaliaus (balta spalva) ir Paryžiaus miesto (mėlyna ir raudona) vienybę siekiant permainų. Ši sąjunga buvo trumpalaikė, tačiau iš tokio spalvų derinio atsirado vėliava, kuri ir šiandien tebėra svarbiausias ir oficialus Prancūzijos simbolis. Pirmoji porevoliucinė Prancūzijos vėliava buvo raudonos, baltos ir mėlynos spalvų, tačiau vėliau, 1794 m., nušalinus nuo valdžios jakobinų diktatūrą ir norint pabrėžti atsiribojimą nuo kraugeriško teroro, raudona ir mėlyna spalvos buvo sukeistos vietomis. Vėliavos priekyje vietoj buvusios revoliucinės raudonos spalvos atsirado mėlyna.

Įdomu tai, kad Prancūzija, kitaip nei kitos šalys, neturi oficialaus valstybės herbo. Prancūzijos revoliucionieriai manė, jog heraldika – tai aristokratijos, nuo kurios jie atsiribojo, menas. Vietoj

FRANCE

herbo savotiška neoficialia Prancūzijos emblema kurį laiką buvo galų gaidys. Mat lotyniško žodžio *Gallus* reikšmė – ir „Galija“, t. y. kraštas, kur šiandien yra įsikūrusi Prancūzija, ir gerai žinomas paukštis. Tuometinė keltų gentis galai nelaikė gaidžio savo simboliu, bet, matyt, dėl žodžių panašumo gaidys ilgainiui tapo Prancūzijos simboliu, o Renesanso laikais jį imta sieti ir su besiformuojančia tauta, kaldinti ant monetų. Didžioji revoliucija įteisino gaidį kaip oficialų simbolį, bet netrukus jį panaikino Napoleonas, pareiškęs, jog gaidys yra per silpnas, kad galėtų būti tokios imperijos, kokia tapo Prancūzija, simboliu. Vietoj gaidžio atsirado antikinės Romos imperijos erelis. Vėliau gaidys oficialaus statuso taip ir nebeatgavo, nors neoficialiu Prancūzijos simboliu išlieka iki šiol.

Šiandien Prancūzijai valstybės herbą atstoja 1905 m. per Ispanijos karaliaus vizitą pirmą kartą kaip valstybės simbolis panaudota emblema, kurioje vaizduojamas nuo senovės Romos laikų žinomas aukščiausios valdžios simbolis fascija. Fascija – tai odiniu diržu surištas virbų ryšulys su įsmeigtu į jį kirviu. Surišti virbai simbolizuoja visuomenės santvarkos pastovumą, o kirvis – aukščiausią valdžią. Auksinė prancūziška fascija vaizduojama žydrame fone. Ji papuošta ažuolo ir lauro vainikais, ant ją juosiančios juostos užrašytas Prancūzijos didžiosios revoliucijos šūkis: *Liberté égalité fraternité*, t. y. „Laisvė, lygybė, brolybė“. Emblemos skydą juosia garbės legiono ordinas ir jo kaklaraištis. Ši emblema pamažu ir tapo neoficialiu valstybės simboliu, kuris kabinamas ant kitose šalyse veikiančių ambasadų pastatų, o nuo 1953 m. naudojamas ir Prancūzijos reprezentacijai Jungtinėse Tautose.

Nors Prancūzija ir neturi oficialaus herbo, užtat plačiai žinomas jos himnas „Marselietė“ (*Marseillaise*) – maršas, kurį 1792 m., prasidėjus Prancūzijos ir Austrijos karui, Strasbūre sukūrė nacionalinės gvardijos karininkas Rouget de Lisle'is (1760–1836). Iš pradžių tai buvo *Chant de guerre pour l'armée du Rhin*, t. y. Reino armijos kovos maršas. Jis greitai išpopuliarėjo kariuomenėje. Vėliau jam prigijo „Marselietės“ vardas, nes Paryžiuje jį išpopuliarino iš Marselio atvykęs savanorių batalionas.

GEOGRAFIJA Prancūzijos plotas yra 543 965 kv. km. Jai priklauso Korsikos sala. Aukščiausias Prancūzijos kalnas Monblanas (*Mont Blanc*) yra Alpėse. Jo aukštis 4807 m. Šis kalnas aukščiausias ir visoje Europoje. Ilgiausia Prancūzijos upė Luara (*Loire*) yra 1012 km ilgio.

Šalies geografinė padėtis yra labai patogi ir gana saugi. Prancūzija yra tarsi tiltas tarp Atlanto vandenyno ir Viduržemio jūros. Jos teritorijos kontūras brėžia kone taisyklingą šešiakampį. Vieną jo kraštą vakaruose skalauja Atlanto vandenynas, kitą šiaurėje – Lamanšo sąsiauris, o trečią pietuose – Viduržemio jūra. Pietuose Prancūziją nuo Ispanijos skiria Pirėnų kalnai, rytuose nuo Italijos – Alpės, o nuo Šveicarijos – Jurá kalnai. Ir tik vienintelėje šiaurės rytų pusėje Prancūzija neturi aiškių natūralių gamtinių ribų, skiriančių nuo kaimyninių valstybių, todėl suprantama, kad šia silpna vieta ne kartą pasinaudojo Prancūzijos priešai, o patys prancūzai nesyk mėgino išplėsti savo teritoriją iki natūralia riba galinčia tapti Reino upės.

POLITINĖ SISTEMA Dabar galiojanti Prancūzijos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1958 m. referendumu. Ji įtvirtino demokratinę politinę sistemą, tačiau su stipria prezidento valdžia. Tokį sprendimą lėmė ankstesnės parlamentinės demokratijos nestabilumas. Pagal dabartinę Konstituciją Prancūzijos vyriausybės sudėtis paprastai priklauso nuo parlamento rinkimų rezultatų, tačiau šalies vadovas, prezidentas, renkamas penkeriems metams, turi plačius įgaliojimus ir prireikus arba šalyje kilus krizei gali netgi perimti vadovavimą vyriausybei.

Prancūzijos parlamentas sudarytas iš dvejų rūmų. Aukštesnieji rūmai, Senatas, turi 348 atstovą, renkamą netiesiogiai devyneriems metams. Žemesnieji rūmai, Nacionalinis Susirinkimas, susideda iš 577 tiesiogiai renkamų atstovų.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Prancūzijoje gyveno apie 65,6 mln. gyventojų. Didžioji dauguma prancūzų laiko save katalikais.

Šiandieninė Prancūzija neretai didžiuojasi tuo, kad yra vieninga tauta, turinti bendrą vertybių, pilietinę savimonę ir prancūzų kalbą. Tačiau, žinoma, tokia didelė šalis negalėjo būti apgyvendinta vienintelės tautos. Romėnų laikais dabartinės

Prancūzijos teritorijoje gyveno keltų gentys, kurias romėnai vadino galais. Žlugus Romos imperijai, į tas žemes įsiveržė germanų gentys frankai. Be to, dar reikia neužmiršti įvairiais laikotarpiais plūdusių gausių imigrantų srautų iš įvairiuose pasaulio žemynuose išsimėčiusių Prancūzijos kolonijų. Štai iš viso to ir susiformavo šiuolaikinė prancūzų tauta.

Prancūzija neabejotinai yra viena didžiausių, seniausių ir svarbiausių Europos valstybių ir Europos kultūrų. Prancūzijos kultūrinės pozicijos buvo iškovotos dar viduramžiais. XVII a. Europoje – Prancūzijos amžius. Prancūzijos karaliaus dvaras visai Europai diktavo madas ir taisykles (beje, mados, taip pat ir meno sostinės reputaciją Paryžiui sėkmingai sekasi išlaikyti iki šių dienų). Būtent tuomet prancūzų kalba tapo visų civilizuotų šalių aristokratų, diplomatų ir paprasčiausiai išsilavinusių žmonių bendravimo kalba.

Ir šiandien šalyje rasime daug architektūros paminklų – nuo romanikos iki modernizmo. Prancūzijos intelektualinis gyvenimas klesti jau nuo XVIII a. enciklopedistų laikų. XIX ir XX a. sandūroje dailėje įvyko didelis, kone italų Renesansui tolygus pasaulinės reikšmės proveržis – susikūrė impresionizmo mokykla, kurios pradininku tapo Claude'as Monet (1840–1926). Žymiausias jo paveikslas – „Vandens lelijos“.

Prancūzų literatūros istorijoje vėlgi gausu pasaulinio garso pavardžių. Užtenka paminėti „Trijų muškietininkų“ ir „Grafo Montekristo“ autorių Alexandre'ą Dumas (1799–1850) arba „Paryžiaus katedros“ autorių Victorą Hugo (1802–1885), arba „20 000 mylių po vandeniu“ autorių Jules'į Verne'ą (1828–1905), arba „Mažojo princo“ autorių Antoine'ą de Saint-Exupéry (1900–1944).

Prancūzijos kultūros laimėjimų sąrašas iš tiesų yra begalinis.

Reikėtų ne tik atskiros knygos, bet ir ištisos bibliotekos, kad būtų galima išvardyti prancūzų mokslo ir visų be išimties meno šakų laimėjimus.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Prancūzijos sostinė Paryžius (*Paris*) yra didžiausias ir reikšmingiausias šalies miestas. Jame gyvena 2,25 mln. gyventojų. Paryžių supa didžiulė miestų pajodų aglomeracija, čia

gyvena net penktadalis visos Prancūzijos gyventojų. Nors vyriausybės ne kartą mėgino bent šiek tiek decentralizuoti Prancūziją ir „nukrauti“ Paryžių, šis centras ir toliau nesulaikomai auga.

Paryžiuje gausu istorijos, meno ir architektūros paminklų: Triumfo arka, Luvras, Dievo Motinos katedra. Tačiau pagrindinis Paryžiaus simbolis yra Eifelio bokštas. Jis pastatytas XIX a. pabaigoje, kai šalis rengėsi pažymėti Didžiosios revoliucijos šimtmetį. Tuomet Paryžiuje buvo rengiama ir pasaulinė paroda *Expo*. Parodos rengėjai norėjo, kad ji kuo nors išsiskirtų ir visi ilgai ją prisimintų. Galiausiai buvo pasirinktas inžinieriaus Gustave'o Eifelio siūlymas iš metalo pastatyti 300 m aukščio bokštą. Šis projektas sulaukė labai prieštarų vertinimų, daugelis juo labai piktinosi ir sakė, kad virš jaukaus Paryžiaus bokštas atrodys kaip baidyklė. Kiti tiesiog baiminosi dėl saugumo, kad bokštas nenugriūtų, – juk buvo numatyta jį pastatyti per dvejus metus, nors jis turėjo būti tris kartus aukštesnis už šimtmečius statytą Paryžiaus Dievo Motinos katedrą. Net 300 kultūros ir meno veikėjų pareikalavo bokšto statybą nutraukti. Galiausiai aistros nurimo, kai parodos rengėjai pažadėjo po renginio bokštą išardyti. Tačiau kai jis 1889 m. liepos 6 d. buvo baigtas, iškilmingai atidarytas ir iliuminuotas 22 tūkst. dujinių žibintų, kilo milžiniška patriotizmo, susižavėjimo ir entuziazmo banga. Tapo aišku, kad bokšto šalininkai laimėjo. Susižavėjimas naujuoju statiniu buvo toks didelis, kad vien mintis apie bokšto išardymą būtų buvusi palaikyta šventvagyste ir išdavyste.

Kiti pagal gyventojų skaičių didžiausi Prancūzijos miestai: Marselis (*Marseille*, 851 tūkst. gyv.), Lionas (*Lyon*, 484 tūkst. gyv.), Tulūza (*Toulouse*, 441 tūkst. gyv.), Nica (*Nice*, 343 tūkst. gyv.), Nantas (*Nantes*, 284 tūkst. gyv.), Strاسبūras (*Strasbourg*, 272 tūkst. gyv.). Pastarasis yra ne tik istorinės Elzaso provincijos, dėl kurios nuolat varžėsi Prancūzija ir Vokietija, centras, bet ir viena iš neformalių naujosios suvienytos Europos sostinių. Strاسبūre šiandien yra įsikūrę ir veikia Europos Taryba, Euro-

pos Žmogaus Teisių Teismas ir Europos Parlamentas. Šis miestas neatsitiktinai buvo parinktas Europos institucijoms – tikėtasi sutaisyti amžinas vakarykštes priešininkes Prancūziją ir Vokietiją. Miestas ir kraštas, ilgai buvę Europos nesantaikos auka, dabar turėjo tapti santarvės ir taikos simboliu.

ISTORIJA Senaisiais laikais dabartinės Prancūzijos teritorijoje gyveno keltų gentys, kurias romėnai vadino galais. Iš čia buvo kilęs ir senasis šalies vardas – Galija. Galiją romėnai valdė nuo I a. pr. Kr. iki V a. po Kr., t. y. net šešis šimtus metų. V a. Galiją užkariavo ir joje įsitvirtino senovės germanų gentys – frankai. Savo galios viršūnę frankai buvo pasiekę apie 800 m., kai jų karalius Karolis Didysis (*Charlemagne*, 742–814) savo valdžiai pajungė didžiulę teritoriją, apimančią maždaug šiuolaikinės Prancūzijos, Vokietijos, Italijos ir Nyderlandų žemes. Beje, Karolio Didžiojo frankų valstybės teritorija stebėtinai sutapo su šiuolaikine po Antrojo pasaulinio karo susikūrusia Europos Bendrijos, kai jai priklausė dar tikrai šešios valstybės steigėjos, teritorija. 814 m. mirus Karoliui Didžiajam, frankų valstybėje ilgai netilo vaidai, kol pagaliau imperija suskilo. 843 m. įkurta Vakarų frankų karalystė tapo tuo politiniu dariniu, iš kurio išaugo šiuolaikinė Prancūzija.

Viduramžiais šalis dar ne kartą buvo susiskaldžiusi, bet Prancūzijoje tolygiai stiprėjo karalių valdžia, kol galiausiai maždaug XIII–XIV a. susiformavo stipri centralizuota monarchija. Prancūzijos valstybės vos nesužlugdė vadinamasis Šimtmetis (1337–1415) karas su Anglija, kurios valdovai pretendavo į dideles valdas Prancūzijoje. Jeigu tos ambicijos būtų buvusios patenkinamos, tuomet būtų buvę neįmanoma sukurti vieningos ir stiprios Prancūzijos karalystės. Laimėję karą ir atsikratę Anglijos grėsmės, Prancūzijos karaliai toliau rūpinosi savo valdžios centralizacija ir politinės galios stiprinimu. Didžiausia centralizacija vyko XVII a. karaliaus Liudviko XIV (*Louis XIV*, 1638–1715) laikais, kai karalius turėjo visišką teisę sakyti: *L'Etat, c'est moi!* („Valstybė – tai aš!“).

Iš pradžių absoliutinė karalių valdžia teigiamai veikė šalies raidą. XVII a. Prancūzija tapo viena iš politiškai galingiausių, ekonomiškai labiausiai klestinčių ir kultūros atžvilgiu pirmaujančių Europos valstybių. Būtent

tuomet Prancūzija užvaldė daugumą užjūrio teritorijų ir tapo galingiausia pasaulyje kolonijine imperija. XVIII a. pirmojoje pusėje Amerikoje jai priklausė Kvebekas, Luiziana, Haitis, Martinika, Gvadelupa, Gviana, taip pat Marokas, Senegalas ir kita „juodoji“ Afrika, didelės valdos Indijoje.

XVII a. pasiekusi savo galios, klestėjimo ir šlovės viršūnę, Prancūzija pamažu ėmė silpti. Europos kontinente ji nuolat varžėsi su pagrindine konkurente – Habsburgų imperija, o užjūryje ją vis labiau spaudė galingiausią pasaulio laivyną sukūrusi Anglijos karalystė. Galiausiai XVIII a. pabaigoje Prancūziją iš vidaus sukrėtė ir politinę santvarką iš esmės pakeitė Didžioji revoliucija. Prancūzijos didžioji revoliucija buvo nukreipta prieš absoliutinę monarchų valdžią, prieš žmonių skirstymą į luomus, ji kėlė piliečių laisvės, lygybės, brolybės, patriotizmo idealus. Prancūzija ir vėl tapo idėjine visos Europos pažangiųjų ir demokratiųjų jėgų lydere. Jos pavyzdžiu panoro sekti ir kitos Europos tautos. Būtent Prancūziją galima laikyti 1848 m. per visą Europą nusiritusio Tautų pavasario pagrindine įkvėpėja.

Antra vertus, Prancūzijos didžioji revoliucija buvo gana prieštaringas procesas, joje šviesūs idealai susipynė su žiaurumu ir neteisybe, gėris su blogiu, gyvenimo džiaugsmas su mirtimi. Po revoliucijos atsiradę tokie reiškiniai kaip jakobinų diktatūra, Direktorijos korupcija, Napoleono imperializmas liudijo, kad prancūzams sunkiai sekasi stabilizuoti savo politinę sistemą. Prancūzija blaškėsi tarp tokių sunkiai suderinamų dalykų kaip noras susigrąžinti ankstesnę pasaulinę imperijos šlovę ir siekis turėti laisvą, demokratinę ir pažangią šalį. Tad neatsitiktinai Prancūzijos XIX ir XX a. istorija periodizuojama jau tiesiog numeruojant jos valdymo formas:

Pirmoji respublika, 1792–1804,

Pirmoji imperija, 1804–1815,

Restauracija, 1815–1830,

Liepos monarchija, 1830–1848,

Antroji respublika, 1848–1852,

Antroji imperija, 1852–1870,

Trečioji respublika, 1870–1940,

Ketvirtoji respublika, 1946–1958,

Penktoji respublika, nuo 1958 m.

Kiekvienas iš šių laikotarpių yra kupinas dramatiškų permainų, aistrų ir įvykių, bet pirmą pažiūrėkime, kas lėmė, kad XX a. viduryje Prancūzija tapo, ko gero, pagrindine Europos integracijos iniciatore. Čia turbūt labiausiai vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad ir Pirmoji, ir Antroji Prancūzijos imperija sulaukė liūdno galo. Pirmuoju atveju 1815 m. Napoleoną sutriuškino susivienijusios Europos monarchijos, antruoju atveju 1870 m. Napoleonas III pralaimėjo karą su Prūsija. Ši nesėkmė Prancūzijai buvo ypač skausminga: ji prarado Elzasą ir Lotaringiją, be to, vietoje smulkių vokiečių valstybių konglomerato susiformavo nauja ir galinga Vokietijos imperija, apie kurios įkūrimą buvo paskelbta ne kur kitur, bet žymiausioje Prancūzijos karalių rezidencijoje Versalyje. Nuo tada Vokietija laikyta nuolatiniu grėsme Prancūzijai šaltiniu, o šių dviejų valstybių įtampa tapo nuolatine grėsme visos Europos taikai.

Konflikto nereikėjo ilgai laukti. 1914–1918 m. Prancūzija ir Vokietija kariavo ilgą, sekinantį, daugybę gyvybių nusinešusį ir galiausiai beprasmį karą. Prancūzija buvo tarp šio karo laimėtojų ir nepraleido progos atsigriebti už 1870 m. pralaimėjimą. 1918 m. Versalio taikos sąlygos Vokietijai buvo labai sunkios. Ji ne tik neteko daug teritorijų, bet ir turėjo sumokėti Prancūzijai milžiniškas reparacijas. Vokietijoje dėl to neišvengiamai kilo revanšistinės nuotaikos. 1940 m. – vėl karas. Geriau pasirengusi Vokietija lengvai nukariavo Prancūziją, o jos kariuomenė Paryžiuje surengė paradą.

Pagaliau 1945 m. prancūzai drauge su sąjungininkais sutriuškino hitlerinę Vokietiją, bet tuomet ir vėl iškilo klausimas: kokie turėtų būti tolesni Prancūzijos ir Vokietijos santykiai? Kaip jie turėtų būti sutvarkyti, kad po kurio laiko vėl nekiltų šių šalių konfliktas, dabar jau ketvirtą kartą. Prancūzija norėjo vienaip ar kitaip užsitikrinti, kad ateityje Vokietija niekada nebekels jai grėsmės. Vėl buvo svarstomi Vokietijos silpninimo ir netgi jos suskaldymo planai, tačiau jiems nepritarė Prancūzijos sąjungininkės JAV ir Jungtinė Karalystė. Vis atšiauresniam tampant šaltajam karui, amerikiečiai ir britai siekė kuo greičiau atkurti Vokietijos ekonominę ir karinę galią, įtraukti ją į bendrą Vakarų gynybinę ir ekonominę sistemą. Bet išeitis buvo rasta. Ją pasiūlė patys prancūzai.

1950 m. gegužės 9 d. buvo paskelbtas Prancūzijos užsienio reikalų ministro Roberto Schumano (1886–1963) planas suvienyti Vokietijos ir Prancūzijos anglių ir plieno pramonę ir perduoti jos valdymą nė vienai iš vyriausybių nepavaldžiai viršvalstybinei institucijai. Tame plane buvo sakoma:

Norint suartinti Europos tautas, reikia panaikinti nuo amžių tarp Prancūzijos ir Vokietijos egzistuojančias priešybes. Kad ir kokie būtų veiksmai, jie visų pirma turi apimti šias dvi valstybes. Vadovaudamasi šiuo tikslu, Prancūzijos vyriausybė siūlo nedelsiant imti veikti vienoje konkrečioje, bet lemiamoje srityje, – Prancūzijos vyriausybė siūlo visą Prancūzijos ir Vokietijos anglių ir plieno pramonę pavesti valdyti bendrai Vyriausiajai valdybai, veikiančiai kitoms Europos valstybėms atviroje organizacijoje [...].

Anglių ir plieno pramonė buvo svarbiausias to meto karinės galios šaltinis, tad pats faktas, kad šios dvi pagrindinės Europos valstybės šiuose sektoriuose atsisakė nacionalinės kontrolės ir perdavė ją viršvalstybinei institucijai, iš esmės padarė neįmanomą tų valstybių karinį konfliktą. Paties Schumano žodžiais tariant, jo planas turėjo „padaryti karą ne tik sunkiai įsivaizduojamą, bet ir materialiai neįmanomą“. Būtent siekis pašalinti karą iš Europos politikos tapo pagrindiniu ir šiandien sėkmingai besiplėtojančios Europos integracijos motyvu. O šio plano autorystė ir Europos integracijos pirmtakės garbė, be abejo, tenka Prancūzijai.

PRANCŪZIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Taigi, suprantama, kad ir šiandien Prancūzija yra viena iš svarbiausių Europos Sąjungos valstybių, be kurios iniciatyvų, dalyvavimo, pritarimo ir paramos Europos integracijos procesas ir Europos Sąjungos egzistavimas būtų iš viso sunkiai įsivaizduojamas. Tačiau, nepaisant Prancūzijos bendros paramos integracijai, jos požiūris į Europos vienijimąsi nėra paremtas vien nesavanaudišku idealizmu ir gerais norais. Prancūzija visada pasižymėjo ir tuo, kad jos vyriausybės politika grindžiama gerai pasvertais nacionaliniais interesais, kurie ne visada yra laisvi nuo savotiško „didybės komplekso“ ir noro matyti Prancūziją neginčijama politine ir moraline visos Europos lydere. Ši nuostata buvo ypač ryški, kai Prancūzijai 1958–1969 m. vadovavo prezidentas Charles'is de Gaulle'is (1890–1970). De Gaulle'is netgi buvo linkęs pakeisti jau sukurtą Europos bendrijų pobūdį, padaryti jas labiau priklausomas nuo valstybių narių vyriausybių ir galbūt netgi

pertvarkyti jas į Prancūzijos vadovaujamą valstybių sąjungą. Dėl to Prancūzijos prezidentas priešinosi ir Europos Bendrijos plėtimui – jis net du kartus vetavo Jungtinės Karalystės paraišką tapti jos nare. Būtent dėl to daugeliui stebėtojų netgi atrodė, kad Europos integracija iš esmės buvo ne savarankiškas procesas, o tik Prancūzijos politikos Europoje ir pasaulyje projekcija. Iš dalies tai teisybė, nes Prancūzija gali naudotis Europos Sąjungos teikiamomis galimybėmis ir siekti, kad Europos, o drauge ir Prancūzijos, gamintojai būtų apsaugoti nuo pasaulinės konkurencijos, kad jos žemdirbiai gautų dosnias Europos Bendrijos žemės ūkio subsidijas, o prancūzakalbė kultūra plėstų savo gerbėjų būrį.

Vis dėlto tvirtinimas, kad Europos integracija naudinga tiktai Prancūzijai, o kitos valstybės tėra išnaudojamos, visiškai neatitinka tikrovės. Kiti Prancūzijos lyderiai, palyginti su de Gaulle'iu, buvo gerokai nuosaukesni ir daug kuo prisidėjo prie Europos integracijos didinimo. 1974–1981 m. prezidentavusio Valéry Giscard d'Estaing'o (g. 1926) iniciatyva nuo 1974 m. Europos integraciją globoja ir iš esmės jai vadovauja iš valstybių politinių lyderių sudaryta Europos Vadovų Taryba, kuri ilgainiui tapo svarbiausius politinius sprendimus priimančiąja institucija. 1981–1995 m. prezidentavęs François Mitterrand'as (1916–1996) nuosekliai rėmė bendrosios rinkos ir pinigų sąjungos kūrimo programas. Dėl šios paramos 2002 m. Prancūzijoje ir dar vienuolikoje kitų ES valstybių buvo įvesti bendri pinigai – eurai.

Tačiau, nepaisant Prancūzijos lyderių nuopelnų Europos integracijai, Prancūzija vis dėlto ir toliau lieka tarp išrankiausių Europos Sąjungos valstybių ir neskuba besąlygiškai remti visų be išimties Europos integracijos projektų ir sumanymų. Tai akivaizdžiai patvirtino neigiami 2005 m. gegužės 29 d. referendumo dėl Sutarties dėl Konstitucijos Europai rezultatai. Iš 69,34 proc. referendumo dalyvavusių rinkėjų dauguma (54,68 proc.) balsavo „prieš“ ir taip pakvietė visą Europą dar kartą stabtelėti ir gerai pasverti, ar tikrai siūlomos reformos yra reikalingos ir neišvengiamos.

DEUTSCHLAND

VARDAS Patys vokiečiai šalį vadina *Deutschland*. Įdomu tai, kad visi kaimynai vartoja vis kitokius jos vardus, išskyrus germanų kilmės danus, kurie ją vadina *Tyskland*, ir olandus, ją vadinančius *Duitsland*. Antai prancūzai Vokietiją vadina *l'Allemagne*, italai – *Tedesca*, čekai – *Nemecka*, lenkai – *Niemcy*. Baltai vokiečius vadina dar keisčiau: lietuviai sako *Vokietija*, *vokiečiai*, o latviai – *Vācija*, *vāci*. Spėjama, kad šis vardas yra kilęs iš vietovardžio *Vokia*, tačiau jo kilmė taip ir lieka neaiški. Užtat plačiai yra paplitęs dar senovės Romos istoriko Tacito (55–125) pavartotas vardas. Tacito veikalas apie senovės vokiečius, t. y. germanus, taip ir vadinosi – „Germania“. Štai šį pavadinimą ir šiandien daugelis tautų (pvz., anglai, rusai) vartoja kalbėdamos apie Vokietiją.

Toks Vokietijos vardų rinkinys atsirado, matyt, dėl to, kad ji visada buvo didelis ir įvairialypis kraštas, kad vieninga Vokietijos valstybė iš įvairių germanų genčių, o vėliau – iš atskirų valstybių ir valstybėlių formavosi labai ilgai. Dabar manoma, kad šiuolaikiniai vokiečiai yra kilę iš šešių pagrindinių genčių (bavarų, alemanų, tiūringų, saksų, fryzų ir frankų), kurių buvimo pėdsakai ir šiandien atsispindi tarmėse ir, aišku, pačios Vokietijos varduose.

SIMBOLIKA Dabartinis Vokietijos herbas juodasis viengalvis erelis yra kilęs iš tokio paties, tik kiek kitaip stilizuoto karališkojo Šventosios Romos imperijos simbolio.

Šiuolaikinės Vokietijos trispalvės vėliavos kilmė aiškinama dvejopai. Pasak vieno, iš šių spalvų uniformą vilkinčių universitetų studentų sudaryti savanorių daliniai kovėsi su Napoleonu. Kitų teigimu, šios spalvos – juoda, raudona ir auksinė

(*schwarz-rot-gold*) – yra paimtos iš karališkojo Šventosios Romos imperijos herbo. Šiaip ar taip, šios spalvos tautinėmis vokiečių spalvomis imtos laikyti XIX a. pirmojoje pusėje, kai Vokietijoje prasidėjo sąjūdis dėl šalies suvienijimo. Pirmą kartą šią vėliavą visos Vokietijos vėliava pripažino 1848 m. šalies Konstituciją parengęs Frankfurto parlamentas. Tačiau tais metais vieninga vokiečių valstybė taip ir nesusikūrė, tad ir ši vėliava negavo oficialaus statuso. Vėliau net suvienijus šalį jos vėliava dar ne kartą keitė savo pavidalą ir tikrai 1949 m. atkūrus Vokietijos valstybingumą buvo įteisinta ir ši trispalvė. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 3:5.

Be oficialiosios simbolikos – vėliavos ir herbo, žinomiausiu Vokietijos kultūros simboliu gali būti laikomi Berlyne esantys Brandenburgo vartai. Ant vartų – keturių žirgų traukiamas vežimas su taikos deive. Šie vartai XVIII a. pabaigoje buvo pastatyti Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo II (*Friedrich Wilhelm II*, 1744–1797) nurodymu. Per juos karalius su savo dvariškiais iš rūmų gatve Po liepomis (*Unter den Linden*) jodavo medžioti į Tyrgarteno (*Tiergarten*) mišką. Brandenburgo vartai pasaulyje išgarsėjo po Berlyno padalijimo, nes kaip tik per juos ėjo miesto sektorių demarkacijos linija. 1961 m. pastačius Berlyno sieną, vartai tapo šios sienos dalimi. Atrodė, jie uždaryti visam laikui ir dar ilgai liudys skausmingą Vokietijos padalijimą, tačiau 1989 m. spalio 9 d. Berlyno siena buvo nugriauta, vartai vėl atidaryti ir tapo Vokietijos susivienijimo simboliu.

GEOGRAFIJA Vokietijos teritorija nuo Baltijos ir Šiaurės jūrų šiaurėje driekiasi iki Alpių priekalnių pietuose. Atstumas tarp šiauriausio ir piečiausio taško yra 840 km. Vakaruose ir rytuose Vokietija neturi natūralių ribų, todėl šalies sienos per visą jos istoriją ne kartą keitėsi. Atstumas nuo tolimiausio vakarinio taško iki rytinio – 620 km. Šalies plotas – 357 021 kv. km, bendras sienų ilgis – 3621 km. Vokietija turi daugiausia

kaimynių iš visų Europos Sąjungos šalių – ji ribojasi net su 9 šalimis. Jūros sienos ilgis yra 2389 km. Ilgiausia upė Reinas Vokietijos teritorija teka 865 km. Aukščiausias Vokietijos kalnas Cugšpicė (*Zugspitze*) yra 2962 m aukščio.

Vokietija tiek strateginiu, tiek ekonominiu požiūriu yra labai patogioje vietoje – pačiame Šiaurės Europos lygumos, taip pat visos išsiplėtusios Europos Sąjungos viduryje, todėl per ją eina svarbūs transporto ir komunikacijos srantai. Joje patogų kurti ir plėtoti naujas ekonomikos šakas.

POLITINĖ SISTEMA Oficialus Vokietijos valstybės pavadinimas yra Vokietijos Federacinė Respublika (*Bundesrepublik Deutschland*). Vokietija turi 16 federacijos narių. Kiekvienas federacijos narys, žemė (*Land*), yra specifinis istorinis Vokietijos regionas, turintis savo sostinę, parlamentą, vyriausybę su ganėtinai svarbiais įgaliojimais. Tačiau greta žemių vyriausybių veikia ir centrinė federalinė valdžia. Aukščiausioji valdžia priklauso iš dvejų rūmų sudarytam parlamentui. Aukštesnieji rūmai, Bundesra-

tas, yra Vokietijos žemių atstovybė, žemesnieji rūmai, Bundestagas, – tai tiesiogiai renkamų piliečių atstovų susirinkimas. Vokietijos vyriausybė sudaroma atsižvelgiant į politinių jėgų pasiskirstymą Bundestage. Paprastai daugumos lyderis tampa ir vyriausybės vadovu – federaliniu kancleriu. Vokietijos kancleris yra svarbiausias šalies pareigūnas, priimančias pagrindinius politinius sprendimus, tuo tarpu Vokietijos valstybės vadovas federalinis prezidentas oficialiai atstovauja šaliai. Jį penkeriems metams renka Federalinis konventas, kuris sudaromas iš Bundestago ir tiek pat landtagų narių.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Vokietijoje gyveno apie 82 mln. gyventojų, daugiau kaip 90 proc. jų – vokiečiai. Beje, vokiškai kalbančių žmonių gyvena ne tik Vokietijoje, bet ir gretimose šalyse –

Šveicarijoje, Austrijoje, Liuksemburge, Lichtenšteine, ten jie sudaro gyventojų daugumą. Vokiečių mažumos gyvena ir Belgijoje, Italijoje, Prancūzijoje. Tai lemia didelę kalbinę, taip pat ir kultūrinę įvairovę. Be to, esama ir religinių skirtumų – vokiečiai yra susiskaldę į katalikus (pietuose) ir protestantus liuteronus (šiaurėje).

Nieko stebėtino, kad tokioje šalyje, kuri daugybę kartų buvo įtraukta į istorijos verpetus, yra sukauptas labai gausus ir įvairiapusis kultūros paveldas – nuo stulbinančio grožio gotikinių katedrų (Kelnas) iki klasikinių kino filmų, nuo garsiausių filosofų, tokių kaip Immanuelis Kantas (1724–1804), Georgas Hegelis (1770–1831), Karlas Marxas (1818–1883), Friedrichas Nietzsche (1844–1900), veikalų iki pasaulinio garso fizikų, tokių kaip Maxas Planckas (1858–1947), Albertas Einšteinas (1879–1955), atradimų; nuo tokių klasikinės muzikos gigantų kaip Georgas Händelis (1685–1760), Johannas Sebastianas Bachas (1685–1750), Richardas Wagneris (1813–1883) kūrinių iki šiuolaikinės roko muzikos, nuo poezijos genijaus Johano Wolfgango von Goethe's (1749–1832) kūrinių iki Bertolto Brechto (1898–1956) revoliucinio teatro. Ir visa tai vienoje šalyje!

Nors labai sunku vertinti, bet, ko gero, žymiausių visų laikų vokiečių menininku laikytinas poetas Goethe. Jo garsiausias kūrinys poetinė drama „Faustas“ yra didžiausias ir meninu atžvilgiu iki šiol nepralenkta poezijos kūrinys vokiečių kalba. Faustas – tai XVI a. legendinė asmenybė, mokslininkas ir burtininkas, tyrinėtojas ir magas, tapęs Dievo ir velnio Mefistofelio lažybų objektu. Šėtonas su Dievu susilažina, kad jam pavyks atitraukti Fausto sielą nuo aukštų siekių ir suvilioti ją, pasiūlius gausybę žemiškų malonumų. Goethe's dramoje pasakojama žmogaus gundymo istorija, parodomi jo polėkia ir nuosmukis, narpliojama daug bendrųjų žmoniškų problemų. Poemoje, stulbinančioje savo

poetine forma, atskleidžiamos vokiečių kalbos galimybės, prieš skaitytojo akis praplaukia Vokietijos gyvenimo panorama.

Pagaliau kalbant apie vokiečių kultūrą būtų neatleistina nepaminti ir romantiko Heinricho Heine's (1797–1856) poezijos šedevro – 1823 m. parašyto eilėraščio „Die Loreley“. Poetas eiliuota forma nuostabia vokiečių kalba pasakoja liūdną legendą apie žavingą ir kartu klastingą nimfą Loreley. Ji pasirodydavo ant milžiniškos uolos Reino slėnyje ir, gedėdama savo pražuvusios meilės, liūdnai dainuodavo. Bet tuo savo dainavimu ji taip apžavėdavo pro šalį keliaujančius upeivius, kad šie, išvydę jos grožį, tiesiog pamedavo galvą. Kaip tik toje vietoje Reinas daro labai staigų posūkį, ir čia upeiviai turi būti nepaprastai atsargūs, tačiau jie, nieko aplink nebeamatydami, užplaukdavo ant povandeninių uolų ir žūdavo upės verpetuose.

Štai pora šio garsiojo eilėraščio posmelių kur puikiai atsispindi vokiečių poetinės kalbos grožis ir galimybės:

Ich weiß nicht was soll es bedeuten
Daß ich so traurig bin;
Ein Märchen aus alten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.

Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt
Im Abendsonnenschein.

Galima sakyti, kad Heine's eilėraštis tapo ne tik visų pamėgta liaudies daina, bet ir tikra vokiečių kultūros vizitine kortele, kai 1837 m. Friedrichas Silcheris (1789–1860) sukūrė jam melodiją.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Šiandien Vokietijos sostinė yra didžiausias šalies miestas Berlynas (*Berlin*). Jame gyvena daugiau gyventojų nei visoje Lietuvoje – 3,46 mln. Sostinė Berlynas tapo palyginti neseniai – 1871 m., kai Prūsija galiausiai suvienijo vokiečių žemes į Antrąją reichą. Tuomet Prūsijos sostinė tapo ir visos Vokietijos sostine. Tačiau Berlynui buvo lemta sostine būti tik iki 1949 m., kai prasidėjus šaltajam karui miestas,

kaip ir visa Vokietija, buvo padalytas. Vakarų Vokietijos sostine tapo nedidelis miestas prie Reino upės Bona, o padalyto Berlyno rytinėje dalyje įsikūrė komunistinė Rytų Vokietijos valdžia. Tuo tarpu Vakarų Berlyno statusas ilgą laiką taip ir nebuvo iki galo apibrėžtas. Visos Vokietijos sostine Berlynas vėl tapo tiktai po jo suvienijimo 1990 m., nors ir šiandien nemažai valstybinių įstaigų tebeveikia Bonoje.

Berlynas – tai miestas, kuriam, kitaip nei daugeliui kitų Europos sostinių, nebuvo lemta išlikti pastoviam, mažai kintančiam ir lėtai bei planingai per amžius besiplečiančiam. Berlynui teko išgyventi visus su Vokietijos istorija susijusius nuosmukius ir pakilimus. Prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui Berlynas jau turėjo savo veidą, bet po karo beveik nieko neliko. Padalijus miestą, Vakarų Berlynas ir Rytų Berlynas gyveno tarsi atskirą gyvenimą. Viename mieste gyvavo du miestai – du pasauliai. 1961 m. komunistinės vadovybės sprendimu, siekiant sustabdyti vis didėjančią migraciją į Vakarus, buvo nutarta mieste pastatyti aukštą mūrinę sieną, kuri aklinau ir amžinai atskirtų kadaise buvusio vieno miesto dalis. Vakarų Berlynas tapo demokratinio pasaulio pasipriešinimo visam pasauliui simboliu, tarsi teikusi viltį, kad šios miesto padalijimo anomalijos anksčiau ar vėliau neliks. Tuo tarpu siena atsitvėręs Rytų Berlynas buvo kuriamas pagal sovietinės architektūros standartus ir greitai tapo visiškai kitokiu, bet neišvaizdžiu miestu. Itin nepasisekė Berlyno istoriniam centrui, kuris Stalino reikalavimu buvo sovietinės zonos dalis.

Šiandien Berlyną dalijusios sienos nebėra, liko tiktai pažymėta vieta, kur ji ėjo. O pats miestas virto didžiule statybų aikšte. Architektams atsivėrė unikalios galimybės paversti Berlyną moderniausiu jeigu ne pasaulio, tai bent Europos miestu. Per dešimtmetį, praėjusį po susvienijimo, Berlyne atsirado naujas modernus ir milijardines investicijas pritraukęs centras – Potsdamo aikštė. Iš joje stūksančių modernių pastatų išsiskiria

„Sony“ centras, kurio kupolas primena Tokijuje matomą Fudzijamos kalną. Toks įdomus ir netikėtas buvo architektų sprendimas.

Kiti pagal gyventojų skaičių didžiausi Vokietijos miestai: Hamburgas (*Hamburg*, 1,786 mln. gyv.), Miunchenas (*München*, 1,335 mln. gyv.), Kelnas (*Köln*, 1 mln. gyv.), Frankfurtas prie Maino (*Frankfurt am Main*, 679 tūkst. gyv.). Buvusi Vakarų Vokietijos sostinė Bona (*Bonn*, 324 tūkst. gyv.) tėra aštuonioliktoje vietoje.

ISTORIJA Senovės Romos imperijos laikais tik maža dalis dabartinės Vokietijos teritorijos buvo valdoma romėnų. Nors jie prie Reino upės buvo pastatę apsauginį pylimą, vakarinėje pusėje įkūrę keletą ir šiandien labai svarbių Vokietijos miestų, pavyzdžiui, Kelną (*Colonia Agrippinensis*) ir Maincą (*Moguntiacum*), vis dėlto šiuolaikinės Vokietijos valstybingumo ištakų reikia ieškoti ne Romos imperijoje, bet jau vėliau, VIII a. pabaigoje susikūrusioje frankų valstybėje – Karolio Didžiojo imperijoje.

814 m. Karoliui Didžiajam mirus, 843 m. imperiją į tris dalis pasidalijo valdovo vaikaičiai. Vakarų frankų karalystė tapo tuo politiniu dariniu, iš kurio išaugo šiuolaikinė Prancūzija, o iš kitų dviejų imperijos dalių pamažu susiformavo Vokietija, tiksliau – dar ne Vokietija, bet Šventosios Romos imperija (*Heiliges Römisches Reich*). Kitaip nei Prancūzija, Vokietija taip ir netapo „normalia“ karalyste – jai buvo lemta tapti Romos imperija. Bet tai nereiškia, kad ji tapo vieninga, sutelkta valstybe. Kadanį imperatoriaus valdžia buvo labiau simbolinė nei reali, Vokietija taip ir liko daugybės didesnių ir mažesnių *de jure* priklausomų, bet *de facto* savarankiškų kunigaikštysčių konglomeratu.

Vietiniai kunigaikščiai visai nebuvo linkę su kuo nors dalytis valdžia ir priešinosi bet kokiems imperatoriaus bandymams centralizuoti valdymą. Nusprendus neleisti susiformuoti paveldimai monarchijai, imperatorius negalėjo palikti karūnos savo palikuonims. Kiekvienas naujas imperatorius (kaip ir popiežius) turėjo būti iš naujo renkamas. Taigi galingesni Vokietijos kunigaikščiai, kurie ir rinkdavo imperatorių, galėjo tikėtis, kad, aplinkybėms palankiai susiklosčius, jie arba jų palikuonys galės nors kuriam laikui užsidėti garbingą imperatoriaus karūną.

Per ilgaamžę imperijos istoriją imperatoriaus soste sėdėjo įvairių vokiečių dinastijų atstovai, bet labiausiai sekėsi šiuolaikinės Austrijos, taip pat ir kitas žemes įvairiose Europos vietose valdžiusiems Habsburgams. Nuo 1453 m., kai imperatoriumi buvo išrinktas Frydrichas III (*Friedrich III*) Habsburgas, ši giminė tik su viena nedidele per-

trauka imperatoriaus sostą savo rankose išlaikė 354 imperijos gyvavimo metus. Galutinai Romos imperatoriaus titulas, taip pat ir pati imperija, buvo panaikintas 1806 m., kai imperatorius Pranciškus II (*Franz II*) Habsburgas, pralaimėjęs karą Napoleonui, atsisakė šio titulo ir pasiskelbė tikrai Austrijos imperatoriumi.

Taigi iki pat šalies susivienijimo 1871 m. iš tikrųjų Vokietijos nebuvo, tiksliau – buvo labai sunku pasakyti, kur Vokietija prasideda ir kur ji baigiasi, nes imperijai priklausė ir Prūsija, ir Bavarija, ir Italija, ir Čekija, ir Austrija, ir Nyderlandai, ir Liuksemburgas, ir dar labai daug kas. Tuo metu greta nominalaus Austrijoje reziduojančio imperatoriaus ėmė stiprėti viena iš daugybės Vokietijos kunigaikštysčių – Prūsijos ir Brandenburgo. 1701 m. Prūsijos kunigaikštis Frydrichas iš imperatoriaus išsiderėjo karaliaus titulą. Jis pirmasis sėkmingai modernizavo šalį, sukūrė stiprią kariuomenę, išplėtė kunigaikštystės valdas ir pamažu ėmė dominuoti imperijoje. Tačiau didėjančias Prūsijos ambicijas pažabojó Napoleonas.

Nauja proga suvienyti Vokietiją pasitaikė jau tikrai XIX a. viduryje, kai 1848 m. Prancūzijoje, paskui Vokietijoje ir kitur kilo revoliucijų banga. Vokietijoje svarbiausias revoliucijos klausimas ir buvo šalies suvienijimas. 1848 m. gegužės 18 d. Frankfurte prie Maino susirinko pirmasis Vokietijos parlamentas, pasiskelbęs Vokietijos nacionaliniu susirinkimu. Parlamente daug diskutuota, kaip suvienyti Vokietiją. Kadangi Šventoji Romos imperija nebeegzistavo, daugiausia svarstyta, ar kurti Didžiąją Vokietiją su Austrija, ar Mažąją Vokietiją be Austrijos. Ar joje turi būti stipri centrinė valdžia? O gal užtektų ir silpnos? Pagaliau buvo parengtas konstitucijos, numačiusios kurti Vokietiją be tuomet buvusios reakcingos Austrijos, projektas. Pagal tą projektą Vokietija vėl turėjo tapti konstitucine demokratine monarchija, o imperatoriaus karūną buvo nuspręsta pasiūlyti Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui IV.

Tačiau šis karūnos atsisakė ir taip buvo prarasta galimybė suvienyti Vokietiją demokratiniiais pagrindais tautos atstovų susirinkimo vardu.

Galiausiai Vokietija buvo suvienyta 1871 m., bet ne demokratiniu būdu, o panaudojant valdžios galią ir jėgą. Suvienijimo architektu tapo Prūsijos karaliaus Vilhelmo I (*Wilhelm I*, 1797–1888) vyriausybės vadovu paskirtas Ottas von Bismarckas (1815–1898). Jo vadovaujama Prūsija, vienydama Vokietiją, kariavo tris sėkmingus karus. Pirmasis vyko 1864 m. su Danija dėl Šlėzvingo-Holšteino, antrasis – 1866 m. su Austrija dėl įtakos Šiaurės Vokietijoje. Bismarckas karą laimėjo, bet jis nebuvo visiško Austrijos sutriuškinimo ir prijungimo prie Vokietijos šalininkas. Jis įtikino Prūsijos karalių ir karo vadus to nedaryti, nes antraip grėstų pavojus, kad į karą įsikiš Prancūzija ir Rusija. Be to, panaikinus Austrijos imperiją, atsirastų daug slavų ir vengrų valstybių, kurios taptų sąmyšio ir revoliucijos židiniu Vidurio Europoje. O vokiškos Austrijos žemės, pasak Bismarcko, nereikalingos, nes vis tiek neišmanoma Vienos valdyti iš Berlyno.

Laimėjusi karą su Austrija, 1867 m. Prūsija su kitomis Šiaurės Vokietijos valstybėmis sudarė Šiaurės Vokietijos sąjungą. Iš tikrųjų tai buvo vieninga valstybė, turėjusi valdovą, kanclerį ir parlamentą. Sąjungos prezidentu tapo Prūsijos karalius Vilhelmas I, o kancleriu – Bismarckas. Tačiau į ją negalėjo jungtis pietinės Vokietijos žemės (Bavarija), nes tam prieštaravo Napoleono III Prancūzija. Dėl to 1870 m. prasidėjo trečiasis Prūsijos ir Prancūzijos karas, kurį vėl laimėjo Bismarckas, o Prancūzijos imperatorius netgi pateko į prūsų nelaisvę. Galiausiai 1871 m. sutriuškintos Prancūzijos širdyje, Versalyje, buvo paskelbta apie Vokietijos imperijos sukūrimą.

Susivienijus Vokietijai, Europoje susiklostė, galima sakyti, nauja tarptautinė sistema, kurios centru tapo naujoji (arba antroji) Vokietijos imperija, vadinamasis Antrasis reichas. Tačiau, kitaip nei pirmasis, šis reichas gyvavo ne tūkstantį, bet vos 47 metus. Antroji imperija žlugo pralaimėjusi Pirmąjį pasaulinį karą, į kurį Vokietija įsitraukė savizudiškai siekdama savo naudai perdalyti įtaką pasaulyje. 1918 m. Vokietija buvo paskelbta respublika. Tačiau pralaimėjus karą buvo sukurstytos revanšistinės nuotaikos. Versalio taikos sąlygos Vokietijai buvo tokios sunkios ir nepalankios, kad ji iš karto nusiteikė siekti atsisteisti. Tuo ir pasinaudojo Adolfas Hitleris (1889–1945) su savo partija, kuri, remdamasi nacionalistine propaganda, 1933 m. laimėjo rinkimus. Hitleris tapo Vokietijos kancleriu ir ėmė intensyviai rengtis naujam karui. Jis teigė siekias atkurti Vokietijos imperiją – Trečiąjį reichą, kuris tikrai būsiąs amžinas. Karas prasidėjo 1939 m. ir baigėsi 1945 m. visiška Vokietijos katastrofa. Ji turėjo ne

tik besąlygiškai kapituliuoti, bet ir susitaikyti su okupacija bei vėlesniu padalijimu į dvi valstybes. Kaip minėta, padalyta buvo ne tik šalis, bet ir jos buvusi sostinė Berlynas.

Vokietijos Federacinė Respublika (VFR), 1949 m. sudaryta iš buvusių JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos okupacinių zonų, tapo demokratine federacine valstybe, kurios valdžia siekė kuo greičiau atkurti ekonomiką, normalizuoti santykius su buvusiais priešais ir pradėti taikų gyvenimą. Netrukus, 1951 m., VFR drauge su Prancūzija, Italija, Nyderlandais, Belgija ir Liuksemburgu įsteigė ir pirmąją Europos anglių ir plieno bendriją, kuri tapo Europos integracijos proceso išeities tašku.

Tuo tarpu sovietinėje okupacinėje zonoje 1949 m. buvo įkurta komunistinė valstybė – Vokietijos Demokratinė Respublika (VDR), kurioje bandyta sukurti planinę ekonomiką. Komunistų vykdytos reformos daugeliui gyventojų nepatiko, todėl vis daugiau vokiečių ėmė emigruoti į Vakarų. Tuomet tarp Vakarų Vokietijos ir Rytų Vokietijos buvo nuleista pati tikriausia geležinė uždanga. Siena stropiai saugota, o pačiame Berlyne 1961 m. buvo pastatyta aukšta mūrinė siena, tapusi ne tik miesto, bet ir šalies ar netgi visos Europos padalijimo simboliu.

Vokietija padalyta išbuvo lygiai 50 metų, kol 1989 m., prasidėjus demokratiniams permainoms pačioje sovietų imperijoje, Berlyno siena buvo nugriauta. 1990 m. Rytų Vokietijoje vykusius pirmuosius demokratinius rinkimus laimėjo tos politinės partijos, kurios stėjo už kuo skubiausią šalies suvienijimą, ir jau 1990 m. spalio 3 d. Vokietijos Demokratinė Respublika nebeegzistavo. Liko viena ir jau vieninga Vokietijos Federacinė Respublika, kurios rytinės žemės tapo Europos integracijos proceso naujokėmis.

VOKIETIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Kaip šiuolaikinė Europos Sąjunga neįsivaizduojama be Prancūzijos, lygiai taip pat ji neįsivaizduojama be Vokietijos. Vokietija, tiksliau tikrai Vakarų

DEUTSCHLAND

Vokietija, buvo viena iš valstybių – Europos bendrijų pradininkių bei steigėjų ir viena iš nuoseklausių Europos vienijimosi proceso šalininkių bei rėmėjų. Integracija Vokietijai buvo labai naudinga, ji šaliai padėjo ne tik atsigauti po ją nuniokojusio karo ir užmegzti draugiškus santykius su kitomis šalimis, bet ir tapti kone turtingusia Europos Bendrijos nare. Dėl Vokietijos ūkio ir pramonės galingumo jos valiuta – markė – ėmė dominuoti visoje Europoje ir įgijo tarptautinių pinigų statusą. Tačiau politinė Vokietijos įtaka dėl istorinių priežasčių buvo ribota. Nuo pat XX a. šeštojo dešimtmečio Vakarų Vokietijos lyderis Konradas Adenaueris (1876–1967) siekė visiškos ir visokeriopos Vokietijos integracijos į transatlantines ir Europos struktūras, kad būtų reabilituotasi kaimynų akyse ir neleista atsigauti vokiškajam militarizmui bei revanšizmui. Šiame kontekste ypač svarbus buvo Vokietijos susitaikymas su Prancūzija, kurį atspindėjo šių dviejų valstybių 1963 m. draugystės sutartis, pasirašyta Charles'io de Gaulle'io ir Konrado Adenauerio.

Tiktai aštuntajame dešimtmetyje Vokietija ėmė darytis politiškai įtakingesnė ir ėmė siekti, kad ne tik ji rūpintųsi Europos integracija, bet ir Europos integracija labiau derintųsi prie Vokietijos interesų. Socialdemokratinė Vakarų Vokietijos vyriausybė atsisakė ankstesnio kurso izoliuoti komunistinę Rytų Vokietiją ir stengėsi visoje Vidurio Europoje normalizuoti santykius, mažinti įtampą. Tačiau Vokietijos vyriausybė visada pabrėždavo, jog jos Rytų politikos pasikeitimas nereiškia, kad sumažės Vokietijos įsipareigojimai Europos Bendrijai ir kitoms Vakarų organizacijoms. Būtent Vokietijos vykdyta Rytų politika paskatino Europos Bendrijos valstybes imti labiau derinti savo užsienio politiką ir netgi įsteigti specialų politinį bendradarbiavimą.

Kitose Europos šalyse, ypač Prancūzijoje, tam tikrą baimę sukėlė ir skaudžius prisiminimus sužadino 1989 m. atsivėrusi galimybė susivienyti suskaldytai Vokietijai. Vakarų Vokietija pagal gyventojų skaičių buvo maždaug lygi Prancūzijai ar Jungtinei Karalystei, o susivienijusi Vokietija tapo didžiausia Europos Sąjungos valstybe, kurioje gyvena apie ketvirtadalis ES gyventojų ir yra sukuriamas beveik trečdalis jos bendrojo vidaus produkto. Kitos Europos Bendrijos valstybės, visų pirma Prancūzija, susirūpino dėl galimų nepageidautinų nusistovėjusio galios balanso pokyčių padarinių, bet Vokietijai jos kanclerio Helmuto Kohlio (g. 1930) pastangomis pavyko užsitikrinti kitų Europos Bendrijos valstybių paramą šalies vienijimui. Galiausiai buvo gautas Prancūzijos ir kitų valstybių pritarimas, bet iškelta sąlyga,

kad Vokietija vienyis platesnio Europos integracijos ir vieni-
jimosi kontekste. Prancūzijos ir Vokietijos lyderių François
Mitterrand'o ir Helmuto Kohlio iniciatyva buvo sutarta Voki-
etijos susivienijimą suderinti su Europos Sąjungos sukūrimu, o
tai reiškė tolesnį Europos integracijos gilinimą kuriant politinę
sąjungą ir įvedant bendrą valiutą.

Pagal Europos Komisijos parengtą ir ES valstybių pa-
tvirtintą planą ES bendros valiutos įvedimui buvo kruopščiai
rengiamasi. Atsižvelgiant į išskirtinę Vokietijos ekonomikos ir
finansų sistemos svarbą kuriamai Europos ekonominei ir pinigų
sąjungai būtent Vokietijoje, jos pagrindiniame finansų centre –
Frankfurte prie Maino – 1998 m. buvo įsteigtas Europos cent-
rinis bankas. Šis bankas ir atliko visus euro įvedimo 2002 m.
Vokietijoje ir dar vienuolikoje kitų ES valstybių parengiamąjį
darbą ir dabar toliau nuolat rūpinasi naujos Europos valiutos
stabilumu ir patikimumu, turi išimtinę teisę spausdinti ir leisti į
apyvartą eurų banknotus.

DEUTSCHLAND

VARDAS Tarptautinės politikos žodyne valstybės vardas *Italija* (it. *Italia*) atsirado tikrai XIX a. viduryje, kai kilo patriotinis šalies suvienijimo sąjūdis, tačiau kaip krašto vardas jis žinomas jau nuo seno. Jis kilęs iš italikų genties, kuri kitados, dar iki susikuriant Romos imperijai, buvo įtakinga Apeninų pusiasalyje.

SIMBOLIKA 1946 m. Italiją paskelbus respublika buvo parinktas ir naujas valstybės herbas: iš karaliaus herbo buvo paimta Italijos vienybę simbolizuojanti Baltoji žvaigždė (*Lo Stellone*), papuošta alyvmedžio ir ąžuolo vainiku, kuris simbolizuoja taiką ir galią. Vainikas perrištas raudona juosta, kurioje baltomis raidėmis įrašyta *Repubblica Italiana*, t. y. Italijos Respublika. Už žvaigždės – darbo simbolis dantratis.

Tradicinės Italijos vėliavos spalvos – žalia, balta ir raudona. Jų kilmė ir reikšmė nėra tikrai žinoma. Labiausiai tikėtina, kad jos kilo iš žaliai baltų su raudonais papuošimais Milano miesto pilietinės milicijos uniformos spalvų. Jas vėliau XIX a. pradžioje perėmė Lombardijos legionas. O pats vertikalus spalvų išdėstymas greičiausiai atsirado dėl Prancūzijos trispalvės įtakos. 1848 m. ši trispalvė tapo Sardinijos karalystės, o nuo 1861 m. – ir Italijos karalystės vėliava. Po Antrojo pasaulinio karo ši vėliava tapo ir Italijos Respublikos vėliava. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

Beje, kitaip nei daugelyje šalių, Italijoje jos vėliava nėra plačiai naudojama. Ne dėl to, kad ji labai gerbiama, – italams, be nacionalinės tapatybės, vis dar yra svarbi jų regioninė tapatybė. Tad pamatyti neoficialiai naudojamą Italijos vėliavą galima tikrai per sporto varžybas, kuriose dalyvauja Italijos rinktinė.

GEOGRAFIJA Italija yra išsikūrusi ilgame ir giliai į Viduržemio jūrą nusitęsusiame, dėl to strategiškai labai svarbiame Apeninų pusiasalyje. Valstybės kontūrai primena aulinį batą, spiriantį kamuolį, t. y. Sicilijos salą. Nuo šiaurės sienos su Prancūzija iki „bato kul-

ITALIA

no“ – 1200 km. Teritorijos plotas – 301 230 kv. km. Iš rytų pusiasalį skalauja ir nuo Balkanų skiria Adrijos jūra. Pietuose nuo Afrikos šalį skiria Viduržemio jūra. Italijai priklauso ir dvi didelės Viduržemio jūros salos – jau minėta Sicilija ir Sardinija. Šiaurėje Italijos riba – Alpių kalnai. Alpėse yra ir aukščiausias (4634 m aukščio) Italijos kalnas Monte Roza (*Monte Rosa*). Alpių kalnai susisiečia su per visą pusiasalį iš šiaurės į pietus besidriekiančia Apeninų kalnų grandine. Didžiausia Italijos upė Po per Šiaurės Italiją

teka iš vakarų į rytus. Šiame slėnyje yra iškūrę beveik visi garsiausi ir svarbiausi Italijos miestai, išskyrus Romą.

POLITINĖ SISTEMA Nuo Italijos valstybės įkūrimo 1871 m. iki Antrojo pasaulinio karo Italija buvo konstitucinė monarchija, valdoma Savoijos dinastijos. Pagal 1948 m. Konstituciją Italija tapo parlamentine demokratine respublika. Šalį valdo parlamentinės daugumos remiama vyriausybė, kuriai vadovauja daugumos lyderis – ministras pirmininkas. Įstatymus leidžia penkeriems metams renkami 630 narių Deputatų Rūmai ir šešeriems metams renkamas 326 narių Senatas. Šalies prezidentas, specialios rinkikų kolegijos, kurią sudaro parlamento nariai ir regionų atstovai, išrinktas septyneriems metams, atstovauja valstybei, nors prireikus turi galią paleisti Deputatų Rūmus ir Senatą. Italijos vyriausybės daugiausia dažnai keičiasi, nes dideliame ir iš daugelio partijų atstovų susidedančiame parlamente labai sunku sudaryti stabilią daugumą. Tačiau politinis nestabilumas nepersiduoda valstybės valdymui, nes pakankamai gerai ir veiksmingai veikia vykdomosios valdžios institucijos. Italai sako: „Mes gyvename anarchijoje, kurią pavertėme harmonija.“

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2012 m. Italijoje gyveno 59,4 mln. gyventojų. Italai pasižymi tautiniu ir religiniu vienalytiškumu – per 95 proc. tikinčiųjų yra katalikai. Tačiau pačioje Italijoje labai ryškūs regioniniai ir etnografiniai skirtumai. Bendrinė italų kalba išplito tikrai XIX a. antroje pusėje susivienijus Italijai. Plito ji labai lėtai, nes gyventojai buvo labiau prisirišę prie savo tarmių. Tikrai televizijos era pakeitė padėtį, ir dabar skirtingų regionų italai gana lengvai susikalba. Plisti bendrinę kalbą paskatino

ir tai, kad išvykusiems į kitas šalis dirbti italams reikėjo rašyti ja laiškus, nes jų tarmės dažniausiai neturėjo rašytinės formos.

Italija yra viena iš vėliausiai susivienijusių didžiųjų Europos valstybių, bet jos poveikis ir reikšmė Europos civilizacijos raidai yra nepaprastai dideli. Italija – tai ne tik šalis, iš kurios kilo galingoji Romos imperija, bet ir renesanso, ir baroko, paskui pasklidusių visoje Europoje, tėvynė. Ši garsėjanti gausybe neįkainojamų meno kūrinių ir nuostabiais miestais šalis traukte traukia didžiausius turistų srautus iš viso pasaulio.

Renesanso pradžia Italijoje, tiksliau – jos galingiausiuose šiauriniuose miestuose Florencijoje, Milane ir Venecijoje, paprastai siejama su išskirtine šio regiono padėtimi XV–XVI a. Europos ekonomikoje. Per Šiaurės Italiją ėjo prekybos keliai į Rytus, dėl to minėti miestai tapo bankininkystės ir kredito verslo lopšiu. Kartu atsirado atliekamų pinigų, kuriuos buvo galima skirti menams remti. Be šių miestų, dar paminėtina ir Roma, kurią tuomet valdė popiežiai, daug pajamų gaudavę iš visoje Europoje pasklidusios Bažnyčios, ėmėsi perstatyti miestą ir įtraukė į šį darbą daugybę garsių menininkų.

Tačiau, svarbiausia, tuomet gyveno tikrai daug talentingų, netgi genialių menininkų: pasaulinę šlovę pelnę italų literatai Dante Alighieris (1265–1321), Francesco Petrarca (1304–1374) ir Giovanni Boccaccio (1313–1375), kurių dėka Florencijos tarmė tapo dabartine italų kalba, vaizduojamojo meno atstovai Sandro Botticellis (1444–1510), garsiausio paveikslo „Mona Liza“ autorius Leonardo da Vincis (1452–1519), pasaulio sukūrimo scenų Siksto koplyčioje ir „Dovydo“ autorius Michelangelo Buonarrotis (1475–1564), Vecellio Tiziano'as (apie 1490–1576), Raffaello Santis (1483–1520). Pagaliau negalima pamiršti Renesanso laikų architektūros šedevrų. Tuomet buvo pastatyta garsioji Florencijos katedra su nuostabiu kupolu, Žemės traukos dėsnius iki šiol ignoruojantis Pizos bokštas, barokinė

Roma aplink Šv. Petro baziliką ir, aišku, puikių rūmų ir auksinių kupolų miestas vandenyje – Venecija.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Be abejo, Italijos sostinės Romos pristatinėti nereikia. Romos, kuri kadaise buvo galingiausios imperijos centras, istorija ir dabartis yra gerai žinomos ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje. Nuo tų laikų sakoma, kad „visi keliai veda į Romą“. Roma neretai ir ne be pagrindo vadinama Amžinuoju miestu. Dar mokyklos suole visi sužinome legendas apie Romos įkūrimą ir apie tai, kaip ją išgelbėjo žąsys. Ir šiandien mieste galima pamatyti didingiausių antikos paminklą – Koliziejų.

Tačiau Italijos sostine Roma tapo palyginti neseniai, kaip neseniai atsirado ir vieninga Italijos valstybė. Po Romos imperijos žlugimo Romą ir aplinkines žemes valdė Romos vyskupai ir visos Katalikų bažnyčios vadovai – popiežiai, kurie kaip įmanydami puošė ir gražino miestą. Tad šiandien jis pribloškia bažnyčių didingumu, turtingumu ir grožiu. Sakoma, kad pasaulyje yra devynios didžiausios bazilikos, iš jų net septynios būtent Romoje.

Dabartinė Roma – tai ne tik krikščionybės centras, bet ir šiuolaikinis beveik 2,64 mln. gyventojų turintis miestas.

Kiti didžiausi Italijos miestai: Milanai (*Milano*, 1,26 mln. gyv.), Neapolis (*Napoli*, 959 tūkst. gyv.), Turinas (*Torino*, 872 tūkst. gyv.), Palermas (*Palermo*, 655,0 tūkst. gyv.), Genuja (*Genova*, 582,4 tūkst. gyv.), Bolonija (*Bologna*, 380,6 tūkst. gyv.), Florencija (*Firenze*, 366 tūkst. gyv.), Baris (*Bari*, 313,2 tūkst. gyv.), Katanija (*Catania*, 290,6 tūkst. gyv.), Venecija (*Venezia*, 259,3 tūkst. gyv.).

Kiti Italijos miestai, nors šlove ir nusileidžia Romai, bet, Renesanso menininkų išpuošti, turistų ir meno mėgėjų iš viso pasaulio sutraukia ne mažiau negu Amžinasis miestas. Toskanos ir Italijos meno sostinėje Florencijoje net į muziejų eiti nebūtina –

gatvės pilnos meno kūrinių. Miesto simboliu yra tapęs Renesanso laikų miesto valdovų Medičių (*Medici*) įsakymu iš žalvario išlietas puikus šernas. Pasak legendos, sugalvojus troškimą reikia įsprausti žvėriui į nasrus metalinį pinigą. Iš nasrų besiveržianti vandens srovė nusviedžia monetą ant grindinio, kuriame yra kiaurymė su metalinėmis grotelėmis. Jeigu pataikai į plyšį – noras išsipildys, jeigu ne – dėk monetą dar kartą.

Atskiras ir unikalus pasaulis yra ir 123-ose salose pastatytas pusantro šimto kanalų miestas – Venecija, todėl Venecija – tai miestas be automobilių. Juos atstoja valtys ir laiveliai.

ISTORIJA Italijos valstybė įkurta palyginti neseniai, tiktai 1860 m., bet italai yra viena seniausių Europos tautų, turinčių turtingą ir įspūdingą istoriją. Priešistoriniais laikais italų tautos branduolys buvo Vidurio Italijoje gyvenusios indoeuropiečių gentys – lotynai. Būtent jos VIII a. pr. Kr. įkūrė Romos miestą, kuris vėliau tapo milžiniškos imperijos sostine. Nuo V a. pr. Kr. iki pat imperijos žlugimo Italija buvo ne tik vieninga, bet ir, galima sakyti, pats Romos imperijos centras.

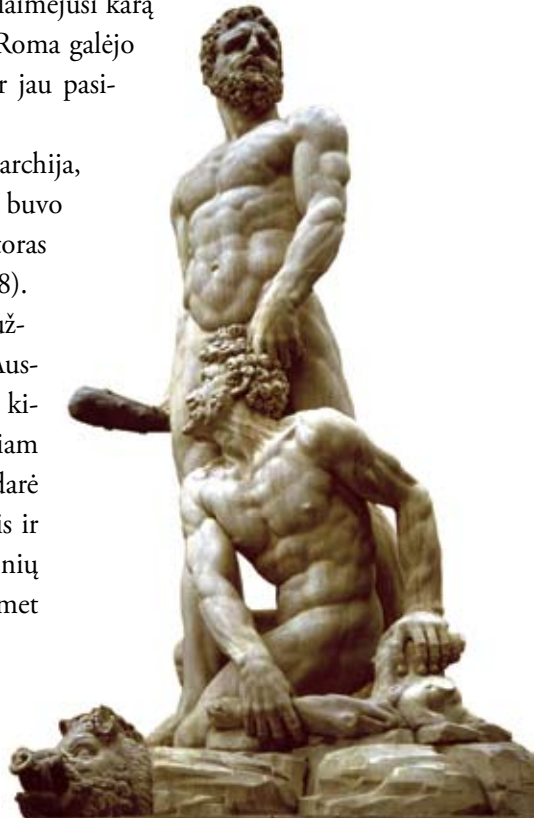
Po 476 m., kai įsiveržę barbarai nuvertė paskutinį Romos imperatorių, Italija iki pat XIX a. vidurio nebebuvo vieninga šalis. Įvairias jos dalis įvairiais laikotarpiais valdė įvairūs valdovai, todėl netgi šiandien regioniniai skirtumai, atsiradę dėl skirtingos istorinės patirties, yra ne tik pastebimi, bet ir labai svarbūs. Sakoma, kad beveik neįmanoma parašyti bendros Italijos istorijos, kuri apimtų laikotarpį nuo Romos imperijos žlugimo iki jos susivienijimo XIX a. viduryje. Norint sužinoti, kaip tuomet gyveno Italija, reikia atskirai susipažinti su Pietų Italijoje egzistavusių Sicilijos ir Neapolio karalysčių, Vidurio Italijoje gyvavusios Popiežiaus valstybės ir Šiaurės Italijoje kadaise klestėjusių garsių miestų valstybių – Venecijos, Florencijos ir Milano istorija. Išstisus šimtmečius buvusi politiškai susiskaldžiusi, viduramžių pabaigoje, XIII–XVI a., Italija pamažu vėl tapo savitu Europos

kultūros ir prekybos centru. Renesanso laikų Italijos menas iki šiol laikomas vienu didžiausių ne tik Italijos, bet ir visos Europos civilizacijos laimėjimų.

Tačiau dėl politinio susiskaldymo Italija niekada nesijautė saugi, į ją dažnai įsiverždavo užsienio valstybių kariuomenės. Italijos miestai tai imdavo kariauti tarpusavyje, tai patekdavo į ispanų, prancūzų ar austrų valdžią. Tautinę savimonę Italijoje, kaip ir daugelyje kitų Europos kraštų, pažadino Prancūzijos didžioji revoliucija ir Italijoje austrus mušęs Napoleonas. Sutriuškinus Napoleoną, sąjungininkai Italijoje siekė atkurti senąją tvarką. Taip ir kilo patriotinis italų pasipriešinimo judėjimas *Risorgimento* (t. y. Atgimimas). Viena iš Italijos karalysčių, Pjemontas, remiama Prancūzijos, pradėjo išsivadavimo karą su Šiaurės Italijoje viešpatavusia Austrija. Austrai pralaimėjo, ir Pjemontui atiteko Lombardija. Tuo pat metu Pjemontas rėmė ir pietuose vykusį Giuseppe'ės Garibaldi (1807–1882) vadovaujamą sukilimą. 1860 m. sukilimas laimėjo, ir Neapolio karalystė buvo prijungta prie Pjemonto. Vėliau prie Pjemonto prisijungė Toskana, Modena, Parma ir Romanija. 1866 m. Pjemontas, prisijungęs dar ir Veneciją, iš pietų ir iš šiaurės apsupo Popiežiaus valstybę. Tačiau galutiniam Italijos susivienijimui dar kurį laiką priešinosi buvusi sąjungininkė Prancūzija, apsiėmusi ginti Popiežiaus valstybę. Tik tai 1870 m. pralaimėjusi karą Prūsijai ji nusprendė palikti Romą. Tuomet Roma galėjo būti taip pat prijungta prie Pjemonto, dabar jau pasivadinusio Italijos karalyste.

Naujoji Italija tapo konstitucine monarchija, kurią valdė parlamentas. Italijos karaliumi buvo paskelbtas buvęs Pjemonto karalius Viktoras Emanuelis II (*Victor Emanuel II*, 1820–1878). Italijos vyriausybė iš karto aktyviai ėmėsi užsienio politikos, prisidėjo prie Vokietijos ir Austrijos sąjungos ir netgi siekė įsigyti kolonijų kituose žemynuose, bet kilus Pirmajam pasauliniam karui paskelbė neutralitetą, o po to netgi sudarė slaptą sutartį su Vokietijos ir Austrijos priešais ir stojo į karą su jomis. Tačiau nei didesnių karinių pergalių, nei politinių laimėjimų Italijai tuomet nepavyko pasiekti.

1922 m. Italijoje įvyko fašistinis perversmas, valdžią paėmė Benito Mussolinio (1883–1945) vadovaujama fašistų partija. Fašistai paliko konstitucinę monarchiją, bet įvedė totalitarinį vienos partijos režimą ir Mussolinio asmens kultą. 1939 m. fašistinė Italija sudarė karinę sąjungą su hitlerine Vokietija. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Italija vėl paskelbė neutralitetą ir tikrai vokiečių spaudžiama ėmė kariauti su prancūzais. Tačiau jau 1943 m. Mussolinis buvo nušalintas nuo valdžios, naujoji Italijos vyriausybė perėjo į sąjungininkų pusę ir ėmė kariauti su tuomet Italiją jau okupavusiais vokiečiais. Pasibaigus karui Italija buvo tarp laimėtojų.

1946 m. Italijoje plebiscitu buvo nuspręsta monarchinę valdymo formą pakeisti respublika. Iki tol Italiją valdžiusiems Savoijos dinastijos atstovams už bendradarbiavimą su fašistais ir paramą jiems buvo liepta išvykti iš šalies ir uždrausta joje lankytis. Tikrai 2002 m. Italijos sosto įpėdiniui buvo leista atvykti į šalį kaip privačiam asmeniui.

1949 m. Italija buvo pakviesta prisijungti prie Šiaurės Atlanto sutarties. Tokį sąjungininkų dėmesį Italijai lėmė, žinoma, ne jos nuopelnai kovoje su hitlerine Vokietija, bet jos dydis, ekonominis potencialas ir geografinė padėtis.

ITALIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Italija priklauso valstybių – Europos integracijos pradininkų šešetukui. 1950 m. paskelbtas Prancūzijos užsienio reikalų ministro Roberto Schumano planas įsteigti anglių ir plieno bendriją buvo skirtas pirmiausia Vokietijai ir Prancūzijai, bet Italijai sutikus prisidėti prie šio projekto įgyvendinimo, be abejo, sustiprėjo moralinis pagrindas steigiamą instituciją pavadinti Europos Bendrija.

Italija visada reiškėsi kaip nuosekliausia Europos integracijos šalininkė. Ji buvo tarp valstybių Europos Bendrijos steigėjų ir nuolat rėmė visas reformas, kuriomis siekta gilinti

integraciją ir stiprinti Europos tapatybę. Manoma, kad italai mažiausiai bijojo ir bijo Europos vienijimosi, nes gyvendami savo ypatingoje šalyje jie įsitikino, kad bendra italų tapatybė puikiai dera su dideliais regionų skirtumais ir regionine tapatybe. Tačiau regionų skirtumai yra ne tik žavi Italijos įvairovės išraiška, bet ir tam tikra ekonominė ir socialinė problema. Deja, Pietų Italija, vadinamoji *Mezzogiorno*, savo išsivystymo lygiu gerokai atsilieka nuo pramoninės Šiaurės Italijos, jau nuo viduramžių buvusios ne tik kultūros, bet ir klestinčiu verslo centru, kurio prekybiniai ryšiai jungė visą Europą su egzotiškais Azijos ir Afrikos kraštais. Ir šiandien Šiaurės Italija vystosi labai sparčiai, tuo tarpu Pietūs kenčia ne tik nuo karščio, bet ir nuo nedarbo, investicijų trūkumo, nusikalstamumo. Manoma, kad gangsterių susivienijimai, arba mafija, atsirado būtent Pietų Italijoje – Sicilijoje.

Europos Sąjungos sanglaudos politika padeda Italijai spręsti šias problemas, tačiau tai sekasi sunkiai, nes politika nėra labai nuosekli. Italijoje gana dažnai keičiasi vyriausybės, o valstybės biurokratijai trūksta organizuotumo ir drausmės. Italija tarp Europos Sąjungos valstybių „pirmauja“ pagal Europos Teisingumo Teismą jai iškeltų bylų dėl pernelyg lėto Europos teisės įgyvendinimo ir taikymo skaičių. Neretai viena ar kita nuostata jau turėtų galioti, bet Italija atsilieka ir susidaro konfliktinė situacija. Nepaisant nieko, Italija prireikus vis dėlto sugeba susitelkti. Ryškiausias pavyzdys – pasirengimas euro įvedimui. Buvo manoma, kad Italija dėl savo infliacijos, biudžeto deficito ir nesubalansuotų valstybės finansų negalės tapti euro zonos nare, tačiau euro įvedimas visiems italams buvo išimtinės svarbos simbolinis įvykis, todėl visi parėmė vyriausybės pastangas deramai sutvarkyti valstybės finansinius reikalus, nors tam reikėjo didinti mokesčius. Taip Italija drauge su kitomis vienuolika tinkamai pasirengusių

Europos Sąjungos valstybių galėjo savo nacionalinę valiutą – Italijos lirą – 2002 m. pakeisti bendra valiuta euru.

NEDERLAND

VARDAS Šalies vardas Nederland beveik visomis kaimyninių šalių kalbomis reiškia tą patį – „žemutinė šalis“. Angliškai apie Nyderlandus kartais taip ir sakoma – *the Low Countries*, o prancūziškai netgi oficialiai šalis vadinama *Les Pays-Bas*. Ne veltui olandai sako: „Dievas sukūrė Žemę, o olandai – Nyderlandus“, nes net 40 proc. šalies teritorijos yra atkovota iš jūros, ežerų ir pelkių. Trečdalis jos yra žemiau jūros lygio. Ją apsaugoti nuo potvynio padeda dirbtinių kopų, pylimų ir polderių sistema.

Istoriškai Nyderlandais buvo vadinamos žemės Reino (*Rijn*), Maso (*Maas*) ir Šeldės (*Schelde*) upių žemupiuose, jos apėmė dabartinių Olandijos ir Belgijos karalysčių teritorijas. Tačiau XVI a. prasidėjus reformacijai Nyderlandai susiskaldė į katalikus pietuose ir protestantus šiaurėje. Napoleonas, vėliau – Vienos kongresas bandė atkurti Nyderlandų vienybę ir įkūrė Nyderlandų Karalystę, jungiančią abi jų dalis – pietinę ir šiaurinę. Vis dėlto šių dviejų dalių atskiros politinio egzistavimo patirtis buvo pernelyg svari. Nors gyventojai kalbėjo ta pačia kalba, jų vienybė pasirodė esanti neįmanoma. Pietų Nyderlandai atsilo ir tapo Belgija, o šiaurinė dalis, kuriai liko ir oficialus šalies pavadinimas – Nyderlandų Karalystė, iš tikrųjų apėmė jau ne visus istorinius Nyderlandus, todėl greta oficialaus pavadinimo ne ką rečiau yra vartojamas ir neoficialus – Olandija.

Olandija – tai tik vienos iš šiaurinių Nyderlandų provincijų pavadinimas, tačiau jis visai šaliai prigijo todėl, kad jos gyventojai buvo ne tik turtingiausi, bet ir kovos dėl šalies nepriklausomybės iniciatoriai.

SIMBOLIKA Olandijos herbe yra vaizduojamas skydas su Oraniečių–Nasau (*Nassau*) dinastijos herbu – geltonu liūtu mėlyname lauke. Be to, liūtas priekinėse letenose laiko XVII a. Olandijos Respublikos kalaviją ir strėles. Skydą laiko du liūtai. Virš skydo – karaliaus karūna. Herbo

apačioje – užrašas *Je Maintiendrai*, kuris yra prancūziškas Vilemo Oraniečio (*Willem van Oranje*, 1533–1584) devizas, reiškiantis maždaug: „Aš laikysiuos.“

Pirmoji olandų vėliava buvo oranžinės, baltos ir mėlynos spalvų. Oranžinė spalva – dėl to, kad sukilimo vadas Vilemas Oranietis, vėliau tapęs pirmuoju nepriklausomų Nyderlandų valdytoju (ol. *stadhouder*), buvo kilęs iš vokiškosios Nasau dinastijos ir paveldėjęs dar savo dėdės Pietų Prancūzijoje įsigytą Oranžo (*Orange*) kunigaikštystę. Iš čia kilo jo ir jo palikuonių vardas Oranžietis arba Oranietis. Įdomu ir tai, kad beveik po šimto metų, 1689-aisiais, jo įpėdinis valdytojo poste Vilemas III Oranietis (1650–1702) tapo ir Anglijos karaliumi Viljamu III (*William III*), 1690 m. Šiaurės Airijoje sumušė prancūzų remiamus sukilėlius katalikus, ir nuo to laiko Airijoje gyvenantys protestantai iki šiol švenčia Oranžinę dieną (*Orange Day*). Oranžinę spalvą rasime ir šiandieninėje Airijos vėliavoje, tačiau pačios Olandijos vėliavoje jos neliko – nuo XVII a. ją pakeitė raudona. Nėra tikrai žinoma, kodėl taip nutiko. Vienų nuomone, oranžinė spalva pamažu virto raudona dėl dažų gamybos sunkumų, kitų teigimu, dėl to, kad Oraniečių dinastija prarado populiarumą, kuo, aišku, sunku patikėti, nes ir šiandien ši dinastija sėkmingai tebevaldo šalį. Dabartinės olandų raudonos, baltos ir mėlynos spalvų vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

Neoficiali šalies emblema gali būti ir vėjo malūnas, tapęs neatsiejama Olandijos peizažo dalimi. Olandai vėjo malūnus pradėjo masiškai statyti ir naudoti žemės sausinimo darbams XVI a., nors pirmieji polderių malūnai atsirado jau XIV a. Iki šių dienų Olandijoje yra išlikę apie 950 malūnų, aišku, nebenaudojamų pagal ankstesnę paskirtį.

Kitais neoficialiais Olandijos simboliais galima laikyti tulpes, klumpes, dviračius, sūrius (kas nėra girdėjęs olandų sūrio?) ir... oranžinius futbolininkų marškinėlius. Ši spalva buvo parinkta norint pabrėžti ryšį su valdančiąja dinastija.

GEOGRAFIJA Olandijos plotas – 41 864 kv. km. Nors daugiau kaip trečdalis šalies teritorijos yra žemiau jūros lygio, ją nuo potvynių saugo pylimų ir polderių sistema. Aukščiausia Olandijos vieta virš jūros lygio tėra iškilusi 322 m. Jūros kranto ilgis – 451 km.

POLITINĖ SISTEMA Olandija yra konstitucinė parlamentinė monarchija. Valstybės vadovas – karalius Vilemas Aleksandras (*Willem-Alexander*). Jis yra nuo pat nepriklausomos valstybės įkūrimo valdančios Oraniečių-Nassau dinastijos atstovas, sostą 2013 m. perėmęs iš savo motinos, atsistatydinti apsisprendusios karalienės Beatričės (*Beatrix*). Dabar Vilemas Aleksandras yra jauniausias Europos monarchas.

Įstatymus leidžia parlamentas – Generaliniai Luomai (*Staatengeneraal*). Parlamentas susideda iš dvejų rūmų – Senato ir Atstovų Rūmų. Senate yra atstovaujama provincijoms, o Atstovų Rūmuose – piliečiams. Vykdomoji valdžia priklauso vyriausybei, kurios sudėtis priklauso nuo Atstovų Rūmų rinkimų rezultatų.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Olandijoje gyveno 16,8 mln. gyventojų. Ji yra tančiausiai Europoje apgyventa šalis. Olandų kalba drauge su anglų ir vokiečių kalbomis priskiriama vakarinių germanų kalbų šeimai ir mažai kuo skiriasi nuo Belgijos šiaurėje vartojamos flamandų kalbos, todėl iš esmės jas galima laikyti vienos kalbos dialektais.

Olandija nuo pat savo įkūrimo garsėjo išskirtine pagarba laisvei ir tolerancijai. Šios šalies klestėjimo pagrindas – labai išplėtota prekyba, todėl suprantama, kad olandai visada buvo už prekybos laisvę, bet kartu – ir už dvasinę. Su laisve į Olandiją veržėsi ir mokslas, kultūra, iš kitų šalių į ją bėga persekiojami mokslininkai, intelektualai, kūrėjai. Nedaug mažų šalių, be Olandijos, gal tikrai Danija, gali pasigirti žymiais filosofais, padariusiais įtaką pasaulio filosofinės minties raidai. Olandijos garsenybė – žydų kilmės filosofas Benediktas de Spinoza (1632–1677), kurio tėvai į Olandiją atvyko iš Portugalijos, bėgdami nuo persekiojimų.

Kai XVI–XVII a. sandūroje Olandija tapo galingiausia jūrų prekybos valstybe, suklestėjo ir jos menas, nes ten, kur klesti ūkis, ir menui atsiveria naujų galimybių.

Tad neatsitiktinai Nyderlandai laikytini daugiausia dailininkų pagimdžiusiu kraštu (aišku, neužmirškime dar ir Italijos). Garsiausi Nyderlandų dailininkai yra Pieteris Paulas Rubensas (1577–1640) ir Rembrandtas van Rijnas (1606–1669), tiktai po Nyderlandų pasidalijimo pagal religinį principą XVI a. pabaigoje pirmasis liko katalikiškoje pusėje – Flandrijoje, o antrasis tapo žymiausiu Olandijos dailininku. Kitas iš Olandijos kilęs pasaulinio garso dailininkas Vincentas van Goghas (1853–1890) kūrė jau vėlesniais laikais. Jam įtaką padarė prancūzų impresionistai ir neoimpresionistai (Van Gogho „Vazą su penkiolika saulėgrąžų“ žr. p. 45).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Olandija yra įdomi šalis ir tuo, kad jos sostinė, arba pagrindinis miestas, yra ne Haga, kurioje įsikūrusios šalies valdžios institucijos, bet Amsterdamas, kuriame tiktai karūnuojami šalies monarchai. Amsterdamas karalystės sostine tapo tuomet, kai 1806 m. Napoleonas Olandijos karaliumi paskelbė savo brolį ir šis nusprendė įsikurti būtent čia.

Amsterdamo (801,2 tūkst. gyv.) vardas kilo iš Amstelio (*Amstel*) upės vardo ir žodžio užtvanka (ol. *dam*). Mieste yra daug senų XVI–XVII a. įspūdingos architektūros pastatų. Kadangi miestas pastatytas pelkėtoje vietoje, visi namai stovi ant polių, o pačiame mieste gausu kanalų, kurių sistema primena voratinklį. Sakoma, kad Amsterdamo kanalais galima nuplaukti iki 100 kilometrų. Virš tų kanalų – tūkstančiai tiltų tiltelių. Amsterdamiečiai gyvena ne tik palei kanalus, bet ir ant jų. Oficialiai yra registruojami ir laiveliai-namai. Jeigu tokio namelio savininkas tvarkingai moka mokesčius, jis gali naudotis dujomis, elektra, telefonu. Laivelio-namo pranašumas tas, kad jį galima pertempti į kitą vietą ir pasikeisti įgirusius kaimynus arba vaizdą pro langą. Olandijoje nuo seno yra įteisinta prostitucija, ir Amsterdamo neįmanoma įsivaizduoti be garsiojo „raudonųjų žibintų“ kvartalo. Tai yra viena seniausių miesto dalių, visai prie pat uosto.

„Vyriausybiniame“ Olandijos mieste Hagoje (*Den Haag*, 500 tūkst. gyv.) yra įsikūrusios visos pagrindinės valdžios institucijos ir užsienio šalių ambasados. Jis garbus ir tuo, kad jame veikia Jungtinių Tautų Tarptautinis Teismas. Šis miestas taip pat labai įdomus.

Atskirai paminėtinas didžiausias Europos, o gal net ir pasaulio, naftos uostas Roterdamas (*Rotterdam*, 616,3 tūkst. gyv.) Reino deltoje. Per jį eina didelės Europos dalies poreikius tenkinantis naftos ir jos produktų srautas. Deja, neišliko Roterdamo senamiesčio – per Antrąją pasaulinį karą miestas buvo vokiečių aviacijos visiškai subombarduotas.

ISTORIJA Nepriklausoma valstybė Nyderlandai tapo 1581 m., kai atsiskyrė nuo Ispanijos. Iki tol Nyderlandai buvo arba susiskaldę, arba valdomi kitų tautų valdovų. Senais laikais šiandieninių Nyderlandų teritorijoje gyvenusios keltų ir germanų gentys buvo užkariautos romėnų. Vėliau Nyderlandai tapo Karolio Didžiojo imperijos dalimi. Iširus imperijai, jų teritorijoje buvo susikūrusios kelios kunigaikštystės, kurios XVI a. pradžioje paveldėjimo būdu atiteko Ispanijos karūnai.

XVI a. viduryje prasidėjusi reformacija neaplenkė ir Nyderlandų. Kadangi Ispanijos karalius stojo prieš reformaciją, o daug Nyderlandų gyventojų parėmė kalvinizmą, netruko įsipiekti konfliktas, dėl kurio šiaurinės Nyderlandų provincijos nusprendė atsiskirti nuo Ispanijos ir sukurti nepriklausomą respubliką – Nyderlandų Jungtines Provincijas. Nors Jungtinės Provincijos tapo respublika, o šalis buvo valdoma Generalinių

Luomų ir Valstybės Tarybos, jos gyvenime svarbus vaidmuo teko ir vadinamajam valdytojui. Valdytojas nebuvo šalies valdovas tikrąja to žodžio prasme. Jis buvo pakviestas šalies parlamento rūpintis tai-

kos bei karo reikalais ir su tuo susijusia valstybės užsienio politika, taigi vis tiek buvo savitas valstybės vadovas. Kadangi sukilimui prieš ispanus vadovavo didikas Vilemas Oranietis, paskui jis tapo ir pirmuoju šalies valdytoju. Po Vilemo kiti valdytojai taip pat daugiausia buvo iš Oraniečių giminės.

Nuo Ispanijos atsiskyrė tiktai šiaurinės protestantiškos Nyderlandų provincijos, o pietinės katalikiškos dar ilgam pasiliko su ja, todėl šiaurinius Nyderlandus imta vadinti Olandija (pagal vienos iš provincijų pavadinimą). Šis vardas prigijo, jis vartojamas ir šiandien, nors oficialus valstybės pavadinimas yra Nyderlandų Karalystė. Olandijos karas su Ispanija truko iki pat 1648 m., kai Ispanija galiausiai pripažino Nyderlandų nepriklausomybę. Bet iki tol Olandija spėjo pasistatyti didelį laivyną, įsigyti užjūrio valdų – Javos ir Sumatros salas Malajų salyne, Ceiloną Pietų Azijoje, Surinamą Pietų Amerikoje, o Šiaurės Amerikoje netgi įkurti Naująjį Amsterdamą, kuris vėliau tapo Niujorku. Amsterdamas buvo tapęs kone visos Europos finansiniu centru, o Olandija – kone visos Europos prekybos lydere. Paradoksalu, bet nuolatinės kovos dėl nepriklausomybės įtvirtinimo metai tapo ir Olandijos aukso amžiumi ne tik prekybos, kolonijinės ekspansijos, bet ir mokslo bei menų, ypač tapybos, srityse.

Dėl savo užmojų Olandija neišvengiamai turėjo susidurti su panašių tikslų siekiančia Anglija. Dėl 1652–1654 m. karo, o vėliau – įsitraukimo į bendras su anglais varžybas su Prancūzija Olandijos jūrinė galybė ėmė smukti. Šalis darėsi vis labiau priklausoma nuo Anglijos. 1688 m. Anglijoje įvyko Šlovingoji revoliucija, per kurią Anglijos parlamentas taikiai nušalino neįtikusį karalių Jokūbą II Stiuartą (*James II Stuart*). Parlamentas nusprendė pakviesti į Anglijos sostą tuometinį Olandijos valdytoją Vilemą III Oranietį, kuris išipareigojo sujungti Angliją ir Olandiją į personalinę uniją ir, pasinaudodamas Anglijos ir Olandijos ištekliais, mesti iššūkį Liud-

viko XIV Prancūzijai. Ši unija gyvavo tikrai nuo 1689 m. iki Vilemo III mirties 1702 m.

XVIII a. Olandijos galia ėmė silpti. Po Prancūzijos didžiosios revoliucijos ji pateko į Prancūzijos įtakos sferą. Sutriuškinus Napoleoną buvo atkurta Oraniečių dinastijos valdžia ir galiausiai visi Nyderlandai – iš šiauriniai, ir pietiniai – suvienyti į vieną Nyderlandų Karalystę. Tačiau jau 1830 m. pietiniai Nyderlandai, arba šiandieninė Belgija, sukilo ir atsiskyrė nuo karalystės. 1848 m. Nyderlandų karalius paskelbė naują konstituciją, pagal kurią šalis, sekama Anglijos pavyzdžiu, tapo konstitucine demokratine parlamentine monarchija.

Pirmojo pasaulinio karo metais Nyderlandai paskelbė neutralitetą ir nebuvo įvelti į karą, tačiau per Antrąjį pasaulinį karą neutralitetas negelbėjo – šalį buvo okupavusi hitlerinė Vokietija. Dėl smarkaus pasipriešinimo okupantams šalies gyventojai patyrė daug represijų, ypač nukentėjo gausi žydų bendruomenė. Po Antrojo pasaulinio karo Nyderlandai prisijungė prie Šiaurės Atlanto sutarties. Prasidėjus dekolonizacijai Nyderlandai labai nenoriai ir tik sąjungininkų spaudžiami atsisakė savo užjūrio valdų (Indonezijos, Surinamo).

NYDERLANDAI IR EUROPOS INTEGRACIJA Šiandieninė Olandija yra nedidelė savo plotu, bet labai tankiai gyvenama ir labai turtinga valstybė. Pagal plotą Nyderlandai prilygsta maždaug pusei Lietuvos, tačiau gyventojų juose yra penkis kartus daugiau. Svarbiausias Olandijos ekonominio klestėjimo šaltinis, kaip ir senaisiais laikais, yra prekyba. Roterdamas yra didžiausias Europos jūrų uostas, o Amsterdamo oro uostas – vienas

didžiausių Europoje tranzitinių oro uostų. Nyderlandai yra daugelio Europos šalių vartai į Atlanto vandenyną, todėl olandų prekybos vien su Vokietija apyvarta skaičiuojama milijardinėmis sumomis. Nyderlandai yra liberalumu garsėjanti Europos Sąjungos valstybė – tikrai čia galima legaliai vartoti narkotikus.

Europos integracijos kontekste olandai turi nuoseklią Europos integracijos šalininkų reputaciją, jie ne kartą yra ėmęsi iniciatyvos ir kitoms valstybėms siūlę įvairių integracijos gilinimo projektų. Dar 1944 m. Londone Olandijos vyriausybė tremtyje su Belgija ir Liuksemburgu sutarė sudaryti

muitų sąjungą. 1948 m. Hagoje vyko Europos kongresas, po metų paskatinęs valstybes įsteigti Europos Tarybą. Pagaliau ir 1957 m. įsteigtos Europos ekonominės bendrijos tikslas sukurti bendrąją rinką buvo olandų sumanymas, 1955 m. išdėstytas Olandijos užsienio reikalų ministro Johano Willemo Beyeno (1897–1976) memorandume. Olandija taip pat buvo tarp pirmųjų dvylikos Europos Sąjungos šalių, kurios 2002 m. savo nacionalinę valiutą – Olandijos guldeną – pakeitė euru.

Vis dėlto ne vienas stebėtojas yra atkreipęs dėmesį, kad olandų proeuropietiškas entuziazmas kyla ne tiek iš idealizmo ir atsidavimo Europos vienybės idėjai, kiek iš pragmatinių išskaičiavimų. Vos paaiškėjus, kad dėl integracijos atsiranda grėsmė Olandijos interesams, jos pozicija gali lengvai pasikeisti. Tai su kaupu patvirtino šalies visuomenės sprendimas nepriimti Sutarčiai dėl Konstitucijos Europai. 2005 m. birželio 1 d. surengtame referendume iš 62 proc. jame dalyvavusių rinkėjų net 61,6 proc. balsavo „prieš“! Racionalioji Olandija, iki šiol buvusi nuosekliausia integracijos rėmėja, dabar Europos Sąjungos strategams pateikė didelę galvosūkį – išsiaiškinti, kas kliudo numatyti Europos Sąjungos pertvarkai.

VARDAS Belgijos (flam. *België*, pranc. *Belgique*) vardas yra kilęs iš dabartinės Belgijos teritorijoje ir už jos ribų gyvenusių keltų genčių vardo. Senovės belgai gyveno visoje Šiaurės Galijoje tarp Senos ir Reino upių. Kai 58–51 m. pr. Kr. šias gentis nukariavo Cezaris, romėnai čia buvo įkūrę Belgikos (lot. *Belgica*) provinciją. Šią provinciją V a. užkariavo germanų gentys (frankai), bet Belgikos vardas vis dėlto nebuvo užmirštas.

SIMBOLIKA Belgijos herbe vaizduojamas auksinis Brabanto liūtas raudonu liežuviu ir raudonais nagais juodame lauke. Brabantas buvo provincija, kurioje 1789 m. kilo pasipriešinimas Austrijos valdžiai, o 1830 m. – ir Nyderlandų karaliaus valdžiai, ir tai galiausiai baigėsi nepriklausomos Belgijos karalystės įkūrimu. Herbe prancūzų ir flamandų kalbomis įrašytas devizas *L'Union fait la force – Eendracht maakt macht* („Vienybėje galybė“). Belgijos vėliavos, patvirtintos 1831 m., spalvos paimtos iš to paties Brabanto provincijos herbo. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 13:15.

Flandrija

Valonija

Briuselis

Kadangi Belgija yra federacinė valstybė, susidedanti iš trijų federacijos narių – Flandrijos (flam. *Vlaanderen*), Valonijos (pranc. *Wallonne*) ir federalinės sostinės Briuselio, kiekviena jų taip pat turi savo vėliavą: Flandrijos geltonoje vėliavoje (nuo 1985 m.) vaizduojamas juodas Brabanto liūtas, Valonijos geltonoje vėliavoje (nuo 1991 m.) – raudonas galų gaidys, o Briuselio vėliavoje (nuo 1991 m.) – geltonas irisio žiedas mėlyname lauke. Vėliavų pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

BELGIË
BELGIQUE

GEOGRAFIJA Belgija ribojasi su Prancūzija, Liuksemburgu, Vokietija ir Olandija ir turi nedidelį 67 km pločio išėjimą į Šiaurės jūrą. Belgijos teritorijos plotas – 30 518 kv. km. Belgai labai didžiuojasi savo šalimi ir džiaugiasi, kad gana mažoje erdvėje turi viską: ir jūrą su plažais bei uostais, ir derlingas lygumas, ir – tegu ir nelabai aukštus – Ardėnų kalnus. Šiuose kalnuose yra ir aukščiausias Belgijoje (694 m) Botranžo (*Botrange*) kalnas. Svarbiausios Belgijos upės – Šeldė (pranc. *l'Escaut*, flam. *Schelde*) ir Masas (pranc. *Meuse*, flam. *Maas*).

POLITINĖ SISTEMA Nors Belgija ir nedidelė šalis, jos valdymo sistema yra federacinė. Šalį sudaro federacijos nariai – Flandrija ir Valonija, taip pat federalinė sostinė Briuselis. Flandrija yra Belgijos šiaurėje, arčiau Olandijos, o Valonija – pietuose, arčiau Prancūzijos.

Valstybės vadovas yra karalius Filipas (flam. *Filip* arba pranc. *Phillipe*). Jis yra Saksų-Koburgų (*Saxe-Cobourg*) dinastijos, valdančios Belgiją nuo pat jos įkūrimo 1830 m., atstovas. 2013 m. jis perėmė sostą iš atsistatydinti nusprendusio tėvo karaliaus Alberto II.

Įstatymus leidžia dvejų rūmų ketveriems metams renkamas parlamentas, kurį sudaro Senatas ir Atstovų Rūmai. Senate yra 72 nariai, Atstovų Rūmuose – 150 tiesiogiai renkamų deputatų. Vykdomoji valdžia priklauso vyriausybei, kurios sudėtį lemia Atstovų Rūmų rinkimų rezultatai.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Belgijoje gyveno 11,2 mln. gyventojų, apie 60 proc. jų save laikė flamandais, 32 proc. – valonais. Belgijoje kompaktiškai gyvena ir vokiečių mažuma (0,7 proc.). Taigi Belgijoje valstybinėmis laikomos netgi trys kalbos: flamandų, prancūzų ir vokiečių. Flamandų kalba, rašytine forma tolygia olandų kalbai, šneka Flandrijos gyventojai. Prancūzų kalba vartojama Valonijoje. Valstybės ir kartu istorinėje Flandrijos sostinėje Briuselyje visi užrašai rašomi ir turbūt susikalbėti galima abiem kalbomis, nors, atrodo, dauguma gyventojų kalba prancūziškai.

Dėl to, kad Belgija susideda iš dviejų pagrindinių skirtingomis kalbomis kalbančių bendruomenių, kyla tam tikrų sunkumų, ir jau ne kartą jos buvo arti skyrybų. Šiaurinė Flandrija yra turtingesnė ir mano, kad be Valonijos gyventų geriau, tačiau atsiskyrusi ji neišvengiamai prarastų savo istorinę sostinę Briuselį, kurio dauguma gyventojų yra prancūzakalbiai. Šiaip ar taip, ir flamandiškai, ir prancūziškai kalba tikrai 12 proc. gyventojų, ir kartais net vyriausybės nariams tenka pasitelkti vertėjus, o skirtingų regionų policininkai kai kada išvis nesusišneka, ir tai paranku nuo teisingumo besislapstantiems nusikaltėliams.

Iki šiol išlaikyti šalį vieningą padėdavo bendras monarchas, kuris nesitapatina su jokia bendruomene ir yra jų vienybės simbolis. Įdomu tai, kad oficialiai šalies monarchas vadinamas ne Belgijos, bet Belgų karaliumi. Padėtį gerina ir tai, kad Belgijos sostinė tapo neformalia Europos Sąjungos sostine. Pagaliau šalies suskilimas būtų neperspektyvus ir dėl to, kad vietoje ir taip nedidelės, nors ir labai turtingos, šalies atsirastų dvi mažesnės ir, aišku, silpnesnės. Atsiskyrę flamandai nė už ką nesutiktų prisijungti prie Olandijos, o valonai – prie Prancūzijos. XIX a. didžiųjų Europos valstybių bandymas sujungti Nyderlandus nebuvo sėkmingas. Valonai, nors ir turėjo daug gerų progų tapti Prancūzijos dalimi, jomis nepasinaudojo. Jie neužmiršta, kad tik savo kalba yra prancūzai, o krauju – labiau keltai, vienos iš jų genčių, kurią dar senovės romėnai vadino belgais, ainiai.

Tačiau visų belgų, kad ir kokia būtų jų kalba, pasididžiavimu laikytinas garsiausias visų laikų flamandų dailininkas Pieteris Paulas Rubensas (1577–1640), šedevrus kūręs baroko epochoje, XVI–XVII a. sandūroje. Nyderlandams suskilus į protestantišką šiaurę ir katalikiškus Ispanijai tebebavaldžius pietus, Rubensas tapo pagrindiniu Ispanijos karaliaus vietininku, vėliau – ir daugybės kitų šalių karalių rūmų tapytoju. Jų pageidavimu jis tapė didžiulius reprezentatyvius paveikslus, žėrinčius prabangą ir puošnumu. Ypač tobulai Rubensas vaizdavo „barokiškas“

BELGIË • BELGIQUE

moterų kūno linijas. Išgarsėjęs dailininkas turėjo tiek užsakymų, kad nebepajėgė vienas jų vykdyti. Už jį dirbo gausus giminaičių ir pagalbininkų būrys. Rubensas pats tik apmesdavo paveikslų eskizus, kuriuos paskui atiduodavo padidinti ir nutapyti. Tik pačioje pabaigoje jis vėl pridėdavo ranką, kad patvirtintų savo autorystę.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Šalies sostinė Briuselis (flam. *Brussel*, pranc. *Bruxelles*), kurioje gyvena 1,1 mln. gyventojų, yra ne tik istorinė Flandrijos, bet ir faktinė Europos Sąjungos sostinė – jame veikia daug pačių svarbiausių Europos Sąjungos institucijų. Nors dėl to ištisas Briuselio kvartalas tapo savitu euromiestu, pats miestas neprarado nei savitumo, nei specifinio istorinio žavesio.

Stebėtinai populiari yra Briuselio simboliu tapusi nedidelė maždaug 24 colių dydžio besišlapinančio berniuko (*Mannekin Pis*) skulptūrėlė. Niekas nežino, kada ir

kodėl ji buvo čia pastatyta. Vieni sako, kad tai turtingo pirklio sūnus, kuris buvo netikėtai pradingęs. Tėvas prisiekė, kad užsakys sukurti lygiai tokią vaiko skulptūrą, kokį jį ras gyvą. Ir iš tikrųjų ieškotojai rado vaiką paklydusį miške ir... besišlapinantį po medžiu. Kiti pasakoja, kad kažkada senovėje šis netikėtai iš miško išbėgusio ir ėmusio šlapintis berniuko sukeltas įspūdis buvo toks stiprus, kad sutrikdė ir privertė apsi-

galvoti visą priešų armiją, prieš tai susiruoosusią netikėtai užpulti Briuselį. Na, o šiandien garsusis berniukas Briuselio mieste ir ypač jo Didžiojoje aikštėje (flam. *Grote Markt*, pranc. *Grand Place*) prie įspūdingos rotušės simbolizuoja dar ir aplink ją tvyrančią šelmišką atsipalaidavimo nuotaiką. Pirklių gildijų namai, supantys Didžiąją aikštę, turi tikrai įspūdingus, ko gero, gražiausius visoje Europoje fasadus.

Pieter Paul Rubens.
Žemės ir vandens
sąjunga

Nors žymiausias Belgijos miestas, be abejo, yra Briuselis, bet didžiausias yra Antverpenas (512 tūkst. gyv.), Šeldės deltoje įsikūręs stambus tarptautinis uostas ir prekybos centras. Be to, Antverpenas – tai garsiausio čia ilgai gyvenusio ir dirbusio flamandų dailininko Rubenso miestas.

Tarp garsiausių Belgijos miestų – pajūrio Briugė (*Bruges, Brugges*), kartais dėl gausybės miestą išraižiusių kanalų vadinama šiaurės Venecija. Briugė (117 tūkst. gyv.) – šiandieninė Vakarų Flandrijos sostinė; XIII–XV a. miestas buvo labai svarbus vilnos prekybos centras, kuriuo rėmėsi tuomet klestėjusi Flandrijos tekstilė ir nėrinių mezgimo verslas. Miestui pasisekė, kad jame kūrėsi turtingi pirkliai, norėję gražių namų ir rotušės bokšto su varpais. Įspūdingas 83 m aukščio bokštas su 47 varpų karilionu buvo pradėtas statyti dar XIII a. Briugėje veikia ir garsusis Europos koledžas, kurio absolventai dažnai įsidarbina Europos Sąjungos institucijose.

Neoficialia Valonijos sostine laikomas nedidelis, bet labai gražus miestas Lježas (*Liege*, 198,3 tūkst. gyv.), kuris neretai vadinamas belgų Paryžiumi.

ISTORIJA Belgija nepriklausoma valstybe tapo tikrai 1831 m., kai atsiskyrė nuo 1814 m. Vienos kongreso sprendimu įkurtos Nyderlandų karalystės. Iki to laiko Belgija kaip vientisas politinis vienetas niekada nebuvo egzistavusi. Ji drauge su Olandija buvo dalis tos teritorijos, kurią būtų galima vadinti istoriniais Nyderlandais. Senaisiais laikais Nyderlanduose gyvenusios keltų ir germanų gentys buvo užkariautos romėnų. Vėliau jie tapo Karolio Didžiojo imperijos dalimi. Iširus imperijai, toje teritorijoje buvo susikūrusios kelios kunigaikštystės, kurios XVI a. pradžioje paveldėjimo ir vedybų būdu galiausiai atiteko Ispanijos karūnai.

XVI a. viduryje prasidėjusios reformacijos Ispanijos karalius nerėmė, o daug Nyderlandų gyventojų perėjo į kalvinizmo

pusę, tad netrukus įsiplieskė konfliktas, dėl kurio šiaurinės Nyderlandų provincijos nusprendė atsiskirti nuo Ispanijos ir 1581 m. sukurti nepriklausomą respubliką – Nyderlandų Jungtines Provincijas. Iš šios valstybės ir išaugo šiuolaikinė Olandija, oficialiai vadinama Nyderlandų Karalyste. Tuo tarpu katalikiškieji pietiniai Nyderlandai pasiliko su Ispanija net iki 1700 m., kai jie tapo pavaldūs Austrijai, o vėliau, prasidėjus Prancūzijos didžiajai revoliucijai ir revoliuciniams karams, juos trumpam, iki 1814 m., buvo aneksavusi ir valdė Prancūzija. 1814 m. pietiniai Nyderlandai Vienos kongreso sprendimu kartu su šiauriniais Nyderlandais ir Liuksemburgu buvo suvienyti į Nyderlandų karalystę. Tačiau 1830 m. Briuselyje prasidėjo sukilimas prieš Amsterdamo valdžią, ir 1831 m. buvo paskelbta nepriklausoma Belgijos karalystė. Jos karaliumi buvo išrinktas Saksų-Koburgų dinastijos princas Leopoldas. Belgijos nepriklausomybę greitai pripažino kaimyninės šalys. Didžiosios kaimyninės šalys taip pat tapo Belgijos neutraliteto garantais.

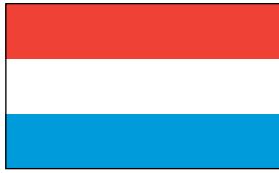
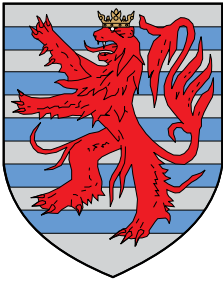
Nepriklausomybė ir tarptautiniu mastu pripažintas neutralitetas sudarė palankias sąlygas sparčiai kilti ekonomikai ir plėtotis demokratijai. Belgija iš karto buvo paskelbta konstitucine monarchija. 1883 m. buvo įvesta visuotinė rinkimų teisė. Tiesa, ji tuomet buvo taikoma tik vyrams. Belgijos karalius Leopoldas II (*Leopold II*, 1835–1909) 1885 m. įgijo stambiai ir turtingą žaliavų valdą Afrikoje – Kongą, kurį 1908 m. Belgijos parlamentas paskelbė Belgijos kolonija.

Deja, neutralitetas neišgelbėjo Belgijos nei nuo Pirmojo, nei nuo Antrojo pasaulinio karo. Ir nors tiek vienu, tiek kitu atveju Belgijos neutralitetas turėjo tarptautinį pripažinimą, Vokietija jį sulaužė. Po Antrojo pasaulinio karo Belgija tapo daugelio tarptautinių organizacijų nare, viena iš Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos steigėjų, ji nuo pat pradžių aktyviai dalyvavo Europos integracijos procesuose.

BELGIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Belgija ir šiandien tebėra tarp labiausiai proeuropietiskai nusiteikusių valstybių ir Europos Sąjungos narių, ją netgi galima laikyti Europos integracijos pioniere. 1944 m., Antrajam pasauliniam karui dar nepasibaigus, Belgijos, Nyderlandų ir Liuksemburgo vyriausybės tremtyje sutarė sukurti muitų sąjungą, kuri pradėjo veikti 1948 m. Štai ši Beneliukso (santrumpa sukurta iš šalių pavadinimų – *BE-lgique*, *NE-derland*, *LUX-embourg* – pirmųjų skiemenų) muitų sąjunga iš esmės tapo modeliu, pagal kurį buvo kuriama ir šešių valstybių Europos ekonominė bendrija.

1951 ir 1957 m. Belgija buvo tarp valstybių – Europos bendrijų, iš kurių išaugo šiandieninė Europos Sąjunga, steigėjų. Belgijos vyriausybės nuosekliai laikėsi nuostatos, kad ekonominė Europos integracija ilgainiui turėtų peraugti į politinę Europos valstybių sąjungą. 1960 m. Belgija buvo Europos bendrijų plėtimo šalininkė ir pritarė tam, kad į jos gretas būtų priimta Jungtinė Karalystė, kitos to pageidaujančios šalys. Be to, būdama nedidelė valstybė, Belgija ne kartą yra reiškusi susirūpinimą dėl to, kad Vokietijos ir Prancūzijos tandemas pernelyg neišgalėtų Europos Sąjungoje ir kad priimant svarbiausius sprendimus balsą turėtų ir mažosios Europos Sąjungos valstybės. Euro zonai Belgija priklauso nuo pat jos įsteigimo ir 2002 m. savo nacionalinę valiutą – Belgijos franką – pakeitė bendra ES valiuta euru.

Manoma, kad Belgijai narystė Europos Sąjungoje yra ypač naudinga. Ji padeda švelninti ir neutralizuoti kartkartėmis šalyje pasireiškiančią nesantaiką tarp dviejų pagrindinių tautinių bendruomenių – flamandų ir valonų. Europos integracijos kontekste tautinė nesantaika ir valstybės skilimas yra sunkiai įsivaizduojamas. Tad 1993 m. Belgijai pavyko sėkmingai baigti valstybės valdymo reformą ir tapti federacine valstybe. Kitas labai reikšmingas narystės Europos Sąjungoje padarinys Belgijai yra tai, kad jos sostinėje Briuselyje įsikūrė beveik visos svarbiausios Europos Sąjungos valdžios institucijos: Europos Komisija, Europos Sąjungos Taryba, iš dalies ir Europos Parlamentas. Dėl to mieste buvo sukurta daug darbo vietų, čia gyvena ir dirba daug užsienio diplomatų, nuolat lankosi gausybė delegacijų, ir visa tai sukūrė prielaidas miestui greitai ir išpūdingai plėstis. Tad šiandien Briuselis yra ne tik istorinė flamandų ir šiuolaikinės Belgijos Karalystės sostinė, bet ir politinis bei administracinis visos Europos Sąjungos centras.

VARDAS Oficialus šalies pavadinimas yra Liuksemburgo Didžioji Hercogystė. Beje, tai vienintelė išlikusi pasaulyje valstybė, kurios pavadinime yra žodžiai „didžioji hercogystė“. Paties žodžio *Luxembourg* reikšmė – „šviesos miestas“. Legenda pasakoja, jog kadaise tose vietose gyvenusią karalaitę Melusina jos motina užkeikusi taip, kad jos kūnas šeštadienio naktį iki juosmens pasidengdavęs žvynais ir ji tapdavusi mergina gyvate. Motina pasakiusi, kad jei Melusina, tokia būdama, susirasianti vyrą, ji pastatysianti didingą pilį, kurią pavadinsianti pagal savo vardą. Antrajam legendos herojui, Bretanės kilmingos giminės palikuoniui Raimondinui, buvę išpranašauta, kad jis netyčia nužudysiąs savo dėdę ir tapsiąs kilmingos giminės pradininku. Likimas lėmęs, kad abu tragiškos lemties herojai susitikę, susituokę, Raimondinas daug kariavęs, o Melusina pastačiusi pilį, kurią pagal savo vardą pavadinusi Lusinjak, t. y. „spindinti, švytinti, įstabi“.

SIMBOLIKA Liuksemburgo herbe vaizduojamas raudonas liūtas su karūna ir dvišaka uodega baltame lauke su penkiomis mėlynomis juostomis. Ant skydo – karališkoji karūna. Raudonas liūtas baltame lauke – tai senasis Liuksemburgų (*Luxemburger, Lutzelburger*) giminės simbolis, žinomas jau nuo XII a. XIII a. liūtas buvo pradėtas vaizduoti su dvišaka uodega, o tai reiškė, kad tuometinis Liuksemburgo valdovas Valramas III (*Walram III*) buvo dviejų kraštų valdovas, nes dar valdė ir Limburgą. Valramo sūnus Henrikas (*Henry*) Limburgo nebepaveldėjo ir vėl tapo tiktai Liuksemburgo šeimininku. Norėdamas pabrėžti, kad pradeda naują dinastiją, jis į herbo lauką įdėjo penkias mėlynas juostas. Nuo to laiko, nors Liuksemburgo valdovai dar ne kartą keitėsi, krašto simboliu tapęs herbas iš esmės nebesikeitė.

Liuksemburgo vėliava yra tokia pat, kaip ir Olandijos, tiktai apatinė mėlyna spalva šviesesnė. Kaip ir visos trispalvės Europos tautų vėliavos, taip ir Liuksemburgo vėliava

LUXEMBOURG

asocijuojasi su Prancūzijos didžiosios revoliucijos idealais. Sąsaja su Olandija gali būti ir dėl to, kad kurį laiką Liuksemburgą ir Olandiją į personalinę uniją buvo sujungusi ta pati dinastija. Tačiau, atrodo, liuksemburgiečiai nelabai kreipia dėmesį į savo ir olandų vėliavų panašumą, nes vėliavos spalvos yra naudojamos ir Liuksemburgo herbe. Vėliava pradėta naudoti 1845 m., iš naujo patvirtinta 1972 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 3:5.

GEOGRAFIJA Liuksemburgo Didžioji Hercogystė, nors jos pavadinimas ir skambus, yra viena mažiausių Europos valstybių. Šalis tarsi įsispraudusi trijų savo didesnių kaimynių – Vokietijos, Prancūzijos ir Belgijos – sandūroje. Teritorijos plotas – 2586 kv. km. Atstumas nuo šiauriausio iki piečiausio taško – 84 km, nuo vakarinio iki rytinio krašto – 52 km. Pietuose nuo Vokietijos Liuksemburgą skiria plati Europos upė – Mozelis, garsėjantis upių laivininkyste.

Šiaurinę Liuksemburgo dalį užima Ardėnai. Pietuose yra dirbamų žemių. Mozelio upės slėnyje auginamos vynuogės, o geležies rūdos klodai slūgso pačiuose šalies pietuose. Trečdalį šalies teritorijos dengia miškai. Turizmo kataloguose Liuksemburgas dažnai vadinamas „žaliaja Europos širdimi“. Dėl švelnaus klimato čia palankios sąlygos žemės ūkiui, ypač vynininkystei. Liuksemburgo vynai vertinami Europoje, jie vadinami pagal vynuogių rūšis ir yra itin reti, nes gaminami tik vidaus rinkai.

POLITINĖ SISTEMA Liuksemburgo Didžioji Hercogystė yra konstitucinė monarchija. Šalies vadovas – didysis hercogas Anri (*Henry*). Jis yra Nasau-Vailburgų (*Nassau-Weilburg*) dinastijos atstovas, sostą 2000 m. paveldėjo iš savo tėvo Žano (*Jean*).

Šalies vyriausybės sudėtį ir politiką lemia parlamentas – Atstovų Rūmai (*Chambre des Deputes*), kuriuos sudaro 60 tiesioginiuose rinkimuose penkeriems metams išrinktų atstovų.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Liuksemburge gyveno apie 537 tūkst. gyventojų, net 130 tūkst. jų – užsieniečiai. Dėl dar mažo gimstamumo ir darbo jėgos trūkumo į šalį yra atvykę daug migrantų iš Pietų Europos. Be to, daug užsieniečių dirba

užsienio bankų filialuose, tarptautinėse ir Europos organizacijose.

Dauguma gyventojų kalba vadinamąja *Letzeburgesch* kalba, kuri yra vienas svarbiausių nacionalinės tapatybės dėmenų. Ši kalba tikrai 1984 m. pripažinta valstybine, o oficialiajame šalies gyvenime ir švietimo sistemoje nuo seno vartojamos prancūzų ir vokiečių kalbos. Mokyklose ir licėjuose dalykai dėstomi skirtingomis kalbomis: matematikos pamoka toje pačioje klasėje gali vykti prancūziškai, o literatūros – vokiškai. Šiandieninėje Liuksemburgo visuomenėje daugiakalbystė yra įprasta. Bilingvizmas (prancūzų ir vokiečių kalbų) yra savaime suprantamas dalykas. O jauni žmonės, be abejo, laisvai kalba ir angliškai. Beje, Liuksemburge nėra universitetų – juos steigti tiesiog nėra prasmės, nes šalyje gyventojų nedaug, kalbinių kliūčių nėra, o atstumai iki geriausių Prancūzijos, Vokietijos ar Britanijos universitetų palyginti nedideli.

Liuksemburge iki šiol leidžiami, ko gero, seniausi Europoje laikraščiai, įsteigti 1848 ir 1880 m. Pagrindinis dienraštis eina nuo 1848 m. Ir šiame leidinyje yra įsitvirtinusi daugiakalbystė – viena laikraščio skiltis ar straipsnis tame pačiame puslapyje gali būti išspausdintas vokiečių kalba, kitas – prancūzų kalba, trečias – *Letzeburgesch*. Toli už Liuksemburgo ribų girdimas ir jo radijas. Tiesa, dabar mažai kas jo klauso, bet praėjusio amžiaus 8–9 dešimtmečiais, gūdžiu sovietmečiu, Liuksemburgo radijas buvo, ko gero, vienintelė komercinė ir kiekvieną vakarą naujausią roko muziką transliavusi radijo stotis, kurią buvo galima girdėti ir Lietuvoje.

SOSTINĖ Šalies sostinė vadinasi taip pat, kaip ir pati šalis – Liuksemburgas. Šiame didžiausiam šalies mieste gyvena apie 103,6 tūkst. gyventojų. Jis yra stambus, aštuntas pagal svarbą pasaulyje finansų centras, kuriame veikia apie 190 bankų. Liuk-

semburgo mieste yra įsikūrusios kai kurios Europos Sąjungos institucijos: Europos Teismas, Audito Rūmai, Europos Parlamento sekretoriatas, Eurostatas ir kt., todėl apie 10 proc. jo gyventojų yra euroinstitucijų tarnautojai.

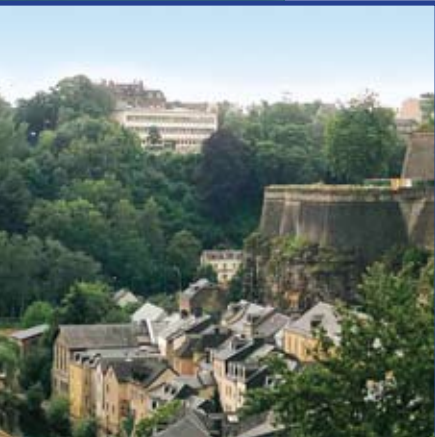
Didžiausia sostinės įžymybė yra Liuksemburgo tvirtovė. XIX a. viduryje, kai Liuksemburgas buvo pripažintas neutralia valstybe, ši tvirtovė nebenaudota pagal paskirtį ir, kad nebetraktų naujų užkariautojų, buvo nuspręsta ją sugriauti. Tačiau net iki šių dienų išlikę tvirtovės griuvėsiai, ypač požeminiai kazematai, tebėra labai įspūdingi, jie įtraukti į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą.

ISTORIJA Senaisiais laikais šiuolaikinio Liuksemburgo teritorijoje gyvenusias keltų belgų gentis buvo užkariavę romėnai. Vėliau šios žemės tapo Karolio Didžiojo imperijos dalimi. Bet tikroji Liuksemburgo istorija – tai Liuksemburgo pilies istorija. Ji prasidėjo

963 m., kai Mozelio kunigaikštis Zygfridas (*Sigefroid*) uolėtose kalvose ties dviejų upių, Alzetės (*Alzette*) ir Petrusės (*Pétrusse*), santaka įsigijo nedidelį senosios Romos imperijos gynybinės sistemos bokštą. Zygfridas bokšto vietoje pradėjo statyti tvirtovę, kuri tapo žinoma kaip *Castellum Lucilinburhuc*, t. y. „Mažoji tvirtovė“. Ji ir tapo šiuolaikinio Liuksemburgo (miesto ir valstybės) branduoliu.

Zygfrido palikuonys toliau stiprino tvirtovę ir plėtė savo valdas. 1060 m. vienas iš jų, Konradas (1019–1086), jau pasivadino Liuksemburgo grafu. Net keturi Liuksemburgų dinastijos atstovai buvo tapę Šventosios Romos imperijos imperatoriais. Vienas iš jų, tapęs imperatoriumi Karoliu IV (*Charles IV*, 1316–1378), 1354 m. suteikė Liuksemburgo grafystei hercogystės statusą.

Didėjo ir Liuksemburgo pilies reikšmė. Dėl savo strateginės padėties ir išskirtinio reljefo pilis ilgainiui tapo kone svarbiausia ir neįveikiama

Europos karine tvirtovė. Iki XIV a. ji buvo apjuosta net trimis gynybinių sienų žiedais. Buvo sakoma: kas valdo Liuksemburgą tvirtovę, tas kontroliuoja Europos centrą. Tad viduramžiais Liuksemburgas ėjo iš rankų į rankas, jį valdė įvairios Europos dinastijos, kol galiausiai jis atiteko Habsburgams. Bet ne visam laikui – 1684 m. po ilgos apgulties Liuksemburgą užkariavo prancūzai, kurie tęsė tvirtinimo darbus. Tai buvo būtina, nes XVII a. išstbulėjęs artilerijai gynybinių sienų žiedai nebeįstengė apsaugoti tvirtovės – sviediniai lėkdavo virš įtvirtinimų ir krisdavo ant tvirtovės gynėjų galvų.

Naują sprendimą pasiūlė ir įgyvendino genialus prancūzų karo inžinierius maršalas Sébastienas de Vaubanas (1633–1707). Įvertinęs gana minkšto akmens kalną, ant kurio stovėjo tvirtovė, 1684–1688 m. jis rekonstravo Liuksemburgą ir po tvirtovę įrėngė ištisą požeminį gynybinį miestą su uolose iškaltais šaudymo angomis, požemine koridorių sistema ir amunicijos sandėliais. Kai 1697 m. Liuksemburgą vėl atgavo austrai, jis jau buvo virtęs tikru karinės architektūros šedevru. Be to, kad pilį supo trys sienų žiedai, buvo pastatyti dar ir 24 fortai, kuriuos jungė net 23 km ilgio požeminių perėjimų-kazematų tinklas. Taip XVII a. pabaigoje Liuksemburgas atgavo išskirtinę strateginę svarbą ir netgi buvo pramintas Šiaurės Gibraltarų.

1795 m. Liuksemburgo tvirtovę po ilgos apgulties vėl užėmė prancūzai. Prancūzijai Liuksemburgas priklausė iki pat Napoleono karų pabaigos. 1814 m. sutriuškinę Napoleoną, sąjungininkai Vienos kongrese nusprendė sukurti atskirą politinį vienetą – Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę ir įtraukti ją į Vokietijos sąjungą, bet šios teritorijos suverenu pripažinti Nyderlandų karalių. Tačiau išskirtinė strateginė Liuksemburgo padėtis nedavė ramybės buvusiems sąjungininkams – kiekvienas norėjo valdyti jį savo nuožiūra. Susiklosčius tokioms aplinkybėms, Nyderlandai pasiūlė paversti Liuksemburgą ne-

priklausoma ir neutralia valstybe. Šiam sprendimui pritarė kitos šalys, ir galiausiai visa tai buvo įtvirtinta 1867 m. Londono sutartyje. Tada ir prasidėjo Liuksemburgo, kaip nepriklausomos valstybės, istorija. O Liuksemburgo tvirtovės įtvirtinimus buvo nutarta sugriauti, kad šalis niekada nebaptų jokios karinės strategijos objektu.

1914 m. Vokietija sulaužė Liuksemburgo neutralitetą ir išlaikė šalį okupuotą iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos. 1921 m. Liuksemburgas ir Belgija nutarė sukurti ekonominę ir pinigų sąjungą. Abi šalys vėl pasiskelbė neutraliomis. Kai Antrojo pasaulinio karo metais Liuksemburgą vėl okupavo Vokietija, didysis hercogas buvo pasitraukęs į Angliją. 1944 m. išvadavus Liuksemburgą buvo nuspręsta atsisakyti neutraliteto politikos. Liuksemburgas buvo tarp šalių, kurios 1949 m. įkūrė Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją, o 1951 m. – ir pirmąją Europos Bendriją.

LIUKSEMBURGAS IR EUROPOS INTEGRACIJA Jau XIX a. antrojoje pusėje į Liuksemburgą atėjo pramoninė revoliucija. Pasinaudojant atrastais geležies rūdos telkiniais, šalyje buvo sukurta galinga plieno gamybos pramonė. Aukštos kokybės plieno eksportas iki šiol yra pagrindinis Liuksemburgo ekonomikos ramstis. Dėl to, kad Liuksemburgo pramonė orientuota į eksportą, šalis beveik nuolat būdavo įtraukiama į vienokias ar kitokias integracines sistemas. 1842 m. Liuksemburgas buvo sudaręs muitų sąjungą su Prūsija. 1921 m. jis buvo sudaręs ekonominės ir pinigų sąjungos sutartį su Belgija. Dar nepasibaigus Antrajam pasauliniam karui, 1944 m., Liuksemburgo, Belgijos ir Olandijos vyriausybės tremtyje (Londone) susitarė po karo sudaryti muitų sąjungą. Ši sąjunga (Beneliukso muitų sąjunga) pradėjo veikti 1948 m. ir iš esmės tapo modeliu, pagal kurį buvo kuriama jau šešių valstybių Europos ekonominė bendrija.

Liuksemburge buvo įkurdinta ir pirmoji Europos anglių ir plieno bendrijos būstinė. Ir šiandien Liuksemburgas yra viena iš keleto Europos Sąjungos „sostinių“, nes čia yra įsikūrusios tokios svarbios institucijos kaip Europos Parlamento sekretoriatas ir Europos Teismas. Be šių pagrindinių institucijų, čia dirba ir daug kitokių Europos Sąjungos žinybų bei

Šengeno sutarties pasirašymo vietą žymintys ženklai Mozelio krantinėje

agentūrų. Prie Liuksemburgo kaimelio Šengeno (*Schengen*), kur susikerta Liuksemburgo, Prancūzijos ir Vokietijos teritorijos, Mozelio upėje, laive „Mari Astrid“, buvo pasirašyta sutartis dėl laipsniško ir visiško Europos Sąjungos valstybių sienų kontrolės panaikinimo.

Vertinant pagal bendrojo vidaus produkto dalį, tenkančią vienam gyventojui, šiandieninis Liuksemburgas yra pati turtingiausia Europos Sąjungos valstybė. Euro zonai Liuksemburgas priklauso nuo pat jos įsteigimo. Vienam gyventojui tenka per 30 tūkst. eurų per metus. Nedidelė Liuksemburgo ekonomika visų pirma remiasi gerai išplėtota paslaugų sfera, bankininkyste. Po Antrojo pasaulinio karo dėl palankios investicijoms politikos Liuksemburge įsikūrė stambiausių pasaulio bankų filialai. Taip XX a. pabaigoje viduramžių karinė tvirtovė Liuksemburgas tapo Europos „finansų tvirtove“.

LUXEMBOURG

Paprastai manoma, kad pirmoji valstybė, oficialiai pareiškusi pageidavimą įstoti į Europos Bendriją, buvo Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė. Vis dėlto Jungtinė Karalystė nebuvo pirmoji – savo paraišką įstoti ji pateikė 1961 m. rugpjūčio 9 d., tuo tarpu Airija tai padarė keliomis dienomis anksčiau – 1961 m. liepos 31 d. Galiausiai šių dviejų valstybių pavyzdžiu pasekė ir Danija, paraišką pateikusi tų pačių metų rugpjūčio 10 d.

Tačiau pirmasis Europos Bendrijos plėtros šiaurės link etapas truko labai ilgai – net iki 1973 m. Tiek laiko šalims kandidatėms laukti prireikė todėl, kad tuometinis Prancūzijos prezidentas Charles'is de Gaulle'is (1890–1970) vetavo Jungtinės Karalystės narystės paraišką. Atsisakius priimti į Bendriją Britaniją, paraiškas atsiėmė ir airiai bei danai, nors jų narystei de Gaulle'is neprieštaravo. Britams nepritrūko užsispyrimo, ir jie 1967 m. drauge su danais, airiais ir prie jų prisidėjusiais norvegais nusprendė dar kartą pamėginti įstoti į Bendriją. Tačiau de Gaulle'is buvo nuoseklus – jis leido suprasti, kad ir toliau priešinsis britų narystei. Taigi realias derybas su šalimis kandidatėmis Europos Bendrija galėjo pradėti tik tai po to, kai 1969 m. de Gaulle'is dėl vidaus politinių priežasčių atsisakė iš Prancūzijos prezidento posto.

Aišku, de Gaulle'is britų narystei priešinosi norėdamas, kad Prancūzija ir toliau dominuotų Bendrijoje, tačiau ir formaliai jo reiškiamas priekaištas buvo ganėtinai svarus. Pasak

II DALIS

TRYS NAUJOKĖS IŠ ŠIAURĖS – PIRMOJI EUROPOS BENDRIJOS PLĖTRA

Prancūzijos prezidento, Jungtinės Karalystės politika nerodė, kad ji yra pasirengusi priimti visus su naryste Bendrijoje susijusius išpareigojimus. Taip de Gaulle'is suformulavo vieną iš svarbiausių narystės Europos Bendrijoje sąlygų, t. y. kad stojančioji šalis negali reikalauti pakeisti jau egzistuojančių Bendrijos taisyklių, priešingai – ji turi su visomis jomis besąlygiškai sutikti. Tad nuo to laiko ir derybos dėl stojimo į Europos Bendriją tapo derybomis ne dėl narystės sąlygų, bet dėl narystės išpareigojimų perėmimo sąlygų. Stojančioji šalis gali derėtis tik dėl kai kurių laikinų Bendrijos taisyklių išimčių, jeigu ji turi ganėtinai svarių priežasčių prašyti atidėti kurios nors taisyklės taikymą, o prašymas yra patenkinamas tik jeigu su tuo sutinka visos Bendrijos valstybės. Priešingu atveju šalis kandidatė turi apsispręsti, ar ji sutinka su Bendrijos sąlygomis, ar iš viso nestoja į Bendriją. Pavyzdžiui, Norvegija, kuri drauge su Jungtine Karalyste siekė tapti Europos Bendrijos nare, mėgino išsiderėti nuolatinių išimčių dėl žvejybos, tačiau pasiekė tik susitarimą dėl ilgų pereinamųjų laikotarpių.

Taigi 1973 m. įvyko pirmasis Europos Bendrijos plėtimasis šiaurės link. Į Europos Bendriją buvo priimtose Jungtinė Karalystė, Airija ir Danija. Štai su šiomis šalimis dabar ir susipažinsime išsamiau. Tuo tarpu Norvegija, nors ir sėkmingai baigusi derybų maratoną, vis dėlto liko už Bendrijos ribų, nes 1972 m. dauguma jos piliečių referendume balsavo prieš šalies narystę Europos Bendrijoje.

VARDAS Kaip sako jau pats visas oficialus šalies pavadinimas Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė (angl. *United Kingdom of the Great Britain and Northern Ireland*), ši valstybė susideda iš keleto dalių. Šiandien yra skiriamos keturios pagrindinės dalys: Anglija (*England*), Škotija (*Scotland*), Valija (angl. *Wales*, val. *Cymru*)* ir Šiaurės Airija, arba Alsteris (*Ulster*).

Jungtinės Karalystės vardas politinėje apyvarčioje atsirado 1707 m., kai iki tol atskirai gyvavusios Anglijos ir Škotijos karalystės sudarė uniją, pavadintą Didžiąja Britanija. Tiesa, jau iki tol beveik šimtą metų abi karalystės valdė tie patys monarchai, bet formaliai egzistavo dvi atskiros karalystės, o pasirašius sutartį buvo įkurta Jungtinė Didžiosios Britanijos Karalystė, kurią valdė bendras valdovas ir bendras parlamentas. Taigi tuomet Jungtinę Karalystę sudarė lyg ir dvi dalys. Šiandieninė Valija ir Airija tuomet buvo laikomos Anglijos karalystės sudeamosiomis dalimis. Tiksliai 1801 m. buvo nuspręsta suteikti Airijai savivaldą ir pripažinti ją Jungtinės Karalystės dalimi. Dabar šalis oficialiai ėmė vadintis Jungtine Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalyste.

* Paprastai ši Jungtinės Karalystės dalis yra vadinama ne „Valija“, bet „Velsu“. Autoriaus nuomone, antrasis pavadinimas, nors ir labiau įprastas, iš tiesų yra mažiau tinkamas. Visų pirma dėl to, kad dabartinėje lietuvių kalboje tos teritorijos gyventojai vadinami ne velsiečiais, bet valais. Be to, „Valijos“, o ne „Velsu“ pavadinimą vartoja ir senieji Jungtinėje Karalystėje atsidūrę lietuviai emigrantai. Apskritai susidaro įspūdis, kad „Velsu“ pavadinimas į Lietuvą atkeliavo ne tiesiai iš Europos, bet per Rusiją. Ne paslaptis, kad ir rengiant pirmąją visuotinę lietuviškąją enciklopediją daugiausia buvo remiamasi Rusijoje išleistomis enciklopedijomis, kur ši šalis buvo vadinama „Uels“, tuo tarpu jeigu pažvelgsime į europinei tradicijai artimesnės Lenkijos enciklopedijas, jose rasime būtent „Valijos“ (lenk. *Walia*) pavadinimą.

UNITED KINGDOM

Anglijos herbas

Šv. Jurgio vėliava

Škotijos herbas

Šv. Andriejaus vėliava

Union Jack
(1606–1801)

Angliškas variantas

Škotiškas variantas

Airijos herbas

Šv. Patriko vėliava

Valijos vėliava

Galiausiai paskutinį kartą šalies pavadinimas buvo pakeistas Londonui susitaikius su Airijos nepriklausomybe. Jungtinėje Karalystėje liko tikrai šeštadalis Airijos salos. Tose provincijose, kurios vadinamos Alsteriu, dauguma gyventojų buvo protestantai, kurie nenorėjo būti valdomi nepriklausomos katalikiškosios Airijos ir pasiekė, kad jų provincijos būtų paliktos Jungtinėje Karalystėje. Štai todėl šiandien ir yra Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė, trumpumo dėlei vadinama tiesiog Jungtine Karalyste arba Didžiąja Britanija (pagal didžiausią salą). Tačiau antrasis vardas yra netikslus, nes neapima Šiaurės Airijos. Neretai kasdienėje kalboje šalis vadinama ir Anglija, tačiau būtų nekontekstiška šį vardą vartoti, jeigu jūsų draugijoje būtų škotų.

SIMBOLIKA Jungtinės Karalystės herbas galutinai susiformavo XIX a. Jungtinė Karalystė yra sudėtinė valstybė ir tai atsispindi jos oficialioje simbolikoje. Antai ir jos herbas yra sudedamųjų karalystės dalių simbolių junginys. „Jungtinio“ Jungtinės Karalystės herbo pagrindas – ketvirčiuotas skydas, kurio pirmajame ir ketvirtajame laukuose vaizduojami Anglijos, antrajame – Škotijos ir trečiajame – Airijos herbai (apie juos bus kalbama toliau). Skydą juosia mėlynas keliaraištis, kuriame auksinėmis raidėmis įrašytas Keliaraiščio ordino devizas – *Honi soit qui mal y pense*. Šis devizas karalystės herbe yra jau nuo XIV a. Pažodžiui išvertus iš prancūzų kalbos jis reiškia: „Blogis tame, kuris turi blogų minčių.“ Prancūzų kalba vartojama neatsitiktinai – tai liudija, jog kadaise ir Anglijoje aristokratija kalbėjo prancūziškai.

Ant žalios kalvelės stovintį skydą laiko du skydininkai – karūnuotas auksinis liūtas ir aukso grandine prirakintas baltas viengaragis su aukso ragu. Po skydininkų kojomis – dvi raudonos rožės bei dvi usnys (atitinkamai Anglijos ir Škotijos simboliai) ir sidabro kaspinas, ant kurios aukso raidėmis užrašytas XV a.

tradiciniu tapęs monarchijos devizas *Dieu et mon droit*. Išvertus iš prancūzų kalbos tai reiškia maždaug „Dievo ir mano vardu (teise)“. Ant herbo skydo – herbo grotelinis šalmas, papuoštas skraiste, ant šalmo – karališkoji karūna, o ant karūnos – aukštinis karūnuotas liūtas.

Jungtinės Karalystės vėliava, dažnai vadinama tiesiog *Union Jack*, t. y. „Sąjungos vėliava“, buvo įteisinta ir išliko nepakitusi nuo 1801 m. Jos pločio ir ilgio santykis yra 1:2. Vėliavoje, kaip ir herbe, atsispindi Jungtinės Karalystės sudedamųjų dalių simbolika. Ji yra Šv. Jurgio, Šv. Andriejaus ir Šv. Patriko vėliavų junginys.

Jungtinės Karalystės simbolika yra labai sudėtinga ir paini, todėl aptarkime kiekvienos karalystės dalies simboliką atskirai.

Jungtinės Karalystės oficialiame herbe matome senąją Anglijos herbą – tris auksinius pakėlusius dešinę leteną liūtus raudoname lauke, o vėliavoje – baltą Anglijos vėliavą su raudonu kryžiumi. Tai vadinamasis Šv. Jurgio, Anglijos globėjo, kryžius, žinomas jau nuo XI–XII a.

Oficialioje simbolikoje savo vietą turi ir Škotijos herbas – raudonas su žaliu liežuviu ir žaliais nagais ant užpakalinių kojų stovintis liūtas geltoname lauke, ir nuo XII a. žinoma Škotijos mėlyna vėliava su baltu įžambiuoju kryžiumi (tai vadinamasis Šv. Andriejaus, Škotijos globėjo, kryžius).

Įdomu tai, kad pirmoji „jungtinė“ Jungtinės Karalystės vėliava buvo pradėta naudoti XVII a. pradžioje sudarius personalinę Anglijos ir Škotijos uniją. Tuomet į vieną buvo sujungtos Anglijos ir Škotijos vėliavos. Ši vėliava tuomet ir buvo praminta *Union Jack*. Tačiau dėl suprantamų priežasčių anglai ir škotai šią vėliavą vaizdavo skirtingai.

1801 m. Airijai suteikus karalystės savivaldžios dalies statusą, „jungtinėje“ vėliavoje ir herbe atsirado dar ir Airijos simbolika – balta vėliava su raudonu įžambiuoju kryžiumi (tai vadinamasis Šv. Patriko, Airijos globėjo, kryžius) ir Airijos senovinis herbas – auksinė arfa mėlyname lauke.

Vienintelis vėliausiai oficialiai pripažintas Jungtinės Karalystės sudedamosios dalies simbolis, kuris neatsispindi jos vėliavoje ir herbe, yra Valijos (val. *Cymru*) simbolis Raudonasis Drakonas (val. *y Ddraig Goch*), kuris vaizduojamas baltai žaliame lauke. Taip nutiko dėl istorinių aplinkybių, nes ilgą laiką Valija buvo laikoma Anglijos sudedamąja dalimi, o ne atskiru vienetu. Valija šio pripažinimo sulaukė tiktai XX a. Vėliava įteisinta 1959 m. Jos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

GEOGRAFIJA Jungtinės Karalystės plotas – 244 820 kv. km. Šalis susideda iš didžiulės Didžiosios Britanijos salos. Jai priklauso ir šeštadalys Airijos salos, taip pat Šetlandų (*Shetland*) bei Orknio (*Orkney*) salos Šiaurės jūroje ir daugybė mažesnių salelių. Karalystė turi tik vieną 360 km ilgio sausumos sieną su Airija. Aukščiausia vieta – 1343 m aukščio Ben Nevio (*Ben Nevis*) kalnas Škotijoje.

Tačiau svarbiausias Jungtinės Karalystės geografinis ypatumas yra tas, kad ji, būdama įsikūrusi salyne, nesusisiekia su Europos žemynu. Nuo žemyno ją skiria neplatus, bet labai audringas beveik 40 km pločio Lamanšo sąsiauris, Anglijoje vadinamas tiesiog Anglų kanalu (*English Channel*). Tai ir teikė pranašumų, ir turėjo trūkumų. Didžiausias pranašumas buvo turbūt tas, kad jūra ir didelis laivynas patikimai saugojo karalystės gyventojus nuo priešų kariuomenių puolimo. Kone visoms Europos šalims ne kartą teko patirti, kas yra karo veiksmai jų teritorijoje, bet jokioms priešų pajėgoms niekada taip ir nepavyko išsilaipinti Britų salose. Net didžiausias Europos karvedys Napoleonas nesiryžo šturmuoti ūkanoto Albiono krantų. Tiesa, išstobulėjus kariavimo technikai jūra nebebuvo kliūtis. Antrojo pasaulinio karo metais Vokietijos lėktuvai lengvai įveikdavo Lamanšo sąsiaurį ir, nepaisydami to, kad Britanija yra sala, nuožmiai bombarduodavo jos miestus.

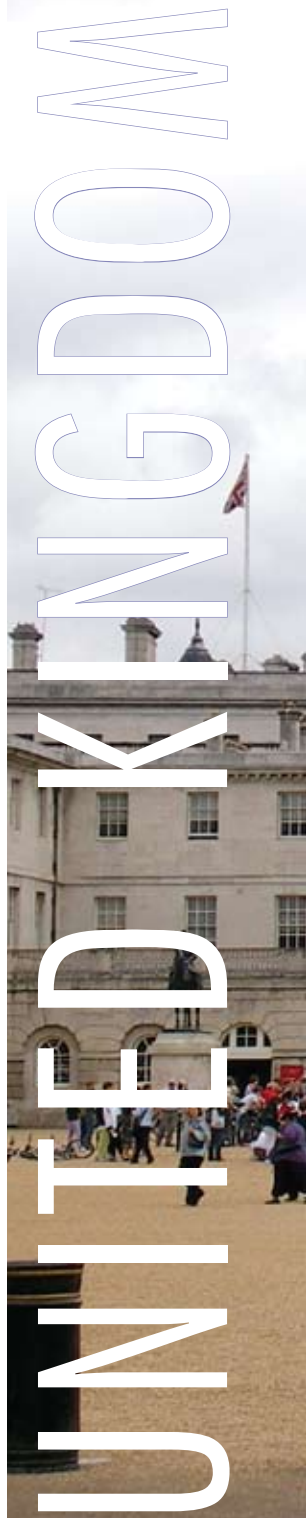
Pasikeitus karo technikai tapo aišku, kad atskirtos nuo žemyno Britanijos padėtis vis dėlto labiau yra nepatogi negu pranaši. Tai, kad nėra sausumos kelio, trukdo preky-

bai, žmonių kelionėms, ryšių plėtojimui, ūkio raidai, todėl jau nuo seno buvo galvojama, kaip tuneliu ar netgi tiltu sujungti Britaniją su Prancūzija ir visa Europa. Tačiau tiktai 1984 m. Britanijos ir Prancūzijos vyriausybės nusprendė paskelbti įmonės, kuri vien savo lėšomis įgyvendintų tunelio po Lamanšo sąsiauriu statybos projektą, atrankos konkursą. 1985 m. konkursą laimėjo bendrovė „Eurotunnel“.

Eurotunnelis buvo baigtas statyti ir imtas naudoti 1994 m. Šis ilgiausias pasaulyje povandeninis tunelis yra unikalus inžinerinės minties kūrinys. Jo ilgis 50 km, iš kurių 39 km yra po Lamanšo sąsiaurio jūros dugnu. Tunelio angos iškastos vidutiniškai 40 m žemiau jūros dugno. Eurotunelio sistema susideda iš trijų tunelių, dviem iš jų važinėja traukiniai su keleiviniais vagonais ir automobiliams skirtomis platformomis. Trečiasis tunelis skirtas aptarnavimo reikmėms ir gali būti panaudotas kaip atsarginis išėjimas, jeigu ištiktų nelaimė. Tunelyje palaikomas aukštesnis negu išorėje oro slėgimas, dėl to oras ten yra nuolat valomas nuo dūmų ir degėsių kvapo, kad kiek įmanoma būtų sumažintas gaisro pavojus.

POLITINĖ SISTEMA Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė yra konstitucinė monarchija. Valstybės vadovas – sostą paveldintis monarchas. Nuo 1953 m. karalystę valdo karalienė Elžbieta II (*Elizabeth II*), priklausanti Vindzorų (*Windsors*) dinastijai.

Šiandien karalystės monarcho funkcijos yra labiau simbolinės negu realios, tačiau iki šiol pripažįstama, kad lemiamu arba sunkiu valstybės gyvenimo metu, pavyzdžiui, per XX a. pasaulinius karus, monarchai atlikdavo svarbų vaidmenį – jie sutelkdavo tautą ir išlaikydavo ją vieningą. Jungtinėje Karalystėje sakoma: valstybė yra laivas, o monarchas – jo inkaras, kuris padeda laivui nenukrypti nuo pasirinkto kurso, kad ir kokios baisios būtų audros.

Tuo tarpu reali valdžia Jungtinėje Karalystėje priklauso dvejų rūmų parlamentui. Įdomu tai, kad Jungtinė Karalystė yra, ko gero, vienintelė pasaulyje demokratinė šalis, maža to, parlamentinio valdymo gimtinė, neturinti (!) tokio vientiso valdžios institucijų struktūrą nustatančio dokumento kaip konstitucija. Taip yra todėl, kad Anglijoje, parlamentui pamažu peraugant iš monarcho patariamosios institucijos į aukščiausiąją valstybės valdžią, susiformavo ganėtinai tobula ir veiksminga valdymo sistema, kurios nė nebereikėjo kaip nors atskirai įforminti. Tačiau tai, kad Jungtinė Karalystė neturi rašytinės konstitucijos, nekeičia demokratijos esmės. Konstituciją atstoja keletas pagrindinių įstatymų ir, svarbiausia, visuomenės sutarimas, kad šalies įstatymus rašo ir raidos kursą nustato parlamentas.

Šiuolaikinės Didžiosios Britanijos parlamentas susideda iš dvejų rūmų: žemųjų, vadinamų Bendruomenių Rūmais (*House of Commons*), ir aukštųjų, vadinamų Lordų

Rūmais (*House of Lords*). Lordų Rūmai yra savita duoklė tradicijai. Jie sudaryti ne iš demokratiškai išrinktų deputatų, bet iš asmenų, turinčių aristokratišką pero titulą, kurį yra paveldėję arba kurį jiems suteikė karaliaus. Lordų Rūmų funkcijos labai ribotos, jie tegali priimti įstatymų įsigaliojimą sulaukyti vieniems metams. Pagrindiniai šalies įstatymai priimami, šalies vyriausybė formuojama ir ministras pirmininkas renkamas Bendruomenių Rūmuose, kuriuos sudaro 651 pagal daugumos atstovavimo sistemą išrinktas atstovas.

Jungtinė Karalystė yra unitarinė valstybė, tačiau 1999 m. buvo nuspręsta sustiprinti jos istorinių sudedamųjų dalių savivaldą, kitaip sakant, įvykdyti vadinamąją valdžios įgaliojimų devoliuciją. Pagal šį projektą atskiros parlamentinės ir vykdomosios valdžios institucijos buvo įsteigtos Škotijoje, Valijoje ir Šiaurės Airijoje.

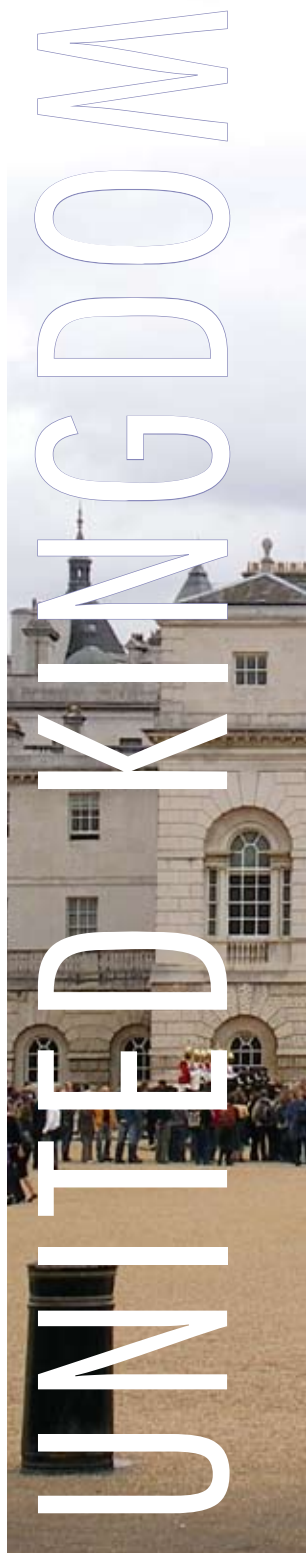

Išsamiau susipažinti, kaip veikia Jungtinė Karalystė ir jos valdžios institucijos, galima apsilankius Konstitucinių reikalų departamento (*Department for Constitutional Affairs*) interneto svetainėje.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Jungtinėje Karalystėje gyveno apie 63,7 mln. gyventojų, iš kurių 81,5 proc. buvo anglai, 9,6 proc. – škotai, 2,4 proc. – airiai ir 1,9 proc. – valai. Religijos požiūriu karalystės gyventojai nėra vieningi. Dauguma jų save laiko Anglikonų bažnyčios nariais. Ši Bažnyčia pagal savo apeigų formą iš esmės mažai kuo skiriasi nuo Romos katalikų bažnyčios, tačiau dar XVI a. Anglijos karalius atskyrė ją nuo pavaldumo Romos popiežiui. Jungtinėje Karalystėje yra gausių ir kitokių religinių bendruomenių, didžiausia iš jų – protestantai puritonai.

Daugiausia Didžiosios Britanijos gyventojų kalba anglų kalba, susiformavusia senajai anglų ir saksų genčių kalbai sumišus su prancūzų kalba, kurią XI a. atnešė užkariautojai iš Normandijos. Iš pradžių tarp normandų ir senųjų anglų tvyrojo įtampa, bet vėliau, kadangi užkariautojų nebuvo daug ir paplito mišrios vedybos, naujosios kartos tą įtampą pamiršo. Tačiau greta anglų kalbos Jungtinėje Karalystėje išliko ir senųjų keltų genčių palikuonių išsaugotos senosios kalbos. Valijoje senąją valų kalbą kalba apie 26 proc. vietinių gyventojų, o Škotijoje senąją gėlų (*gaelic*) kalbą – apie 60 tūkst. gyventojų.

Jungtinė Karalystė, kaip ir kitos didžiosios Europos Sąjungos valstybės, yra vienas iš didžiausių, seniausių ir reikšmingiausių Europos kultūros židinių. Kas nežino Williamo Shakespeare'o (1564–1616) dramaturgijos, Charles'io Dickenso (1812–1870) romanų, Oscaro Wilde'o (1854–1900) sąmojaus, Škotijos poeto Roberto Burnso (1759–1796) eilių ir Walterio Scotto (1771–1832) romanų. Šiandien mums ši šalis asocijuojasi su daugybe dalykų, kuriems išvardyti pririnktų atskiros knygos.

Jungtinė Karalystė – tai ir unikalūs kraštovaizdžiai, ir tūkstančiai senovinių pilių (kuriose, aišku, vaidenasi). Šioje šalyje jaučiama itin didelė pagarba tradicijoms, kad ir kokios keistos jos šiandien atrodytų, ir kartu – didelis veržlumas, naujovių alkis. Čia yra seni, tarptautinį garsą pelnę Oksfordo ir Kembridžo universitetai, didelę pasaulinę auditoriją turinti ir objektyvumu pasižyminti Britanijos transliavimo korporacija BBC (*British Broadcasting Corporation*). Pasaulyje taip pat plačiai žinomi ir skaitomi tokie Jungtinėje Karalystėje leidžiami dienraščiai kaip *Financial Times*, *The Times*, *Guardian* ir daugelis kitų. Pagaliau Jungtinė Karalystė yra ir futbolo tėvynė, ir šalis, davusi pasauliui gausybę roko žvaigždžių, iš kurių ypač išsiskiria roko legenda *The Beatles*. Ap-skritai dėl to, kad anglų kalba šiandien iš esmės yra tapusi pasauline kalba, Jungtinės Karalystės kultūra turi itin palankias sąlygas ir pati klestėti, ir diktuoti visos pasaulinės kultūros madas, ir savitai varžytis su tokia nepalyginti didesne gigante kaip JAV.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Jungtinės Karalystės ir Anglijos sostinė Londonas (8,250 mln. gyv.) yra vienas iš didžiausių ir įdomiausių Europos miestų. Senieji istorijos šaltiniai sako,

kad keltų laikais dabartinio Londono vietoje buvo gyvenvietė, kurios vardas kildinamas iš dviejų keltų kalbos žodžių: *llyn* „ežeras“ ir *dun* „tvirtovė“, todėl 43 m. čia įsitvirtinę romėnai davė vietai *Londinium* vardą. 1066 m. Angliją užkariavę normandai šį miestą prie Temzės (*Thames*) paskelbė Anglijos sostine. 1707 m. susijungus Anglijos ir Škotijos karalystėms Londonas tapo ir Jungtinės Karalystės sostine.

Galima sakyti, kad nuo VI a. Londonas garsėja dviem miesto centrais. Rytinėje miesto dalyje yra įsikūręs ir šiandien visame pasaulyje garsus komercijos ir finansų centras Sitis (*City*). Šiandieninis Sitis – tai šimtai komercinių ir tarptautinių bankų, vertybinių popierių biržų, investicinių bendrovių ir kitokių

finansų įstaigų. Šiame rajone vyrauja stiklas ir mūras. Tačiau greta modernių dangoraižių stovi ir Londono rotušė bei garsioji Šv. Pauliaus katedra, kurią XVII a. pastatė žymus britų architektas Christopheris Wrenas (1632–1723).

Toliau į rytus nuo Sičio – labiausiai turistų lankoma grandiozinė tvirtovė – Londono Taueris (*Tower*) ir įspūdingas Tauerio tiltas. Tvirtovė buvo pradėta statyti XI a., ir per tiek laiko jos paskirtis keitėsi daugybę kartų – nuo kalėjimo iki muziejaus. Tvirtovę iki šiol saugo tradicines Tiudorų (*Tudors*) laikų uniformas vilkintys sargybiniai. Be sargybinių, Taueryje nuolat gyvena varnų bendruomenė. Pranašystė sako, kad varnoms išskridus iš Londono Tauerio žlugtų visa Jungtinė Karalystė, todėl šiomis varnomis labai rūpinamasi.

Tuo tarpu vakarinėje dalyje, Vestmisteryje (*Westminster*), yra įsikūrę karalių ir parlamento rūmai, kitos valdžios įstaigos. Karalystės parlamentas dirba milžiniškuose Vestminsterio rūmuose su aukštu bokštu, į kurį valandoms mušti yra įkeltas 13,5 t sveriantis varpas, vadinamas Didžiuoju Benu (*Big Ben*). Visiškai greta Vestminsterio rūmų – viduramžių gotikos šedevras Vestminsterio abatija, kurioje karūnuojami ir laidojami karalystės monarchai. Pagaliau netoliese yra ir karališkosios šeimos rezidencija – Bakingemo (*Buckingham*) rūmai.

Be Londono, paminėtini šie dideli, saviti ir žymūs Jungtinės Karalystės miestai: Birmingemas (*Birmingham*, 1,085 mln. gyv.), Glazgas (*Glasgow*, 648 tūkst. gyv.), Šefildas (*Sheffield*, 518 tūkst. gyv.), Lydsas (*Leeds*, 474 tūkst. gyv.). Tačiau, be jokios abejonės, kiekviename šalies mieste ir miestelyje rasime daugybę legendinių aludžių, vadinamųjų pabų (*pubs*), be kurių Jungtinės Karalystės gyventojai nė neišsivaizduoja savo gyvenimo.

ISTORIJA Pirmieji Britų salų gyventojai iki įsiveržiant romėnams buvo keltų gentys. Julijus Cezaris įsiveržė į Britaniją 55–54 m. pr. Kr. Britanija kaip Romos provincija apėmė dabartinių Anglijos ir

Valijos teritorijas ir gyvavo beveik penkis šimtmečius. V a. po Kr., žlugus Romos imperijai, į Britaniją įsiveržė anglų ir saksų gentys, kurios išstūmė vietinius keltus iš Anglijos į Kornvalį ir Valiją, tačiau Škotijos ir Airijos keltai liko kur buvę. VI a. į Britaniją atėjo krikščionybė. VIII–IX a. salą neretai puldinėjo Skandinavijos vikingai. IX–X a. susiformavo atskiros Anglijos ir Škotijos karalystės. Galiausiai XI a. į Britanijos salą plūstelėjo nauja, ši kartą jau paskutinė, užkariautojų banga – 1066 m. Angliją užkariavo ir jos karaliumi pasiskelbė Normandijos hercogas Vilhelmas.

Normandai sukūrė galingą karalystę, kuri pamažu didino savo įtaką Škotijai, užkariavo ir prijungė prie Anglijos Valiją bei greta esančią keltų genčių apgyvendintą Airiją. Tačiau škotai Anglijos karaliaus siekiam sėkmingai pasipriešino ir, išsaugoję savo nepriklausomybę, liko atskira karalyste. Tuo tarpu Anglijoje karaliaus valdžia netruko susidurti su kitų didikų pasipriešinimu. Jau 1215 m. Anglijos karalius Jonas (*John*) buvo priverstas pasirašyti Didžiąją laisvių chartiją (*Magna Carta*) ir kartu pripažinti, kad karaliaus valdžia nėra absoliuti – jis ją dalijasi su diduomenės atstovybe parlamentu. Taigi jau tuomet buvo padėti šiuolaikinės parlamentinės britų demokratijos ir teisės viršenybės pagrindai.

XVI a., valdant Elžbietai I (*Elizabeth I*), Anglija sukūrė galingą laivyną, pradėjo savo kolonijinę ekspansiją ir metė iššūkį iki tol pasaulio vandenyne dominavusiai Ispanijai. 1588 m. anglų laivynas sutriuškino Ispanijos „Nenugalimąją Armadą“ ir taip galutinai palaužė Ispanijos galybę. Karalystė dar labiau sustiprėjo, kai Škotijos karalius Jokūbas I (*James I*) įžengė į Anglijos sostą ir sudarė personalinę dviejų karalysčių uniiją.

Tačiau viso to vaisiais Anglija negalėjo iš karto pasinaudoti, nes XVII a. pasinėrė į vidaus problemas. 1642 m. joje prasidėjo pilietinis karas tarp karaliaus ir parlamento šalininkų, kuris tęsėsi iki 1649 m., kai pralaimėjęs karalius Karolis I (*Charles I*) buvo nukirsdintas. Po to vienuolika metų šalį valdė buvęs sukilėlių vadas Oliveris Cromwellis (1599–1658), kol galiausiai parlamentas nutarė atkurti monarchiją kaip tautą vienijančią instituciją. Vis dėlto karaliaus galios buvo dar labiau apribotos, o parlamentui suteikta daugiau įgaliojimų. Galiausiai Anglijos politinė sistema stabilizavosi 1688 m., kai parlamentas, įvykdęs perversmą, nušalino netinkamą karalių, o naujasis karalius galutinai pripažino parlamento viršenybę.

XVIII a. – tai tolygaus Anglijos galios didėjimo amžius. 1707 m. Anglija ir Škotija sudarė uniiją ir taip buvo sukurta iki šių dienų tebegyvuojanti Jungtinė Karalystė.

XVIII a. šalis toliau plėtė savo kolonijų valdas. Nors 1776 m. Šiaurės Amerikoje nuo karalystės atsiskyrė ir tapo nepriklausomos 13 turtingų kolonijų, tai nepakirto jos galios. Amžiaus pabaigoje prasidėjus Prancūzijos nuosmukiui ir galiausiai ten kilus revoliucijai, Jungtinė Karalystė tuo sėkmingai pasinaudojo ir perėmė svarbias prancūzų valdas Indijoje ir Kanadoje. Prancūzijos imperatorius Napoleonas ketino atsisteisti, tačiau 1805 m. Prancūzijos laivyną anglai sumušė garsiajame Trafalgaro jūrų mūšyje. Lūkesčių nepateisino ir Napoleono įvesta kontinentinė Britanijos blokada.

Sutriuškinus Napoleoną, Jungtinė Karalystė tapo galinčiausia Europos ir pasaulio valstybe. XIX a., karalienės Viktorijos valdymo laikotarpis, – tai jos didžiausios galybės laikai. Britų valdose, išsimėčiusiose po visą pasaulį, „niekada nebenusileidavo saulė“. Galią stiprino ir vis labiau plitęs pramoninis perversmas. Per tą laiką stiprėjo ir britų demokratija. Tokie Britanijos ministrai pirmininkai kaip Benjaminas Disraelis (1804–1881) ir Williamas Gladstone’as (1809–1898) tapo vienais iš žymiausių ir, galima sakyti, iki šiol nepralenktais parlamentinio valdymo autoritetais.

Tikrai XIX a. pabaigoje Britanijos galia ėmė silpti. Pramonine Europos lydere pamažu darėsi susivienijusi ir vis mažiau slepianti savo ambicijas Vokietija. Šio konflikto rezultatas – Pirmasis pasaulinis karas. Nors 1918 m. Jungtinė Karalystė ir buvo laimėtojų pusėje, ši pergalė nebegalėjo nieko pakeisti. Kolonijinė imperija ėmė braškėti. Ypač atkakliai nepriklausomybės siekė Airija ir Indija. Antrasis pasaulinis karas galutinai nuslopino britų ambicijas viešpatauti pasaulyje.

Po Antrojo pasaulinio karo Jungtinė Karalystė pamažu suteikė nepriklausomybę visoms savo kolonijoms, o pati ėmėsi vykdyti ekonomines vidaus reformas ir kurti gerovės valstybę. Užsienio politikoje Jungtinė Karalystė tapo pagrindine JAV sąjungininke Europoje ir iš esmės būtent britų pastangomis JAV

vyriausybę pavyko įtikinti, kad susiklosčius tokiai politinei situacijai, kokia buvo po Antrojo pasaulinio karo, amerikiečių pasitraukimas iš Europos būtų pražūtingas visam demokratiniam pasauliui. Tad ši šalis, be jokios abejonės, labai prisidėjo prie Šiaurės Atlanto sutarties gynybinio aljanso sukūrimo.

JUNGTINĖ KARALYSTĖ IR EUROPOS INTEGRACIJA Jungtinės Karalystės požiūris į Europos integraciją yra labai savitas ir prieštaringas. Kadangi XVIII–XIX a. Britanija buvo viena galingiausių pasaulio jūrinių valstybių, turėjusių valdų visose pasaulio dalyse, ji tradiciškai mažai interesų turėjo Europos kontinente ir nuolat laikėsi atokiau nuo Europos reikalų. Svarbiausias britų Europos politikos tikslas buvo pasiekti, kad kontinente nesusikurtų antibritiška koalicija. Pasak vieno labai taikliai britų diplomatiją apibūdinusio politiko, Anglija Europoje neturi nei draugų, nei priešų – ji turi tiktai interesų.

Kaip teigė XX a. pirmojoje pusėje kontinente prasidėjusio Paneuropos judėjimo vadovas austrų grafas Richardas Coudenhove-Kalergis (1894–1972), Britanija dėl savo didelių po visą pasaulį išsibarsčiusių kolonijų negalėjo tapti Paneuropos dalimi. Tai būtų buvę įmanoma tik jai praradus savo milžinišką imperiją. Tuo tarpu dar ir Antrojo pasaulinio karo metais, ir pirmaisiais pokario metais Britanijos prestižas buvo didelis ir ji lygiavosi į dvi pagrindines supergalybes – JAV ir Sovietų Sąjungą, o ne į karo sugriautą Europą. Daug kas tikėjosi, kad Jungtinė Karalystė imsis vadovauti Europos vienijimuisi, tačiau ji šį vaidmenį be diskusijų perleido Prancūzijos ir Vokietijos tandemui, iš kurio išsirutuliojo Europos Bendrija ir vėliau – Europos Sąjunga. Vis dėlto šalis buvo kviečiama būti tarp Bendrijos steigėjų, tačiau jos vyriausybė išdidžiai atsisakė, manydama, kad pats sumanymas perduoti dalį suvereniteto viršvalstybinėms institucijoms yra pasmerktas žlugti.

Tačiau padėtis netrukus pasikeitė, ir Coudenhove-Kalergio pranašystė išsipildė. Kolonijinė imperija sparčiai iro – Jungtinė Karalystė nepajėgė jos išlaikyti, ir britų dalyvavimas besiplečiančioje Europos bendrojoje rinkoje darėsi gyvybiškai svarbus. Todėl jau 1961 m. ir dar kartą 1967 m. Jungtinė Karalystė pateikė Europos Bendrijai paraišką įstoti į ją, ir abu kartus ją vetavo Prancūzija. Tiktai 1970 m. derybos buvo atnaujintos, ir 1973 m. Jungtinė Karalystė tapo Europos Bendrijos nare.

Bet ir įstojusi į Bendriją ši šalis iškart tapo viena skeptiškiausių valstybių narių, su kuria sunkiausia susikalbėti. Pagrindinės politinės partijos nesutarė dėl narystės, todėl teko atsiklausti piliečių ir surengti referendumą. 1975 m. surengtame referendume

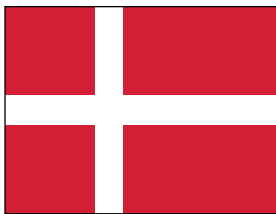
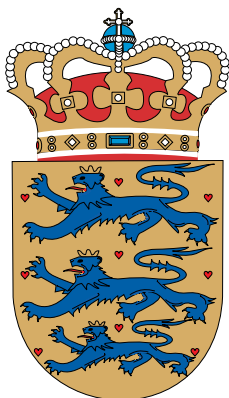
piliečiai šį ginčą išsprendė įspūdinga dviejų trečdalių dauguma pritardami narystei.

Paskui britai pareikalavo sumažinti jų įnašą į Bendrijos biudžetą, nes jiems pasirodė, kad jie per daug į ją moka. Jungtinei Karalystei buvo nepriimtina ir Europos Bendrijos socialinė politika, kuria buvo siekiama Europos mastu nustatyti darbo ir kapitalo santykių standartus. Pagaliau šalis, labai vertindama savo nacionalinius pinigus svarą, kol kas neplanuoja tapti ir euro zonos nare.

Tačiau labiausiai Jungtinė Karalystė visada prieštaravo glaudesnei politinei sąjungai ir laikėsi nuostatos, kad Europos integracija turi apsiriboti tiktais laisva prekyba ir bendrąja rinka. Tačiau jos pozicija, kaip ir viskas pasaulyje, keičiasi. Nors ir sunkiai, bet ji vis labiau prisitaiko prie Europos integracijos. Šiandien šalies ryšiai su Europos Sąjunga jau yra tokio lygio, kad apie jos išstojimą kalba jau tikrai visai radikalių pažiūrų politikai.

UNITED KINGDOM

VARDAS Danijos (*Danmark*) vardo kilmė nežinoma, yra tikrai spėliojimų. Vieni sako, kad šio vardo reikšmė – „miškų šalis“, nes daniškai *dan* yra „miškas“. Kiti teigia, kad sudėtinio vardo *Dan-mark* pirmoji dalis reiškia danų gentį, o antroji dalis – pasienį, pakraštį arba ribą.

SIMBOLIKA Danijos Karalystės herbas – geltonas skydas su trimis mėlynais karūnuotais, pakėlusiais dešinę leteną, liūtais, aplink kuriuos išdėstytos devynios širdys (anot kitos versijos, tai yra vandens lelijos lapai). Ant skydo – karališkoji karūna. Herbas yra labai senas, jis imtas naudoti jau XII a., todėl jo reikšmė nežinoma.

Danijos vėliava – *Dannebrog* („daniška drobė“) – yra ilgiausiai naudota valstybės vėliava, todėl suprantama, kad jos istorija apipinta legendomis. Pasak padavimo, ši vėliava nukritusi iš dangaus ir Danijos karius lydėjusio arkivyskupo Anderso Suneseno rankose atsидūrusi lemiamu mūsų momentu, kai atrodė, jog danai jau galutinai palūžo ir nebetiki savo pergale. Tai įvyko 1219 m. birželio 15 d. krikščionių danų mūšyje su pagonimis estais netoli dabartinio Talino. Netikėtai vyskupo rankose atsiradusi nematyta vėliava suteikė kariams naujų jėgų, ir jie laimėjo mūšį. Tokia yra legenda, tačiau skeptikai mano, kad tai tėra graži pasaka. Iš tikrųjų, girdi, vėliava buvusi iš anksto paruošta ir netgi popiežiaus pašventinta, nes danai vyko į kryžiaus žygį. Labai tikėtina, kad ji kariams buvo parodyta tikrai

DANMARK

tik lemiamu momentu. Šiaip ar taip, nuo tada *Dannebrog* tapo svarbiausiu ir visų danų mėgstamiausiu simboliu. Vėliava oficialiai patvirtinta 1625 m. Dabartinės vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 28:37 (patvirtintas 1948 m.). Vėliava yra tokia populiari, kad Danijoje ją galima matyti visur. Netgi per savo gimtadienį kiekvienas danas būtinai ją išsikelia, o tortą puošia mažytėmis suvenyrinėmis vėliavėlėmis.

GEOGRAFIJA Danija (jos plotas 43 094 kv. km) yra įsikūrusi Jutlandijos pusiasalyje ir daugiau kaip 500 salų salyne. Didžiausioje Zelandijos (*Sjælland*) saloje yra ir šalies sostinė Kopenhaga. Labiausiai nuo pagrindinės šalies teritorijos nutolusi Baltijos jūros viduryje esanti Bornholmo sala. Danija – lygumų ir žemumų šalis. Aukščiausias jos kalnas *Yding Skovhoej* tesiekia 173 m. Danijos Karalystei taip pat priklauso didžiausia pasaulio sala Grenlandija (2 166 086 kv. km) ir Šiaurės Atlanto vandenyne esančios Farerų salos (43 094 kv. km).

Savo geografinė padėtimi Danija yra tarsi tiltas, jungiantis pagrindinę Europos žemyno dalį ir Skandinaviją. Kita vertus, ji yra tarsi barjeras, skiriantis Šiaurės ir Baltijos jūras. Danija neturi sausumos sienų su jokia kita valstybe, išskyrus pietinę 68 km ilgio sieną su Vokietija.

Danijos kaip tilto tarp Europos ir Skandinavijos svarba dar labiau padidėjo 2000 m. baigus statyti ir atidarius Zundo tiltą (*Øresundsbron*), Danijos sostinę Kopenhagą sujungusį su pietiniu Švedijos miestu Malme. Šis statinys iš Danijos pusės prasideda 4 km ilgio požeminiu tuneliu, toliau nutiestas 4 km ilgio kelias specialiai tuneliui su tiltu sujungti supiltoje Peberholmo saloje. Galiausiai likę 8 km iki Švedijos – tai jau ilgiausias pasaulyje dviaukštis automobiliams ir traukiniams skirtas tiltas.

POLITINĖ SISTEMA Pagal 1849 m. Konstituciją, pataisytą 1953 m., Danijos Karalystė yra konstitucinė monarchija. Valstybės vadovo sostas įgyjamas ir perduodamas paveldėjimo būdu. Nuo 1972 m. Danijoje karaliauja Gliuksborgų (*Glücksborg*) dinastijos atstovė karalienė Margarita II (*Margrethe II*).

Istatymus Danijoje leidžia vienų rūmų parlamentas Folкетинgas (*Folketinget*), kuris susideda iš 179 tiesioginiuose rinkimuose pagal proporcinio atstovavimo sistemą ketveriems metams išrinktų tautos atstovų. Vyriausybės vadovą Folketingo pritarimu skiria karalius.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Danijoje gyveno apie 5,6 mln. gyventojų. Danijos Karalystei priklausančioje Grenlandijoje gyvena 56 tūkst. gyventojų, o Farerų salose – 46 tūkst. Beveik visi danai save laiko protestantais liuteronais.

Danija pelnytai laikoma seniausia Europos karalyste – savo pradžią ji skaičiuoja nuo X a. Ji, kad ir kokios istorinės permainos žemyne vyko ir kokios revoliucijos ją krėtė, sugebėjo išlikti ir neprarasti savo tapatybės. Ilgaamžė nepriklausomybė leido išugdyti ir brandžią pilietinę visuomenę, kuri itin gerbia tradicijas, yra atvira naujovėms ir padeda lengviau prisitaikyti prie nuolat kintančio pasaulio. Danijos istorija apipinta legendomis, kuriomis žavėjosi ne tik patys danai, bet ir tokie pasaulio genijai kaip anglų dramaturgas Williamas Shakespeare'as. Remdamasis daniškais motyvais, jis parašė garsiąją tragediją „Hamletas“ apie danų princą, todėl ten, kur vyko menamas tragedijos veiksmas – įspūdingoje Elsinoro (*Helsingør*) Kronborgo pilyje, ir šiandien gausu lankytojų, norinčių pajusti Hamleto dvasią.

Søren Kierkegaard
(1813–1855)

Danija yra ir pasakos genijumi vadinamo Hanso Christiano Anderseno (1805–1875), turbūt garsiausio ir labiausiai skaitomo ne tik Danijos, bet ir visos Skandinavijos rašytojo, tėvynė. Danija pasauliui davė ir garsų filosofą Søreną Kierkegaardą (1813–1855), kuris yra vienintelis mąstytojas iš mažųjų Euro-

pos tautų, daręs lemiamą įtaką filosofijos raidai, jeigu neskaičiuosime Olandijos žydo B. de Spinozos. Kierkegaardas laikomas ištisos filosofijos krypties, egzistencializmo, pradininku.

Danijoje savo tradicijas jau daugiau kaip šimtą metų puoselėja vieni seniausių Europoje laikraščių *Berlingske Tidende* (eina nuo 1749 m.), *Politiken* (eina nuo 1884 m.). Pagaliau kalbant apie Danijos tradicijas neleistina pamiršti ir visame pasaulyje žinomų daniško alaus rūšių „Carlsberg“ ir „Tuborg“.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Danijos sostinė Kopenhaga (528 tūkst. gyv.) yra pats didžiausias Skandinavijos miestas. Jo reikšmę ir augimą visada lėmė patogi geografinė padėtis, nes visais laikais čia kirtosi pagrindinės vandens, sausumos ir oro kelių linijos. Ne veltui daniškas miesto vardas *København* reiškia „pirklių uostas“. Kopenhagos simbolis – Mažoji Undinė (Lille Havfrue) iš garsiosios to paties pavadinimo liūdnos Anderseno pasakos apie nelaimingą meilę. Mažytė Undinėls skulptūra, pastatyta prie įėjimo į uostą, tarsi sveikina visus Kopenhagą lankančius laivus ir jais keliaujančius žmones.

Kopenhagos centras – Rotušės aikštė. Iš jos galima patekti į pėsčiųjų gatvę *Strøget*, kurioje gausu įvairiausių parduotuvių ir prekybos centrų. Sakoma, kad ši gatvė – seniausia Europoje pėsčiųjų prekybos gatvė. Kopenhagoje yra daug muziejų, kuriuose eksponuojami tiek tradiciniai meno kūriniai, tiek modernus dizainas ir netgi pikantiški erotiniai drabužiai. Labiausiai lankomi muziejai – Nacionalinis muziejus, Naujoji Karlsbergo gliptoteka (*Ny Calsberg Glyptotek*), Moderniojo meno muziejus šiaurinėje miesto dalyje Luizianoje ir, aišku, Erotikos muziejus.

Dar viena Kopenhagos įžomybė – Kristianija (*Christiania*). Šis miesto kvartalas kadaise priklausė kariškiams, bet, praėjusio amžiaus viduryje jiems išsikėlus, apleistuose barakuose ir namuose ėmė kurtis įvairaus plauko ir pakraipos atsiskyrėliai, protestuotojai, hipiai ir pankai arba

tiesiog benamiai žmonės. Taip susikūrė specifinė bendruomenė, kuri nusprendė paskelbti nepriklausomybę ir nutraukti visus ryšius su respektabiliąja Danijos visuomene. Miesto valdžia iš pradžių bandė tam sutrukdyti, tačiau vėliau nusprendė palikti ją ramybėje. Tad ir šiandien Kristianija gyvuoja kaip valstybė valstybėje. Čia ne tik nėra elektros ir vandentiekio, bet ir negalioja Danijos įstatymai, čia galima laisvai įsigyti narkotikų, bet griežtai draudžiama fotografuoti. Kristianija visuomet suteikia prieglobstį tiems, kurie neranda sau vietos įprastoje visuomenėje.

Kiti didžiausi Danijos miestai – Orhusas (*Aarhus*, 242 tūkst. gyv.), Olborgas (*Aalborg*, 102 tūkst. gyv.), Odensė (*Odense*, 166 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Manoma, kad šiaurės germanų gentys – dabartinių danų protėviai – atsikraustė į šalį maždaug V a. Danų valstybingumo pradžia siejama su pasipriešinimu Karolio Didžiojo imperijos plėtrai. Pirmasis raštuose minimas Danijos valdovas buvo Gudfredas, 811 m. sutaręs su Karoliu Didžiuoju (*Charlemagne*) taiką, pagal kurią pietine Danijos siena tapo Eiderio upė. Maždaug X a. jau susikūrė vieninga Danijos karalystė. Tuo pat metu pasikrikštijus jos valdovams, į šalį atkeliavo ir krikščionybė. Ėmė plėstis miestai ir prekyba.

VIII–X a. danai drauge su kitais skandinavais buvo žinomi bendru vikingų vardu ir dažnai puldinėjo Britanijos, Prancūzijos, Baltijos jūros pakrantes. Pirmasis taikinyis buvo Anglija, danų valdyta nuo 1013 iki 1042 m. Vėliau danai išplėtė savo valdžią ir Šiaurės Vokietijoje, o 1219 m. pasiekė Estiją ir ją valdė daugiau kaip 100 metų. Tačiau danams nepavyko išlaikyti savo didžiulių užkariavimų. Danijos karaliai pralaimėjo varžybas su prekybine vokiečių miestų sąjunga – Hanzos lyga.

1380 m. Danijos karalius paveldėjo Norvegijos sostą, ir šalis išbuvo unijoje net iki 1814 m. 1397 m. Danija ir Nor-

vegija sudarė uniją su Švedija. Ši trijų skandinavų karalysčių unija, kurioje dominavo danai, nebuvo stabili ir galiausiai švedų pastangomis 1523 m. visiškai iširo. XVI–XVII a. Danija dėjo daug pastangų, kad atgautų Švediją, bet jos buvo bevaisės. Danijos karalystė po gausybės karų su savo pagrindine varžove Švedija tiktai prarado savo valdas Skandinavijos pusiasalyje. Po varginančių vidaus ir išorės kovų Danijoje buvo įvesta absoliutinė monarchija, kuri tapo svarbiu padėti stabilizuojančiu veiksniu.

Pagaliau nuo XVIII a. danai ėmė gyventi taikiai ir nebedalyvavo daugybėje Europos karų. Neutraliais danai stengėsi išlikti ir Napoleono karų laikotarpiu, tačiau ši neutraliteta sau priešišku laikė pagrindinė Napoleono oponentė – Britanija. Tad kai Britanijos laivynas užpuolė ir subombardavo Kopenhagą, Danija perėjo į Napoleono pusę. 1814 m. sutriuškinus Napoleoną, nuo Danijos, kaip buvusios jo sąjungininkės, buvo atskirta ir perduota valdyti Švedijai Norvegija.

Didelį poveikį Danijai darė iš karto keliose Europos valstybėse vykusį 1848 m. revoliuciją. Danijos karalius Frederikas VII (*Frederic VII*) turėjo imtis demokratinų reformų, atsisakyti absoliutinės valdžios ir 1849 m. paskelbti Konstituciją. 1864 m. kilo Danijos konfliktas su ėmusia vienyti vokiečių žemes Prūsijos karalyste. Konflikto priežastis – pasienio Šlėzvingo-Holšteino žemės, kuriose gyveno susimaišę vokiečiai ir danai. Po trumpo karo 1864 m. Danija šių žemių neteko.

Pirmojo pasaulinio karo metu Danija išliko neutrali ir po karo, kurį Vokietija pralaimėjo, atgavo dalį prarastų žemių. 1921 m. Šlėzvinge-Holšteine buvo surengtas plebiscitas, po kurio prie Danijos vėl buvo prijungtas šiaurinis Šlėzvingas. Nors Danija ir toliau siekė išlikti neutrali, Antrasis pasaulinis karas jos neaplenkė – 1940 m. ją užpuolė ir okupavo hitlerinė Vokietija. Danija buvo išvaduota tiktai 1945 m.

Po karo Danija atsisakė neutralios užsienio politikos ir buvo tarp pirmųjų valstybių, pasirašiusių 1949 m. Šiaurės Atlanto sutartį. Į Europos Bendriją ji įstojo 1973 m. drauge su Jungtine Karalyste ir Airija.

DANIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Ši Skandinavijos valstybė turbūt labiau priskirtina prie euroskeptikų negu prie euroentuziastų. Danija neskubėjo stoti į Europos Bendriją, ir šiandien ji nėra linkusi Europos Sąjungos labui lengvai atsisakyti net menkiausios savo suvereniteto dalelės. Užuoat 1957 m. prisidėjusi prie Europos ekonominės bendrijos, Danija drauge su kitomis Skandinavijos valstybėmis ir Jungtine Karalyste 1960 m. įkūrė Europos laisvosios prekybos asociaciją. Tačiau jau po metų danai, sekdami britų

pavyzdžiu, apsigalvojo, pakeitė savo poziciją ir 1961 m. pateikė paraišką įstoti į Europos Bendriją. Tačiau tuomet Danija į Europos Bendriją neįstojo, nes Prancūzijos prezidentas Charles'is de Gaulle'is nusprendė paskelbti veto Jungtinės Karalystės paraiškai. Danams buvo pranešta, kad šis veto jiems netaikomas, bet, kadangi tuomet pagrindinė jų ekonomikos ir prekybos partnerė buvo Jungtinė Karalystė, jie nusprendė be britų į Bendriją nestoti. Diskusijos dėl Danijos narystės atsinaujino tikrai 1970 m., kai, iš politikos pasitraukus de Gaulle'ui, Jungtinei Karalystei vėl atsivėrė galimybė tapti Bendrijos nare. Danija Europos Bendrijos nare tapo 1973 m.

Danija yra nedidelė, bet turtinga šalis, nes įmonės sugeba gerai išnaudoti Europos Bendrijoje sukurtą bendrąją rinką, o žemdirbiai gauna didelę paramą iš Bendrijos fondų. Danija yra viena iš nuosekliausių aplinkosaugos politikos plėtojimo visoje Europoje šalininkų, tačiau kartu ji labai skeptiškai žiūri į tai, kad dabartinę NATO paremtą Europos saugumo sistemą pakeistų pačios Europos Sąjungos gynybinė sistema. Danija taip pat atsisakė dėtis prie ekonominės ir pinigų sąjungos ir nusprendė pasilikti savo nacionalinę valiutą. Kita vertus, Danija, būdama gana abejinga integracijos gilinimui, visada buvo didelė Europos Sąjungos plėtros ir naujų narių priėmimo šalininkė. Ji nuosekliai rėmė Vidurio ir Rytų Europos, ypač Baltijos, valstybių priėmimą į Europos Sąjungą ir stojo už tai, kad šios naujos šalys į Europos Sąjungą būtų priimtos kuo anksčiau ir kad jų narystę varžytų kuo trumpesni pereinamieji laikotarpiai.

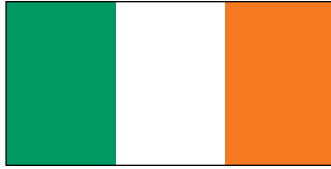
Pažymėtina, kad iš visų Europos Sąjungos valstybių Danija išsiskiria dideliu demokratiškumu. Kadangi kaip tik nuo 1970 m. šalį dažniausiai valdė silpnos mažumos vyriausybės, Europos reikalais ypač svarbią poziciją užėmė Folketingas, kurio specialusis komitetas iš esmės kontroliuoja kone kiekvieną vyriausybės žingsnį, kai ši Briuselyje derasi Europos Sąjungos Taryboje. Dėl būtinybės nuolat derinti savo poziciją su savo

parlamentu Danijos derybininkai ne visada būna pakankamai lankstūs.

Danijos demokratinę tradiciją atspindi ir tai, kad dėl Europos integracijos reikalų nevengiama atsiklausti ir piliečių nuomonės. Danai surengė ne tik referendumą dėl narytės Europos Bendrijoje, bet ir dar penkis referendumus dėl Europos sutarčių pakeitimų. Tiesa, iki 1992 m., kai prireikė ratifikuoti Europos Sąjungos sutartį, viskas buvo gerai, bet 1992 m. birželio 6 d. visą Europą sukrėtė Danijos referendumas dėl minėtos sutarties, nes dauguma balsų danai atmetė ratifikuoti teikiamą dokumentą. Tuomet problemą pavyko išspręsti, nes kitos Europos Bendrijos šalys sutiko padaryti nuolaidų ir po metų kitas referendumas dėl „pataisytos“ Maastrichto sutarties buvo sėkmingas. Deja, danams jų pačių referendumų sukeltos problemos nesibaigė. Neigiami buvo ir 2000 m. rugsėjo 28 d. referendumo dėl euro įvedimo Danijoje rezultatai, tik toks danų sprendimas nieko nebenustebino ir Europos nebesukrėtė. Europa nutarė judėti pirmyn ir naujus pinigus įsivesti be Danijos. Tuo tarpu pati Danija, šį kartą ne dėl vyriausybės aplaidumo, bet dėl piliečių skepticizmo, kol kas lieka nusistačiusi pabūti šiek tiek nuošalėje.

ÉIRE
IRELAND

VARDAS Seniausieji Airijos gyventojai keltai savo šalį vadino *Éire* – „Vakarų kraštu“. Iš čia kilęs ir lotyniškas jos pavadinimas *Hibernia*. Kaimynai anglosaksai šalies gyventojus vadino airiais (angl. *ire*), o šalį – *Ireland*. Šiuo vardu ji bene dažniausiai pasaulyje vadinama, nors, kaip matome, lietuviškam šalies pavadinimui kadaise buvo pasirinktas ne angliškas, bet keltiškas variantas.

SIMBOLIKA Dabartiniame Airijos herbe vaizduojamas senovinis Airijos simbolis auksinė arfa mėlyname lauke. Legenda byloja, kad arfą turėjo dieviškosios tautos vyresnysis Dagda. Niekas kitas, išskyrus jį, negalėjo ta arfa skambinti. Kai skambindamas jis paliesdavo raudos stygą, visi imdavo verkti, užtekdavo paliesti šypsenos stygą – ir visi nusijuokdavo. Taigi ariams arfa – ir liūdesio, ir laimės, ir ramybės instrumentas.

Gerokai vėliau, t. y. tikrai XIX a. viduryje, atsiradęs simbolis yra nacionalinė airių žalios, baltos ir oranžinės spalvų trispalvė. Šios vėliavos spalvos išdėliotos pagal tuomet buvusios populiarios laisvę simbolizuojančios prancūzų trispalvės pavyzdį. Žalia spalva simbolizuoja senuosius šalies gyventojus airius katalikus, oranžinė – per ilgą istoriją iš kitur į salą atsikėlusius gyventojus protestantus, o balta spalva tarp jų – taiką tarp abiejų Airijos bendruomenių. Vėliava įteisinta 1922 m., iš naujo patvirtinta 1937 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 1:2.

Deja, ne visoje Airijoje pavyko pasiekti taiką tarp „žaliųjų“ ir „oranžinių“. Kaip minėta, 1920 m. sala buvo padalyta, ir šiaurinėje jos dalyje dar ilgai liejosi kraujas; iki pat šių dienų nerimsta šių dviejų bendruomenių aistros ir nesutarimai.

Bet, ko gero, seniausias ir būdingiausias airių simbolis yra žalias trilapis dobilas, kurį rankoje

laiko Airijos globėjas šv. Patrikas. Legenda byloja, kad šv. Patrikas, norėdamas pagonims airiams geriau atskleisti savo platinamą krikščioniškąjį tikėjimą ir konkrečiai paaiškinti Švč. Trejybės – vieno Dievo trijuose asmenyse esmę, išmoningai pateikė žalio trilapio dobilo pavyzdį, kuris ir padėjo airiams tapti krikščionimis. O štai šiais laikais žaliais dobilais ypač noriai puošiamasi Šv. Patriko dieną, t. y. kovo 17-ąją. Ši diena – tai airių nacionalinė šventė, kuri švenčiama ne tik Airijoje, bet ir visur, kur tik yra airių.

GEOGRAFIJA Šiandieninė Airijos valstybė užima penkis šeštadalius Airijos salos. Likusi salos dalis, vadinamoji Šiaurės Airija, priklauso Jungtinei Karalystei. Nepriklausomos Airijos valstybės plotas yra 70 723 kv. km. Salos paviršius panašus į dubenį. Salos vidurio lygumą supa pajūrio aukštumos. Bet aukštumos nesudaro ištiso kalnyno, tik pakraščiais yra išsidraikę pavieniai kalnai. Pietvakarinėje dalyje aukščiausia aukštuma *Carantuo Hills* yra 1041 m aukščio. Kiti kalnai neperšoka 1000 m. Airijoje yra daug pelkių ir durpynų. Klimatas švelnus, drėgnas, didelį poveikį daro Golfo šiltoji srovė, nes augmenija žaliuoja ištisus metus ir visą laiką ganyklose ganosi galvijai. Ilgiausia upė Šanonas (*Shannon*) teka iš šiaurės rytų į pietvakarius. Taip pat yra nemažai ežerų, iš kurių galbūt labiausiai žinomas *Lough Neagh*.

POLITINĖ SISTEMA Šiandieninė Airija pagal 1937 m. Konstituciją yra parlamentinė demokratinė respublika. Aukščiausioji valdžia Airijoje priklauso parlamentui (air. *Oireachtas*), kuris susideda iš dvejų rūmų – Senato (60 narių) ir Atstovų Rūmų (166 nariai). Atstovų Rūmai yra renkami visuotiniuose rinkimuose penkeriems metams. Valstybės vadovas – prezidentas, jis renkamas visuotiniuose rinkimuose septyneriems metams. Vykdomoji valdžia yra Ministrų Kabinetas, atsakingas Atstovų Rūmams.

IRELAND

Idomu tai, kad Konstitucijoje įtvirtintas oficialus valstybės pavadinimas yra tiesiog *Airija*, įprastas tokioms politinėms sistemoms žodis *Respublika* nepridedamas. Taip norėta pabrėžti, kad yra tikrai viena legali Airija, o ne Šiaurės Airija ir Airijos Respublika, kaip jau tuomet buvo įprasta skirstyti. Konstitucijoje Airijos suverenitetas buvo skelbiamas visai Airijos salai, įskaitant ir 1921 m. atskirtąjį Alsterį (angl. *Ulster*). Tikrai 1998 m. visos suinteresuotos šalys, išvargintos šioje provincijoje nesibaigiančių konfliktų ir teroristų išpuolių, intensyviai tarpininkaujant JAV, sutiko eiti į kompromisą. Airijos vyriausybė tuomet įsipareigojo patikslinti savo konstitucines nuostatas ir pripažinti, kad gerbs provincijos gyventojų pasirinkimą. Mainais už tai airių mažuma gavo teisę dalyvauti valdant provinciją.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. šalyje gyveno apie 4,6 mln. gyventojų, iš kurių 96 proc. yra airiai. Dėl didelės emigracijos praėjusiais amžiais daug airių yra atsidūrę užsienyje – apie 2,5 mln. Jungtinėje Karalystėje, apie 1,5 mln. JAV. Manoma, kad pasaulyje iš viso

yra apie 7,6 mln. airių. Airiai yra labai sena ir kultūringa tauta, jos pirmieji raštijos paminklai sukurti dar VI a. Ir šiandien dauguma airių yra katalikai. Būtent katalikybė buvo viena iš kertinių atramų, padėjusių airiams išlaikyti savo tapatybę, nepaisant sudėtingos ir tragiškos istorijos. Tad nors daugumos airių gimtoji kalba šiandien yra anglų kalba, tai netrukdo jiems aiškiai suvokti savo tapatybę ir Anglijos bei anglų skirtumą.

Ilgais priklausomybės nuo Anglijos amžiais senoji airių kalba buvo beveik visiškai išstumta iš visuomeninio gyvenimo, ir tikrai 1937 m. Konstitucijoje ji buvo paskelbta pirmąja valstybine Airijos kalba. Tačiau dauguma gyventojų nebemokėjo kalbėti airiškai, todėl antrąja valstybine kalba tapo anglų kalba. Šiandien skaičiuojama, kad airių kalba yra gimtoji apie 353 tūkst. žmonių, kurių dauguma gyvena vakarinėje

salos dalyje. Kadangi buvo imtasi priemonių, padedančių išsaugoti ir atkurti airių kalbą, padėtis dabar keičiasi. Airių kalba yra privaloma disciplina visose Airijos mokyklose, ją supranta ir ja kalbėti gali net 43,5 proc. šalies gyventojų. Visi užrašai šalyje yra dvikalbiai, o tose provincijose, kuriose daugumą sudaro airiškai kalbantys gyventojai, – tikrai airiški. Dabar airių kalba galima kreiptis į valstybines įstaigas, šia kalba veikia televizijos ir radijo kanalai, leidžiami laikraščiai ir knygos. Nuo 2007 m. airių kalbai suteiktas oficialios Europos Sąjungos kalbos statusas. Šiomis priemonėmis, aišku, niekada nebus išstumta anglų kalba, bet kol kas jos veiksmingai saugo airių kalbą nuo išnykimo.

Dar vienas airių išskirtinumas – specifinė jų pavardžių daryba. Kai kurių airių šeimų pavardės išlaikė keltiškus priešdėlius *Mac* ir *O*. Pirmasis reiškia sūnų, o antrasis – vaikaitį, pavyzdžiui, visiems gerai žinomas *MacDonald* reikštų „Donaldo sūnus“, o *O'Neil* – „Neilo vaikaitis“. Kadangi kitados dalis keltų genčių persikėlė gyventi į Škotiją, panaši pavardžių daryba yra paplitusi ir ten.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Airijos sostinė Dublinas (air. *Baile Atha Cliath*, angl. *Dublin*) yra rytinėje salos dalyje. Pirmą kartą istorijos šaltiniuose jis paminėtas 291 m. Miestas išsidėstęs abipus Lifio (*Liffé*) upės žiočių. Anglų valdymo laikais čia buvo vicekaralių rezidencija. Šiandien tai yra didžiausias Airijos miestas (527,6 tūkst. gyv.). Kiti didžiausi miestai – Korkas (*Cork*, 119,2 tūkst. gyv.), Galvėjus (*Galway*, 75,5 tūkst. gyv.) ir Limerikas (*Limerick*, 57,1 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Pirmieji valstybiniai dariniai dabartinės Airijos teritorijoje susikūrė dar I a. pr. Kr. Seniausieji Airijos gyventojai gyveno klanais (t. y. giminėmis). Vienas arba keli klanai kartu buvo ir teritoriniai vienetai, kuriuos valdė vadas. Šios apskritys sudarė didesnius vienetus. Buvo ir vyriausiasis salos karalius.

Airija pasikrikštijo anksčiau už kaimyninę Angliją. 432 m. popiežiaus iš Galijos atsiųstas vyskupas Patrikas įkūrė Armaos (*Armagh*) vyskupiją (dabartinė Šiaurės Airija) ir iš ten ėmė skleisti krikščionybę. Jau V–VI a. airių Bažnyčia tapo pačia kultūringiausia, o daugelis jos vienuolių skleidė krikščionybę Anglijoje.

Airija kurį laiką gyveno gana ramiai, kol IX a. ją ėmė puldinėti normanai, o XII a. į salą pradėjo veržtis anglai, kurie, užkariavę dalį salos, ėmė naikinti klanų santvarką. Prasidėjo ilgas amžius Airijos gyventojus varginusios kančios ir nelaimės. Tuometiniam vyriausiajam airių karaliui Roderikui O'Connorui pasisėkė apginti dalį salos, kuri tam tikrą laiką dar liko nepriklausoma, bet XVI a. pabaigoje Airija galutinai prarado savo nepriklausomybę.

Nuo to laiko iki pat 1921 m. Airijos politinė istorija iš esmės buvo nuolatinių sukilimų prieš užkariautojus istorija. Airiai priešinosi priverstinei reformacijai, žemių konfiskavimui, nacionalinei priespaudai. Dėl karų, persekiojimo ir ekonominių nepriteklių daug Airijos gyventojų emigravo. Iš 8,2 mln. gyventojų 1841 m. tėvynę paliko apie 5 mln. žmonių, kurių dauguma išvyko į JAV. Airių išeiviai tapo vieni iš tų, iš kurių susiformavo šiandieninė amerikiečių tauta.

Tuo tarpu į tuštėjančią salą, ypač į jos šiaurinę dalį, kėlėsi kolonistai iš Anglijos. Jie sudarė vadinamųjų oranžininkų (angl. *Orangemen*) draugijas Anglijos valdžiai ir tikėjimui stiprinti. Airiai savo ruožtu ėmėsi steigti slaptas draugijas, iš nevilties netgi griebėsi terorizmo. Nors XIX a. anglų valdžia vykdė reformas ir Airija buvo paskelbta lygiateise Jungtinės Karalystės dalimi, tai negelbėjo. Vos tik pripažinus Airiją Jungtinės Karalystės dalimi, iš karto kilo ir Atsisakymo nuo sąjungos sąjūdis. 1905 m. nepriklausomybės šalininkai įkūrė *Sinn Fein* (skaityti *šin fein*) partiją, kas senąja keltų kalba reiškia „Mes patys“.

Naujas sukilimas Airijoje prasidėjo 1916 m. per Velykas, kai Jungtinė Karalystė buvo įsitraukusi į Didįjį karą Europoje. Sukilėliai Dubline paskelbė nepriklausomybę, bet vėl buvo žiauriai numalšinti, o jų vadai nubausti mirtimi. Atrodo, kad galutinis persilaužimas kovoje dėl nepriklausomybės įvyko 1918 m., kai per Britanijos parlamento rinkimus *Sinn Fein* atstovai laimėjo 73 iš 100 Airijai skirtų vietų, tačiau vykti dirbti į Londoną atsisakė. 1919 m. sausio 21 d. jie, susirinkę Dubline, pasivadino Airijos parlamentu ir vėl paskelbė nepriklausomybę. Prasidėjo dar vienas airių ir anglų karas, kol galiausiai Jungtinės Karalystės vyriausybė apsisprendė nusileisti. Pagal 1921 m. gruodžio 6 d. taikos sutartį Airijos sala buvo padalyta

į dvi dalis. Penkiuose šeštadaliuose Airijos salos buvo įkurta Airių Laisvoji Valstybė, o likęs šeštadalis, kartais dar vadina-
mas Alsteriu, kurio gyventojų dauguma buvo protestantai, liko Jungtinėje Karalystėje. Taip buvo užprogramuotas iki šių dienų nepasibaigęs konfliktas tarp daugumą sudarančių ir ištikimų Jungtinei Karalystei protestantų ir airių katalikų mažumos, siekiančios susivienyti su Airija.

Tuomet Jungtinė Karalystė pripažino Airijai tikrai dalinę nepriklausomybę, t. y. jai buvo suteiktas dominijos statusas, o tai reiškė, kad nors realiai šalį valdo jos pačios parlamentas, bet šalies vadovu vis tiek lieka Jungtinės Karalystės karalius. Visišką nepriklausomybę Airija pasiekė tik 1937 m., kai referendumu patvirtintoje Konstitucijoje galutinai nutraukė ryšius su Jungtine Karalyste ir nustatė, kad šalies vadovas bus ne Jungtinės Karalystės karalius, bet visuotiniuose rinkimuose septyneriems metams renkamas prezidentas.

Antrojo pasaulinio karo metais Airija kare nedalyvavo ir paskelbė neutralitetą. Dėl neišspręsto teritorinio ginčo su Jungtine Karalyste dėl Šiaurės Airijos šalis atsisakė stoti į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją, nes nesitikėjo, kad ši padės salai susivienyti.

AIRIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Iškovojusi nepriklausomybę, Airija pasiskelbė neutralia valstybe ir išvengė įtraukimo į Antrąjį pasaulinį karą. Norėdama išsaugoti neutralitetą, Airija iš pradžių nedalyvavo ir pokarinių Europos institucijų kūrimo procese, iki šiol ji nėra ir NATO narė. Tuo metu neutrali ir izoliuota Airija buvo dar neturtinga valstybė. Joje dauguma žmonių dirbo žemės ūkyje, o silpna pramonė orientavosi tik į mažą vidaus rinką. Pagrindinė prekybos partnerė buvo Jungtinė Karalystė, prekyba su kuria sudarė daugiau kaip pusę užsienio prekybos. Tad 1961 m., Jungtinei Karalystei apsisprendus stoti į Europos Bendriją, tą patį nusprendė daryti ir Airijos vyriausybė. Tačiau,

Prancūzijai vetavus britų paraišką, savaime nusikėlė ir Airijos narystės klausimo sprendimas. Airija Europos Bendrijos nare tapo tik 1973 m.

Narystė Europos Bendrijoje Airijai buvo labai naudinga. Jai atsivėrė galimybės ne tik sumažinti savo priklausomybę nuo prekybos su Jungtine Karalyste, bet ilgainiui, vykdant lengvatinę mokesčių politiką, pritraukti daug stambių tiesioginių užsienio investicijų, ypač iš JAV, kuri buvo suinteresuota investuoti Airijoje ne tik dėl to, kad gyventojai kalba angliškai, bet ir dėl to, kad per Airiją atsivėrė kelias į didžiąją Europos bendrąją rinką. Tarp investuotojų, padėjusių sukurti modernią Airijos elektronikos ir farmacijos pramonę, buvo labai daug airių išeivių, kurie mie-lai investavo savo protėvių tėvynėje.

Taip pat nereikia pamiršti, kad Airija gavo didžiulę paramą ir iš Europos Bendrijos biudžeto. Tiesioginių išmokų gaudavo žemdirbiai, o pagal regioninės politikos programas į Airiją ateidavo dar gana daug (iki 4 proc. bendrojo vidaus produkto) papildomų lėšų infrastruktūrai plėtoti. Galiausiai Airija sugebėjo visiškai įveikti savo atsilikimą ir šiandien yra tapusi viena iš sparčiausiai besivystančių ekonomikų. Airija drauge su kitomis vienuolika tinkamai pasirengusių Europos Sąjungos valstybių galėjo savo nacionalinius pinigus – Airijos svarą – 2002 m. pakeisti bendra valiuta euru.

Tačiau sėkminga Airijos raida visai neskatinė tos šalies gyventojų paramos Europos integracijos gilinimui. Net priešingai – airiai vis labiau priešinasė reformoms, kuriomis siekiama stiprinti Europos Sąjungos gebėjimus užsienio politikos srityje. 2001 m. Airijos piliečiai referendume atmetė Nicos sutartį, nes kai kurias jos nuostatas traktavo kaip šalies neutralumo pažeidimą. Airija surengė naują referendumą ir ratifikavo Nicos sutartį tik po to, kai 2002 m. birželį Sevilijoje Europos Vadovų Taryba paskelbė deklaraciją dėl Airijos neutralumo, kurioje patvirtino, kad Airijos dalyvavimas Europos Sąjungos bendroje užsienio ir saugumo politikoje neprieštarauja šalies tradicinei karinio neutralumo politikai. 2008 m. Airija sukėlė naują Europos Sąjungos konstitucinę krizę, nes dauguma Airijos piliečių referendume ir vėl balsavo prieš Lisabonos sutarties ratifikavimą. Kaip ir dėl Nicos sutarties, airiams prireikė naujo referendumo. Jis buvo surengtas po metų ir keturių mėnesių. Šį kartą Airijos rinkėjai siūlomoms reformoms buvo palankesni ir įtikinama dauguma balsavo už Lisabonos sutarties ratifikavimą.

III DALIS

PIETŲ EUROPOS DEMOKRATIJOS –
ANTROJI EUROPOS BENDRIJOS PLĖTRA

Kita Europos Bendrijos plėtra jau vyko pietų link. Pietų Europos valstybės Graikija, Ispanija ir Portugalija negalėjo užmegzti glaudesnių santykių su Europos Bendrija, nes jas ilgą laiką valdė demokratijos principų nepaisę diktatoriai. Tačiau aštuntojo dešimtmečio viduryje šios šalys viena po kitos atsikratė diktatūrų, tapo demokratinėmis valstybėmis ir nedelsdamos pareiškė norinčios dalyvauti Europos integracijoje bei tapti Europos Bendrijos narėmis. Pirmoji savo prašymą 1975 m. birželio 12 d. pateikė Graikija. Po dvejų metų, 1977-aisiais, jos pavyzdžiu pasekė ir Portugalija (kovo 28 d.), o galiausiai didžiausia Pietų Europos šalis – Ispanija (liepos 28 d.).

Tačiau ir šį kartą naujų šalių priėmimas į Europos Bendriją užtruko, tik dabar ne dėl politinių, o dėl ekonominių priežasčių: šalys buvo silpniau ekonomiškai išsivysčiusios ir ne tokios turtingos kaip Bendrijos senbuvės. Taigi jų priėmimas reiškė, kad visa Europos Bendrija įsipareigoja paremti jų demokratijos ir ekonomikos plėtrą.

Pirmoji į Europos Bendriją buvo priimta Graikija. Bendrijos nare ji tapo 1981 m. sausio 1 d. Palyginti spartesnę Graikijos priėmimą lėmė jos strateginė geopolitinė padėtis. Nors Europos Komisija savo nuomonėje apie Graikijos pasirengimą siūlė, prieš priimant šią šalį į Europos Bendriją, įgyvendinti jos rengimo narystei programą, tačiau Europos Bendrijos šalys nusprendė kuo greičiau įtraukti Graikiją Vakarų įtakos sferon ir pasirūpinti jos ekonominiais reikalais. O štai nuo Portugali-

jos ir Ispanijos paraiškos pateikimo iki jų priėmimo praėjo net aštuoneri metai. Dėl įvairių pereinamųjų laikotarpių buvo deramasi labai ilgai ir nuosekliai, kol pagaliau abi šalys 1986 m. sausio 1 d. tapo visateisėmis Europos Bendrijos narėmis.

Taigi 1986 m. Europos Bendrija padidėjo dvigubai – vietoje šešių steigėjų joje jau buvo dvylika valstybių. Labai lengva atsiminti ne tik valstybes Europos Bendrijos steigėjas (3 didelės + 3 mažos), bet ir per abu plėtros etapus įstojusias šalis: „šiauriniame“ etape įstojo Jungtinė Karalystė, Airija ir Danija, o „pietiniame“ – Graikija, Ispanija ir Portugalija. Su šiomis valstybėmis dabar ir susipažinsime išsamiau. Beje, ši Europos Bendrijos plėtra paskatino ir naujųjų narių kaimynes imti svajoti apie įsitraukimą į Europos integracijos procesą. Pirmoji iš tokių šalių buvo Turkija. Oficialią narystės paraišką ji pateikė 1987 m., tačiau vis dar lieka tarp kandidačių, nes nei ji pati, nei Europos Bendrija dar nėra pasirengusios pradėti narystės derybų.

ΕΛΛΑΔΑ

VARDAS Graikijai jos vardas prigijo iš romėnų, o šie pirmiausia susidūrė su tokiu vardu vadinta nedidele tautele, gyvenusia šiaurės vakarų Graikijoje. Taigi graikiškas vardas graikoi tebuvo lotyniško *Graeci* vertimas atgal į graikų kalbą. Tuo tarpu visi kiti graikai senaisiais laikais save vadino achajais, danajais, vėliau – helėnais, t. y. „saulės žmonėmis“, todėl ir naujieji graikai vadina save ne graikais, bet helėnais, o pačią Graikiją – Elada (Ελλάδα). Graikijos Respublika graikiškai skambėtų *Elinik Dimokratia* (Ελληνική Δημοκρατία).

SIMBOLIKA Svarbiausias Graikijos simbolis baltas kryžius mėlyname lauke yra pagrindinė šalies herbo ir vėliavos dalis. Jis simbolizuoja graikų pagarbą krikščioniškajam tikėjimui už jo nuopelnus išlaikant tautiškumą ir brandinant modernią graikų tautą sunkiais Turkijos priespaudos amžiais. Stačiatikių bažnyčia tuomet sukūrė ištisą slaptų mokyklų *Κρύβω σχολείο* (skaitoma *Krybo skoleio*) tinklą, kuris labai padėjo graikams neprarasti savo tapatybės ir pagarbos praėjusių amžių kultūrai. Beje, ir šiandien stačiatikybė yra labai svarbi graikų savimonės dalis.

Graikijos vėliava buvo sukurta 1822 m., iš naujo įteisinta 1978 m. Nėra vienos nuomonės, ką reiškia devynios vėliavos juostos ir kodėl būtent tokią vėliavą pasirinko XIX a. kovotojai dėl nepriklausomybės. Gal todėl, kad graikai skaičių „9“ laiko šventu? Pasak vieno, devynios juostos reiškia devynis laisvės kovotojų šūkio *Ελευθερία ή θάνατος* (skaitoma *elefteria i tanatos*), t. y. „Laisvė arba mirtis“, skiemenis. Kitų teigimu, jos reiškia devynias žodžio *Ελευθερία* (t. y. „laisvė“) raides. Pagaliau gal tai yra devynių Graikijos sričių simbolis? Na, o mėlynos ir baltos spalvų gama, sakoma, buvusi parinkta dėl to,

kad ji primena Graikiją supančią mėlyną putojančią jūrą arba dangaus žydrynę su baltais debesėliais. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

GEOGRAFIJA Graikija įsikūrusi pačiuose Balkanų pusiasalio pietuose. Šiaurėje ji ribojasi su Turkija, Bulgarija, Makedonija ir Albanija. Šalies krantus skalauja Egėjo (rytuose) ir Jonijos (vakaruose) jūros. Šalies plotas – 131 957 kv. km. Teritorija kalnuota, uolėta, su žemumomis pakrantėse. Aukščiausias ir garsiausias Graikijos kalnas, kuriame esą gyvena Dzeuso valdomi dievai, yra Olimpas (aukštis 2917 m). Tikrai 28 proc. visos šalies teritorijos tinka žemdirbystei. Graikijos kranto linija yra labai raižyta ir net 14 800 km ilgio. Šaliai priklauso daugiau kaip 1400 salų, didžiausios iš jų yra Kretos, Rodos, Kerkyros, Lesbo. Graikijos klimatas būdingas Viduržemio jūros pakrantei – nešaltos ir drėgnos žiemos, karštos ir drėgnos vasaros.

Graikija yra strategiškai svarbioje vietoje. Per jos teritorinius vandenį Egėjo jūroje eina vienintelis kelias į Juodąją jūrą. Iš Graikijos salų patogų stebėti laivų judėjimą Viduržemio jūroje, o prireikus – vykdyti atitinkamas operacijas ir misijas. Tad Vakarų demokratijos, kad ir koks didelis būtų atstumas nuo Vakarų Europos ir stačiatikybės, visada stengėsi išlaikyti Graikiją Vakarų įtakos sferoje.

POLITINĖ SISTEMA Dabar galiojanti Graikijos Konstitucija priimta 1975 m., o 1986, 2001 ir 2008 m. ji buvo papildyta. Pagal ją Graikija yra parlamentinė demokratinė respublika, kuriai vadovauja didelių įgaliojimų turintis ministras pirmininkas. Jis paprastai yra 300 vietų parlamento daugumos lyderis. Parlamento nariai renkami ketveriems metams. Šalies prezidentą, kuris atstovauja šaliai, taip pat renka parlamentas penkeriems metams.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2012 m. Graikijoje gyveno apie 11,3 mln. gyventojų, 96 proc. jų yra graikai. Pagrindinė religija – stačiatikybė. Gyventojai kalba graikiškai. Tiesa, dabartinė, arba naujoji, graikų kalba gerokai skiriasi nuo tos, kuria graikai šnekėjo antikos laikais. Tačiau senosios klasikinės graikų kalbos ir šiandien yra mokomasi ne tik Graikijoje, bet ir visame pasaulyje – ji naudinga geresniam mokslo pagrindų, kuriuos sukūrė senovės graikai, pažinimui, nes daugybė senovės graikų kalbos žodžių virto tarptautiniais žodžiais. Dėl Aleksandro Makedoniečio užkariavimų ir aukšto lygio kultūros graikų kalba netgi buvo tapusi įvairių Rytų tautų bendravimo kalba. Ji buvo svarbi ir Romos imperijoje. Ilgus šimtmečius graikų kalbos mokėjimas Romoje buvo laikomas išsilavinusio žmogaus požymiu. Graikiškai kalbėjo ir Bizantijos imperijos valdovai bei gyventojai.

Naujoji graikų kalba ėmė formuotis jau po to, kai turkai užėmė Konstantinopolį. Aišku, jos, kaip tarptautinio bendravimo priemonės, vaidmuo nunyko. Pakito ir jos formos, nes į ištuštėjusią Graikiją atsikėlė gyventi albanų, slavų, turkų tautybių žmonių, kurių kalbėsena darė įtaką senovinei kalbai. Šiandien graikai mokosi dviejų kalbų – senovinės rašytinės ir dabartinės šnekamosios.

Kitaip nei kitos Europos tautos, graikai naudoja ne lotynišką, bet savitą graikišką raidyną, kuriame yra 24 raidės (pvz.: Αα Ββ Γγ Δδ Εε [...] Ψψ Ωω). Iš pirmosios ir paskutinės graikų abėcėlės raidžių pavadinimų yra kilęs posakis „nuo alfos iki omegos“, kuris reiškia kokį nors procesą nuo pradžių iki pabaigos. Graikų raštas, kilęs iš finikiečių rašto, neišplito visoje Europoje, bet jo pagrindu buvo sukurtas daugelyje pietų ir rytų slavų kraštų naudojamas kirilicos raidynas.

Žinoma, šiandieninė Graikija, nors joje ir gausu šlovingos praeities pėdsakų, gerokai skiriasi nuo daugelio mūsų jau mokykloje susikuriama jos kaip Dzeuso ir jo dievų, didvyrių, mąstytojų, mokslininkų, menininkų ir jūrininkų šalies įvaizdžio. Šiandieninė Graikija – tai Pietų Europos šalis su visais tai žemyno daliai būdingais pranašumais ir trūkumais. Tam tikru atžvilgiu ją reprezentuoja tiktai joje gaminamas vynas „Retsina“. Į šį vyną jo brendimo metu dedama pušies sakų, kurie suteikia savitą kartoką prieskonį. Sakoma, kad šio vyno skonis – tai ir šiuolaikinės Graikijos „skonis“.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Graikijos sostinė Atėnai (665, 8 tūkst. gyv., su priemiesčiais – 3, 168 mln. gyv.) yra įsikūrę Atikos pusiasalio pietryčiuose. Pasak legendos, Atėnai vardą gavo iš savo globėjos išminties deivės Atėnės. Antikos laikais Atėnai buvo vie-

nas iš daugybės nepriklausomų miestų valstybių, arba polių, jis pagarsėjo demokratinio valdymu ir vadovavo graikams kare su persais (500–449 m. pr. Kr.).

Labiausiai Atėnai suklestėjo ir savo įtaką išplėtė Periklio valdymo laikais (443–429 m. pr. Kr.). Jų įtakai pasipriešino Sparta, sukėlus Peloponeso karą (431–404 m. pr. Kr.), kurį Atėnai pralaimėjo. Nuo to laiko jų įtaka ir reikšmė smuko. Vėliau Atėnus užkariavo romėnai, o nuo IV a., suskilus Romos imperijai, jie liko provinciniu Bizantijos imperijos miestu. 1204–1458 m. Atėnai tapo per IV kryžiaus žygį sukurto Atėnų kunigaikštystės sostine. Galiausiai 1453 m. Atėnus, kaip ir visą Graikiją, užkariavo turkai. Kai po graikų nepriklausomybės karo 1830 m. buvo sukurta Graikijos valstybė, niekas neabejojo, kad jos sostinė turi būti dar senovėje garsėjęs polis – Atėnai.

Nors miestas išgyveno daugybę plėšimų ir okupacijų, jame iki šiol gausu antikos laikų paminklų, iš kurių žymiausias, be abejo, yra Akropolis. Šis architektūros ansamblis pastatytas V–IV a. pr. Kr. ant 156 m aukščio kalvos miesto centre. Pagrindinis Akropolio statinys yra Partenonas – Atėnės Partenės šventykla. Taigi, suprantama, kad Atėnai yra ir didžiulis turistų traukos centras.

Kiti du didžiausi Graikijos miestai yra Salonikai (806,3 tūkst. gyv.) ir Patrai (195,2 tūkst. gyv.).

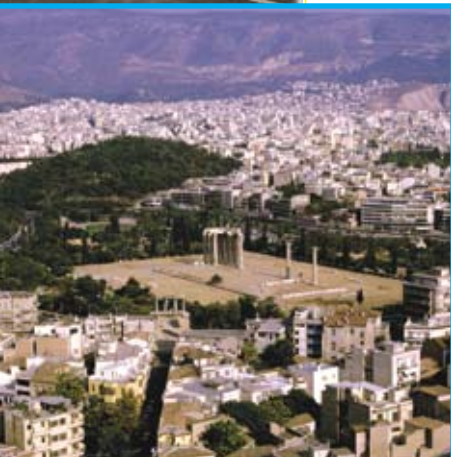
ISTORIJA Graikijos istorija labai permaininga. Jai teko išgyventi ir klestėjimo, ir nuosmukio laikus, taip pat sudėti nemažai aukų, kol galiausiai buvo atkovota laisvė ir nepriklausomybė. Graikijos istorijoje galima išskirti bent du ryškius jos kultūros klestėjimo laikotarpius. Pirmasis – tai antikinė Graikija, gyvavusi iki jos prijungimo prie Romos imperijos 146 m. pr. Kr., antrasis – nuo 395 m., kai Romos imperija suskilo į Rytų ir Vakarų imperijas, iki 1453 m., kai Rytų, arba Bizantijos, imperiją galutinai

užkariavo turkai osmanai. Galiausiai naujoji Graikijos valstybės istorija skaičiuojama nuo jos išsivadavimo iš Turkijos jungo 1830 m.

Antikinė Graikija nebuvo vieninga valstybė. Ji labiau panėšėjo į šiuolaikinę iš suverenių valstybių susidedančią tarptautinę bendriją, tiktai tos bendrijos sudedamosios dalys buvo gana smulkūs miestai valstybės (poliai), kurių tarpusavio santykiai kaip tik ir turėjo tarptautinio bendradarbiavimo požymių. Poliai sudarinėdavo tarpusavio sutartis, prekybines ir gynybines sąjungas, o kartais imdavo kariauti vieni su kitais. Persijos bandymai užkariauti Graikiją (490, 480–479 m. pr. Kr.) skatino polius vienyti savo pajėgas, ir jiems pavyko iškovoti pergalę prieš daug gausesnį priešą. Tačiau pavojui praėjus polių sąjunga netruko suskilti į dvi dideles Atėnų ir Peloponeso politines karines sąjungas, kurios ėmė varžytis dėl dominavimo. Peloponeso karas (431–404 m. pr. Kr.) buvo senovės Graikijos civilizacijos žlugimo pradžia. Galiausiai 338 m. pr. Kr. Graikijos polius pajungė Makedonija. Jos karalius Aleksandras užkariavo visą persų imperiją ir sujungė graikų bei persų žemes. Tačiau ši imperija nebuvo ilgaamžė – po Aleksandro mirties ji suskilo, o 146 m. pr. Kr. ją nugalėjo romėnai.

Romėnams nukariavus Makedoniją, Graikija tapo Romos imperijos provincija. Taip baigėsi antikinė Graikijos istorija, bet tais laikais sukurtos kultūros vertybės nesunyko ir neprarado savo reikšmės iki šių dienų. Graikų poliuose gyvavusi kultūra davė pasauliui daugybę įžymių visose be išimties mokslo ir meno srityse. Graikai suformulavo pagrindines filosofijos problemas, sukūrė beveik visų mokslų pradmenis, paliko gausybę architektūros, skulptūros, literatūros šedevrų. Pagaliau Graikija pripažįstama šiandien laikomos pažangiausios politinės santvarkos formos – demokratijos – tėvyne. Tad suprantama, kad ir užkariautojai romėnai daug ko mokėsi iš graikų, o per romėnus graikų kultūra tapo ir visos Europos civilizacijos pagrindu.

Nors 395 m. suskilus Romos imperijai Graikija tapo Rytų imperijos provincija, tai reiškė, kad vėl susidarė palankios sąlygos atsigauti ir suklestėti graikų civilizacijai. Graikų kalba tapo imperatoriaus ir jo valdinių kalba. Tiktai antikinę pagoniškąją Graikijos kultūrą dabar pakeitė krikščioniškoji Bizantijos kultūra, kurios centras buvo Konstantinopolis. Kitaip nei Vakarų imperija, Bizantija dar ilgai išliko todėl, kad jai pavyko kuriam laikui sutramdyti grasinčius priešus, atkurti veiksmingą valdymą, įdiegti religinę vienybę, puoselėti graikiškąją stačiatikišką kultūrą, pritaikyti turtingą antikos palikimą valstybės labui. Krikščioniškoji Bizantija savo galybės laikais, IX–XI a., sėkmingai plėtė savo įtaką ir kaimyniniuose kraštuose. 864 m. jai pavyko pakrikštyti Bulgariją, 989 m. – Kijevo Rusią. Bizantijos imperijos teritorija apėmė šiuolaikinių Graikijos, Turkijos, Bulgarijos, Pietų Italijos, buvusiosios Jugoslavijos teritorijas. Tačiau ilgainiui Bizantija ėmė silpti. Galiausiai 1453 m. Konstantinopolis buvo užimtas turkų. Bizantijos imperija nustojo egzistuoti, o jos kultūros paveldas arba buvo užkariautojų sunaikintas, arba pasklido po kitas šalis. Bizantijos žlugimas – tai neabejotinas nuostolis Europos civilizacijai. Ant- ra vertus, būtent Bizantija savitai padėjo Europai išsaugoti ir iš naujo „atrasti“ antikinės Graikijos kultūrą.

Šiuolaikinės naujosios Graikijos istorija prasideda 1830 m., kai vos ne po 400 metų nelaisvės graikams, remiamiems didžiųjų Europos valstybių, pavyko beveik po dešimtmetį trukusio karo iškovoti nepriklausomybę. Graikija buvo paskelbta monarchija, o jos karaliumi tapo Bavarijos princas. Pirmojo pasaulinio karo metais graikai įstojo į karą Antantės pusėje ir prisidėjo prie Turkijos okupacijos. 1919 m. Graikija užpuolė Turkiją, siekdama paimti savo globon daugybę ten gyvenusių graikų. Iš pradžių graikams sekėsi ir jie beveik buvo pasiekę Turkijos sostinę Ankarą, tačiau Turkija atlaikė puolimą ir sumušė graikų pajėgas. Šios avantiūros padariniai Graikijai buvo labai skaudūs.

Pagal taikos sutartį buvo nuspręsta „pasikeisti“ gyventojais, ir į Graikiją atvyko 1,3 mln. iki tol Turkijoje gyvenusių graikų, dėl ko graikų visuomenei ir ekonomikai kilo didelių sunkumų.

Tarpukario laikotarpiu Graikijoje vyko arši kova tarp monarchistų ir respublikonų. 1924 m. Graikija buvo paskelbta respublika, bet 1935 m. į sostą buvo grąžintas karalius. Po Antrojo pasaulinio karo 1946 m. referendumu buvo nuspręsta išlaikyti monarchiją. Antrojo pasaulinio karo metais Graikiją buvo okupavusi Vokietija. 1944 m. pasibaigus vokiečių okupacijai, prasidėjo pilietinis karas tarp vyriausybės ir komunistinių sukilėlių. Britų, o vėliau amerikiečių remiama Graikijos vyriausybė numalšino sukilimą. Didžiosios šalys rėmė Graikiją ir nenorėjo leisti jai nei atsidurti komunistinės įtakos sferoje, nei vėl įsivelti į konfliktą su Turkija visų pirma dėl jos strateginės padėties, todėl 1952 m. Graikija drauge su Turkija buvo priimta į NATO. Tačiau tai neapsaugojo Graikijos nuo vidaus politinio nestabilumo. 1967 m. balandžio 21 d., prieš pat numatomus parlamento rinkimus, grupė pulkininkų, vadovaujamų Georgo Papadopulo, įvykdė valstybės perversmą ir ėmėsi represijų prieš opoziciją.

„Juodųjų pulkininkų“ diktatūra Graikijoje išsilaikė iki 1974 m., kol jų bandymas aneksuoti Kiprą išprovokavo Turkiją okupuoti šiaurinę salos dalį ir sukėlė didžiulę politinę krizę šalyje. Šalies kariuomenė atsisakė remti chuntą ir perėjo į tautos pusę. 1974 m. įvyko demokratiniai rinkimai ir referendumas, kuriuo vėl buvo nuspręsta panaikinti „juoduosius pulkininkus“ rėmusią monarchiją ir atkurti respubliką. Atkūrus demokratiją, Graikijos vyriausybė kreipėsi į Europos Bendriją ir pareiškė norinti būti jos nare. Nors Europos Komisija ir abejojo Graikijos pasirengimu, Europos Bendrijos šalys, norėdamos paremti demokratines permainas ir strateginiais sumetimais, nutarė kuo greičiau priimti Graikiją. Europos Bendrijos nare Graikija tapo 1981 m. sausio 1 d.

GRAIKIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Šiandieninė Graikija, kaip Europos Sąjungos narė, tiek savo geografine padėtimi, tiek problemų specifika smarkiai išsiskiria iš kitų Sąjungos valstybių senbuvų. Geografinė strateginė padėtis lėmė greitą Graikijos priėmimą į NATO 1951 m. 1957 m. įsteigus Europos ekonominę bendriją, Graikijai buvo pasiūlyta sudaryti asociacijos sutartį, kuri įsigaliojo ir ėmė veikti 1962 m. Tikrai 1967 m. įvykęs karinis perversmas sutrukdė Graikijai anksti tapti Europos

Bendrijos nare. 1974 m. joje buvo atkurtas demokratinis valdymas, ir po penkerių metų, 1981-aisiais, ji tapo visateise Europos Bendrijos nare.

Kita vertus, nors Graikija ir greitai įstojo į NATO ir Europos Bendriją, ji yra laikoma viena iš daugiausia problemų keliančių ir tarp dabartinių Europos Sąjungos narių. Išskirtinos net trys grupės problemų, kurios ir dabar kelia rūpesčių Graikijos partnerėms NATO ir Europos Sąjungoje: įtempti santykiai su kaimynais (ypač su Turkija), nestabili politinė padėtis ir ekonominis atsilikimas. Būdama viena neturtingiausių Europos Sąjungos narių, Graikija ilgą laiką gaudavo ir pačią didžiausią paramą iš Sąjungos biudžeto – jos Regioninės plėtros ir Sanglaudos fondų. Europos Sąjungos šalys mato, kad Graikija turi savitų problemų, kurias reikia padėti spręsti, tačiau kartu apgailestauja, kad, nepaisant didelės paramos, jos ekonomikos lygis prie Europos Sąjungos standartų artėja ne taip sparčiai, kaip tikėtasi. Pagrindo didesniai optimizmui atsirado tikrai 1990–2000 m., kai Graikija pagal ekonominės ir finansinės disciplinos rodiklius vis dėlto įstengė pasivyti kitas Europos Sąjungos šalis ir drauge su kitomis vienuolika šalių 2002 m. sausio 1 d. galėjo savo nacionalinius pinigus – Graikijos drachmą – pakeisti bendra valiuta euru.

VARDAS Manoma, kad Ispanijos, arba, kaip vadina patys ispanai, *España*, vardas yra kilęs iš graikiško vardo *Hesperija*, reiškiančio „Vakarų žvaigždės šalis“. Matyt, dėl to jau romėnų laikais visas Pirėnų pusiasalis vadintas *Hispania*.

SIMBOLIKA Ispanijos herbas daugybę kartų kito. Šiandieninį Ispanijos herbą sudaro atskirų Ispanijos istorinių sričių simbolikos, susiformavusios rekonkistos metu, junginys. Ispanijos herbinio skydo pirmajame raudoname lauke pavaizduotas Kastilijos karalystės simbolis geltona tvirtovė, antrajame sidabriname – Leono karalystės simbolis raudonas stovintis liūtas, trečiajame geltoname – Aragono karalystės simbolis keturi raudoni stulpeliai, ketvirtajame raudoname – Navaros karalystės simbolis auksinė grandinė ir grotos. Skydo papėdėje – Granados simbolis granato vaisius. Skydo širdyje – šiandien Ispaniją valdančių Burbonų (isp. *Borbones*) dinastijos simbolis trys geltonos lelijos mėlyname lauke. Virš skydo – karališkoji karūna. Skydo šonuose – dvi kolonos, simbolizuojančios Heraklio stulpus – Gibraltaro sąsiauryje esančias Tanžero ir Gibraltaro tvirtoves. Stulpus jungia raudonas kaspinas, ant kurio užrašytas šūkis *Una grande libra plus ultra* reiškia „Didžioji laisvė aukščiau visko“.

Ispanijos vėliava – tai trispalvis audeklas, kurio platesnė vidurinė horizontali dalis yra geltona, o viršuje ir apačioje yra dvigubai siauresnės raudonos juostos. Ant geltonos juostos – valstybės herbas. Vėliavos spalvos neturi specialios reikšmės, tačiau, kaip ir herbe, joje yra įtvirtinta savita istorinė tradicija. Šių spalvų Ispanijos vėliava žinoma nuo 1785 m. Dabartinė vėliava ir herbas patvirtinti 1981 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

ESPAÑA

GEOGRAFIJA Ispanija (plotas 504 783 kv. km) pagal savo teritorijos dydį gali būti priskirta prie didžiausių Europos šalių. Ji iškūrusi Pirėnų, arba Iberijos, pusiasalyje. Iš šiaurės į pietus šalis tęsiasi apie 870 km, o iš vakarų į rytus – net 1050 km. Ispanijos sausumos sienų ilgis – 1918 km, jūros kranto – net 4964 km!

Šiaurėje Ispanija ribojasi su Prancūzija ir Andora, o vakaruose – su kita Pirėnų pusiasalyje esančia šalimi Portugalija. Vakaruose ir pietuose Ispanijos krantus skalauja Atlanto vandenynas, o rytuose ir pietuose – Viduržemio jūra. Ispanijai taip pat priklauso Balearų salos Viduržemio jūroje, Kanarų salos prie Šiaurės Afrikos krantų Atlanto vandenyne ir dvi nedidelės valdos Šiaurės Afrikoje – Seuta (*Ceuta*) ir Melilija (*Melilla*).

Ispanija yra kalnuota šalis, todėl įvairiose jos vietose klimatas gali labai skirtis. Šiaurės vakarai yra vadinami žaliaja Ispanija, nes čia daug lyja. Tačiau toliau debesims iš Atlanto kelią užtveria Kantabrijos kalnai. Pietryčių Ispanijoje labai karšta, nes ją veikia Afrikoje esančios Sacharos dykumos klimatas. O pusiasalio viduryje plyti Mesetos plokščiakalnis. Aukštumoje oras būna vėsesnis. Aukščiausia Ispanijos viršukalnė *Pico de Teide* (*Tenerife*) yra Kanarų salose. Jos aukštis 3718 m.

POLITINĖ SISTEMA Ispanijos Karalystė yra konstitucinė monarchija. Valstybės vadovas – karalius. Nuo 1975 m. Ispaniją valdo Burbonų dinastijos atstovas karalius Chuanas Karlosas I (*Juan Carlos I*).

Įstatymus leidžia ir vyriausybę formuoja Ispanijos parlamentas – Generaliniai Kortesai (*De las Cortes Generales*), kuriuos sudaro dveji rūmai: Deputatų Kongresas (*Congreso de los Diputados*) ir Senatas (*Senado*). Kongresas susideda iš ne mažiau kaip 300 ir ne daugiau kaip 400 tautos atstovų, išrinktų ketveriems metams tiesioginiuose rinkimuose pagal proporcinę sistemą. Senatas – tai šalies regionų atstovybė. Kiekviena provincija tiesioginiuose rinkimuose renka po keturis senatorius ketveriems metams.

Vykdomoji valdžia priklauso Vyriausybei, kurios vadovas skiriamas karaliaus teikimu ir kurio kandidatūrai turi pritarti Kongresas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Ispanijoje gyveno apie 46 mln. gyventojų, iš jų 74 proc. – ispanai, 17 proc. – katalonai, 17 proc. – galisai ir 2 proc. – baskai. Katalonų kalba yra artima ispanų, o galisų – portugalų, tuo tarpu baskų kalba nepanaši nė į vieną iš gretimų kalbų.

Daug kas Europoje jau nuo seniausių laikų Ispaniją įsivaizduoja kaip kvapą gniaužiančių toreadorų kautynių su įsiutintais buliais, koridos ir aistringų šokio *flamenco* šalį. Tačiau ne tik. Suklestėjus valstybei, XVI a. suklestėjo ir aukštieji menai. Ispanija Europoje ir pasaulyje garsi tokiais savo dailininkais kaip El Greco (1541–1614) ir Diego Velazquezas (1599–1660), Francisco Goya (1746–1828), Pablo Picasso (1881–1973) ir Salvadoras Dali (1904–1989).

Du ispanų literatūros archetipai tapo visos Europos ir netgi pasaulio kultūros savastimi. Pirmasis yra daugelio rašytojų aprašytas ispanų legendos herojus – moterų suvedžiojas Don Žuanas (*Don Juan*), antrasis – Miguel de Cervanteso (1547–1616) sukurtas Don Kichoto (*Don Quijote*) literatūrinis paveikslas. Don Kichotas – tai naivus Liūdnojo vaizdo riteris, kovojantis su vėjo malūnais, per idealus nematantis tikrovės ir manantis galėsiąs dar ir naujaisiais laikais gyventi kaip viduramžių riteris. Tačiau jo nuoširdumas ir dora su kaupu atsveria minėtus trūkumus. Tad nenuostabu, kad paminklą Don Kichotui galima pamatyti ne tik Madrido Ispanijos aikštėje, bet ir Europos sostinėje Briuselyje, ir net Aukštaitijos sostinėje Panevėžyje. Don Kichoto gerbėjų pilnas pasaulis.

Ir šiandien Ispanija – tai nenuilstamai meną puoselėjanti šalis. Ji garsėja tokiomis operos žvaigždėmis kaip tenorai Jose Carerras (g. 1946) ir Placido Domingo (g. 1941), sopranas Montserrat Cabelle (g. 1933).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Ispanijos sostinė Madridas įsikūrusi strateginėje vietoje – pačiame šalies viduryje. Sostinė Madridas tapo 1561 m. karaliaus Pilypo II (*Felipe II*) sprendimu.

Iki tol Kastilijos, o vėliau Ispanijos sostinė buvo į pietus nuo Madrido esantis žavus Toledo miestas.

Šiandien Madridas yra didžiausias Ispanijos miestas (3,198 mln. gyv.). Jame daug architektūros paminklų, plačių prospektų, didelių namų ir garsių muziejų, garsiausias iš jų – Prado muziejus, kuriame gausu ispanų dailės šedevrų.

Antras pagal dydį Ispanijos miestas – Katalonijos sostinė Barselona. Joje gyvena 1,611 mln. gyventojų. Šis miestas yra vienas moderniausių Ispanijoje, jame gausu šiuolaikinės architektūros pastatų, o pats išpūdingiausias yra architekto Antonio Gaudi (1852–1926) kūrinys Šventosios šeimos bažnyčia (*El Temple de la Sagrada Familia*). Šis statinys nepanašus į jokią kitą bažnyčią pasaulyje. Ji primena pasakų pilį, nulipdytą iš drėgno pajūrio smėlio. Katedros statyba, prasidėjusi 1882 m., nebaigta iki šiol. To kio grandiozinio projekto įgyvendinimui neužtenka vieno žmogaus gyvenimo.

ISTORIJA Ispanijos, kaip ir daugelio kitų Vakarų Europos šalių, seniausieji gyventojai, apie kuriuos yra išlikę tam tikrų žinių, buvo keltų gentys, atsikrausčiusios čia IX–VIII a. pr. Kr. iš Vidurio Europos. Po Antrojo pūnų karo 218 m. pr. Kr. dabartinės Ispanijos teritoriją ėmė valdyti Roma. Romos valdymas truko iki IV a. Tuomet Pirėnų pusiasalis atsidūrė germanų genčių, vestgotų, žinioje, jie čia įkūrė savo karalystę, o VII a. ir pasikrikštijo. Tačiau jau VIII a. į šalį iš Šiaurės Afrikos įsiveržė ir jos didžiąją dalį užkariavo musulmonai arabai. XIII a. pusiasalio šiaurėje likusios Kastilijos ir Aragono karalystės pradėjo šalies rekonkistą, t. y. atkariavimą iš musulmonų. 1479 m. abi karalystės per savo valdovų Aragono karaliaus Ferdinando (*Fernando*) II ir Kastilijos princesės Izabelės (*Isabel*) I vedybas sudarė personalinę uniiją. 1492 m., užkariavus paskutinę musulmonų karalystę – Granados

kalifata, rekonkista buvo visiškai baigta ir atsirado vieninga Ispanijos karalystė.

XVI a. – Ispanijos karalystės klestėjimo ir didžiausios galybės laikas. 1492 m. Ispanijos valdovų remiamas jūrininkas Kristoforas Kolumbas (*Christopher Columbus*, 1451–1506) atrado Ameriką ir ėmė kurti milžinišką Ispanijos kolonijinę imperiją. Netrukus ispanų konkistadorai, t. y. užkariautojai, vieną po kitos palaužė Centrinėje ir Pietų Amerikoje buvusias indėnų karalystes, užvaldė jų turtus. Ispanijos karaliai tapo pačiais turtingiausiais valdovais pasaulyje. Žinoma, tai skatino juos stiprinti savo pozicijas ir Europoje. Patogi proga pasitaikė, kai 1516 m. Ispanijos karaliaus sostą iš Ferdinando paveldėjęs Nyderlandų valdytojas Karolis I (*Carlos I*) Habsburgas buvo išrinktas ir Šventosios Romos imperijos imperatoriumi Karoliu V (*Karl V*). Taip vieno valdovo žinioje atsidūrė kone pusė Europos. Tačiau kai 1556 m. Ispanijos sostą perėmė Karolio sūnus Pilypas II (*Felipe II*), prasidėjo šalies nelaimės ir laipsniškas jos galios smukimas. Pilypas II, būdamas įsitikinęs katalikas, ėmėsi visų įmanomų priemonių, kad sustabdytų protestantizmo plitimą. Taip jis įvėlė Ispaniją į daugelį nesėkmingų žygių, tokių kaip tas, per kurį 1588 m. prie Anglijos krantų buvo prarastas Ispanijos laivynas „Nenugalimoji Armada“ (*La Armada Invencible*), arba žiaurumais pagarsėjęs karas su nepriklausomybės siekiančiais Nyderlandais. Visa tai galiausiai sužlugdė šalį finansiškai, ir ji niekada nebeatgavo ankstesnės galios. Ispanijos aukso amžius baigėsi.

Nesėkmingas Ispanijai Habsburgų valdymas baigėsi 1700 m. Į sostą įžengė prancūzų Burbonų dinastijos karalius Pilypas V (beje, šiai dinastijai priklauso ir šiandieninis Ispanijos karalius). Tai sukėlė dar vieną karą, nes daug šalių nenorėjo pripažinti dinastijos pasikeitimo ir galimo Prancūzijos įtakos sustiprėjimo. Karas pasibaigė dar vienu Ispanijos pralaimėjimu ir likusių valdų Europoje praradimu. Netekusi galios Ispanija atsisakė ir savo ambicijų, todėl XVIII a. jos gyvenimas jau buvo gana ramus,

kol amžiaus pabaigoje gretimoje Prancūzijoje prasidėjo revoliucija. Prancūzijos imperatoriumi tapęs Napoleonas įtraukė Ispaniją į karą su Britanija, o galiausiai 1808 m., nepasitikėdamas Ispanijos valdovu, okupavo šalį, nušalino karalių ir į sostą pasodino savo brolių. Ispanijoje iš karto kilo sukilimas prieš Napoleoną. Pasinaudodamos sąmyšiu, Ispanijos kolonijos Pietų Amerikoje viena po kitos sukiilo ir, įkūrusios nepriklausomas valstybes, atsiskyrė nuo metropolijos. Taip XIX a. Ispanijos kolonijinė imperija galutinai subyrėjo. Paskutinės kolonijos buvo prarastos po 1898 m. karo su JAV.

XIX a. Ispanijai nepasisekė sklandžiai pereiti iš absoliutinės monarchijos į konstitucinę monarchiją – nuolat kildavo vidaus konfliktai, iš pradžių tarp reakcionierių ir liberalų, o vėliau, įveikus reakcionierius, suskilo patys liberalai. Nuolatinės pilietinės įtampos nepaveikė ir Pirmasis pasaulinis karas, nes Ispanija jame nedalyvavo. Po karo Ispanijoje anarchija ir politinis nestabilumas nesibaigė. Galiausiai 1936 m., kai į valdžią sugrįžę kairieji ėmėsi radikalų reformų ir netgi represijų, sukiilo kariuomenė – Ispanijoje prasidėjo visą šalį apėmęs pilietinis karas, kuris virto tarptautiniu konfliktu, nes stalininė Sovietų Sąjunga ginklais parėmė kairiuosius, o hitlerinė Vokietija ir Musolinio valdoma Italija – sukilėlius. Karas baigėsi 1939 m. sukilėlių pergale. Valdžią paėmė sukilėlių generolas Francisco Franco (1892–1975), kuris įvedė griežtą diktatūrą ir pagaliau atkūrė tvarką šalyje.

Franco sugebėjo neįtraukti šalies į Antrąjį pasaulinį karą ir griežtai valdė ją iki pat savo mirties 1975 m. Tačiau ilgą laiką po karo dėl savo diktatūrinio režimo Ispanija liko politiškai izoliuota. Ji nekūrė Vakarų Europos pokario tarptautinių institucijų ir nebuvo kviečiama prisidėti prie jų kūrimo, nors prekybiniai ekonominiai ryšiai ir buvo plėtojami. 1969 m. generolas Franco savo įpėdiniu paskyrė Burbonų dinastijos atstovą Chuaną Karlosą I, kuris, 1974 m. sušlubavus diktatoriaus sveikatai, perėmė šalies valdymą. Po Franco mirties 1975 m. Chuanas Karlosas I atkūrė konstitucinę monarchiją, demokratiją ir pats tapo karaliumi. Atkūrus demokratiją, Ispanijos vyriausybės iš karto ėmėsi žingsnių, kad būtų panaikinta politinė izoliacija ir integruotasi į svarbiausias tarptautines organizacijas. 1982 m. Ispanija įstojo į NATO, 1986 m. – į Europos Bendriją.

ISPANIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Kai 1977 m. pagaliau demokratiškai išrinkta Ispanijos vyriausybė pateikė paraišką įstoti į Europos Bendriją, kitos Bendrijos šalys ją nuoširdžiai sveikino. Jos buvo labai suinteresuotos, kad tokia didelė ir svarbi šalis kaip Ispanija įsitrauktų į Europos integracijos procesą ir taip būtų užtikrinta, jog ji vėl ne-

nusiris į diktatūrą. Vis dėlto, nepaisant abipusio politinio suinteresuotumo, Ispanijos ir Europos Bendrijos derybos buvo ilgos ir sudėtingos. Ispanijos ūkis buvo atsilikęs, ji turėjo didelį žemės ūkio ir žvejybos sektorių, todėl reikėjo ilgai ir smulkmeniškai derinti, kokiomis sąlygomis Ispanija palaipsniui prisitaisyti prie Bendrijos. Derybos buvo baigtos 1985 m., ir nuo 1986 m. sausio 1 d. Ispanija yra Europos Bendrijos narė. Ja tapusi, Ispanija iš Europos regioninės plėtros fondų gauna nemažą paramą, kurią gana sėkmingai panaudojo ekonomikos modernizacijai. Ispanija drauge su kitomis vienuolika tinkamai pasirengusių Europos Sąjungos valstybių galėjo savo nacionalinius pinigus – Ispanijos pesetą – 2002 m. pakeisti bendra valiuta euru. Ispanija yra tarp tų Europos Bendrijos valstybių, kurios pritaria integracijos gilinimui. Būtent jos siūlymu į Europos Sąjungos sutartį buvo įtrauktos nuostatos dėl Europos Sąjungos pilietybės. Aktyvesnis tapo ir Ispanijos vaidmuo plėtojant Europos Sąjungos ryšius su Viduržemio jūros valstybėmis bei Lotynų Amerikos šalimis.

Don Kichotas ir jo
ištikimas tarnas Sanča
Pansa (*Sancho Pansa*)
Ispanijos aikštėje Madride

A
N
A
P
S
E

VARDAS Portugalų kalba *porta* reiškia „vartai“ ar net „vartai į jūrą“. Portugalijos vardas yra kilęs iš šalies šiaurėje esančio Porto miesto vardo, o Atlanto vandenyno pakrantėje toje vietoje buvo vadinama *portukale*. Kadangi toje vietoje prasidėjo šalies rekonkista nuo arabų, taip imta vadinti ir visą šalį.

SIMBOLIKA Portugalijos herbas pradėjo formuotis XII a. rekonkistos metu. Tuomet Portugalijos karalius Afonsas po pergalingo mūšio prieš savo maurus savo baltojoje vėliavoje pavaizdavo penkis mėlynus kryžiumi išdėliotus skydus, o kiekvieną skydą pažymėjo penkiais baltais taškais (sidabrinėmis vinimis), išdėliotais žambiuoju kryžiumi. Taip karalius norėjo įamžinti savo penkias pergalės prieš savo priešus. XIII a. baltąjį portugališką skydą „apjuosė“ raudonas bordiūras su septyniomis geltonomis tvirtovėmis (pilimis). Tai galėjo simbolizuoti tik Portugalijos ir Ispanijos sąjungą, kai Portugalijos karalius buvo vedęs Kastilijos (t. y. pilių šalies) valdovo dukterį. Pagaliau XIX a. sudedamąją šiuolaikinio Portugalijos herbo dalimi tapo ir už herbinio skydo vaizduojama armilinė sfera (t. y. senovinis astronominis prietaisas kampams dangaus sferoje matuoti). Armilinė sfera simbolizuoja Portugalų jūrininkų atradimus ir Portugalijos klestėjimo epochą.

1910 m. spalio 5 d. paskelbus Portugalijos Respubliką, netrukus jos nacionaliniu simboliu buvo parinkta dvispalvė vėliava. Du penktadaliai vėliavos prie koto yra žalios, likę trys penktadaliai – raudonos spalvos. Pasak vėliavos kūrėjų, šios spalvos turėjo simbolizuoti harmoniją ir taiką, viltį ir kovą. Dviejų spalvų susijungimo vietoje uždėtas Portugalijos herbas. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

GEOGRAFIJA Portugalija – tai labiausiai į Vakarus nutolusi Europos Sąjungos šalis. Ji yra įsikūrusi vakarinėje Pirėnų, arba Iberijos, pusiasalio dalyje. Jūros kranto ilgis –

PORTUGAL

PORTUGALIJA

1793 km. Vienintelė Portugalijos kaimynė, su kuria ji turi sausumos sieną, yra Ispanija. Sienos su Ispanija ilgis – 1214 km. Portugalijai taip pat priklauso Atlanto vandenyne esantys Azorų ir Madeiros salynai. Šalies plotas – 92 398 kv. km. Aukščiausia šalies vieta yra 1993 m virš jūros lygio iškilusi Estrelos viršūnė *Serra da Estrela* kalvų virtinėje. Maždaug per pusę Portugalijos teritoriją dalija Tacho (Težo) upė – (port. *Tejo*), tekanti nuo Ispanijos sienos į pietvakarius ir Lisabonoje įtekanti į vandenyną. Dalis Portugalijos patenka į seismiskai aktyvią zoną. 1755 m. Portugalijoje įvyko vienas didžiausių Europoje žemės drebėjimų, per kurį milžiniška jūros banga užliejo Lisaboną ir nusinešė per 60 tūkst. gyvybių.

Portugalijos pajūryje netrūksta nuostabių paplūdimių, kuriuose maudytis ir smagu, ir pavojinga. Šiaip ar taip, čia jaučiamas jau ne jūros, bet paties vandenyno alsavimas. Atlanto vandenyno pakrantėje ypač vaizdus toks gamtos reiškinys kaip potvyniai ir atoslūgiai. Per atoslūgį atsiradusį paplūdimį po kelių valandų užlieja vanduo, o palikti daiktai ar rūbai povandeninių srovių takais gali nukeliauti Amerikos link. Vietos gyventojai maudosi tikrai vandeniui nuslūgus, nes tada ir bangos mažesnės, ir nubristi galima toliau. Tačiau per atoslūgį vanduo stipria srove taip neša nuo kranto, kad vos įmanoma išsilaikyti.

Vandenyno pakrantėje gausu ir aukštų uolų, kuriomis vaikščiojant apima neišdildomas pojūtis, kad nukeliauta jeigu ne į patį pasaulio, tai bent į Europos pakraštį.

POLITINĖ SISTEMA Pagal galiojančią 1976 m. Konstituciją Portugalija yra parlamentinė respublika, joje aukščiausia valdžia priklauso 250 narių Respublikos Asamblėjai (*Assembleia da Republica*), kuri renkama ketveriems metams. Valstybės vadovas prezidentas renkamas tiesiogiai penkeriems metams. Vyriausybei vadovauja prezidento skiriamas ministras pirmininkas, kurį dar turi paremti ir parlamentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Portugalijoje gyveno apie 10,5 mln. gyventojų. Tai viena homogeniškiausių Europos Sąjungos valstybių. Vyraujanti religija – Romos katalikų. Dar daug, net iki 70 proc., Portugalijos gyventojų gyvena kaimo vietovėse. Portugalijoje gimstamumo lygis, palyginti su kitomis Europos Sąjungos šalimis, yra vienas didžiausių.

Daugeliui europiečių Portugalija visų pirma asocijuojasi su didžiausiais geografiniais atradimais ir Vasco da Gamos (1460–1524) vardu. Da Gama 1497 m. pirmasis apiplaukė Afrikos žemyną ir atrado naują jūrų kelią į Indiją. Iš tikrųjų XVI a. portugalų laivai ir jų kapitonai buvo geriausi ir drąsiausi pasaulyje. Pedro Cabralas (1467–1520) 1500 m. pirmasis pasiekė Braziliją, o Ferdinandas Magellanas (1480–1521) ir jo bendražygiai 1519–1521 m. pirmieji apiplaukė Žemės rutulį.

Fado – taip vadinasi tradicinė portugalų muzika, skambinama specialia į arabišką liutnią panašia fado gitara. Ši maloni muzika yra gana liūdna ir melancholiška. Fado dainuojama apie gyvenimo sunkumus, skriaudas, netektis, širdies skausmą. Kadangi pats žodis *fado* portugaliskai reiškia „likimą“, tai sakoma, kad šioje muzikoje tarsi atsispindi permainingas Portugalijos gyvenimas.

Be to, Portugalija garsėja porto ir žaliuoju vynais, saldu-mynais ir kava.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Portugalijos sostinėje Lisabonoje (*Lisboa*) gyvena 547,7 tūkst. gyventojų. Tai labai įvairus miestas, kiekvienas jo rajonas yra tarsi kokios epochos iliustracija. Sakoma, kad Lisabonos vardas atsirado dar finikiečių laikais, kai šie tą vietą pavadino *Allis Ubbo* – „puikus mažas uostas“. Tačiau labiausiai Lisabona suklestėjo ir tapo Eu-

ropos ir pasaulio kryžkele XVI a. pradžioje, didžiųjų geografinių atradimų epochoje. Tuomet Lisabonoje, Belemo rajone, iškilo puikūs gotikos stiliaus pastatai – Šv. Jeronimo vienuolynas ir didingas Belemo bokštas. Būtent prie šio bokšto savo keliones į Afriką, Indiją ir Naująjį pasaulį pradėjo didieji keliautojai.

Antras pagal dydį ir istorinę svarbą Portugalijos miestas yra Portas (*Porto*, 237,6 tūkst. gyv.). Kiti didesni miestai: Amadora (175,1 tūkst. gyv.), Braga (121 tūkst. gyv.), Koimbra (*Coimbra*, 97,6 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Iki maždaug 140 m. pr. Kr., kai šalį užkariavo romėnai, joje gyveno keltų gentys, kurios vėliau susiliejo su naujais užkariautojais – gotais. Žlugus Romos imperijai, krašto teritoriją po trumpo savarankiškumo laikotarpio 711 m. užkariavo arabai. Tikrai šiaurinė šalies dalis liko krikščioniška. Ta dalis kaip tik ir buvo žinoma

Portugalijos vardu ir kaip tik ten prasidėjo karas su musulmonais – rekonkista. Portugalijos karalystė galutinai susiformavo ir musulmonų užkariautojų atsikratė 1270 m., valdant karaliui Afonsui (*Afonso*) III. Vėliau, 1385 m., Portugalijos sostas atiteko Avizų (*Avís*) dinastijai, kurios valdovų dėka Portugalija tapo pirmąja Europoje centralizuota karalyste.

Portugalijos valdovai labai rėmė keliautojus ir tyrinėtojus. Būtent tuomet portugalų jūrininkai pirmieji pradėjo didžiųjų geografinių atradimų epochą. Portugalai atrado jūros kelią į Indiją, Indoneziją, Kiniją, aplink Afriką, pirmieji nukeliavo į Braziliją. Vėliau portugalai aktyviai varžėsi su ispanais Pietų Amerikoje. Spręsti šių šalių ginčus padėjo netgi Romos popiežius. Popiežiaus Aleksandro VI tarpininkavimu 1494 m. tarp Portugalijos ir Ispanijos buvo sudaryta garsioji Tordesiljo (*Tordesillas*) sutartis, nubrėžusi demarkacijos liniją, pagal kurią turėjo būti nustatoma naujai atrastų žemių

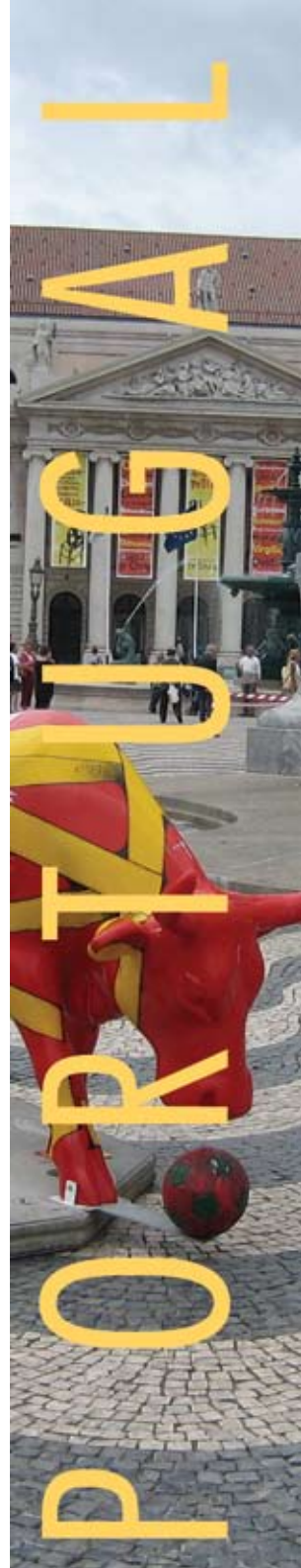

priklausomybė. Linija turėjo eiti per abu ašigalius ir per Atlanto vandenyną maždaug per 48 laipsnių ilgumos meridianą, t. y. apie 2000 km į vakarus nuo Žaliojo Kyšulio Salų. Visos naujai atrastos žemės į rytus nuo tos linijos turėjo priklausyti Portugalijai, o į vakarus – Ispanijai.

1580 m. pasibaigus Avizų dinastijai, Portugalijos sostas atiteko Ispanijos valdovams, kurie šalį sujungė su Ispanija ir valdė ją iki 1640 m., kai sėkmingas sukilimas prieš Ispaniją vėl atnešė nepriklausomybę Portugalijai. Šalies valdovais tapo Braganšų (*Bragansă*) dinastija, kuri valdė šalį iki Napoleono okupacijos XIX a. pradžioje. Tuomet Portugalijos karalius turėjo palikti šalį ir trauktis į didžiausią valdą Pietų Amerikoje – Braziliją. Sutriuškinus Napoleoną, beveik visą XIX a. šalyje tvyrojo politinė nesantaika tarp konstitucionalizmo ir absoliutizmo šalininkų. Galiausiai 1910 m. kilusi revoliucija nuvertė monarchiją ir paskelbė Portugaliją respublika. Tačiau politinio stabilumo nebuvo. Po 1926 m. šalyje įvykusio karinio perversmo valdžia atiteko António de Oliveira Salazarui (1889–1970). Salazaras, iš pradžių buvęs finansų ministru, o paskui premjeru, tapo tikru šalies diktatoriumi.

Portugalijai dėl jos ypatingos geografinės padėties pavyko išvengti įtraukimo į abu didžiuosius XX a. Europos karus. Dėl tos pačios priežasties Portugalija, nors ir nebūdama demokratine valstybe, buvo pakviesta prisidėti prie Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos steigimo. Iš Portugalijos eina tiesiausias jūrų kelias iš Europos į Ameriką, o jos kontroliuojami Azorų bei Madeiros salynai buvo ypač patogūs iš JAV atvykstantiems kariniams daliniams papildyti ir pergrupuoti.

Autoritarinis režimas Portugalijoje laikėsi ilgai, iki pat 1974 m., nors pats Salazaras mirė 1970 m. Diktatūros žlugimo priežastis – neperspektyvi kolonijinė Portugalijos vyriausybės politika siekiant išlaikyti sau pavaldžias dideles kolonijų valdas, nors kitos kolonijinės imperijos to jau seniai buvo atsisakiusios.

1974 m. nepatenkinti kariškiai surengė naują karinį perversmą, kuris dėl savo taikingo pobūdžio buvo pavadintas „gvazdikų revoliucija“. Iš pradžių kariškių sąjūdis vartojo marksistinę frazeologiją, tačiau pamažu, atkūrus demokratinį valdymą, politikoje kairiąsias jėgas pakeitė labiau į centrą ir liberalizmą orientuoti politikai. Pagaliau 1982 m. Portugalijos valdymą visiškai perėmė civilinė vyriausybė.

PORTUGALIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Dėl itin svarbios strateginės padėties Portugalija 1949 m. buvo pakviesta stoti į NATO, tačiau tebesilaikanti diktatūra neleido jai aktyviau dalyvauti Europos vienijimosi procesuose, prasidėjusiuose po Antrojo pasaulinio karo. Tikrai 1974 m., kai buvo nuversta diktatūra ir atkurta demokratija, Portugalijai atsivėrė naujos galimybės. 1977 m. Portugalijos vyriausybė pateikė paraišką įstoti į Europos Bendriją. Derybos vyko labai lėtai, nors sunkumų, išskyrus menką ekonomikos išsivystymo lygį, nebuvo. Tą lėtumą iš dalies lėmė tai, kad tuo pačiu metu vyko sudėtingos Europos Bendrijos ir Ispanijos derybos. Galiausiai 1985 m. tiek Ispanijos, tiek Portugalijos derybos baigėsi, ir nuo 1986 m. sausio 1 d. Portugalija yra visateisė Europos Bendrijos narė.

Žinoma, istorinė praeitis turi daug įtakos ir šiuolaikinei Portugalijai. Ilgus metus valdyta autoritarinių diktatorių šalis atsiliko nuo bendro Europos ekonominio ir socialinio vystymosi. Portugalijoje bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui tebėra vienas mažiausių Europos Sąjungoje, tačiau šalies ūkis sparčiai auga, o struktūra iš esmės keičiasi. Portugalija sėkmingai naudoja Europos Sąjungos sanglaudos politika ir iš Sąjungos biudžeto gauna nemažų subsidijų, reikalingų ekonominei infrastruktūrai plėtoti, žmonių lavinimui ir perkvalifikavimui, kaimo plėtrai, ekonomikos perorientavimui. Iš dalies dėl to portugalai yra gana proeuropietišškai nusistatę, jie pasiekė, kad būtų tarp pirmųjų valstybių, kurios 2002 m. įsivedė naujuosius Europos Sąjungos pinigus eurus.

IV DALIS

„NEUTRALŲ“ PRISIJUNGIMAS – TREČIOJI EUROPOS SĄJUNGOS PLĖTRA

Devintojo dešimtmečio pabaigoje Europos Bendrijos šalių dvyliktukas lyg ir nebeturėjo jokių plėtros planų. Turkijos narystė buvo atidėta neapibrėžtai ateičiai. Taigi buvo ketinama gilinti Europos integraciją ir ilgainiui išleisti į apyvaratą bendrus Europos pinigus. Tačiau šiuos planus smarkiai pakeitė daug kam Vakaruose buvusios netikėtos Vidurio ir Rytų Europos permainos. 1989 m. baigėsi šaltasis karas, Vidurio ir Rytų Europos šalyse greitai buvo atkurta demokratinė santvarka, griuvo Berlyno siena ir atsivėrė perspektyva susivienyti Vokietijai, pagaliau į nepriklausomas valstybes subyrėjo Sovietų Sąjunga. Visa tai tapo ypač svarbiu politiniu veiksniu, paskatinusiu iš esmės pakoreguoti Europos Bendrijos plėtrą.

Pirma, 1990 m. įvykęs Vokietijos susivienijimas reiškė ne tik tai, kad yra įgyvendinta vokiečių tautos apsisprendimo teisė, bet ir tai, kad buvusi komunistinė Vokietijos Demokratinė Respublika jungiasi su Vokietijos Federacine Respublika ir suvienyta Vokietija tampa didžiausia Europos Bendrijos nare. Taip, galima sakyti, atkuriant teisingumą prasidėjo ir Europos Bendrijos plėtra, šį kartą jau į rytus. Vokietijos susivienijimą galima laikyti pirmuoju tokios plėtros žingsniu.

Kitas Europos Bendrijos (nuo 1993 m. – Europos Sąjungos) plėtros į rytus etapas – buvusių neutralių Europos valstybių Austrijos, Suomijos ir Švedijos priėmimas 1995 m. Tai buvo pats sparčiausias Europos Sąjungos plėtimasis. Šios demokratinės ir išvystytos rinkos ekonomikos valstybės galėjo be didesnių sunkumų stoti į Europos Sąjungą, kai tik išnyko tam trukdžiusios su šaltuoju karu susijusios išorinės kliūtys. Drauge su buvusiomis neutraliomis šalimis į Europos Sąjungą dar kartą bandė stoti ir Norvegija, tačiau ir šį kartą vyriausybės suderėtą stojimo sutartį referendume atmetė šalies piliečiai.

Dabar iš arčiau susipažinkime su trimis naujomis jau ne tik Europos Bendrijos, bet ir Europos Sąjungos narėmis – Austrija, Švedija ir Suomija.

VARDAS Patys austrai savo šalį vadina *Österreich*. Dėl tikrosios šios vardo reikšmės yra ginčijamasi. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad jis sudarytas iš vokiškų žodžių *Ost* ir *Reich* – „Rytų karalystė“. Tačiau yra ir kita nuomonė. Mat pirmą kartą su Austrijos vardu susijęs vietovardis buvo paminėtas maždaug 996 m. Tuometinis imperatorius Otas (*Otto*) padovanojo žemės Frisingo vyskupijai. Dovanojimo rašte ir minimas vardas *Ostarrichi*. Manoma, kad tai slaviškos kilmės žodis, jo reikšmė – „aštrus kalnas“. Šiaip ar taip, dabartinė Austrija – tai ir kalnų šalis, ir ji tikrai yra vokiškai kalbančių žemių rytinė dalis.

SIMBOLIKA Austrijos herbo du kartus perkirstame herbiniame skyde vaizduojamos tradicinės Austrijos spalvos: raudona, balta, raudona. Herbinį skydą laiko skydininkas – senasis viengalvis juodas Habsburgų imperijos erelis. Erelio karūna – iš plytų, o jo kojose atsirado kūjis ir pjautuvas. Šie pakeitimai turėjo simbolizuoti piliečių, darbininkų ir valstiečių, išsilaisvinimą 1918 m. žlugus imperijai. Nutrauktos grandinės buvo pridėtos 1945 m., jos simbolizuoja Austrijos išsilaisvinimą iš Vokietijos nacių valdžios.

Raudonos, baltos ir raudonos spalvų Austrijos vėliava laikytina viena seniausių nacionalinių vėliavų Europoje, nes kaip Austrijos simbolis ji naudojama nuo 1230 m. Pasak legendos, karalius Heinrichas VI šias spalvas Austrijos kunigaikščiui Leopoldui V suteikęs po mūšio, per kurį Leopoldo munduras taip permirkęs krauju, kad tikrai kardo makšties diržu perjuosta vieta likusi balta. Įdomu tai, kad ši vėliava netapo valdančiosios dinastijos vėliava, bet

ÖSTERREICH

visada buvo susieta su pačia Austrija. Todėl suprantama, kad ir 1918 m. paskelbta Austrijos Respublika savo vėliavoje paliko tas pačias spalvas.

Austrijos trispalvė yra nacionalinė vėliava ir jos matmenys specialiai nereglamentuoti. Valstybės vėliava yra tokia pat, tiksliai jos centre – Austrijos herbas. Valstybės vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

GEOGRAFIJA Austrijos plotas yra 83 856 kv. km. Tai kalnų valstybė: 63 proc. jos teritorijos užima 500–1500 m aukščio Alpių kalnai. Aukščiausia Austrijos kalnų viršūnė Grossglockneris (*Grossglockner*) yra 3797 m, dar yra septynios viršūnės, aukštesnės kaip 3500 m. Todėl suprantama, kad Austrija itin traukia turistus, mėgstančius slidinėti. Per šalį teka viena ilgiausių Europos upių – Dunojus, jo ilgis Austrijoje yra 350 km. Kadangi Austrija neturi išėjimo prie jūros, Dunojus yra labai svarbi laivybos upė.

POLITINĖ SISTEMA Austrija yra federacinė valstybė, ji suskirstyta į 9 federalines žemes. Valstybės vadovas prezidentas renkamas tiesioginiuose rinkimuose šešeriems metams. Įstatymus leidžia dvejų rūmų parlamentas – Federalinis Susirinkimas (*Bundesversammlung*), kurį sudaro Federalinė Taryba (*Bundesrat*) ir Nacionalinė Taryba (*Nationalrat*). 64 Federalinės Tarybos narius deleguoja žemių parlamentai. Nacionalinę Tarybą sudaro 183 deputatai, tiesioginiuose rinkimuose renkami ketveriems metams. Vykdomoji valdžia yra kanclerio vadovaujamos vyriausybės rankose. Vyriausybė atskaitinga Nacionalinei Tarybai.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Austrijoje gyveno apie 8,5 mln. gyventojų. Jeigu į klausimą, kokia kalba kalbama Austrijoje, atsakytume, kad austriškai, būtume neteisūs: formaliai tokios kalbos nėra. Austrijoje yra kalbama vokiškai. Vokiečių kalba yra oficiali valstybės kalba. Ja skelbiami valstybės įstatymai, jos mokoma mokykloje, ji vartojama žiniasklaidoje.

Tačiau dėl austrų kalbos būtume neteisūs tikrai formaliai, nes patys austrai standartinės vokiečių kalbos nelaiko gimtąja. Daugeliui jų gimtoji kalba yra baviškas-austriškas vokiečių kalbos dialektas, kuris netgi vokiečių kalbą mokančiam žmogui skamba mažų mažiausiai keistai, jeigu iš viso yra suprantamas. Žodžiai panašūs, bet jų tarimas gali būti visiškai skirtingas.

Kadangi Austrijos valstybingumo raida buvo labai permaininga, jos nacionalinės tapatybės ir kultūros skirtis nuo visos vokiškos ir netgi europietiškos kultūros yra problemiška. Šiaip ar taip, Europai ir pasauliui Austrija, ypač jos sostinė Viena, visų pirma yra nuostabios klasikinės, taip pat ir šokių muzikos centras. Insbruko, Zalcburgo imperijos didikų rūmai ir, aišku, Vienos imperatorių rūmai jau XVII a. pritraukė ir iškėlė daugybę garsių muzikantų. Kas šiandien nežino XVIII a. antrosios pusės vadinamųjų Vienos klasikų Josepho Haydno (1732–1809), Wolfgango Amadeus Mozarto (1756–1791) ir Ludwigo van Beethoveno (1770–1827), kurių nemirtinga kūryba žavimės iki šiol? Kiekvieno iš tų kompozitorių gyvenimas tapo savotiška legenda, kurią turi žinoti išsilavinę žmonės.

Štai Haydno „Atsisveikinimo simfonija“ taip paveikė jo darbdavį aristokratą, kad šis pakeitė savo nuomonę ir nusprendė Haydno ir jo orkestro nebeatleisti iš rūmų. Tuo tarpu vadinamojo dievų numylėtinio tarp kompozitorių, Mozarto, visas gyvenimas yra poetų apdainuotas ir netgi ne kartą ekranizuotas mitas. Mozartas buvo vunderkindas, nes jau būdamas trejų metų jis per pusvalandį išmokdavo atmintinai skambinti fortepijonu menuetus. Penkerių metų jis pats kūrė muziką, o devynerių

sukūrė savo pirmąją simfoniją. Trylikametis Mozartas tapo Zalcburgo arkivyskupo koncertmeisteriu. Pagaliau nuvykęs į Vieną tapo žymiausiu tuometiniu kompozitoriumi, rašė nuostabias simfonijas ir operas. Tačiau netikėtai susirgo ir sukakęs vos 35 metus mirė. Netgi apie jo mirtį yra pasakojama legenda, esą jį iš pavydo nunuodijęs konkurentas – rūmų kompozitorius Antonio Salieris (1750–1825).

O štai van Beethovenas yra unikalus kompozitorius tuo, kad anksti apkurto ir nebegalėjo pats klausyti savo kūrinį, tačiau tai nė kiek netrukdė jam toliau kurti puikios muzikos. Būtent van Beethovenas yra ir šiandieninio Europos himno, kuriuo tapo IX simfonijos pabaigoje choro pagal Friedricho Schillerio (1759–1805) žodžius giedama garsioji „Odė džiaugsmui“, autorius.

Vienos klasikų tradicijas tęsė ir kitos kompozitorių kartos. XIX a. pradžioje šiame mieste kūrė vienas romantizmo muzikos pradininkų – Franzas Schubertas (1797–1828). Ir baigiant kalbą apie Austrijos muzikinę kultūrą negalima nepaminėti XIX a. šokių muzikos šedevrų – garsiųjų Vienos valsų, kuriuos kūrė daug kompozitorių ir tarp kurių tikru valso karaliumi tapo Johannas Straussas (1825–1899).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Austrijos sostinė Viena (*Wien*, 1,74 mln. gyv.) išaugo iš III a. įkurtos karinės romėnų pasienio stovyklos Vindobonos (*Vindobona*). V a. žlugus Romos imperijai, ir Vindobona patyrė nuosmukį. Miestas atsigavo, kai Austrijos markgrafai iš Babenbergų dinastijos maždaug 1150 m. nusprendė perkelti savo rezidenciją į Vieną. Paskui ji tapo kitos galingos dinastijos, Habsburgų, rezidencija ir jų imperijos sostine. Viena Europoje ypač išgarsėjo XVI–XVII a., kai jai pasisekė atremti dvi (1529 ir 1683 m.) turkų apgultis ir taip tapti krikščioniškojo pasaulio forpostu Rytų Europoje. 1918 m. žlugus Habsburgų imperijai, Viena tapo Austrijos respublikos sostine.

Šiandien Viena – tai istorinis kitados klestėjusios imperijos ir pasaulinio lygio kultūros centras, nuolat sutraukiantis gausybę turistų. Bet ne tik – ji yra ir labai jaukus, malonus miestas, kuriame tvyro ypatinga dvasia. Ji nesunkiai pajaučiama apsilankius garsiosiose Vienos kavinėse, arba tiksliau – kavos namuose (*Kaffeehauses*), kurių Austrijos sostinėje yra per 650. Tikrose austriškose kavinėse, kur aptarnaujantis personalas vilki tik juodus ir baltus drabužius, galima ne vien paragauti įvairiausių rūšių kavos ir paskanauti įvairiausių rūšių pyragaičių. Jose, kaip rašė austrų rašytojas Stefanas Zweigas (1881–1942), kiekvienas svečias gali sėdėti valandų va-

landas, diskutuoti, rašyti, žaisti kortomis, perskaityti kiek nori žurnalų ir laikraščių. Pasak jo, Vienos kavinės – tai tarsi ypatingas atviras demokratinis klubas, kuriame kiekvienam prieinamas kavos puodelis. Čia galima jaustis vienam, bet vis dėlto bendruomenėje.

Kiti didieji Austrijos miestai: Gracas (*Graz*, 265,8 tūkst. gyv.), Lincas (*Linz*, 191,5 tūkst. gyv.), Zalcburgas (*Salzburg*, 145,8 tūkst. gyv.), Insbrukas (*Innsbruck*, 122,5 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Dabartinės Austrijos teritorijoje gyvenusios germaniškos alemanų ir bavarų gentys nuo 9 m. pr. Kr. buvo valdomos Romos imperijos. VIII a. pabaigoje jos pateko į frankų imperatoriaus Karolio Didžiojo valdžią, nuo X a. priklausė Šventosios Romos imperijai. Tuomet ir buvo išskirta atskira markgrafystė, pavadinta *Ostarrichi*, kuri, 1156 m. galutinai atskirta nuo Bavarijos ir įteisinta kaip atskira Austrijos kunigaikštystė, buvo atiduota valdyti Babenbergų šeimai iš Bavarijos. Šie Austriją valdė iki 1246 m.

Per giminytės ir vedybinius ryšius Austrija vėliau atiteko Bohemijos karaliui Otokarui, o 1278 m. šiam pralaimėjus varžybas dėl imperatoriaus sosto, kunigaikštystė perėjo Habsburgų giminei. Austrija tapo Habsburgų plačių valdų, jau apėmusių Šveicariją, pietvakarių Vokietiją ir rytų Prancūziją, dalimi. Habsburgai iš pradžių buvo įsikūrę Šveicarijoje, bet 1386 m., jos valstiečiams sukilus, persikėlė į Austrijos kunigaikštystę. Nuo to laiko Austrijos vardas tapo neoficialiu Habsburgų valdų sinonimu, nors joms priklausė daug kartų už pačią Austrijos kunigaikštystę didesnės teritorijos. Na, o Habsburgų dinastijos istorija tapo ir Austrijos istorija.

Habsburgai ilgainiui tapo viena galingiausių tarp vokiškai kalbančius kraštus valdžiusių dinastijų. Nors formaliai vokiečių žemės buvo suvienytos į imperiją ir valdomos Šventosios Romos imperijos imperatoriaus titulu

turinčio imperatoriaus, tačiau jo valdžia buvo labiau simbolinė, o pats titulas – nepaveldimas. Vokiškų žemių valdovai nenorėjo su niekuo dalytis valdžia – jiems buvo priimtinas tik tai silpnas imperatorius. Kiekvieną kartą naują Šventosios Romos imperijos imperatorių rinkdavo speciali rinkimų kolegija, sudaryta iš septynių rinkikų (galingiausių kunigaikščių ir vyskupų). Nors didikas, tapęs imperatoriumi, iš tikrųjų ir toliau valdydavo tik tai savo paties valdas, vis tiek dėl imperatoriaus titulo būdavo noriai varžomasi pirmiausia prestižo sumetimais. Ir Austriją valdžiusiems Habsburgams šiose varžybose sekėsi geriausiai. Nuo 1452 m., kai imperatoriumi buvo išrinktas Frydrichas III (*Friedrich III*), ši giminė tik su viena nedidele pertrauka išlaikė imperatoriaus sostą likusius 354 imperijos gyvavimo metus. Galutinai Romos imperatoriaus titulas buvo panaikintas 1806 m., kai imperatorius Pranciškus II (*Franz II*), pralaimėjęs karą Napoleonui, atsisakė šio titulo ir pasiskelbė tik tai Austrijos imperatoriumi.

Tačiau, kaip minėta, nors Habsburgai buvo visos Vokietijos imperatoriai, realiai jie valdė tik tai savo paveldimas dinastines žemes, kurioms jau buvo prigijęs neformalus Austrijos pavadinimas. Šimtmečius Habsburgų valdoma Austrija gyveno gana ramiai ir kultūros požiūriu labai turiningą istoriją, tačiau, būdama Europos centre, ji neišvengė visą kontinentą krėtusių krizių ir nelaimių ir buvo įtraukta į ne vieną karinį konfliktą. Iš svarbiausių ir grėsmingiausių paminėtina XVI–XVII a. vykusį konfrontaciją su turkais. Turkai osmanai 1453 m. užėmė Konstantinopolį ir, sunaikinę Bizantijos imperiją, toliau veržėsi į Balkanus, į Vengriją. Galiausiai, užvaldę dalį Vengrijos, turkai tiesiogiai ėmė grasinti Austrijai ir likusiai Europai. Turkai netgi du kartus, 1529 ir 1683 m., buvo apgulę Vieną, tačiau taip ir nepajėgė jos užimti. 1683 m. turkus sumušė į pagalbą Habsburgams

atvedęs savo kariuomenę Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jonas III Sobieskis (*Jan III Sobieski*, valdė 1674–1696 m.).

Laikui bėgant Habsburgų imperija stiprėjo, jos valdovai plėtė savo valdas. XVII a. pabaigoje, po savo karūna sujungusi ne tik dabartinę Austriją, bet ir Ispaniją, Burgundiją, Nyderlandus, Bohemiją, Vengriją, Šiaurės Italiją, ji įgijo didžiausią galią. Habsburgų Viena pretendavo tapti neoficialia Europos kultūros ir menų sostine ir ne kartą bandė varžytis su pačiu Paryžiumi.

Tačiau didžiausia grėsmė išsiplėtusiai ir daugiatautei Habsburgų imperijai kilo XIX a., kai Prancūzijos revoliucijos ir Napoleono karų bangos įkvėptos Europos tautos ėmė burti ir siekti nacionalinio valstybingumo. Vadinamasis Tautų pavasaris kėlė neramumus, vertė daryti vis didesnes nuolaidas ir taip silpninti imperiją. 1867 m. imperatorius Pranciškus Juozapas I (*Franz Joseph I*) turėjo nusileisti ir pertvarkyti savo imperiją į dualistinę Austrijos-Vengrijos valstybę, kurioje Austrijos imperatorius atskirai buvo karūnuojamas ir kaip Vengrijos karalius, o pati Vengrija įgijo savivaldą ir buvo valdoma savo atskiro parlamento. Tačiau šis darinys nebuvo ilgaamžis – po Pirmojo pasaulinio karo Austrijos-Vengrijos imperija galutinai žlugo ir suskilo į nacionalines valstybes. Iš kitados buvusių didžiulių po visą Europą išsibarsčiusių Habsburgų valdų teliko nedidelė Austrijos Respublika.

Austrijos Respublika buvo paskelbta 1918 m. Taip staiga praradus didžiosios valstybės statusą Austrijos politiniam elitui iš pradžių buvo sunku rasti savo vietą Europoje. 1938 m. Austrija ir dėl vidaus nesutarimų, ir dėl Hitlerio vyriausybės spaudimo pasidavė ir buvo prijungta prie nacistinės Vokietijos. Po Antrojo pasaulinio karo sąjungininkai okupavo Austrijos teritoriją kaip Vokietijos dalį, tačiau paskui vis dėlto nusprendė atkurti nepriklausomą ir neutralią Austrijos

valstybę. Kol vyko sąjungininkų derybos, okupacinė kariuomenė Austrijoje išbuvo net iki 1955 m. Tais pačiais metais Austrijos parlamentas neutraliteto nuostatą įtvirtino šalies Konstitucijoje.

AUSTRIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Po Antrojo pasaulinio karo tarptautinėmis sutartimis įtvirtintas Austrijos neutralitetas neleido jai dalyvauti Europos integracijos procesuose, vis dėlto šalies ekonomika sėkmingai plėtojosi ir buvo palaikomi platūs ekonominiai ryšiai su Europos Bendrijos valstybėmis. Jau 1972 m. Austrija sudarė specialų susitarimą su Europos Bendrija dėl prekybos sąlygų ir gana lengvai galėjo naudotis naudinga kaimynyste, tačiau pasibaigus šaltajam karui ir subyrėjus Sovietų Sąjungai, kuri prieštaravo platesniam Austrijos išitraukimui į Vakarų Europos struktūras, ji 1992 m. pateikė paraišką įstoti į Europos Bendriją.

Nuo 1995 m. Austrija jau visateisė Europos Sąjungos narė. Euro zonai Austrija priklauso nuo pat jos įsteigimo ir 2002 m. savo nacionalinę valiutą – Austrijos šilingą – pakeitė bendra valiuta euru.

Austrijos visuomenė, būdama turtinga, yra ir gana konservatyvi, todėl ne visada vienareikšmiškai vertina narystės Europos Sąjungoje padarinius. Vienas didžiausių sunkumų, su kuriais šalis susidūrė derėdamasi dėl narystės Europos Sąjungoje, – aplinkos apsaugos standartai ir sunkvežimių tranzitas. Austrija pagrįstai didžiuojasi savo griežtais aplinkosaugos standartais. Austrai sako, kad nedidelė jų šalis, ypač jautri Alpių gamta, per daug kenčia nuo gausybės sunkvežimių, kurie važiuoja per šalį neatnešdami jai jokios naudos ir nesukurdami jokių darbo vietų, o tiktai darydami žalą aplinkai. Dėl šio klausimo buvo deramasi ypač ilgai, vis dėlto 1994 m. surengtame referendume Austrijos piliečiai gana didele 66 proc. balsų persvara pritarė šalies narystei Europos Sąjungoje.

Tačiau daug kam netikėtai 2000 m. Austrijos ir Europos Sąjungos santykius ištiko krizė, metų pradžioje paaiškėjus, kad šalyje gali būti sudaryta vyriausybė, kurioje įtakinga tapsiančios partijos lyderis Joergas Haideris (1950–2008) ne kartą buvo pareiškęs, kad nekenčia emigrantų ir yra nusistatęs prieš Europos integraciją. Europos Sąjungos šalys susitarė, jeigu naujojoje Austrijos vyriausybėje dalyvaus Haiderio partija, nebepalaikyti jokių oficialių politinių ryšių su Austrijos vyriausybe. Taip ir įvyko, nors naujoji vyriausybė išsipareigojo gerbti demokratiškos, žmogaus teisių ir Europos integracijos idealus. Po kelių mėnesių sankcijos

prieš Austriją buvo atšauktos, kadangi pradėjus dirbti naujajai vyriausybei šalyje nebuvo pastebėta jokių akivaizdžių ir didelių žmogaus teisių pažeidimų.

Tai pirmas kartas Europos integracijos istorijoje, kai vienai iš jos valstybių kitos valstybės nusprendė taikyti sankcijas. Pats toks žingsnis vertinamas gana prieštaringai. Viena vertus, galbūt ir reikėjo parodyti susirūpinimą dėl to, kad tokių pažiūrų politikai atsiduria valdžioje, vis dėlto daug svarbiau vertinti jų veiksmus ir atskirti darbus nuo kalbų. Dėl Austrijai taikytų sankcijų netrukus ėmė abejoti pačios Europos Sąjungos valstybės, ir tai aiškiai parodė, kad Sąjungoje dar daug ką reikėtų tobulinti.

ÖSTERREICH

VARDAS Pirmasis šiaurės germanų gentis – svenus, arba svionus, – yra aprašęs romėnų istorikas Tacitas. Patys švedai savo šalį vadina *Sverige*, kas galbūt reikštų „svenų karalystė“ (*sve-rige*).

SIMBOLIKA Švedijos herbo herbiniame skyde vaizduojamos trys auksinės karūnos mėlyname lauke. Trijų karūnų – dviejų viršuje ir vienos apačioje – simbolio reikšmė nėra tiksliai žinoma. Pasak vienų, trys karūnos reiškia tris karūnuotus pagonių dievus, garbintus iki krikščionybės įvedimo. Kiti teigia, kad karūnos reiškia tris teritorijas, kurių valdovai galėjo rinkti karalių. Pagaliau treči šį simbolį sieja su naujagimį Kristų atvykusiais pasveikinti trimis karaliais. Šiaip ar taip, šiandien trys karūnos yra visuotinai pripažintas ir gerai žinomas Švedijos simbolis. Ant herbinio skydo – karališkoji karūna.

Manoma, kad mėlyną su geltonu kryžiumi Švedijos vėliavą imta naudoti XVI a. Legenda byloja, kad vėliava atsirado iš karaliaus Eriko IX vizijos, jo regėtos meldžiantis prieš mūšį su pagonimis suomiais. Karalius mėlyname danguje staiga išvydo geltoną saulės spindulį kryžių ir palaikė jį Dievo ženklu. Mūšis tikrai buvo laimėtas, ir karalius nusprendė, kad nuo šiol kaip sėkmės ženklas jį nuolat lydės mėlyna su geltonu kryžiumi vėliava. Paskutinį kartą Švedijos vėliava buvo modifikuota 1982 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 5:8.

GEOGRAFIJA Švedija yra įsikūrusi Skandinavijos pusiasalyje. Teritorijos plotas – 449 964 kv.

SVERIGE

km. Jūros kranto ilgis – 3218 km. Jos teritorija iš šiaurės į pietus tęsiasi maždaug 1600 km, o iš vakarų į rytus – apie 500 km. Aukščiausia vieta – Kebnekaisės (*Kebnekaise*) kalnas (2111 m). Apie 15 proc. Švedijos teritorijos yra už poliariinio rato, todėl netgi šalies viduryje vasarą būna labai trumpos naktys, o žiemą labai trumpos dienos. Tačiau šalies pietuose vasaros būna gana šiltos. Švedijai taip pat priklauso nemažai Baltijos jūros salų, iš jų didžiausia – Gotlando.

Švedija turi dvi sausumos kaimynės: vakaruose – Norvegiją, šiaurės rytuose – Suomiją. Siauras Zundo sąsiauris skiria ją nuo Danijos Zelandijos salos ir kartu nuo viso pagrindinio Europos žemyno. 2000 m. baigus statyti 16 km ilgio Zundo tiltą, Švedija gali tiesiogiai susisiekti su Europa ne tik jūros keliu, bet ir automobiliais bei geležinkeliu.

POLITINĖ SISTEMA Pagal 1809 m. Konstituciją, pataisytą 1975 m., Švedijos Karalystė yra konstitucinė monarchija. Valstybės vadovas yra monarchas, kuris sostą paveldi. Dabar Švedijos sostas priklauso Karoliui XVI Gustavui (*Carl XVI Gustaf*) iš Bernadotų (*Bernadotte*) dinastijos.

Įstatymus leidžia Švedijos parlamentas – Riksdagas (*Riksdagen*), susidedantis iš 349 tiesiogiai trejiems metams renkamų tautos atstovų. Nuo to, kokia dauguma jame susidaro, priklauso ministro pirmininko vadovaujamos vyriausybės sudėtis. Švedijos politinė sistema pasižymėjo stebėtinu stabilumu, nes beveik pusę XX a., 1932–1976 m., šalį valdė ir tautos pasitikėjimo mandatą nuolat gaudavo Švedijos socialdemokratų partija. Užsienio politikoje Švedija, dėl savo ypatingos geografinės padėties neturėjusi tiesioginio sąlyčio su didžiosiomis valstybėmis, sėkmingai vykdė neutraliteto politiką ir liko neįtraukta į didžiuosius XX a. Europos karus.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Švedijoje gyveno apie 9,6 mln. gyventojų. Etniniu požiūriu ji yra homogeniška šalis. Daugiau kaip 90 proc. gyventojų yra etniniai švedai, bet yra ir suomių bei samių, arba lapių, tautinės mažumos. Švedų kalba priklauso šiaurės germanų kalbų grupei, ji labai artima kaimyninėms norvegų ir danų kalboms. Dauguma švedų save sieja su Protestantų liuteronų bažnyčia.

Švedijos indėlį į Europos kultūrą geriausiai patvirtina tokios visame pasaulyje garsios pavardės kaip pačių prestižiškiausių tarptautinių meno, mokslo ir taikos

premių įsteigėjas, inžinierius ir verslininkas Alfredas Nobelis (1883–1896), dramaturgas, romanistas ir novelistas Augustas Strindbergas (1849–1912), gausybės puikių knygų vaikams – „Pepė Ilgakojinė“, „Mažylis ir Karlsonas, kuris gyvena ant stogo“ ir kt. – autorė Astrid Lindgren (1907–2002), pasaulinio garso scenaristas ir kino režisierius Ingmaras Bergmanas (1918–2007). Pasaulinę šlovę praėjusio šimtmečio 8 dešimtmetyje buvo įgijusi švedų roko grupė *ABBA*, kuri pagal parduotų diskų skaičių sugebėjo pralenkti netgi legendinę anglų roko grupę *The Beatles*.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Švedijos sostinė Stokholmas įkurtas 13-ame šimtmyje. Vietą miestui parinko didikas Birgeris Jarlas, kuris nusprendė sąsiauryje tarp Baltijos jūros ir Melareno (*Mälaren*) ežero esančioje saloje pastatyti naują pilį. Aplink ją gretimose žemėse ir salose pamažu ir iškilo dabartinis Stokholmas, kuriame gyvena 872 tūkst. gyventojų.

Stokholmo senamiestis (*Gamla Stan*) yra išsidėstęs trijose tarpusavyje sujungtose salose. Didžiausioje saloje puikuoja karaliaus rūmai. Sakoma, kad tai yra patys atviriausi lankytojams monarchų rūmai Europoje. Vienas iš įspūdingiausių Stokholmo pastatų – miesto rotušė. Ją 1911–1923 m. nacionalinio romantizmo stiliumi suprojektavo ir pastatė architektas Ragnaras Östbergas. Naujasis Stokholmo centras – Sergio aikštė ir kultūros centras, greta jų stovi įspūdinga 38 m aukščio stiklinė kolona *Kristallverticalaccent*, pastatyta pagal Edvino Öhrströmo projektą.

Tačiau, aišku, svarbiausia Stokholmo ir turbūt visos Švedijos įžymybė yra XVII a. Švedijos galybės simbolis – karališkasis laivas „Vaza“ (*Vasa*). Šis milžiniškas laivas buvo baigtas statyti 1628 m. ir turėjo išplaukti į jūrą, kad tarnautų Švedijos karalystės interesams, bet vos nuleistas į vandenį Stokholmo doke ir nuplaukęs tikrai 1300 m ėmė krypti į šoną ir nuskendo

susirinkusių iškilmų dalyvių – miestiečių ir svečių – akivaizdoje. Tai reiškė, kad laivo statytojai padarė lemtingą klaidą. Manoma, „Vaza“ nuskendo todėl, kad, turėdamas du denius, kuriuose stovėjo net 64 sunkūs pabūklai, triume neturėjo pakankamai balasto, padedančio išlaikyti pusiausvyrą.

Ir štai praėjus daugiau kaip 300 metų švedai nusprendė nepagailėti lėšų ir pastangų ir iškelti šį istorinį laivą iš sąsiaurio dugno. Tikslią „Vazos“ buvimo vietą ir jo iškėlimo planą parengė inžinierius Andersas Franzenas. Atlikus sudėtingus parengiamuosius darbus, 1961 m. balandžio 24 d. „Vaza“ buvo iškeltas. Gulėdamas jūros dugne, laivas puikiai išsilaikė, ir XX a. žmonės, nesinaudodami laiko mašina, įgijo galimybę patekti į autentišką XVII a. Švedijos laivyno flagmaną. Šiandien pats laivas ir viskas, kas jame buvo atrasta, saugoma didžiuliam specialiai tam reikalui pastatytame muziejuje Stokholmo centre. Šią įžymybę privalo apžiūrėti kiekvienam, kuris lankosi Stokholme.

Kiti didžiausi Švedijos miestai: Geteborgas (*Göteborg*, 528 tūkst. gyv.), Malmė (*Malmö*, 309,1 tūkst. gyv.), Upsala (*Uppsala*, 140,5 tūkst. gyv.), Linčiopingas (*Linköping*, 104,2 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Pirmoji Švedijos karalystė susikūrė maždaug X a. Nors iš pradžių švedai ir priešinosi krikščionybei, XI a. karalius Olovas (*Olof*) ją priėmė, ir 1164 m. Švedija tapo atskira arkivyskupija. Patys švedai tuomet ėmė skleisti krikščionybę, visų pirma Suomijoje, kurią pamažu nukariavo ir pakrikštijo. Vis dėlto ilgą laiką Švedija buvo gana silpna atskirų konfliktuojančių regionų sąjunga, kurioje karaliaus valdžia buvo palyginti silpna. Galiausiai 1397 m. Švedija pateko į Danijos įtaką. Švedijos mieste Kalmare buvo sudaryta trijų karalysčių – Danijos, Norvegijos ir Švedijos – unija, kurioje dominavo Danija. Kalmaro unija išsilaikė iki 1523 m., kai Švedijos sostas atiteko unijos priešininkų Vazų

giminei. Gustavas I Vaza (*Gustav I Vasa*) pradėjo dinastiją, valdžiusią Švediją iki pat 1720 m. Kaip tik tuo metu Švediją pasiekė reformacija, ir liuteronybė tapo jos valstybine religija.

XVII a., Vazų dinastijos valdymo laikotarpis, buvo ir Švedijos klestėjimo metas. Tuomet ji tapo galingiausia Baltijos jūros regiono valstybe. Karalius Gustavas II Adolfas prisidėjo prie Vokietijos protestantų ir dalyvavo Vokietijos Trisdešimties metų kare (1618–1648) su imperatoriumi ir katalikais, be to, sėkmingai kariavo su Lenkija ir Lietuva, taip pat ir Rusija, plėsdamas savo valdas rytinėje Baltijos pakrantėje ir paversdamas Baltijos jūrą beveik Švedijos „vidaus ežeru“. Būtent tuomet ir buvo pastatytas garsusis laivas „Vaza“, kuriam taip ir neteko ginti Švedijos interesų.

Švedijos aukso amžius baigėsi XVIII a. pradžioje, kai stiprėjanti Rusijos imperija sustabdė švedų ekspansiją ir ilgainiui išstūmė juos iš rytinio Pabaltijo. Likusią šimtmečio dalį Švedijoje laikėsi tam tikra politinė įtampa ir vyko varžybos tarp absoliučios karaliaus valdžios ir parlamentarizmo šalininkų. Prasidėjus Napoleono karams, Švedija iš pradžių pasiskelbė anglų sąjungininke, bet dėl prasto karaliaus Gustavo IV vadovavimo 1808 m. ji pralaimėjo karą su Rusija ir prarado Suomiją. 1809 m. karalius buvo nušalintas, ir naujuoju karaliumi buvo išrinktas Napoleono maršalas Jean-Baptiste Bernadotte'as (1763–1844). Jam vadovaujant, 1815 m. Vienos kongreso sprendimu Švedijai atiteko Norvegija, kuri prieš savo valią buvo atskirta nuo anksčiau ją valdžiusios Danijos karūnos. Po Vienos kongreso Švedija nusprendė nebesikišti į Europos politiką ir paskelbė neutralitetą. Tai buvo sėkmingas pasirinkimas, nes dėl neutraliteto ir palyginti saugios geografinės padėties ji nebuvo įtraukta į Europos XX a. karus. Karinio konflikto pavyko išvengti ir 1905 m., kai galiausiai Norvegija nusprendė išsirinkti savo karalių ir atsiskirti nuo Švedijos.

ŠVEDIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Po Antrojo pasaulinio karo Švedija nesiryžo atsisakyti išbandytos neutralumo politikos, nors tuomet pasikeitusi tarptautinė padėtis paskatino Europą vienytis. Kadangi Europos Bendriją sukūrė Vakarų Europos valstybės, kurios priklausė ir kolektyvinės gynybos Šiaurės Atlanto sutarties organizacijai (NATO), Švedija nusprendė, kad netgi stojimas į Europos Bendriją pakenktų jos tradicinei neutralumo politikai. Tačiau neutralumo politika netrukdytų Švedijos ekonomikai ir verslui. Po Antrojo pasaulinio karo, atsižvelgusios į sėkmingą ekonomikos raidą, socialdemokratų vyriausybės Švedijoje įgyvendino specifinį „gerovės valstybės“ modelį, kurio esmė – pakankamai (bet ne be saiko) dideli mokesčiai verslui ir gausiai iš tų mokesčių finansuojamos socialinės programos; šis modelis neleido atsirasti pernelyg dideliems socialiniams skirtumams ir turtinei nelygybei.

Švedija, nors ir nebūdama Europos Bendrijos nare, vis dėlto sėkmingai plėtojo savo ryšius ir su Vakarų Europos šalimis. 1972 m. sudarius Švedijos ir Europos bendrijų specialių santykių sutartį, palaikyti prekybinius ryšius tapo dar lengviau. Tačiau Europos Bendrijoje sparčiai plėtojosi bendroji rinka, buvo vienodinamos verslo ir prekybos taisyklės ir kad tolesnė Švedijos ekonomikos plėtra būtų sėkminga, darėsi vis svarbiau būti Europos rinkos viduje ir dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Tad 1992 m. Švedija apsisprendė stoti į Europos Bendriją, juolab kad baigėsi šaltasis karas ir toks Švedijos sprendimas nebegalėjo kaip nors pakenkti jos santykiams su jokiais kaimyninėmis valstybėmis ir susilpninti jos saugumą.

Tačiau ilgaamžė neutralumo politika paliko pėdsakų Švedijos visuomenėje, ir iki šiol švedai labai atsargiai žiūri į Europos vienijimosi procesą. Švedija, ir taip jau buvusi pakankamai turtinga ir išsivysčiusi šalis, kadaise pagal bendrojo vidaus produkto dalį, tenkančią vienam gyventojui, netgi laikyta turtingiausią pasaulyje, akivaizdžių pranašumų dėl narystės Europos Sąjungoje kol kas nepajuto. Šalis dabar į Sąjungos biudžetą įneša daugiau negu iš jo gauna. Tad jau įpratę gyventi savarankiškai ir nepriklausomai švedai vis dar abejoja, ar jie, įstoję į Europos Sąjungą, nepadarė lemtingos klaidos. Šiaip ar taip, jie nėra linkę spartinti integracijos gilinimo. Švedijos vyriausybė, atsižvelgdama į tokias visuomenės nuotakas ir neigiamą visuotinio 2003 m. rugsėjo 14 d. referendumo sprendimą, kol kas nusprendė palūkėti ir nekeisti nacionalinių pinigų į eurus. Kita vertus, laikui

bėgant Švedija ima jausti ir tai, ką gera teikia narystė Europos Sąjungoje. Ji tapo daug įtakingesnė Sąjungos institucijose, gali daryti įtaką priimamiems sprendimams ir jaustis visaverte Europos klubo dalyve. Švedija taip pat visada buvo nuosekli Europos Sąjungos plėtros rėmėja ir pritarė tam, kad į Sąjungą kuo greičiau būtų priimtose šalys kandidatės iš Vidurio Europos, ypač Baltijos valstybės.

VARDAS Patys suomiai savo šalį vadina *Suomi*. Manoma, kad šio žodžio reikšmė – „pelkių kraštas“. Iš tikrųjų pelkių Suomijoje yra daug, tačiau jos toli gražu neatspindi tikrojo šalies veido. Tiesa, Suomiją panašiai, kaip ir jie patys, vadina tikrai kaimynai – estai ir baltai, tuo tarpu visi kiti, taip pat ir artimiausi kaimynai švedai bei rusai, Suomiją vadina *Finland* arba *Finlandia*, t. y. finų (pagal genties vardą) šalimi.

SIMBOLIKA Suomijos herbas imtas naudoti XVI a., kai jai buvo suteiktas didžiosios kunigaikštystės Švedijos karalystėje statusas. Herbo pagrindu buvo paimtas Švedijos Folkungų dinastijos auksinis liūtas raudoname fone, tikrai švediškas liūtas dar buvo „apginkluotas“ Karelijos herbe naudotais ginklais. Liūtas dešinėje letenoje laiko kalaviją.

Lenktas rytietiškas kardas po liūto kojomis simbolizuoja nugalėtą pagonybę. Rožės herbe atsidūrė iš pradžių estetiniais sumetimais, bet šiandien jos yra devynių Suomijos provincijų simbolis. Suomijos herbas nuo XVI a. mažai keitėsi, nors šalį iš pradžių valdė švedai, o XIX a. – rusai. 1917 m. Suomijai tapus nepriklausoma valstybe, buvo siūloma švedišką heraldinį liūtą pakeisti suomiams artimesniu lokiu, tačiau mažai kas tam pritarė ir buvo nuspręsta palikti senąjį herbą.

Balta su mėlynu skandinavišku kryžiumi Suomijos, kaip didžiosios kunigaikštystės, vėliava taip pat imta naudoti XVI a. Literatūros šaltiniai sako, kad vėliavos spalvos simbolizuoja bekraščius apsnigtus Suomijos laukus ir vaiskiai mėlynus

SUOMI
FINLAND

ežerus. Ši vėliava naudota ir Rusijos valdymo laikais. Teisę ją išsikelti turėjo Suomijos pirklių laivai. Suomijai tapus nepriklausoma, ši vėliava tapo nacionaline vėliava. Suomijos valstybės vėliava yra tokia pat, tik kryžiaus centre dar yra ir Suomijos herbas. Nacionalinė vėliava patvirtinta 1918 m., iš naujo – 1978 m. Jos pločio ir ilgio santykis yra 11:18.

GEOGRAFIJA Šiaurės Europos šalis Suomija pasižymi tuo, kad net trečdalis jos teritorijos plyti už Šiaurės poliarinio rato, todėl turbūt neatsitiktinai Suomijos Laplandija laikoma Kalėdų Senelio gyvenamąja vieta, o į poliariniame rate esančią Laplandijos sostinę Rovaniemį (*Rovaniemi*) traukia turistų srautai. Čia galima pamatyti tikrų tikriausią Kalėdų Senelio miestelį. Kalėdų Senelio namelyje yra virtuvė, lova, dirbtuvė ir netgi galima pasikalbėti su pačiu Seneliu. Čia pat dirba pašto skyrius, į kurį viso pasaulio vaikai siunčia laiškus ir iš kurio jie gauna kalėdinius sveikinimus.

Suomijos plotas – 337 030 kv. km. Jūros kranto ilgis – 1126 km, sausumos sienos su Norvegija – 729 km, su Švedija – 586 km ir su Rusija – 1313 km. Iš šiaurės į pietus Suomijos teritorija tęsiasi net 1165 km, o iš vakarų į rytus – apie 550 km. Aukščiausias kalnas Haltis (*Halti*) yra 1328 m aukščio. Ilgą jūros pakrantę ir gausybę salų skalauja Baltijos jūros vandenys. Suomijai priklauso Baltijos jūros viduryje esančios Alandų salos.

Tiek pat, kiek salų, Suomija turi ir ežerų. Ir vieni, ir kiti geografiniai objektai skaičiuojami ne šimtais, bet tūkstančiais. Ilgiausia Suomijos upė Kemis (*Kemi*) teka iš rytų į vakarus ir įteka į Botnijos įlanką. Tris ketvirtadalius Suomijos teritorijos dengia miškai. Taigi vienas iš didžiausių Suomijos turtų yra nepakartojama ir švari gamta.

POLITINĖ SISTEMA Suomija yra prezidentinė parlamentinė respublika. Valstybės vadovas yra prezidentas, šešeriems metams renkamas tiesioginiuose rinkimuose. Įstatymus leidžia vienu rūmų parlamentas *Eduskunta*, kurį sudaro 200 ketveriems metams renkamų tautos atstovų. Vyriausybės vadovą parlamento pritarimu skiria šalies prezidentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Suomijoje gyveno apie 5,43 mln. gyventojų. Dabartiniai Suomijos gyventojai yra senovinių finougrų genčių, dar prieš tūkstantį metų iki Kristaus gimimo atsikrausčiusių čia iš už Uralo, palikuonys. Todėl suomių kalba labai skiriasi nuo kitų Europos tautų kalbų, ji net nepriklauso gausiai indoeuropiečių kalbų šeimai. Religinio požiūriu Suomija yra protestantiška liuteroniška šalis. Etniniu požiūriu ji yra gana homogeniška (suomiai sudaro 93 proc. gyventojų), tačiau jos pietinėje ir ypač vakarinėje dalyje bei salynuose gyvena švediškai kalbančių gyventojų (apie 6 proc. Suomijos gyventojų). Švedų kalba Suomijoje laikoma antrąja valstybine kalba, todėl visi oficialūs užrašai ir valstybės dokumentai skelbiami dviem kalbomis, nors švedų kalbą vartoja tikrai vietinės bendruomenės. Be švedų mažumos, Suomijoje, kaip ir Švedijos šiaurėje, gyvena nedidelė elnių augintojų tautelė – lapiai, arba samiai. Jie taip pat turi kultūrinę autonomiją ir gauna atitinkamą valstybės paramą.

Svarbiausias suomių kultūros kūrinys ir literatūros šedevras – 1835 m. paskelbtas nacionalinis epas „Kalevala“, surinktas iš atskirų iš kartos į kartą perduodamų tautos pasakojimų ir legendų. Pasaulinę šlovę yra pelnęs ir žymiausias suomių kompozitorius simfonijų kūrėjas Jeanas Sibelius (1865–1957). Tačiau labiausiai pasaulyje ir Europoje Suomija išgarsėjo kaip gabių architektų ir dizainerių, koks buvo Alvaras Aalto (1898–1976), ir... mobiliųjų telefonų „Nokia“ šalis. Pagaliau Suomija

daug kam asocijuojasi su sauna arba karšto garo pirtimis. Iš tikrųjų suomiai labai vertina ir plačiai populiarina šį išradimą. Skaičiuojama, kad 5 milijonams suomių tenka 1,7 milijono saunų.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Pačioje šiauriausioje Europos sostinėje, Helsinkyje, gyvena 603,9 tūkst. gyventojų. Miesto istorija prasideda 1550 m., kai jis Švedijos karaliaus įsakymu buvo įkurtas. Naujasis miestas turėjo tapti prekybos centru ir konkurentu kitoje Suomijos įlankos pusėje įsikūrusiam Hanzos miestui Talinui. Tačiau miestą augti labiausiai skatino ne prekyba, bet jo kaip karinio strateginio centro ir uosto pozicija. Saugumo sumetimais netoli miesto esančiose salose XVIII a. švedai pradėjo statyti milžinišką jūrų tvirtovę Sveaborgą (*Sveaborg*, dabar – *Suomelinna*), kuris turėjo paversti Helsinkį neįveikiamu miestu – savotišku šiaurės Gibraltaru. Tačiau Sveaborgo istorija nebuvo nei ilga, nei garbinga. Jį kartu su visa Suomija švedai be jokio mūšio užleido rusams. Lemiami mūšiai vyko visai kitur. Nepaisant to, ši tvirtovė ir šiandien yra didžiausia Suomijos sostinės įžymybė, kurią aplanko gausybė turistų, ir populiarūs Helsinkio gyventojų poilsio vieta.

Helsinkis – tai miestas, turintis ypatingą atmosferą, jame itin ramu, saugu, švaru ir jauku. Įdomiausia Helsinkio vieta – senoji turgavietė *Kauppatori*. Čia nuo seno buvo prekiaujama žuvimis. Visai šalia yra miesto rotušė ir šalies prezidentūra. Populiariausia miesto gatvė – *Esplanadi*. Jos pradžioje stovi Helsinkio simboliu tapusi skulptoriaus Ville Vallgrenio (1855–1940) skulptūra „Havis Amanda“. Ši nuoga mergina atsukusi nugarą į miesto rotušę neatsitiktinai: miesto valdžia, žadėjusi paremti skulptorių, pažado netesėjo.

Vaikštinėjant Helsinkio gatvėmis staiga galima pasijusti kaip Sankt Peterburge. Šis jausmas apima Senato aikštėje, kurios ampyro stiliaus pastatų ansamblis tarsi perkeltas čia iš Rusijos imperijos sostinės. Toks panašumas visai suprantamas – tai Suomijos priklausomybės Rusijai XIX a. palikimas. Senato aikštės viduryje netgi galima pamatyti tai, ko sovietiniais laikais nebuvo galima pamatyti net pačioje Rusijoje, – paminklą imperatoriui Aleksandriui II, kuris Suomijoje už šalies autonomijos toleravimą tebegebiamas iki šiol.

Dar viena Helsinkio įžymybė – uoloje iškalta bažnyčia *Temppeliaukion*, kuri, pastatyta pagal architektų Timo ir Tuomo Suomalainenų projektą, šiandien simboliuoja ypatingą gamtos ir architektūros susiliejo harmoniją.

Panašiomis savybėmis pasižymi ir Eilos Hiltunen sukurtas unikalus paminklas garsiausiajam Suomijos kompozitoriui Jeanui Sibeliiui. Helsinkio centre taip pat puikuojausi garsiausio Suomijos architekto Alto iš itališko marmuro pastatyti puikūs, balti kaip gublė rūmai „Finliandia“, skirti koncertams ir tarptautinėms konferencijoms.

Kiti didžiausi Suomijos miestai: Espas (*Espoo*, 256,8 tūkst. gyv.), Tamperė (*Tampere*, 217,4 tūkst. gyv.), Vanta (*Vantaa*, 205,3 tūkst. gyv.), Turkus (*Turku*, 180,2 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Pirmieji ir seniausi Suomijos gyventojai yra lapiai, arba samiai. Tik vėliau į šias teritorijas iš rytų atsikraustė finougrų gentys. Maždaug XI a. kraštą pamažu užkariavo ir pakrikštijo švedai. Apie XII a. prasidėjo savotiškos politinės rusų ir švedų kunigaikščių varžybos dėl to, kas bus įtakingesnis tarp Suomijos gyventojų. Galiausiai 1323 m. Suomijoje įsitvirtino švedų valdžia. XVI a. Suomija tapo švediška didžiąja kunigaikštyste, kuri palaipsniui buvo visiškai inkorporuota į Švedijos karalystę.

Švedija Suomiją valdė iki XIX a. pradžios, kai 1809 m. Europoje įsisiūbavus Napoleono karinėms kampanijoms, Rusijos imperatorius Aleksandras I įsiveržė į Suomiją ir palaužė švedų pasipriešinimą. Nuo 1809 m. Suomija tapo Rusijos imperijos dalimi. Tuomet Suomija naudojos autonomija ir buvo pripažįstama didžiąja kunigaikštyste, kurios didžiuoju kunigaikščiu buvo Rusijos imperatorius. Tai sudarė labai palankias sąlygas suomių kultūros ir nacionalinės savimonės raidai. Tiktai kai XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje Rusijos valdžios politika pasikeitė ir buvo griebtasi agresyvios rusifikacijos, suomiai ėmė rimtai mąstyti apie nepriklausomybę.

Savotišku Suomijos nacionaliniu simboliu tapo jauna mergina, kurią 1899 m. savo paveiksle pavaizdavo dailininkas Edvardas Isto (1865–1905). Įspūdingame kūrinyje, kuris šiandien kabo Suomijos nacionaliniame muziejuje, vaizduoja-

ma mergina, rankose laikanti Suomijos Konstituciją, kurią dvigalvis erelis taikosi iš jos išplėsti. Dailininkas pavaizdavo tokį merginos ryžtą ir drąsą ginant nuosavybę nuo plėšrūno, kad ji tapo neoficialiu, bet visuotinai pripažintu visos tautos simboliu.

Suomijai kelią į nepriklausomybę atvėrė Rusijos pralaimėjimas Pirmajame pasauliniame kare ir toje šalyje prasidėjusios revoliucijos bei perversmai. Atsiskyrusi nuo Rusijos, Suomija 1917 m. gruodžio 6 d. tapo nepriklausoma valstybe. Po kurio laiko sustiprėjusi, Rusija ėmėsi žygių susigrąžinti Suomiją. 1939–1940 m. žiemą stalininė Sovietų Sąjunga, prieš tai sudariusi sandėrį su Hitleriu, užpuolė Suomiją, tačiau suomiai didvyriškai priešinosi ir apgynė savo nepriklausomybę. To pakako, kad ir po Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjunga, nors ir būdama laimėtoja, vis dėlto nesiryžo nei okupuoti, nei aneksuoti Suomijos. Tačiau tai nereiškė, kad ji paliko Suomiją ramybėje.

Nors formaliai Suomija išliko nepriklausoma ir suvereni, bet, spaudžiama agresyvios Sovietų Sąjungos, iš esmės buvo priversta užsienio politikoje apriboti savo suverenitetą. 1948 m. Suomijai teko su Sovietų Sąjunga pasirašyti vadinamąją draugystės, bendradarbiavimo ir savitarpio pagalbos sutartį, pagal kurią Suomija buvo įpareigota užsienio politikoje ne tik laikytis neutraliteto, bet ir be Sovietų Sąjungos leidimo nedalyvauti tarptautinėse organizacijose. Šitokie ypatingi tarpvalstybiniai dviejų nevienodos galios kaimyninių valstybių santykiai, kai stipresnė valstybė riboja silpnesnės valstybės suverenitetą, bet vis dėlto nemato reikalo galutinai panaikinti jos nepriklausomybės, pagal Sovietų Sąjungos ir Suomijos atvejį imti vadinti „finliandizacija“.

SUOMIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Kadangi iš pradžių į Europos integracijos procesus Sovietų Sąjunga žvelgė įtariai ir laikė ją imperializmo sąmokslu prieš sovietinę liaudį, Suomijai nebuvo leidžiama dalyvauti Europos vienijimosi procese. Stoti į Europos Bendriją buvo uždrausta, o į grynai ekonominę Europos laisvosios prekybos asociaciją

Suomijai buvo leista įstoti tik 1986 m. Todėl tiktai šaltojo karo pabaiga ir 1948 m. sutarties su sovietais panaikinimas atvėrė Suomijai kelią į Europą. 1992 m. Suomija ir kitos Europos laisvosios prekybos asociacijos šalys sutarė drauge su Europos Bendrija sukurti Europos ekonominę erdvę, kurioje galiotų tos pačios taisyklės, kaip ir Europos Bendrijos vidaus rinkoje.

Suomija, netrukus labai greitai apsisprendusi, nutarė nebeapsiriboti Europos ekonominės erdvės projektu ir siekti visateisės narystės Europos Sąjungoje. Narystės derybos vyko labai sklandžiai, 1994 m. jos buvo baigtos. 1994 m. spalio 16 d. vyko konsultacinis referendumas dėl narystės Europos Sąjungoje. Referendumo kampanijos metu iš esmės buvo diskutuojama tik dėl dviejų dalykų: dėl Suomijos žemės ūkio perspektyvų ir dėl santykių su Rusija. Referendumo rezultatai buvo 56,88 proc. už narystę ir 43,12 proc. prieš ją. Iš viso dalyvavo 70,4 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Suomija tapo 1995 m. sausio 1 d. Dėl narystės Europos Sąjungoje Suomijos vidaus ir užsienio politika iš esmės nepasikeitė, tačiau pastebimai sumažėjo maisto produktų kainos, tuo tarpu nedarbo lygis nesumažėjo tiek, kiek buvo tikėtasi. Suomija yra Europos pinigų sąjungos narė ir nuo 2002 m. jos teritorijoje vietoj nacionalinių pinigų – Suomijos markės – į apyvartą išleistas euras. Šalis remia Europos bendros užsienio ir saugumo politikos plėtrą, bet vis dėlto mano, kad pagrindinė nacionalinio saugumo ir gynybos užtikrinimo priemonė yra nepriklausomos nacionalinės ginkluotosios pajėgos.

1995 m. Europos Sąjungoje jau buvo penkiolika valstybių. Į ją be didesnių sunkumų įstojo trys demokratinės šalys – Austrija, Švedija ir Suomija. Jau tada buvo visiškai akivaizdu, kad jomis Europos Sąjungos plėtra nesibaigs. Paskutinį praėjusio šimtmečio dešimtmetį Europos Sąjungą užgriuvo tikra naujų narystės paraiškų lavina. Dar iki Austrijos, Švedijos ir Suomijos priėmimo buvo aišku, kad Europos Sąjungos laukia tikrasis, arba didysis, plėtimasis į rytus. Ir štai 1996 m. Europos Sąjunga jau buvo gavusi net keturiolikos valstybių paraiškas.

Pirmosios Europos Sąjungos „laukiamajame“ šalia Turkijos 1990 m. atsidūrė Viduržemio jūros mažosios valstybės Malta ir Kipras. 1994 m. narystės paraiškas pateikė pirmosios iš komunistinės diktatūros išsivadavusios šalys – Vengrija ir Lenkija. 1995 m. jomis pasekė Rumunija, Slovakija, Estija, Latvija, Lietuva ir Bulgarija, o 1996 m. – Čekija ir Slovėnija.

Kalbant apie didįjį Europos Sąjungos plėtimąsi į Vidurio ir Rytų Europą pažymėtina, kad rengtis šiam procesui buvo imta dar iki oficialaus narystės paraiškų pateikimo. Jau 1993 m. Kopenhagoje Europos Sąjungos valstybių vadovai politiškai įsipareigojo priimti į Sąjungą Vidurio ir Rytų Europos šalis, kai tik jos to norės ir patenkins atitinkamas sąlygas. Europos Sąjunga taip pat įsipareigojo padėti šalims, jei jos to pageidaus, greičiau pasiekti tikslą, todėl dar prieš prasidedant stojimo deryboms kandidatės buvo įtrauktos į rengimo narystei programą, turėjusią sumažinti didžiulius ekonominius šių šalių ir Europos Sąjungos skirtumus. Naujų šalių priėmimo programa buvo sėkmingai (tiesa, skirtingu laipsniu) įgyvendinama visose kandidatėse.

V DALIS

ŽYGIS Į RYTUS

I SKYRIUS. DIDŽIAUSIA EUROPOS SĄJUNGOS PLĖTRA

Iš pradžių Europos Sąjunga buvo nusprendusi, kad narystei labiausiai yra pasirengusios šešios iš trylikos šalių kandidačių. 1998 m. buvo pradėtos stojimo derybos su Lenkija, Vengrija, Čekija, Slovėnija, Estija ir Kipru. Tačiau likusios šalys, tarsi pagautos lenktynių azarto, dar energingiau ėmėsi įgyvendinti reikalingas pasirengimo stojimui į Sąjungą priemones. Tai lėmė Europos Sąjungos sprendimą, dar nebaigus derybų su šešiomis geriausiomis kandidatėmis, 2000 m. pradėti stojimo derybas su dar šešiomis šalimis – Slovakija, Lietuva, Latvija, Bulgarija, Rumunija ir Malta. Tai buvo didelis išbandymas ne tik šalims kandidatėms, bet ir pačios Europos Sąjungos valstybėms bei administracijai – juk teko vienu metu derėtis ne su dviem ar trimis, o netgi su dvylika (!) šalių.

Galiausiai 2002 m. pabaigoje derybas sėkmingai baigė ne tik visos pirmosios grupės valstybės, bet ir jas pasivijusios keturios iš šešių antrosios grupės valstybių. Taigi 15 Europos Sąjungos valstybių ir 10 šalių kandidačių (Lenkijos, Vengrijos, Čekijos, Slovakijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos, Slovėnijos, Kipro ir Maltos) įgaliotieji atstovai 2003 m. balandžio 16 d. Atėnuose pasirašė naujų valstybių priėmimo į Europos Sąjungą aktą. Pagal šį aktą, kurį vėliau ratifikavo visos dalyvavusios šalys, dešimt valstybių naujosiomis Europos Sąjungos narėmis tapo 2004 m. gegužės 1 d.

Štai dabar ir susipažinsime išsamiau su šių naujųjų Europos Sąjungos šalių dešimtuku. Beje, nors šalių ir dešimt, tačiau jas atsiminti taip pat bus labai lengva, jeigu taikysime formulę $4 + 3 + 2 + 1 = 10$. 4 – tai keturios Vidurio Europos valstybės (vadinamoji Višegrado grupė): Lenkija, Vengrija, Čekija ir Slovakija. 3 – tai trys Baltijos šalys: Lietuva, Latvija, Estija. 2 yra Viduržemio jūros salos – mikrovalstybės Kipras ir Malta. Pagaliau 1 – tai buvusiosios Jugoslavijos respublika Slovėnija.

VARDAS Patys lenkai savo šalį vadina *Polska*. Manoma, kad vardas kilęs iš senovės slavų genties *polianų* (laukų gyventojų) pavadinimo. Panašiai šią šalį vadina ir jos kaimynai vokiečiai, rusai, čekai ir slovakai, tik tai lietuviai vadina visiškai kitaip – *Lenkija*. Šio vardo kilmė nėra visai aiški. Pasak vienos iš versijų, žodžiai *lenkas*, *Lenkija* galėjo kilti iš kunigaikščio Lecho, kuris įkūrė Gniezno miestą ir davė pradžią visai lenkų valstybei, vardo. Esą pagal šį vardą lietuviai ir ėmė vadinti savo kaimynus. Kita nuomonė – žodis *lenkas* kilęs iš žodžio *lankos*.

SIMBOLIKA Lenkijos herbas – baltasis erelis su auksine karūna raudoname lauke – yra lenkų valstybės simbolis nuo jos susikūrimo X a. Bendra čekų ir lenkų legenda byloja, kad prieš daugelį amžių iš tolimo žygio grįžo du kunigaikščiai – Čechas ir Lechas. Išsiskyrę su palydomis į skirtingas puses, jie ėmė ieškoti, kur galėtų nuolatinei apsigyventi. Lechas patraukė į vakarus ir vienoje vaizdingoje vietoje ant kalvos pastebėjo baltojo erelio lizdą. Čia jis ir nusprendė įkurti pirmąjį Lenkijos miestą – Gniezną (vardas iš lenkiško žodžio *gniazdo*, t. y. „lizdas“). Erelis aptinkamas jau ant pirmojo Lenkijos karaliaus Boleslovo Drąsiojo (*Bolesław Chrabry*, apie 992–1025) laikais nukaltų monetų. Baltasis erelis su karūna, kaip suverenios valstybės simbolis, naudojamas nuo 1295 m.

POLSKA

Lenkijos nacionalinė baltos ir raudonos spalvų vėliava, atkartojanti herbo spalvas, taip pat naudojama jau gana seniai. Pirmą kartą oficialiai kaip lenkų nacionalinė vėliava ji buvo įteisinta per 1831 m. sukilimą prieš Rusiją.

Dabartinė Lenkijos valstybės vėliava nuo nacionalinės skiriasi tik tai, kad vėliavos centre ant baltos juostos uždėtas valstybės herbas. Paskutinį kartą vėliava aprobuota 1990 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 5:8.

GEOGRAFIJA Teritorijos plotas – 312 685 kv. km, sienos perimetro ilgis – 2788 km. Šalies kaimynės yra šios: Vokietija, Čekija, Slovakija, Ukraina, Baltarusija, Lietuva, Rusija (Kaliningrado sritis). Jūros sienos ilgis – 491 km. Svarbiausios upės – Vysla (*Wisła*) ir Oderis (*Odra*). Didžioji Lenkijos teritorijos dalis yra lyguma, tik tai pietinėje dalyje stūkso neaukšti kalnai. Aukščiausias kalnas, *Rysy* (2499 m), yra Tatruose.

Kalbant apie Lenkijos teritorijos ypatumus apskritai pažymėtina, kad ji (išskyrus kalnus pietuose) neturi natūralių ribų nei rytuose, nei vakaruose. Todėl suprantama, kad Lenkija neišvengė daugybės nepageidautinų svetimų valstybių kariuomenių „vizitų“, o jos valstybės sienos ne kartą gana dramatiškai keitėsi. Užtenka, pavyzdžiui, tik tai palyginti, kokios buvo Lenkijos sienos prieš Antrąjį pasaulinį karą ir po jo. Nesunkiai pastebėsime, kad šalis labai pastebimai „pasislinko“ vakarų link.

POLITINĖ SISTEMA Pagal 1997 m. Konstituciją Lenkija yra parlamentinė prezidentinė respublika. Valstybės vadovas yra tiesioginiuose rinkimuose penkeriems metams renkamas prezidentas. Įstatymus leidžia dvejų rūmų Nacionalinis Susirinkimas (*Zgromadzenie Narodowe*). Aukštesnieji rūmai, Senatas, yra sudaryti iš 100 atskirose vaivadijose ketveriems metams renkamų senatorių. Žemesnieji rūmai, Seimas (*Sejm*), sudaryti iš 460 ketveriems metams tiesioginiuose rinkimuose renkamų tautos atstovų. Vyriausybės vadovą Seimo pritarimu skiria prezidentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Lenkijoje gyveno apie 38,5 mln. gyventojų, iš jų 97,6 proc. yra lenkai. Lenkija yra vienalytė ir religiniu požiūriu – net 95 proc. jos gyventojų teigia esą katalikai. Todėl suprantama, kad Lenkija yra laikoma viena iš labiausiai tikinčių ir katalikiškų ne tik Europos, bet ir pasaulio valstybių. Jos ryšį su Romos katalikų bažnyčia dar labiau sutvirtino Krokuvos arkivyskupo Karolio Woitylos

išrinkimas Romos popiežiumi 1978 m. Tai pirmasis Romos katalikų bažnyčios istorijoje popiežius lenkas. Ir labai greitai paaiškėjo, kad tai – sėkmingas pasirinkimas. Popiežius Jonas Paulius II ne tik pakėlė komunistinę priespaudą kentusių lenkų dvasią, bet ir įdiegė daug naujovių Bažnyčios gyvenime. Jis įėjo į istoriją kaip daugiausia keliaujantis popiežius (aplankytos net 125 šalys) ir kaip popiežius, dėjęs daugiausia pastangų, kad būtų susitaikyta su kitomis religinėmis konfesijomis.

Apskritai Lenkijos istorija yra labai paini ir sudėtinga, kartais netgi labai tragiška, nes buvo laikai, kai ši sena, ilgaamžės tradicijas turinti Europos valstybė iš viso buvo ištrinta iš Europos žemėlapiu. Taip nutiko todėl, kad XVI a. bendroje Lenkijos ir Lietuvos valstybėje palaipsniui įsigalėjo specifinė, nebūdinga jokiam kitam gretimam kraštui politinė santvarka ir ją lydinti politinė kultūra, kurią galima apibūdinti kaip bajoriškąją demokratiją (*demokracja szlachecka*). Ši bajoriškoji demokratija neleido įsitvirtinti stipriai karaliaus valdžiai, o bajorų seimeliai ir seimai buvo tokie demokratiški, kad tapo beveik visiškai neveiksmingi, nes negalėjo priimti jokio sprendimo, jeigu bent vienas bajoras prieštaraudavo.

Tad suprantama, kad Lenkijos ir Lietuvos bajoriškoji demokratija ir jos *liberum veto* šiandien dažniau yra pašaipos arba geriausiu atveju kritikos objektas. Būtent tai sąrangai priskiriama atsakomybė už chaosą, anarchiją, nuolatinius bajorų kivirčus ir pilietinius karus bei galiausiai valstybės žlugimą XVIII a. pabaigoje. Be abejo, tokia kritika turi pagrindą. Vis dėlto tai vienpusiškas požiūris. Antai pripažintas Lenkijos ir Lietuvos istorijos žinovas Normanas Davisas mano visai kitaip. Jis rašo, kad „kai dauguma europiečių šlovino monarchizmo, absoliutizmo ar valstybinės valdžios pranašumus, kilmingi Lenkijos ir Lietuvos valstybės piliečiai kėlė į padanges savo „auksinę laisvę“ (*złota wolność*), pasipriešinimo teisę, socialinę sutartį, asmens laisvę, valdžios, renkamos visuotiniu

pritarimu, principą ir pasitikėjimą savimi. Tai šiandieninės liberaliosios demokratijos ideologijos principai. Žinoma, neįtikėtina, kad bajorai juos puoselėjo dėl to, kad labiau už visus anksčiausiai ėmė domėtis pažangia politine teorija. Jie tai darė norėdami išlaikyti savo senąsias privilegijas. Bet, šiaip ar taip, tarp jų demokratijos ir šiandieninės demokratijos yra ryšys. “Todėl nestebina tai, kad pirmoji Europos istorijoje konstitucija 1791 m. gegužės 3 d. buvo parašyta ir paskelbta būtent Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.

Taigi lenkai didžiuojasi, kad yra nuoširdžiai tikintys ir ypač mylintys savo šalį bei laisvę. Lenkai labai didžiuojasi ir tokiais garsiais savo menininkais, kaip iš Lietuvos kilę poetai Adomas Mickevičius (*Adam Mickiewicz*, 1798–1855) ir Česlovas Milošas (*Czesław Miłosz*, 1911–2004), romanistas Henrykas Sienkiewiczzius (1846–1916) ar kompozitorius Frédéricas Chopinas (1810–1849), tačiau, žinoma, žymiausias visų laikų lenkas – popiežius Jonas Paulius II (1920–2005).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Lenkijos sostinė ir didžiausias šalies miestas Varšuva (*Warszawa*), dabar turinti 1,716 mln. gyventojų, įkurta XIII a.; ji buvo mažos savarankiškos Mazovijos kunigaikštystės sostinė. XVI a. Mazovijai prisijungus prie Lenkijos, šalies sostinė iš Krokuvos buvo perkelta į Varšuvą. Ilgainiui Varšuva išaugo į didžiulį ir gražų miestą. Deja, per Antrąjį pasaulinį karą ji buvo visiškai sugriauta ir netgi dvejojta, ar iš viso verta ją atstatinėti. Galiausiai buvo nuspręsta ankstesniu pavidalu atstatyti senamiestį ir karaliaus rūmus.

Senajoje Lenkijos sostinėje Krokuvoje (*Kraków*) gyvena 755,5 tūkst. gyventojų. Šiam miestui per karą pasisėkė labiau – jis beveik nebuvo sugriautas, todėl ir šiandien Krokuvoje galima pamatyti senąją Lenkijos karalių

rezidenciją Vavelį, kur bažnyčioje ilsisi Lenkijos karaliumi tapęs Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila. Trečias pagal dydį Lenkijos miestas yra garsus pramonės centras Lodzė (*Łódź*), turinti 719 tūkst. gyventojų.

Kiti svarbesni Lenkijos miestai: Vroclavas (*Wrocław*, 631,2 tūkst. gyv.), Poznanė (*Poznań*, 550,7 tūkst. gyv.), Gdanskas (*Gdańsk*, 460,4 tūkst. gyv.), Ščecinas (*Szczecin*, 408,9 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Lenkijos valstybė pradėjo formuotis iš vakarinių slavų genčių į vakarus nuo Vyslos žemėse, aplink dabartinę Poznanę. Sąlygine Lenkijos valstybės įkūrimo data laikomi 966 m., kai pasikrikštijo valdančiosios Piastų dinastijos karalius Mieška (*Mieszko*). Piastų dinastija valdė Lenkiją iki 1386 m. Tais metais Piastų princesė Jadvyga ištekdėjo už Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos, kuris tapo Lenkijos karaliumi ir pradėjo Jogailaičių dinastiją. Tuo pačiu metu buvo sudaryta ir personalinė Lenkijos ir Lietuvos unija, nes Jogaila liko ir Lietuvos valdovu.

Jogaila ir jo palikuonys valdė Lenkiją ir Lietuvą iki 1599 m. Paskutinis Jogailaitis, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas, 1569 m. pertvarkė Lenkijos ir Lietuvos sąjungą iš personalinės unijos į Abiejų Tautų Respubliką (*Rzeczpospolita Obojga Narodów*). Taip tuometinėje Vidurio Europoje Lenkija ir Lietuva tapo viena iš didžiausių ir galingiausių valstybių, kurios valdos tęsėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Tačiau tolesnė Lenkijos ir Lietuvos valstybės raida nebuvo sėkminga.

Taip nutiko iš dalies dėl to, kad, pasibaigus Jogailaičių dinastijai, Lenkijos ir Lietuvos sostas nustojo būti paveldimas. Kiekvieną kartą naują karalių rinkdavo specialus elekcinis bajorų seimas, o išrinktas karalius turėdavo įsipareigoti nepažeisti plačių bajorų teisių bei laisvių ir be Seimo žinios

nespęsti svarbių valstybės reikalų. Taigi karalius buvo silpnas ir negalėjo savo rankose sutelkti veiksmingam valstybės valdymui pakankamos galios.

Iš tiesų Abiejų Tautų Respublika žlugo, matyt, kaip tik dėl to, kad buvo savotiška išimtis Europoje. Tai buvo šalis, kurioje griežtai pasipriešinta centralizuotai monarcho valdžiai, kurioje klestėjo nuomonių įvairovė ir religinė tolerancija. Jos silpnybėmis pasinaudojo ir galiausiai XVIII a. pabaigoje ją sunaikino bei jos neginamas teritorijas pasidalijo aplink ją išikūrusios tironiškos Rusijos, Prūsijos ir Austrijos imperijos.

Lenkija savo nepriklausomybę atgavo tikrai po Pirmojo pasaulinio karo. Tokie Lenkijos politikai kaip Juzefas Pilsudskis (*Józef Piłsudski*, 1867–1935) siekė atkurti daugiau kaip prieš šimtmetį egzistavusią bendrą Lenkijos ir Lietuvos valstybę, tačiau laikai jau buvo pasikeitę, ir Lietuvai toks sumanymas buvo nepriimtinas. Dėl šio nesutarimo, deja, kilo nemalonus Lenkijos ir Lietuvos konfliktas dėl Vilniaus – tarpukario laikotarpiu istorinę Lietuvos sostinę valdė Lenkija.

Apskritai pažymėtina, kad Lenkija, kurią 1926–1935 m. beveik diktatoriškais priemonėmis valdė Pilsudskis, turėjo didelių sunkumų ir su kitomis kaimynėmis, tarp kurių pačios grėsmingiausios ir pavojingiausios buvo hitlerinė Vokietija ir stalininė Sovietų Sąjunga. Galiausiai 1939 m. abu diktatoriai ryžosi sąmokslui ir jų užsienio reikalų ministrai Ribbentropas ir Molotovas pasirašė slaptą protokolą, kuriuo buvo sutarta užpulti ir pasidalyti Lenkiją. 1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietijos kariuomenei įsiveržus į Lenkiją prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Nors Lenkijos kariuomenė didvyriškai priešinosi, jėgos buvo nelygios. Galiausiai rugsėjo 17 d. iš rytų Lenkiją užpuolė ir Sovietų Sąjunga. Šalies vyriausybei ir prezidentui teko trauktis į užsienį.

Po karo Lenkijos valstybė vėl buvo atkurta, bet teritorinės ribos gerokai pasikeitė. Dalis rytinių teritorijų pateko Sovietų Sąjungos žinion, o Lenkija už tai gavo kompensaciją vakaruose – jai buvo atiduotos didelės teritorijos, iki tol priklausiusios Vokietijai. Nuo to laiko Lenkijos ir Vokietijos siena eina Oderio ir Neisės upėmis. Teritoriniu atžvilgiu Lenkija per daug nenukentėjo, tačiau politiniu požiūriu ji tapo sovietinio bloko sudedamąja dalimi. Šalies valdymą perėmė komunistų partija, kuri sustabdė demokratiją, sugriovė rinkos ekonomiką ir gerokai apribojo šalies ryšius su Europa.

Lenkija daugiau kaip pusę amžiaus buvo valdoma komunistų, tačiau apie 1980 m. komunistų valdžia ėmė šlyti. Lenkijoje susikūrė galingas nepriklausomų

profesinių sąjungų judėjimas „Solidarumas“ (*Solidarność*), kurio įtakos sklaidimo nepajėgė sustabdyti netgi karinės padėties įvedimas 1982–1983 m. Galiausiai prasidėjus permainoms pačioje Sovietų Sąjungoje buvo atkurta demokratija ir Lenkijoje. 1990 m., bent jau simboliškai, iš Londono galėjo grįžti iki tol tremtyje buvusi tikroji vyriausybė ir gražinti savo įgaliojimus demokratiškai išrinktam prezidentui – buvusiam „Solidarumo“ lyderiui Lechui Wałęsai.

LENKIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Lenkija yra viena iš pirmųjų Vidurio ir Rytų Europos šalių, ryžtingai pasukusių demokratinį ir rinkos ekonomikos reformų keliu. Jau 1989 m. Lenkija ir Europos Bendrija sudarė ekonominio bendradarbiavimo sutartį. Tuo remiantis tais pačiais metais Europos Bendrija inicijavo specialią paramos ekonominėms Lenkijos (taip pat ir Vengrijos) reformoms programą *PHARE* (pranc. *Pologne et Hongrie: Action pour la Conversion Économique*), į kurią vėliau buvo įtrauktos ir kitos tapti Europos Bendrijos narėmis siekiančios Vidurio ir Rytų Europos šalys.

1991 m. Europos Bendrija ir Lenkija sudarė asociacijos sutartį, numačiusią, kad per 10 metų jos abi pereis prie laisvosios prekybos. 1994 m. balandžio 5 d. Lenkija įteikė Europos Bendrijai oficialią paraišką įstoti į ją ir aktyviai išitraukė į Europos Komisijos parengtos šalių kandidačių priėmimo strategijos įgyvendinimą. Palyginti greitai, jau 1997 m., Lenkija buvo įvertinta kaip tinkamai pasirengusi narystės deryboms šalis.

Narystės derybos buvo gana sudėtingos ir truko ganėtinai ilgai. Būdama didžiausia ir strategiškai svarbiausia iš šalių kandidačių, Lenkija stengėsi kiek tik įmanoma pasinaudoti šia aplinkybe ir, derybose laikydamasi griežtos pozicijos, nuosekliai siekė išsiderėti kuo didesnę Bendrijos finansinę paramą žemės ūkiui ir regioninei plėtrai.

Lenkijos vyriausybės sėkmė narystės derybose nulėmė ir 2003 m. birželio 8 d. šalyje vykusio visuotinio referendumo dėl narystės Europos Sąjungoje rezultatus: už Lenkijos narystę Sąjungoje balsavo 77,44 proc. rinkėjų, prieš – 22,56 proc. Iš viso referendume dalyvavo 58,85 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Lenkija tapo 2004 m. gegužės 1 d.

MAGYARORSZÁG

VARDAS Vengrai pagal vienos iš savo genčių pavadinimą savo šalį vadina *Magyar* (skaitoma *Madjar*). Tuo tarpu vardas *Vengrija* į Lietuvą greičiausiai atkeliavo iš Lenkijos, kur ši šalis vadinama *Węgry* (skaitoma *Vengży*).

SIMBOLIKA Vengrijos herbo heraldinio skydo dešinėje pusėje aštuonios raudonos ir baltos juostos yra pirmosios Vengrijos monarchų dinastijos – Arpadų (*Árpád*) – simbolis, naudojamas nuo 1202 m. Kairėje skydo pusėje raudoname lauke pavaizduotos trys kalvos, ant vienos iš jų iš auksinės karūnos kyla baltas dvigubas kryžius. Toks kryžius į Vengriją atkeliavo iš Bizantijos ir tapo Arpadų dinastijos ženklu, o trys kalvos Vengrijos simboliu tapo XIV a. ir simbolizuoja tris buvusios Vengrijos kalnus – Tatrų, Matrą ir Fatrą, iš kurių tiktai Matros kalnai šiandien yra Vengrijos teritorijoje. Paskutinį kartą herbas patvirtintas 1990 m.

Ant herbinio skydo vaizduojama tūkstantmetė Vengrijos karaliaus šv. Ištvano (Stepono) karūna. Nedidelis karūnos kryželis yra pasviręs į dešinę. Pasak legendos, kartą XVIII a. karūną buvo pavogę vagys, kurie norėjo įdėti ją į tam nepritaikytą skrynelę. Vagys, per prievartą prispaudę skrynelės dangtį, ir nulenkę karūnos kryžių.

Ši karūna yra unikalus Vengrijos simbolis, sukurtas dar XII a. Nepaisant karų, sukrėtimų, okupacijų ir bandymų pavogti, karūną vis dėlto pavyko išsaugoti. Dabar ji yra saugioje vietoje – Vengrijos parlamente. Vengrai sako, kad šaliai karaliaus lyg ir nereikia: valstybėje viskas bus gerai, jeigu tikrai karūna bus ten, kur jai priklauso būti.

Raudonos, baltos ir žalios spalvų vėliavą imta plačiai naudoti per 1848 m. sukilimą prieš Austriją,

tačiau šis spalvų derinys kaip vengrų nacionalinis simbolis naudojamas jau nuo senų laikų. Sakoma, kad raudona spalva simbolizuoja jėgą, balta – tikėjimą, žalia – viltį. Paskutinį kartą vėliava patvirtinta 1957 m. Jos pločio ir ilgio santykis yra 1:2.

GEOGRAFIJA Teritorijos plotas – 93 030 kv. km. Aukščiausias kalnas, Kekešas (*Kekeš*), yra 1014 m aukščio. Vengrija yra Dunojaus slėnio valstybė, ši upė dalija ją į dvi dalis. Nuo Dunojaus į rytus plyti didelė šiek tiek kalvota ir labai derlinga Didžioji Vengrijos lyguma Alfeldas (*Alfold*), į vakarus nuo Dunojaus – Mažoji Vengrijos lyguma Kišalfeldas (*Kis-Alfold*). Ten yra ir didžiausias Vengrijoje 596 kv. km dydžio Balatono ežeras, kurio ilgis 78 km, plotis 12 km. Ežeras labai didelis, bet negilus. Giliausia vieta – 3 m.

POLITINĖ SISTEMA Vengrija yra parlamentinė respublika. Aukščiausią valdžią šalyje turi Nacionalinė Asamblėja (*Országgyűlés*), susidedanti iš 386 tiesiogiai ir pagal proporcinio atstovavimo sistemą ketveriems metams renkamų tautos atstovų. Valstybės vadovą prezidentą Nacionalinė Asamblėja renka penkeriems metams. Vyriausybei vadovauja ministras pirmininkas, kurį prezidento teikimu skiria Nacionalinė Asamblėja.

MAGYARORSZÁG

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Vengrijoje gyveno apie 9,9 mln. gyventojų (per 90 proc. jų yra vengrai). Religiniu požiūriu didžiausia yra Romos katalikų konfesi-ja – jai priklauso 67,5 proc. šalies gyventojų, kitai pagal dydį religinei bendruomenei, protestantų kalvinistų, priklauso apie 20 proc. gyventojų.

Vengrų kalba labai skiriasi nuo kaimyninių indoeuropietišκών slavų ir romanų kalbų, nes priklauso finougrų kalbų šeimai. Europoje šiai šeimai priklauso tikrai suomių ir estų kalbos. Tačiau, žinoma, atotrūkis tarp suomių ir vengrų kalbų yra pernelyg didelis, kad gyventojai galėtų be specialaus pasirengimo vienas kitą suprasti.

Nors Vengrija yra palyginti maža šalis, tikrai daug vengrų menininkų ir mokslininkų yra plačiai žinomi pasaulyje. Užtenka paminėti kompozitorius Ferencą Lisztą (1811–1886) ir Bėlą Bartóką (1881–1945), Nobelio premijos laureatą, vitamino C reikšmę atskleidusį biochemiką Albertą Szent-Györgyi (1893–1986), dailininką Mihály Munkácsy (1844–1900), poetą ir revoliucionierių Sándorą Petőfi (1823–1849).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Vengrijos sostinė Budapeštas (*Buda-pest*) su 1,729 mln. gyventojų palyginti nedidelei šaliai yra tikra milžinė. Miestas įsikūręs šiaurinėje šalies dalyje. Jį į dvi dalis, Budą ir Peštą, dalija ilgiausia Europos upė Dunojus (*Duna*). Ilgą laiką Buda ir Peštas buvo atskiri miestai. Iki XIX a., kai miestai susijungė, Buda buvo sostinė, o Peštas – prekybos ir amatų centras.

Buda yra kalvota, nes per ją driekiasi neaukšti kalnai, iš kurių aukščiausias yra Gelerto (235 m) kalnas. Nuo jo atsiveria puikus miesto vaizdas. Buda įkurta romėnų laikais, kai buvo pastebėta, kad čia iš žemės trykšta gydomųjų savybių turintis vanduo. Vengrijos karalystės sostine Buda tapo 1249 m. Ant vienos iš Budos kalvų

tebestovi karaliaus rūmai, šalia – šv. Mato (*Mathias*) bažnyčia, kurioje buvo karūnuojami karaliai.

Kitoje upės pusėje esantis Peštas įsikūręs lygumoje. Šiame naujajame miesto centre daug naujų ir išpūdingų statinių. Gražiausias iš jų – XIX a. pastatytas ir šiek tiek Londono Vetsminsterio rūmus primenantis neogotikinis parlamento pastatas. Todėl visai neatsitiktinai Vengrijos parlamentas ir šiandien gali būti laikomas pagrindiniu miesto simboliu.

Kiti Vengrijos miestai, palyginti su milžinu Budapeštu, yra tikri nykštukai: Debrecenas (*Debrecen*, 211 tūkst. gyv.), Sege-das (*Szeged*, 168 tūkst. gyv.), Miškolcas (*Miskolc*, 167 tūkst. gyv.), Pečas (*Pécs*, 156 tūkst. gyv.).

IŠTORIJA Vengrų tauta yra paskutinė, atsikrausčiusi į Europą iš Azijos. X a. į Dunojaus vidurupio slėnį atkeliavusios klajoklių finougrų gentys išstūmė iš čia slavus ir perskyrė juos į pietinius ir vakarinius. Tačiau traukti toliau į vakarus vengrai nebegalėjo, nes susidūrė su smarkiu germanų pasipriešinimu. Taip Dunojaus vidurupio lyguma Panonija tapo naująja vengrų protėvių tėvyne. Čia jie pakeitė gyvenimo būdą ir ėmė verstis žemdirbyste. Galutinai Europos tauta vengrai tapo, kai pasikrikštijęs jų valdovas Ištvanas (Steponas) I iš Arpadų giminės (valdė 997–1038) 1001 m. iš Romos popiežiaus gavo karaliaus karūną.

Sukūrę savo karalystę, vengrai ėmė intensyviai ją plėsti. Iš pradžių jie prisijungė Kroatiją, bet jos visiškai neaneksavo – suteikė jai savivaldą, kuri išsilaikė iki 1918 m. Vėliau Vengrija ėmė plėstis į Transilvaniją, Valakiją, Alpes ir Karpatus. Ilgainiui ji tapo didele ir galinga Vidurio Europos karalyste.

1301 m. pasibaigus Arpadų dinastijai, Vengrijai taip ir nebeteko būti (su viena išimtimi) valdomai pačių vengrų valdovų. Šalies sostas ir karūna atsidurdavo kitataučių, tarp kurių buvo ir trys Jogailaičiai, rankose. 14-ame šimtametyje prasidėjo turkų antpuoliai, kurie baigėsi tuo, kad 1525 m. vengrai pralaimėjo

lemiamą mūšį ir šalis buvo suskaldyta bei padalyta į tris dalis: turkišką, austrišką ir beveik nepriklausomą Transilvaniją. Galiausiai Austrijos Habsburgų iniciatyva 1697 m. beveik visa Vengrija buvo išvaduota iš turkų. Taip šalis tapo Habsburgų imperijos dalimi, tačiau kartu iškilo ir jos germanizacijos pavojus.

XIX a., tvirtėjant nacionalinei savimonei, vis stiprėjo ir opozicija Austrijos Habsburgų valdžiai. 1848 m. Vengrijoje prasidėjo sukilimas, ir šalis tapo nepriklausoma nuo Austrijos. Tačiau įsikišo Rusija, kurios kariuomenė padėjo austrams malšinti sukilimą. 1848 m. sukilimas pralaimėjo, vis dėlto jis privertė Austriją pertvarkyti savo valdymo sistemą. 1867 m. Austrijos imperija buvo pertvarkyta į dualistinę Austrijos-Vengrijos imperiją. Vengrija tapo suverenia dualistinės imperijos dalimi.

Tačiau tokios imperijos reformos aiškiai nepakako, ir nacionalinis klausimas darėsi vis opesnis, kol galiausiai, pralaimėjusi Pirmąjį pasaulinį karą, Austrijos-Vengrijos imperija visiškai iširo. 1918 m. Vengrija tapo nepriklausoma valstybe, bet prarado tas žemes, kuriose vengrai nesudarė daugumos. Iš buvusių Vengrijos karalystės dalių Slovakija su čekais susijungė į Čekoslovakiją, Kroatija susijungė su Jugoslavija. Taip Vengrija prarado daug žemių, kuriose gyveno daug vengrų, ir, svarbiausia, ji neteko išėjimo į jūrą. Vengrijai liko tiktai Transilvanija ir pats karalystės centras.

Po Pirmojo pasaulinio karo Vengrija ir toliau formaliai buvo karalystė, bet Šv. Stepono karūna neturėjo šeimininko – sostas taip ir liko neužimtas. Šalį ėmė valdyti laikinasis valdytojas – regentas admirolas Miklósas Horthy (1868–1957). Taigi tarpukario metais Vengrija buvo įdomi tuo atžvilgiu, kad buvo karalystė be karaliaus, o šalį, kuri neturėjo išėjimo į jūrą, valdė admirolas. Ta aplinkybė, kad po Pirmojo pasaulinio karo Vengrija buvo paradusi daug anksčiau valdytų teritorijų, nulėmė Horthy sprendimą tapti Hitlerio sąjungininku. Taip tikėtasi atgauti prarastas žemes. Tačiau tai nebuvo teisingas sprendimas. Sąjungininkų sprendimu už bendradarbiavimą su Hitleriu po karo nuo Vengrijos buvo atskirta ir perduota Rumunijai valdyti Transilvanijos sritis, nors tuomet dauguma jos gyventojų buvo vengrai.

Po Antrojo pasaulinio karo Vengrija tapo Sovietų Sąjungos satelite. 1956 m. vengrai bandė sukilti, tačiau jų revoliuciją sutraiškė rusų tankai. 1956–1988 m. Vengriją valdė gana nuosaikus komunistų lyderis Jánosas Kádáras (1912–1989), kuris sugebėjo rasti kompromisą tarp Sovietų Sąjungos diktato ir dalinio Vengrijos ekonomikos ir kultūros liberalizavimo. Kadaro valdymo stilius dėl jo santykinio švelnumo buvo vadinamas „guliašiniu komunizmu“.

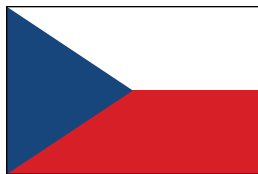
Prasidėjus Sovietų Sąjungos pertvarkai, 1989 m. Vengrijos komunistai savanoriškai atsisakė valdžios ir taip išvengė naujos revoliucijos. 1989 m. spalį buvo padarytos atitinkamos Konstitucijos pataisos, sudariusios sąlygas veikti daugiapartinei demokratijai.

VENGRIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Vengrija dar „guliašinio komunizmo“ laikais buvo pradėjusi rinkos ekonomikos reformas, todėl suprantama, kad atsivėrus narystės Europos Bendrijoje perspektyvai ji tapo viena iš pirmaujančių regiono šalių. Jau 1989 m. Vengrija ir Europos Bendrija sudarė ekonominio bendradarbiavimo sutartį. Ja remdamasi tais pačiais metais Europos Bendrija pasiūlė įsteigti specialią paramos ekonominėms Vengrijos (taip pat ir Lenkijos) reformoms programą *PHARE* (pranc. *Pologne et Hongre: Action pour la Conversion Économique*), į kurią vėliau buvo įtrauktos ir kitos narystės Bendrijoje siekiančios Vidurio ir Rytų Europos šalys.

1994 m. kovo 31 d. Vengrija Europos Bendrijai įteikė oficialią paraišką įstoti į ją ir sėkmingai įsitraukė į Europos Komisijos parengtos šalių kandidačių priėmimo strategijos įgyvendinimą. 1997 m. buvo pripažinta, kad Vengrija yra tinkamai pasirengusi deryboms dėl narystės Europos Sąjungoje.

Narystės derybos vyko sklandžiai ir 2002 m. pabaigoje buvo baigtos. Visuotinis referendumas dėl šalies narystės Europos Sąjungoje vyko 2003 m. balandžio 12 d. Už Vengrijos narystę Sąjungoje balsavo 83,76 proc. rinkėjų, prieš – 16,24 proc. Iš viso referendume dalyvavo 45,62 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Vengrija tapo 2004 m. gegužės 1 d.

VARDAS Apie šalies vardo kilmę legenda pasakoja, esą prieš daugelį metų iš tolimo žygio sugrįžę du kunigaikščiai – Čechas ir Lechas. Išsiskyrę su palydomis į skirtingas puses, jie ėmę ieškoti nuolatinės vietos apsigyventi. Lechas patraukęs į vakarus ir įkūręs Lenkijos valstybę, o štai Čechas pasirinkęs vaizdingą vietovę Ržipo kalne netoli tos vietos, iš kur išteka Vltavos, Elbės ir Oderio upės. Čecho palikuonys čia įkūrę valstybę ir pasivadinę čekais. Čekiškai jos vardas skamba *Čechy* arba *Česko*.

SIMBOLIKA Čekijos herbo ketvirčiuotame herbiniam skyde vaizduojami Čekijos istorinių sričių simboliai. Pirmajame ir ketvirtajame raudonuose laukuose matome baltą stačią Bohemijos liūtą su dvišaka uodega ir auksine karūna. Antrajame mėlyname lauke – Moravijos simbolis – baltos ir raudonos spalvų erelis mėlyname lauke. Pagaliau trečiajame geltoname lauke – Silezijos simbolis – juodas erelis su auksine karūna ir su baltu dobilo stiebu (*kleestengel*) ant krūtinės geltoname lauke.

Pirmojo pasaulinio karo metais buvo svarstoma, kokia turėtų būti naujosios valstybės – Čekoslovakijos – vėliava. Galiausiai buvo nutarta pagrindu paimti tradicinę baltos ir raudonos spalvų Bohemijos vėliavą, tačiau joje prie vėliavos koto dar pridėti mėlyną lygiakraštį trikampį, reiškiantį, kad ne tik Bohemijos gyventojai čekai, bet ir slovakai yra lygiateisiai valstybės kūrėjai.

Ši vėliava visą laiką buvo naudojama kaip Čekoslovakijos vėliava. 1990 m. Čekoslovakiją pertvarkius į federacinę respubliką, ji tapo federacijos vėliava. Kai 1992 m. čekai ir slovakai vis dėlto nutarė išsiskirti, Čekoslovakijos vyriausybės rezoliucijoje buvo pasakyta, kad nei viena, nei kita kuriama valstybė nebenaudos šios vėliavos. Tačiau naujoji Čekija, nepai-

ČESKO

sydama Slovakijos protestų, tą rezoliuciją pažeidė, nes nutarė, kad buvusi Čekoslovakijos federacijos vėliava dabar bus Čekijos vėliava. Čekai į slovąkų priekaištus pusiau juokais atsikalbinėja, girdi, jie neprivalą vykdyti jau neegzistuojančios valstybės vyriausybės rezoliucijos. Bet turbūt svarbiausia tokio sprendimo priežastis yra ta, kad istorinė Bohemijos vėliava visiškai sutampa su Lenkijos vėliava, todėl jos naudoti nebeįmanoma, o parinkti naują vėliavą nėra taip paprasta. Tad ir buvo apsispręsta palikti įprastinę baltos ir raudonos spalvų vėliavą su mėlynu trikampiu, kuris dabar jau simbolizuoja ne Slovakiją, bet kitą istorinę Čekijos dalį – Moraviją. Vėliavos plocio ir ilgio santykis yra 2:3.

GEOGRAFIJA Čekija (teritorijos plotas 78 866 kv. km) – tai neaukštų kalnų ir aukštumų šalis. Net 70 proc. teritorijos yra daugiau kaip 300 m aukščiau jūros lygio. Aukščiausias kalnas Snežka (*Snežka*) – 1602 m aukščio. Čekija neturi priėjimo prie jūros, bet jos upės priklauso net trijų jūrų – Šiaurės (Elbė, Vltava), Baltijos (Oderis) ir Juodosios (Morava) – baseinams. Kadangi upės daugiausia maitina krituliai ir tirpstantis sniegas, gausesnė lietūs gana greitai pakelia upių lygį, ir tada gresia potvyniai.

POLITINĖ SISTEMA Pagal 1992 m. Konstituciją Čekija yra parlamentinė respublika. Aukščiausioji valdžia priklauso dvejų rūmų parlamentui. Aukštesnieji rūmai, Senatas, susideda iš 81 tiesioginiuose rinkimuose šešeriems metams išrinkto senatoriaus. Vienas trečdalis Senato yra atnaujinama kas dveji metai. Į žemuosius parlamento rūmus, Deputatų Rūmus (*Poslanecka Snemovna*), įeina 200 narių, tiesioginiuose visuotiniuose rinkimuose renkamų ketveriems metams.

Vykdomoji valdžia šalyje priklauso prezidentui, kurį penkeriems metams renka parlamentas, ir vyriausybei, kurios vadovą Deputatų Rūmų priitarimu skiria prezidentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. šalyje gyveno apie 10,5 mln. gyventojų. Dauguma Čekijos gyventojų, net 90 proc., yra čekai, 3,6 proc. gyventojų laiko save moravais. Apie 39 proc. gyventojų yra Romos katalikai.

Čekija visiems daugiausia asocijuojasi su alumi. Ir iš tikrųjų alus šioje šalyje geriamas visur ir visada, bet kuriuo metų laiku ir bet kuria proga. Be alaus, Čekija garsėja ir tuo, kad joje yra išlikę per 2000 (!) pilių, tvirtovių ir jų liekanų, iš kurių net 180 atviros lankytojams. Įspūdingas tokiame nedideliame krašte pilių tinklas yra išraižęs visą šalį, jam nėra lygių visoje Europoje. Ypač įspūdinga yra Pietų Čekija. Ten pilių statyba prasidėjo XIII a. pirmojoje pusėje ir itin suklestėjo XIV a. viduryje, kai Čekija buvo tapusi Šventosios Romos imperijos centru. Vėliau laikas buvo gailestingas, ir dauguma Čekijos pilių sėkmingai išsilaikė iki šių dienų.

Iš Čekijos įžymybių garsiausiais laikytini kompozitoriai Antoninas Dvořákas (1841–1904) ir Bedřichas Smetana (1824–1884), „Šauniojo kareivio Šveiko“ autorius Jaroslavas Hašekas (1883–1923), Karelas Čapekas (1890–1938) ir vokiškai rašęs Franzas Kafka (1883–1924), kino režisierius, nuostabių filmų „Skrydis virš gegutės lizdo“, „Amadeus“, „Regtėjimas“ ir kitų kūrėjas Milošas Formanas (g. 1932).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Čekijos sostinė Praha (1,259 mln. gyv.) yra turbūt labiausiai užsienio turistų lankoma sostinė Vidurio ir Rytų Europoje. Tai nestebina, kadangi Prahą aplenkė karo vėtrės – ji vienintelė iš Vidurio Europos šalių išsaugojo daug senovę menančių kultūros vertybių ir paminklų. Ant aukšto kairiojo Vltavos kranto kalvos yra seniausia miesto dalis Hradas. Pirmoji pilis čia buvo pastatyta VIII–IX a. Daug šimtmečių Hradas buvo Čekijos karalių rezidencija, o šiandien čia dirba Čekijos prezidentas. Ant Hrado kalvos taip pat stovi garsiausia Čekijos bažnyčia – Šv. Vito katedra. Kitoje Vltavos pusėje –

nuostabus *Stare Mesto* rajonas, kurio gatvelėse apstu turistų. Šioje miesto dalyje yra ir gražiausia bei gausiausiai lankoma aikštė *Staronameste*. Abiejose Vltavos pusėse išsidėsčiusias istorines miesto dalis jungia daugiau kaip 600 metų senumo Karolio tiltas, kurį puošia bokštai ir daugybė skulptūrų.

Kiti didžiausi Čekijos miestai: Brno (385,9 tūkst. gyv.), Ostrava (296,2 tūkst. gyv.), Pilzenas (*Plzeň*, 170,3 tūkst. gyv.), Liberecas (*Liberec*, 102,7 tūkst. gyv.) ir Olomoucas (*Olomouc*, 101 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Čekijos, tiksliau jos pagrindinės dalies Bohemijos, valstybingumo ištakos siekia VIII–IX a. Pirmieji Bohemijos valdovai iš Pršemislių (*Prěmysl*) dinastijos sukūrė pakankamai stiprią valstybę, kad ją kaip karalystę pripažintų Šventosios Romos imperija. 1114 m. Bohemijos karalius netgi tapo vienu iš septynių imperatoriaus elektorių. 1306 m. Pršemislių dinastija baigėsi ir Bohemijos sostas atiteko Liuksemburgams. Karolis I Liuksemburgas 1346 m. tapo Bohemijos karaliumi, o 1355 m. jis netgi buvo išrinktas imperatoriumi. Tuomet jis visą imperijos valdymą perkėlė į Prahą. Prasidėjo Prahos ir visos Bohemijos klestėjimo amžius, trukęs iki reformacijos pradžios XV a.

Religinės reformos lyderis Bohemijoje buvo čekų mokslininkas ir dvasininkas Janas Husas (1370–1415). Jo sekėjai husitai dar ilgai kovojo dėl politinių ir religinių laisvių imperijoje. Tačiau reformacija Bohemijoje neįsitvirtino. 1526 m. Bohemijos karūna atiteko Habsburgams, kurie rėmė katalikybę. 1618 m. Bohemijos protestantų sukilimas, kuriuo prasidėjo Trisdešimties metų karas, buvo sutriuškintas. Protestantus imta žiauriai persekioti, o pati Bohemija iš karalystės virto provincija. Ji neteko savivaldos ir ją tiesiogiai valdė Habsburgai. Tokia ji buvo iki pat 1918 m., kai galutinai žlugo Habsburgų Austrijos-Vengrijos imperija.

Sakoma, kad XX a. Čekijos istorijai ypač lemtingi metai, kurie baigiasi aštuonetu: 1918, 1938, 1948, 1968. 1918 m. buvo sukurta Čekoslovakijos Respublika, kuri į vieną valstybę sujungė Bohemijos, Moravijos, Silezijos ir Slovakijos žemes, tačiau 1938 m. Čekoslovakija buvo išardyta. Čekiją okupavo hitlerinė Vokietija, o Slovakija buvo formaliai nepriklausomas Vokietijos protektoratas. Po Antrojo pasaulinio karo buvo atkurta Čekoslovakijos Respublika, tačiau 1948 m. komunistų partija įvykdė valstybės perversmą ir įvedė totalitarinį režimą. Šalis tapo Sovietų Sąjungos satelite. 1968 m., kai naujoji komunistų vadovybė pabandė liberalizuoti

politinį šalies gyvenimą, į ją įsiveržė Varšuvos pakto valstybių kariuomenė ir nušalino Maskvai nepaklusnią vyriausybę.

Pagaliau nelemtų aštuonetukų seriją nutraukė prasidėjusi Sovietų Sąjungos pertvarka. 1989 m. Prahoje įvyko vadinamoji Aksominė revoliucija, per kurią daugiataukstantinės minios pasiekė, kad iš valdžios pasitrauktų komunistų partija ir būtų surengti laisvi rinkimai. Tačiau atkūrus demokratiją vyko ne tik politinės, ekonominės ir dvasinės žmonių gyvenimo permainos, bet ir nesulaikomas Čekoslovakijos skilimas į dvi valstybes. Taikos šalių skyrybos baigėsi 1993 m. sausio 1 d. Galima sakyti, kad tuomet pirmą kartą Europos istorijoje ir atsirado nauja, iki tol niekada neegzistavusi suvereni Čekijos Respublika.

ČEKIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Čekija – tai viena sparčiausiai besivystančių ir greitai prie Europos Sąjungos standartų prisitaikanti šalis. Jai pasirengti narystei Europos Sąjungoje savotiškai padėjo Čekoslovakijos valstybės suirimas 1992 m. pabaigoje. Čekija nebebuvo varžoma ekonomiškai silpniau išsivysčiusios ir sunkokai politinį stabilumą bei demokratiją užtikrinančios Slovakijos. Savo paraišką įstoti į Europos Sąjungą Čekija pateikė 1996 m. sausio 17 d. Narystės derybos prasidėjo 1998 m., kai Europos Komisija paskelbė teigiamą nuomonę apie šalies pasirengimą.

Tačiau Čekijai netrūko rūpesčių, didžiausias jų – Temelino atominė elektrinė. Pietų Bohemijoje netoli Austrijos sienos dar šaltojo karo metais pradėta statyti atominė elektrinė turėjo naudoti sovietinę technologiją. Tuomet statyba nebuvo baigta, bet po kurio laiko Čekija vis dėlto nusprendė baigti įgyvendinti šį projektą, tik dabar jau reikėjo pasitelkti investuotojus iš JAV ir naudoti jų technologiją. Kaimyninėje Austrijoje ir pačioje Čekijoje kilo protestų banga. Neigiamas požiūris į šį projektą atsirado dėl to, kad, pirma, čia buvo norima sumodeliuoti objektą, paremtą niekur neišbandytu senos sovietinės ir naujos

vakarietiškos technologijų deriniu. Antra, objektas yra labai arti kitos valstybės – Austrijos, todėl ištikus nelaimei neišvengiamai nukentėtų ir kita šalis. Galiausiai 2000 m. Čekija ir Austrija pasiekė kompromisą ir pasirašė specialų protokolą, numatantį labai griežtas elektrinės stebėjimo ir saugumo priemones. Šio protokolo nuostatos įtrauktos ir į Čekijos stojimo į Europos Sąjungą sutartį.

Čekija narystės derybas sėkmingai baigė kartu su pagrindine kandidačių grupe 2002 m. pabaigoje. Visuotinis referendumas dėl jos narystės Europos Sąjungoje vyko 2003 m. birželio 14 d. Už narystę balsavo 77,33 proc. rinkėjų, prieš – 22,67 proc. Iš viso referendume dalyvavo 55,21 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Čekija tapo 2004 m. gegužės 1 d.

SLOVENSKO

VARDAS Valstybės vardas *Slovensko* kildinamas iš čia nuo seno gyvenusios slavų genties slovākų vardo.

SIMBOLIKA Slovakijos herbas labai panašus į Vengrijos herbo herbinio skydo kairiąją pusę, skiriasi tik spalvos ir tai, kad ant aukščiausio kalno nėra karūnos. Jame raudoname lauke vaizduojamos trys mėlynos kalvos, simbolizuojančios tris kalnus – Tatrų, Matrą ir Fatrą. Ant aukščiausio iš jų iškilęs baltas dvigubas kryžius. Slovakai yra įsitikinę, – jų nuomonę patvirtina archeologiniai tyrimai, – kad šis dvigubą kryžių kaip krikščioniško tikėjimo ženklą į jų kraštą dar iki pasirodant čia vengrams atgabeno Bizantijos vienuoliai misionieriai Kirilas ir Metodijus. Pagaliau slovakai turi visišką moralinę teisę naudoti tuos pačius simbolius kaip ir vengrai, kadangi jie ilgus amžius gyveno toje pačioje karalystėje.

Dėl slovākų vėliavos spalvų galutinai buvo apsispręsta 1868 m. Tradicinę slavų baltą, mėlyną ir raudoną trispalvę naudojo slovakai kovodami dėl savo teisių Austrijos-Vengrijos imperijoje. XIX a. ją plačiai naudojo ir slovākų asociacijos JAV. Ta pati vėliava buvo naudojama ir po Čekijos okupacijos 1939 m. įsteigtos atskiros Slovakijos valstybės reik-

mėms. Pagaliau ta pati vėliava buvo įteisinta, kai 1993 m. Slovakija tapo nepriklausoma valstybe. Tikrai 1992 m. Konstitucijoje pasakyta, kad ant vėliavos privalo būti ir valstybės herbas. Taip norėta išvengti Slovakijos vėliavos painiojimo su tokiomis pat Slovėnijos ir Rusijos vėliavomis. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

GEOGRAFIJA Slovakijos plotas – 49 035 kv. km. Šalies topografijoje vyrauja Karpatų kalnai, bet aukščiausias Gerlachovskio kalnas (*Gerlachovsky Stit*, 2655 m) yra Aukštutiniuose Tatruose. Svarbiausios upės – Dunojus ir Morava.

POLITINĖ SISTEMA Slovakija yra parlamentinė prezidentinė respublika. Valstybės vadovas prezidentas tiesioginiuose rinkimuose renkamas penkeriems metams. Įstatymus leidžia vienu rūmų parlamentas – Nacionalinė Taryba (*Narodna Rada*), kurią sudaro 150 pagal proporcinio atstovavimo sistemą ketveriems metams renkamų tautos atstovų. Ministras pirmininkas parenkamas prezidento teikimu ir Nacionalinės Tarybos pritarimu.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Slovakijoje gyveno apie 5,4 mln. gyventojų, apie 85,7 proc. jų – slovakai. Didžiausia tautinė mažuma – vengrai (10,6 proc.), kurie kompaktiškai gyvena pietiniuose šalies rajonuose. Apie 60 proc. tikinčiųjų laiko save katalikais, kiti yra arba protestantai, arba stačiatikiai.

Šalis ilgus šimtmečius buvo valdoma svetimųjų, tad nacionalinė jos kultūra formavosi lėtai, ir pirmieji jos vaisiai pasirodė palyginti vėlai. Tikrai 18-ame šimtetyje imta mėginti norminti literatūrinę slovakų kalbą. Pirmasis tai daryti bandė Antonas Bernolákas (1762–1813). Jo darbą tęsė bene žymiausia XIX a. slovakų asmenybė rašytojas ir politikas, Vengrijos parlamento narys Ludovítas Štúras (1815–1856).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Slovakijos sostinė Bratislava (415,5 tūkst. gyv.) yra šalies pietvakariniame kamputyje prie ribos su Austrija ir Vengrija. Nuo jos iki Austrijos sostinės Vienos tiktai 60 km. Bratislava, kaip ir visa Slovakija, yra priklausiusi ir Vengrijai, ir Austrijai, todėl ji, be slaviško vardo, dar turi ir vokišką (*Pressburg*), ir vengrišką (*Pozsony*) vardus. 1465 m. čia buvo įkurtas pirmasis Vengrijos Karalystėje universitetas – *Universitas Istropolitana*.

Bratislava ypač suklestėjo XVIII a. valdant imperatorei Marijai Terezai, nes ji labai mėgo Presburgą. Ir Prancūzijos imperatorius Napoleonas įrašė šio miesto vardą į istoriją: 1805 m. po pergalės prie Austerlico jis čia pasirašė Presburgo taikos sutartį su Austrija ir Rusija, kuri reiškė, kad Napoleonas tapo tikruoju Europos šeimininku.

Iš žymių Bratislavos pastatų paminėtina 85 m virš Dunojaus kylanti pilis, Šv. Martyno katedra, senoji rotušė su bokštu, bet didžiausia miesto puošmena, be abejo, yra Dunojus.

Kiti didžiausi Slovakijos miestai: Košicė (240,2 tūkst. gyv.), Prešovas (91 tūkst. gyv.), Žilina (81,3 tūkst. gyv.), Nitra (78,5 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Dabartinės Slovakijos teritorijoje slovakų gentys apsigyveno maždaug VI–VII a. IX a. šios žemės buvo Bohemijai priklausiusios Didžiosios Moravijos dalis. X a. Moravijos valstybei žlugus, Slovakija tapo Vengrijos karalystės dalimi. XV a. Slovakiją atkovojo reformaciją skleidę čekų husitai, bet katalikybė greitai atgavo savo pozicijas, kadangi 1526 m. Vengrijos sostas atiteko prieš reformaciją nusistačiusiems Habsburgams. Habsburgai Slovakiją kaip Vengrijos karalystės dalį valdė iki pat 1918 m.

Jau XVIII a. pabaigoje ėmė rasti slovakų nacionalinė savimonė. Šiam tapsmui kliudė veng-

rai, siekė kraštą galutinai paversti Vengrijos sudedamąja dalimi, todėl 1918 m., subyrėjus Austrijos-Vengrijos imperijai, Slovakija nusprendė atsiskirti nuo Vengrijos ir drauge su čekais kurti bendrą valstybę.

Čekoslovakijos valstybė egzistavo lygiai dvidešimt metų, kol 1938 m. hitlerinė Vokietija okupavo Čekiją, o Slovakijai teko formaliai nepriklausomos valstybės, bet realiai Vokietijos protektorato vaidmuo. Tokia abejotina Slovakijos nepriklausomybė išsilaikė per visą karą, iki šalį okupavo Raudonoji armija.

Pasibaigus karui, Slovakija vėl tapo atkurtos Čekoslovakijos valstybės dalimi. 1948 m. Prahoje įvykdžius komunistinį perversmą, Čekoslovakija tapo griežtai Maskvos prižiūrima ir komunistų valdoma Sovietų Sąjungos satelitė, o Slovakija buvo gana centralizuotai valdoma iš Prahos.

1989 m. žlugus komunistiniam režimui, čekų ir slovakų lyderiai pirmiausia nusprendė pagal federalizmo principus pertvarkyti valstybės valdymą. Tačiau ši reforma nepasiteisino – Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika 1992 m. gruodžio 31 d. nustojo egzistuoti. 1993 m. sausio 1 d. Slovakijos Respublika tapo nepriklausoma demokratine respublika. Jau iš pat pradžių Slovakijos demokratija susidūrė su sunkumais. Dėl ministro pirmininko Vladimiro Mečiaro (g. 1942) autoritarinio valdymo trukdėsi ekonomikos reformos, šaliai grėsė tarptautinė izoliacija ir didėjo įtampa su Vengrija dėl vengrų mažumos padėties. Tikrai 1999 m., kai Mečiaras pralaimėjo tiesioginius Slovakijos prezidento rinkimus, politinė padėtis Slovakijoje ėmė darytis stabili.

SLOVAKIJA IR EUROPOS integracija Iširus Čekoslovakijos valstybei, Slovakija iš pradžių buvo tarp pirmaujančių šalių kandidačių. 1995 m. birželio 27 d. ji pateikė paraišką įstoti į Europos Sąjungą, tačiau demokratiją pažeidžiantis autoritarinis

Mečiaro valdymas gerokai apsunkino Slovakijos kelią į Europos Sąjungą. 1997 m. Europos Komisijos nuomonė apie Slovakijos paraišką buvo neigiama. Derybas dėl narystės buvo siūloma atidėti vėlesniam laikui.

Europos Sąjunga savo poziciją pakeitė tikrai 1999 m. pabaigoje ir derybas dėl narystės pradėjo 2000 m. Tačiau Slovakijos derybos vyko sklandžiai ir sparčiai, todėl ji pasivijo kitas šalis kandidates, derybas pradėjusias dar 1998 m., ir baigė procesą drauge su visa dešimties valstybių grupe. Opus Bohunicės atominės elektrinės uždarymo klausimas buvo išspręstas sutarus pirmąjį bloką uždaryti 2006 m., o antrąjį – 2008 m. Savo ruožtu Europos Sąjunga įsipareigojo suteikti svarią finansinę paramą šiam reikalui.

Referendumas dėl šalies narystės Europos Sąjungoje vyko 2003 m. gegužės 17 d. Už narystę Europos Sąjungoje balsavo 93,71 proc. rinkėjų, prieš – 6,29 proc. Iš viso referendume dalyvavo 52,15 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Slovakija tapo 2004 m. gegužės 1 d. Nuo tada ji toliau sėkmingai plėtojo ekonomiką, tvarkė finansus ir įgijo teisę nuo 2009 m. prisijungti prie Europos pinigų sąjungos ir savo nacionalinius pinigus – Slovakijos kroną – pakeisti euru.

LIETUVA

VARDAS Rašytiniuose šaltiniuose Lietuvos vardas pirmą kartą buvo paminėtas 1009 m. Kvedlinburgo metraštyje. Kokia iš tikrųjų to vardo kilmė – niekas nežino. Vienų teigimu, vardas *Lietuva* yra kilęs iš keltiško žodžio *Litavia*, kas reikštų „pakrančių šalis“. Kitų aiškinimu, vardas siejasi su lietuvišku žodžiu *lieti*, taigi Lietuva būtų – kas visai panašu į tiesą – lietaus šalis. Pagaliau pasak trečiosios nuomonės, Lietuvos vardas sietinas su panašiu hidronimu – Lietuvos viduryje esančiu Lietaukos upeliu. Manoma, kad anksčiau tas upelis vadinosi Lietava, ir iš čia pasklido šalia gyvenusios genties vardas.

Lietuvos valstybės istorinė vėliava. Nuolat iškeliama virš Lietuvos valdovų rūmų Vilniuje, Trakų pilyje ir Karo muziejaus skverelyje Kaune

SIMBOLIKA Lietuvos herbas – baltas raitelis raudoname lauke su mėlynu skydu, kuriame vaizduojamas dvigubas auksinis kryžius, – yra labai senas, kaip Lietuvos valstybės ženklas naudotas jau XIV a. pabaigoje. Galimas daiktas, iš pradžių herbe buvo vaizduojamas konkretus valdovas, tačiau ilgainiui ženklas tapo apibendrintu riterio, duodančio atkirtį priešui, simboliu.

Kaip tik tuo šis herbas išsiskiria iš kitų Europos herbų, kuriuose paprastai vaizduojami ne patys valdovai, o tikrai jų heraldiniai simboliai.

Šį ženklą Lietuvos kariuomenė naudojo ir 1410 m. kaudamasi garsiajame Žalgirio mūšyje, per kurį buvo galutinai sustabdytas kryžiuočių veržimasis į Lietuvą. Baltą raitelį savo simboliu lai-

ko ir baltarusiai, kurie tuo metu priklausė Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei.

Lietuvos herbas yra labai senas, o štai nacionalinė vėliava – visiškai nauja ir galutinai įteisinta tiktai 1918 m. balandžio 25 d. atkurtoje nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje. Iš naujo vėliava patvirtinta 1988 m. Vėliavos spalvos neturi specialios reikšmės, jos buvo parinktos atsižvelgiant į dažniausiai lietuvių nacionaliniuose kostiumuose naudojamas spalvas, iš kurių ypač išsiskiria raudona ir žalia. Geltona spalva buvo pridėta dekoratyviniais sumetimais. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 3:5.

Bet kodėl buvo sukurta nauja vėliava? Argi Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė neturėjo vėliavos? Iš tikrųjų turėjo. Nuo XV a. tai buvo raudona vėliava, kurios centre vaizduojamas baltas raitelis. Ji iš esmės atkartojė herbo spalvas ir figūras. Tačiau tuomet, kai Lietuvai prireikė savo vėliavos, raudona vėliava visiems asocijavosi tik su revoliucija. Dabar galbūt ir būtų galima atkurti tikrąją Lietuvos vėliavą, tačiau sovietinės okupacijos persekiota ir drausta lietuviška Trispalvė tapo tokiu pat nepriklausomybės simboliu, kaip ir senieji Lietuvos simboliai. Tad dabar yra įteisintos dvi – valstybės (trispalvė) ir valstybės istorinė (raudona su baltu raiteliu) – vėliavos.

GEOGRAFIJA Lietuvos plotas – 65 301 kv. km. Šalis yra rytinėje Baltijos jūros pakrantėje. Visa jos teritorija – Rytų Europos lygumoje. Pajūryje plyti žemumos, o vidurinė ir rytinė dalimis driekiasi aukštumos. Aukščiausias kalnas, Aukštojas (293,8 m), yra netoli sostinės Vilniaus. Lietuvos jūros sienos ilgis – 91 km. Jūros pakrantė yra smėlėta, plokščia ir mažai vingiuota. Čia kai kur yra supustytų smėlio kopų, puikių paplūdimių. Aukščiausios kopos (30–60 m) – Kuršių nerijoje. Didžiausia ir svarbiausia Lietuvos upė – Nemunas (bendras ilgis 937 km, ilgis Lietuvoje 475 km).

Prancūzijos geografų apskaičiavimais, Lietuvoje, 15 km į šiaurę nuo Vilniaus, yra Europos žemyno geografinis centras. Todėl suprantama, kad Lietuva yra svarbių sausumos kelių kryžkelė. Šalies svarbą dar didina ir tai, kad ji turi išėjimą į jūrą ir neužšalantį Klaipėdos uostą.

Kita vertus, politinės geografijos kūrėjas Lietuvoje prof. Kazys Pakštas dar gerokai prieš Antrąjį pasaulinį karą ir sovietų okupaciją Lietuvos geopolitinę padėtį vertino kaip „nenormaliai pavojingą“. Pasak jo, Šveicarija garsėja gražiais kalnais, Italija – meno kūrinių, Suomija – ežerais, o Lietuvą visų pirma galima apibūdinti kaip kraštą, kuriame mažai tautai itin pavojinga gyventi.

POLITINĖ SISTEMA Pagal 1992 m. Konstituciją Lietuva yra parlamentinė prezidentinė respublika. Valstybės vadovas yra tiesioginiuose rinkimuose penkeriems metams renkamas prezidentas. Įstatymus leidžia Seimas, kurį sudaro 141 ketveriems metams tiesioginiuose rinkimuose renkamas tautos atstovas. Pusė jų renkama pagal proporcinio atstovavimo sistemą, pusė – tiesiogiai rinkimų apygardose. Vyriausybės vadovą Seimo pritarimu skiria prezidentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Lietuvoje gyveno apie 2,97 mln. gyventojų. Etninė sudėtis: 84,1 proc. yra lietuviai, 6,6 proc. – lenkai, 5,8 proc. – rusai, 1,2 proc. – baltarusiai, 2,3 proc. – kitų tautybių atstovai. Vyraujanti religinė konfesija yra Romos katalikų. Įdomu tai, kad Lietuva buvo paskutinė Europos šalis, oficialiai tapusi krikščioniška tikrai 1386 m., todėl pagoniško tikėjimo liekanų gyventojų papročiuose ir tradicijose galima rasti gerokai daugiau negu bet kur kitur Europoje.

Lietuvių kalbą, kuri priklauso indoeuropiečių kalbų šeimai, mokslininkai kalbininkai laiko viena archajiškiausių Europos kalbų. Lyginamosios kal-

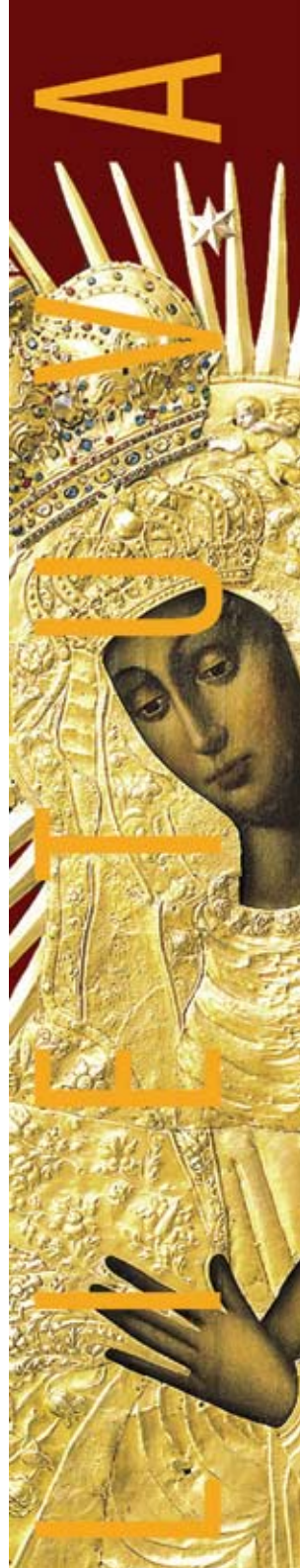

botyros metodu nustatyta, kad lietuvių kalba išlaikė daugiausia indoeuropiečių prokalbės ypatumų.

Pirmoji lietuviška knyga „Katekizmas“ pasirodė 1547 m. Ją parengė ir Karaliaučiuje išleido pastorius Martynas Mažvydas (1510–1563). Lietuvių literatūros pradžia siejama su Kristijono Donelaičio (1714–1780) poema „Metai“, bet pats žymiausias ir ryškiausias lietuvių kultūros ir meno atstovas yra dailininkas ir kompozitorius Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911). Šios ypatingos asmenybės saviti ir unikalus kūriniai tik sąlyginai gali būti priskirti simbolizmui ir romantizmui.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Didžiausias Lietuvos miestas, turintis 527,9 tūkst. gyventojų, yra jos istorinė sostinė Vilnius. Pasak legendos, miestą įkūręs Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas. Jis atvykęs čia medžioti iš Trakų. Sumedžiojęs didžiulį taurą, kunigaikštis apsinakvojęs Šventaragio slėnyje, ties dabartiniu Pilies kalnu. Sapne jam pasirodęs geležinis vilkas, kuris staugęs nelyginant šimtas vilkų. Pranašingą sapną išaiškinęs pagonių žynys Lizdeika Gediminui pasakęs, kad šioje vietoje reikią pastatyti pilį ir įsteigti miestą, kuris būsiąs neįveikiamas kaip geležinis vilkas, o jo staugimas ženklinsiąs būsimąjo miesto šlovę – jis būsiąs žinomas visame pasaulyje. Gediminas taip ir padaręs, o pačiam miestui davęs greta tekėjusios Vilnios upės vardą.

Nuo XIV a. iki šių dienų Vilnius išaugo į įspūdingą miestą, kuris, patyręs daugybę karų, okupacijų ir sugriovimų, išlaikė kaip reta savitą architektūrinį vaizdą. Tai didžiausias barokinis miestas į šiaurę ir į rytus nuo Alpių. Tačiau Vilniuje galima rasti beveik visus europinės architektūros stilius – nuo gotikos iki klasicizmo. Į Lietuvą jie atklysdavo pavėlavę, bet užtat labai išstbulinti, todėl Vilnius smarkiai skiriasi nuo Rygos ir Talino, nes yra ne vokiško ar skandinaviško stiliaus miestas – jis veikiau primena Prahą ar Romą.

Vienas garsiausių Vilniaus gotikos šedevrų yra Šv. Onos bažnyčia. Tai vėlyvosios, „liepsnojančios“ gotikos pavyzdys, kuriam lygių pasaulyje nėra. Bažnyčiai skirta daug legendų, ypač populiarius pasakojimas, kad Napoleonas, pamatęs bažnyčią, panoro pasidėti ją ant delno ir perkelti į Paryžių. Na, o pats garsiausias ir unikalus visoje Europoje Vilniaus baroko paminklas – Šv. Petro ir Povilo bažnyčia su maždaug dviem tūkstančių stiuko skulptūrų jos viduje.

Kiti didžiausi Lietuvos miestai: Kaunas (307,5 tūkst. gyv.), Klaipėda (158,8 tūkst. gyv.), Šiauliai (106,8 tūkst. gyv.), Panevėžys (97,6 tūkst. gyv.). Svarbiausi kurortai prie Baltijos jūros – Palanga ir Neringa, taip pat „mineraliniai miesteliai“ Druskininkai (14,1 tūkst. gyv.) ir Birštonas (12,5 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Lietuvos valstybės raidą ir konsolidaciją skatino Vakaruose iškilusi Vokiečių ordino riterių grėsmė. Kryžiuočiai krikščionybės platinimo pretekstu jau buvo užkariavę lietuvių kaimynus prūsus ir latvius ir jau taikėsi į paskutinį pagonišką Europos kraštą – Lietuvą. Kad išvengtų nemalonumų, Lietuva turėjo kuo greičiau suvienyti jėgas, atsisakyti senojo tikėjimo ir priimti krikščionybę. Tą ir padarė pirmasis Lietuvos valdovas Mindaugas (1236–1263), kuris ir jėga, ir geruoju suvienijo lietuvių gentis, pats pasikrikštijo ir netgi iš popiežiaus sulaukė savo, kaip valdovo, pripažinimo ir gavo karaliaus karūną. Mindaugas Lietuvos karaliumi buvo karūnuotas 1253 m.

Tačiau Lietuvos didikų vidaus nesutarimai neleido pasinaudoti šiais laimėjimais. Mindaugas buvo nužudytas, krikščionybės atsisakyta, o kryžiuočių grėsmė pasiliko. Nepaisant to, Lietuvos kunigaikščių valdos greitai plėtėsi į rytus, į rusų žemes, kurios, užuot patekusios mongolų valdžion, skubėjo naudotis Lietuvos valdovų globa. Pagaliau lemiamas posūkis Lietuvos gyvenime įvyko 1386 m., kai jau didelės ir galingos, bet vis dar pagoniškos Lietuvos valstybės valdovas Jogaila buvo pakviestas vesti Lenkijos kunigaikštę Jadvygą ir užimti Lenkijos valdovo sostą. Kartu Lenkija ir Lietuva tapo personaline unija susietomis valstybėmis, nes Jogaila liko ir Lietuvos valdovu.

Jogaila ir jo palikuonys Lenkiją ir Lietuvą valdė iki 1599 m. Paskutinis Jogailaitis – Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas 1569 m. Lenkijos ir Lietuvos sąjungą iš personalinės unijos pertvarkė į Abiejų Tautų Respubliką (lenk. *Rzeczpospolita Obojga Narodów*). Taip tuometinėje Vidurio Europoje Lenkija ir Lietuva tapo viena didžiausių ir galingiausių valstybių, kurios valdos

tęsėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Tačiau tolesnė Lenkijos ir Lietuvos valstybės raida nebuvo sėkminga. XVIII a. valstybei galutinai nusilpus, ją pasidalijo gretimos agresyvios valstybės – Austrija, Prūsija ir Rusija. Taip Lietuva 1795 m. tapo Rusijos imperijos dalimi.

Nepaisant 1830–1831 ir 1863–1864 m. sukilimų, nei Lenkijai, nei Lietuvai nepavyko atgauti nepriklausomybės, tik kai pralaimėjusi Pirmąjį pasaulinį karą žlugo Rusijos imperija, ir viena, ir kita galėjo atkurti savo nepriklausomybę. Tiktai dabar jau buvo atkurta ne bendra, bet dvi atskiros valstybės. Lenkijos ir Lietuvos santykiuose tai nepadėjo išvengti ir nemalonių nesusipratimų dėl istorinės Lietuvos sostinės Vilniaus. Kilęs iš Lietuvos, Lenkijos valstybės vadovas Juzefas Pilsudskis taip ir neįstengė suprasti, kaip ir koku pagrindu gali susikurti atskira nuo Lenkijos Lietuvos valstybė. Todėl jis pasiekė, kad jeigu ne visa Lietuva, tai bent jos dalis su Vilniumi įeitų į Lenkijos valstybę. Šis žingsnis, be abejo, labai sugadino abiejų valstybių bei tautų santykius ir sudarė puikias sąlygas veikti tiek Lenkijos, tiek Lietuvos nedraugams.

Tačiau visus kivirčus ir jų dalyvius galutinai nušlavė ciniškas Stalino ir Hitlerio sandėris dėl visų tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos esančių valstybių pasidalijimo. Pagal Molotovo–Ribbentropo paktą Hitleris gavo laisvas rankas pulti Lenkiją, o Stalinas galėjo laisvai okupuoti ir aneksuoti Baltijos šalis. Taip Lietuva 1940 m. vėl pateko į Rusijos valdžią ir nuo jos priklausoma išbuvo iki 1990 m., kai Michailo Gorbačiovo pradėta Sovietų Sąjungos liberalizacija, o galiausiai ir sovietinės imperijos subyrėjimas atvėrė šaliai kelią į nepriklausomybę.

LIETUVA IR EUROPOS INTEGRACIJA Kaip ir kitos dvi Baltijos valstybės, Lietuva į Europos integracijos procesą įsitraukė šiek tiek vėliau negu kitos Vidurio Europos šalys, nes tikrąją nepriklausomybę ji įgijo ne 1989, bet tik 1991 m., kai galuti-

nai žlugo Sovietų Sąjunga. Tačiau trims Baltijos šalims, sparčiai vykdytusioms reformas, pavyko atitrūkti nuo kitų buvusių sovietinių respublikų, ir jau 1995 m. jos su Europos Sąjunga buvo pasirašiusios asociacijos sutartis ir joms buvo taikoma Europos Sąjungos pradėta naujų šalių priėmimo strategija.

Lietuva oficialų prašymą priimti ją į Europos Sąjungą pateikė 1995 m. gruodžio 8 d., tačiau, Lietuvos Vyriausybės nuostabai ir nusivylimui, 1997 m. liepą paskelbta Europos Komisijos išvada buvo neigiama. Komisija pasiūlė derybų dėl narystės pradžią nukelti vėlesniam laikui. Kad ir kokie buvo Komisijos motyvai, jos sprendimas gerokai paspartino reformas Lietuvoje, todėl jau 1999 m. paskelbtas naujas Europos Komisijos vertinimas buvo palankus Lietuvai. Derybos dėl narystės prasidėjo 2000 m.

Didžiausios Lietuvos problemos derybose buvo dvi: jai buvo ypač svarbu užtikrinti Europos Sąjungos paramą sprendžiant tokius sunkius specifinius klausimus kaip Rusijos tranzito į jai priklausančius Rytprūsius organizavimas ir Ignalinos atominės elektrinės uždarymas. Galiausiai 2002 m. pabaigoje Lietuva ir Europos Sąjunga derybas dėl narystės Sąjungoje sėkmingai baigė. Europos Sąjunga išpareigojo suteikti svarią finansinę paramą, kad būtų įgyvendinti Šengeno reikalavimai, ir atsižvelgti į specifinę Lietuvos būtinybę užtikrinti Europos Sąjungos ir Rusijos sutartimi nustatytų Rusijos piliečių tranzito į Kaliningrado sritį ir iš jos sąlygų tenkinimą. Lietuva taip pat gavo didelę finansinę paramą Ignalinos atominės elektrinės uždarymui.

Visuotinis referendumas dėl šalies narystės Europos Sąjungoje vyko 2003 m. gegužės 11 d. Už Lietuvos narystę Europos Sąjungoje balsavo 91,07 proc. rinkėjų, prieš – 8,93 proc. Iš viso referendume dalyvavo 63,37 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Lietuva tapo 2004 m. gegužės 1 d.

VARDAS Senovės metraštininkai, aprašinėdami kryžiuočių riterių žygius į baltų genčių gyvenamas žemes, vietinius gyventojus vadino *litthi*, *letthi*, *letten*. Iš to ir kilo Latvijos vardas.

SIMBOLIKA Latvijos herbas yra palyginti naujas ir buvo sukurtas tikrai tuomet, kai jo prireikė jaunai po Pirmojo pasaulinio karo besikuriančiai valstybei, tačiau kai kurių jo sudedamųjų dalių istorija yra senesnė. Kuršo (*Kurzeme*) ir Žiemgalos (*Zemgale*) simbolis maždaug XVII a. buvo raudonas stovintis liūtas sidabro lauke, o Vidžemės (*Vidzeme*) ir Latgalos (*Latgale*) simbolis sidabrinis grifas raudoname lauke žinomas nuo XVI a., kai Livonijos dalis buvo prijungta prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, po to – prie Lenkijos ir Lietuvos (Abiejų Tautų Respublikos). Be šių dviejų simbolių, herbinio skydo viršutinėje dalyje vaizduojama tekanti saulė, simbolizuojanti jauną besikuriančią valstybę. Virš skydo – trys žvaigždės, simbolizuojančios tris pagrindinius istorinius Latvijos regionus: Kuršą, Vidžemę ir Latgalą. Herbinį skydą laiko ant nacionalinės vėliavos spalvų kaspinu papuošto ąžuolo vainiko stovintys istoriniai liūtas ir grifas.

Latvijos tamsiai raudona vėliava su balta horizontalia juosta per vidurį, kitaip nei herbas, yra gerokai senesnė. Apie ją senosiose Livonijos kronikose išskaitė Dorpato (Tartu) universitete studijavę studentai latviai, kurie vėliau ir išpopuliarino šią vėliavą kaip

nacionalinį Latvijos simbolį. Kaip oficiali Latvijos Respublikos vėliava ji buvo įteisinta 1921 m. Iš naujo patvirtinta 1990 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 1:2.

GEOGRAFIJA Latvija yra rytinėje Baltijos jūros pakrantėje. Teritorijos plotas – 64 610 kv. km. Jūros sienos ilgis – 492 km. Jūros pakrantė smėlėta, plokščia ir mažai vingiuota. Didžiąją Latvijos pakrantės dalį skalauja sekli (vidutinis gylis 26 m) ir mažai druskinga Rygos įlanka. Aukščiausias kalnas – Gaizinkalnis (*Gaizinkalns*, 311,6 m). Ilgiausia Latvijos upė yra Gauja (452 km), o didžiausia, be abejo, Dauguva. Visas jos ilgis yra 1005 km, bet per Latviją ji teka tik 352 km.

POLITINĖ SISTEMA Latvija yra parlamentinė respublika. Aukščiausioji valdžia Latvijoje priklauso Saeimai, kurią sudaro 100 tiesioginiuose rinkimuose ketveriems metams renkamų tautos atstovų. Valstybės vadovą prezidentą renka Saeima. Ministrą pirmininką Saeimos pritarimu skiria prezidentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Latvijoje gyveno apie 2 mln. gyventojų. Latvija yra daugianacionalinė šalis, joje pagrindinės tautos gyventojų skaičius svyruoja netoli 50 proc. ribos. Didžiausią grėsmę kelia gana didelė rusų mažuma. Pagal etnines grupes gyventojai pasiskirstę taip: latviai – 62,1 proc., rusai – 26,9 proc., baltarusiai – 3,3 proc., ukrainiečiai – 2,2 proc., lenkai – 2,2 proc., lietuviai – 1,2 proc., kiti – 2,1 proc. Užtat Latvijoje gana griežti reikalavimai keliama norintiesiems įgyti jos pilietybę. Iki šiol, nors šalies nepriklausomybė atkurta 1991 m., net 13,5 proc. gyventojų neturi Latvijos pilietybės. Religiniu požiūriu Latvijos gyventojai yra susiskirstę panašiai kaip ir etniniu. Dauguma latvių yra protestantai liuteronai. Dauguma rusų yra arba ateistai, arba stačiatikiai.

Latvių moderniosios literatūros ištakos siejamos su tokiomis vardais kaip Andrejus Pumpuras (1841–1902), kuris

1888 m. sukūrė ir paskelbė latvių nacionalinį epą „Lačplēsis“, bei garsiausiu latvių poetu Janiu Rainiu (1865–1929). Tikra nacionalinė šventė ir gyvybinga tradicija Latvijoje yra Joninės, arba Lyguo šventė.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Latvijos sostinė Ryga (*Rīga*), turinti 643,6 tūkst. gyventojų, yra didžiausias Latvijos miestas. Čia gyvena beveik trečdalis šalies gyventojų. Ryga įkurta 1201 m. 1282 m. ji tapo Hanzos miestų sąjungos nare ir daugybę metų buvo klestintis prekybos miestas. Dėl jos strateginės padėties ją valdė tai vokiečiai, tai lenkai ir lietuviai, tai švedai, tai rusai. Dabartinis istorinis Rygos centras, senamiestis (*Vēciņa*), yra UNESCO saugomas pasaulio paveldo objektas. Didžiausias senamiesčio pastatas – Domo katedra. Ne kartą perstatyta 90 m aukščio kryžiaus formos katedra turi romanikos, gotikos, renesanso, baroko ir netgi jugendo (vok. *Jugend*) architektūros bruožų. Bet aukščiausias pastatas Rygos senamiestyje yra Šv. Petro bažnyčia, kurios įspūdingas bokštas siekia net 123 m. Rygos senamiestyje ypač gausu XIX a. pabaigos–XX a. pradžios pastatų. Iš jų ypatingu dekoru išsiskiria naujojo meno (pranc. *art nouveau*) arba jugendo stiliaus pastatai.

Jiems būdinga svaiginanti spalvų karalija, egiptietiški sfinksai, akys, begalė įvairiausias grimasas išdarinėjančių veidų. Fasadai atrodo lyg gyvi, judantys, kalbantys ir kartu bauginantys gyvūnų ir žmonių galvų gausybe.

Latvių dainoje dainuojama, kad Ryga turi nuolat dundėti. Pasiklausyti šio dundesio kas šimtmetį iš Dauguvos iškiša galvą legendinis kipšas. Neduok Dieve užgirstų jis tylą – Ryga kaipmat būtų užlieta vandeniu. Virš Rygos ant 42 m obelisko triumfuojančios Laisvės rankose spindi trys žvaigždės, simbolizuojančios trijų Latvijos kraštų – Kuršo, Vidžemės ir Latgalos – vienybę. Netoli Laisvės paminklo yra visų rygiečių mėgstama susitikimų vieta – Laimos laikrodis.

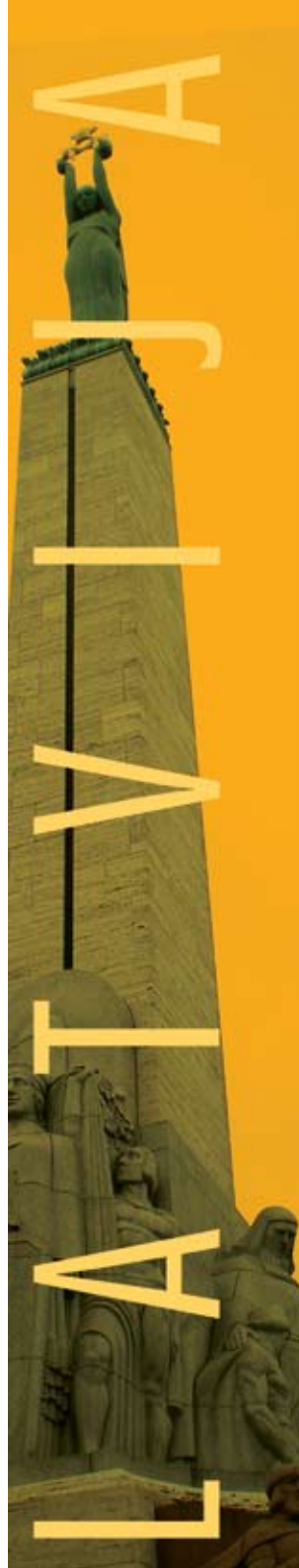

Kiti Latvijos miestai niekaip negali lygintis su Ryga. Antrasis pagal dydį miestas Daugpilis (*Daugavpils*), turintis 89,1 tūkst. gyventojų, yra net šešis kartus mažesnis už Rygą. Kiti didieji miestai: Liepoja (*Liepāja*, 73,4 tūkst. gyv.), Jelgava (57,7 tūkst. gyv.), Jūrmala (50,4 tūkst. gyv.), Ventspilis (*Ventspils*, 37,3 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Manoma, kad baltų gentys dabartinės Latvijos teritorijoje apsigyveno jau prieš tris tūkstančius metų. XII a. žemėse prie Baltijos pasirodė pirmieji užkariautojai iš Vakarų Europos – kryžiuočiai. Tai jie 1201 m. Dauguvos deltoje pastatė uostą, pilį ir įkūrė Rygos miestą. Maždaug 1230 m. kryžiuočiai jau buvo užėmę visą Latviją.

Ilgus šimtmečius Latviją valdė svetimos valstybės: pirmiausia Kryžiuočių ordinas, po Livonijos karo (1558–1583) ji atiteko Lenkijos ir Lietuvos valstybei. Po karo su švedais (1600–1629) Vidžemė ir Ryga buvo prijungtos prie Švedijos. Po Šiaurės karo (1700–1721) Latviją okupavo ir savo valdžią iki pat Pirmojo pasaulinio karo joje išlaikė Rusija.

Nepriklausoma valstybe Latvija tapo 1918 m., tačiau nepriklausomybės laikotarpis truko trumpai. 1940 m., pasinaudojusi grobimams palankia tarptautine padėtimi ir susitarusi su hitlerine Vokietija, Sovietų Sąjunga okupavo ir aneksavo Latviją. Antrojo pasaulinio karo metais Latvija buvo okupuota Vokietijos, o karui pasibaigus ją vėl užėmė Sovietų Sąjunga, kuri Latviją valdė nuo 1945 iki 1991 m. Per tuos metus sovietų valdžia intensyviai vykdė migracijos politiką ir stengėsi, kad į Latviją gyventi atsikeltų kuo daugiau rusų kolonistų. Taip buvo tikimasi užkirsti kelią bet kokiam separatizmui. Ir šį tikslą jai beveik pavyko pasiekti: 1990 m. Latvijoje latvių buvo likę vos truputį daugiau nei pusė gyventojų. Nepriklausomybę atkūrusi Latvija susidūrė su keblia rusų atvykėlių problema. Pagal Latvijos įstatymus jie neturėjo teisės įgyti Latvijos pilietybės. Jie taip pat nenorėjo mokytis latvių

kalbos ir natūralizacijos būdu įgyti Latvijos pilietybės. Pagaliau jie nenorėjo ir grįžti į savo šalį, Rusiją. Rusų pilietybės problema tebėra opi ir komplikuoja Latvijos santykius su Rusija.

LATVIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Latvija, kaip ir kitos dvi Baltijos valstybės, į Europos integracijos procesą įsitraukė šiek tiek vėliau negu kitos Vidurio Europos šalys, nes realią nepriklausomybę ji atgavo ne 1989, bet tik 1991 m., kai galutinai žlugo Sovietų Sąjunga. Tačiau trys Baltijos šalys, sparčiai vykdydamos reformas, atitrūko nuo kitų buvusių sovietinių respublikų ir jau 1995 m. buvo pasirašiusios su Europos Sąjunga asociacijos sutartis ir joms buvo taikoma naujų šalių priėmimo į Europos Sąjungą strategija.

Latvija oficialų prašymą priimti ją į Europos Sąjungą pateikė 1995 m. spalio 13 d., tačiau 1997 m. liepą paskelbta Europos Komisijos išvada buvo neigiama. Komisija pasiūlė atidėti narystės derybų pradžią vėlesniam laikui. Tikrai 1999 m. spalį paskelbtas naujas Europos Komisijos vertinimas buvo palankus Latvijai. Derybos dėl narystės prasidėjo 2000 m.

Latvijos derybos su Europos Sąjunga vyko sklandžiai, todėl ji pasivijo kitas šalis kandidates, kurios derybas buvo pradėjusios dar 1998 m., ir stojimo procesą baigė drauge su visa dešimties valstybių grupe. Visuotinis referendumas dėl šalies narystės Europos Sąjungoje vyko 2003 m. rugsėjo 21 d. Už Latvijos narystę Europos Sąjungoje balsavo 67,7 proc. rinkėjų, prieš – 32,3 proc. Iš viso referendume dalyvavo 72,5 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Latvija tapo 2004 m. gegužės 1 d.

2014 m. sausio 1 d. Latvija tapo 18-ąja euro zonos nare.

EESTI

VARDAS Estija (*Eesti*) jau 1154 m. buvo pažymėta arabų sudarytuose žemėlapiuose. Pats žodis, galimas daiktas, yra kilęs iš vardo *Aisti*, kurį germanai davė gentims, gyvenusioms į šiaurės rytus nuo Vyslos upės. Šiuo vardu vadinti ir prūsai, ir lietuviai, ir latviai, ir lyviai, ir estai, tačiau ilgainiui jis prigijo tikrai finougrų genčių apgyvendintai rytinio Baltijos pajūrio daliai, todėl jau senovės skandinavai žemes į pietus nuo Suomijos įlankos vadino *Eistland*.

SIMBOLIKA Nors Estija niekada nebuvo karalystė, jos herbas yra karališkos kilmės: XIII a. Estiją užkariavęs Danijos karalius Valdemaras II (*Waldemar II*, valdė 1219–1241) šį danišką herbą su trimis liūtais suteikė Talino miestui. 1925 m. nepriklausomoje Estijoje buvo nuspręsta, kad šis herbas bus visos šalies.

Estijos vėliavos spalvos kildinamos iš estų nacionaliniuose kostiumuose dažniausiai matomų spalvų. Mėlyną, juodą ir baltą trispalvę XIX a. išpopuliarino Dorpat (Tartu) studentai estai, šias spalvas parinkę savo korporacijos simboliu ir jomis puošdavę savo studentiškas kepuraites. Dabar estai sako, kad jų vėliavos trys spalvos turi pakankamai aiškią prasmę: juoda spalva reiškia tautą maitinančią Estijos žemę, mėlyna – tai mėlynas Estijos dangus, pagaliau balta spalva – tai geresnės ateities viltis. Galutinai vėliava patvirtinta 1922 m., iš naujo – 1990 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 7:11.

GEOGRAFIJA Estija (plotas 45 226 kv. km) yra rytinėje Baltijos jūros pakrantėje. Tai labiausiai „jūrinė“ iš visų trijų Baltijos šalių. Jos jūros siena (1100 km) dukart ilgesnė negu sausumos. Estijos krantai labai

vingiuoti, jai priklauso daug salų. Didžiausios salos yra Saremos (*Saaremaa*) ir Hyjumos (*Hiiumaa*). Aukščiausias kalnas – Sūr Munamegis (*Suur Munamagi*, 318 m).

POLITINĖ SISTEMA Estija yra parlamentinė respublika. Aukščiausioji valdžia šalyje priklauso parlamentui (*Riigikogu*), kurį sudaro 101 tiesiogiai ir pagal proporcinio atstovavimo sistemą ketveriems metams renkamas tautos atstovas. Valstybės vadovas prezidentas renkamas parlamente penkeriems metams. Vyriausybei vadovauja ministras pirmininkas, kurį prezidento teikimu skiria parlamentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Estijoje gyveno apie 1,29 mln. gyventojų, iš kurių 69 proc. – estai, 24,8 proc. – rusai, 1,7 proc. – ukrainiečiai, 1 proc. – baltarusiai, 3,8 proc. – suomiai ir kt. Religiniu požiūriu Estijos gyventojų pasiskirstymas beveik atitinka pasiskirstymą pagal etninę priklausomybę. Dauguma estų yra protestantai liuteronai, dauguma rusų – stačiatikiai. Įdomu tai, kad Estijoje gyvuoja ir nedidelė estų stačiatikių bendruomenė. Kaip ir Latvijoje, Estijoje problemų kyla dėl rusų mažumos, kuri okupacijos metais čia susidarė iš atvykėlių. Pagal atkurtą nepriklausomos Estijos pilietybės įstatymą jie automatiškai negavo teisės įgyti Estijos pilietybės. Nenorintieji grįžti į savo šalį ir siekiantieji gauti Estijos pilietybę natūralizacijos būdu turi mokytis sunkios estų kalbos. Rusų mažumos problema ir dabar tebėra opi ir komplikuoja Estijos santykius su Rusija, nors Estijos vyriausybė rūpinasi, kad vietiniai rusai kuo labiau integruotųsi į Estijos visuomenę ir taptų visaverčiais šalies piliečiais.

Estų kalba labai skiriasi nuo kaimyninių šalių kalbų (išskyrus Suomiją). Estai (kaip ir suomiai) kalba ne indoeuropiečių, bet finougrių kalbų šeimai priklausančia kalba, kurios tiek leksika, tiek gramatika yra visiškai kitokia. Pavyzdžiui, estų kalboje yra net keturiolika linksnių, bet beveik nėra prielinksnių.

Estai, nors ir nedidelė tauta, sugeba palaikyti ir kurti savitą kultūrą – jie turi daug teatrų, dailininkų, literatų ir paprastai labai sėkmingai pasirodo Eurovizijos dainų festivaliuose. Pasaulio literatūros lobynui gali būti priskirtas ir XIX a. užrašytas estų nacionalinis epas „Kalevo sūnus“ (*Kalevipoeg*). Žymiausias estų dailininkas – labai savito mąstymo menininkas, kūręs XX a. pirmojoje pusėje, Eduardas Viiraltas (1898–1954).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Nors Estijos sostinėje Taline (*Tallinn*) gyvena apie 395,4 tūkst. gyventojų, jo senamiestyje, ko gero, vis dar jaučiama viduramžių Hanzos miesto dvasia. Talinas suskaidytas į dvi dalis: žemutinį miestą su centrine Rotušės aikšte ir aukštutinį, nuo kurio atsiveria puiki panorama į likusį senamiestį ir uostą. Talino senosios tvirtovės sienos liekanos su gynybiniais bokštais, bažnyčios su aukštais špiliais atrodo dar įspūdingiau, jeigu į miestą žvelgiama iš jūros pusės.

Kiti didžiausi Estijos miestai: savo universitetu garsus Tartu (97,1 tūkst. gyv.), Narva (57,6 tūkst. gyv.), Pernu (*Pärnu*, 39,3 tūkst. gyv.), Kohtla Jervė (*Kohtla-Järve*, 36,4 tūkst. gyv.), Viljandis (*Viljandi*, 17,2 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose estai minimi romėnų istoriko Tacito veikale „Germania“. Jau IX a. Estijos teritorija buvo skandinavų vikingų žygių taikinys. Vėliau į kraštą veržėsi tai danai, tai švedai, tai rusai, bet iki XIII a. nė vieni iš užpuolimų ilgesniam laikui čia neįsitvirtino, kol Danija nukariavo šiaurinę Estiją ir didžiąsias salas. 1346 m. danai pardavė šias žemes Latvi-joje jau įsitvirtinusiame vokiečių Kalavijuočių ordinui.

XVI a. Estija vėl buvo padalyta: šiaurinė dalis teko Švedijai, o pietinė – Lenkijos ir Lietuvos valstybei, kurią pačią netrukus taip pat ėmė valdyti švedai; šie XVIII a. pradžioje rusams pralaimėjo Didįjį Šiaurės karą ir

turėjo jiems užleisti jau visą Estiją. Tačiau ilgą laiką, nors Estija buvo nominaliai valdoma rusų, dideles vietinės savivaldos teises turėjo vokiečių baronai. Tikrai XIX a. pradžioje Estijoje prasidėjo intensyvi rusifikacija.

1918 m. Estija pirmą kartą savo istorijoje tapo nepriklausoma valstybe. Tačiau pagal Molotovo–Ribbentropo paktą 1940 m. Sovietų Sąjunga niekieno netrukdoma okupavo ir aneksavo Estiją. Po Antrojo pasaulinio karo ir vokiečių okupacijos Estija vėl atiteko Sovietų Sąjungai. Šalis imta aktyviai rusifikuoti, stengiasi į ją perkelti kuo daugiau rusų kolonistų ir taip sumažinti vietinių gyventojų estų santykinį dydį. Tikrai Sovietų Sąjungoje prasidėjus Michailo Gorbačiovo inicijuotoms reformoms, Estijoje kilo nacionalinis judėjimas ir 1991 m. buvo atkurta nepriklausomybė.

ESTIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Atgavusi nepriklausomybę, Estija, kaip ir kitos Baltijos šalys, intensyviai ėmėsi atkurti savo ryšius su Skandinavijos ir Europos šalimis. 1995 m. pasirašiusi Europos (asociacijos) sutartį su Europos Sąjunga, šalis įsitraukė į jos naujų narių priėmimo strategijos įgyvendinimą. Dėl narystės Europos Sąjungoje Estija į Europos Sąjungos Tarybą kreipėsi 1995 m. lapkričio 24 d.

Kadangi šalis, palyginti su Lietuva ir Latvija, reformų keliu žengė sparčiau – ji pirmoji įsivedė nacionalinę valiutą – Estijos kroną, pritraukė daugiau užsienio investicijų ir joje buvo geriausi makroekonominio augimo rodikliai – Europos Komisija jau 1997 m. Estiją vienintelę iš trijų Baltijos valstybių pripažino pakankamai pasirengusia pradėti stojimo į Europos Sąjungą derybų procesą. Narystės derybos prasidėjo 1998 m. Didesnių sunkumų neiškilo, tačiau procesui užsitęsus Estiją vis dėlto prisivijo ir kitos dvi Baltijos šalys. Estija derybas baigė 2002 m. pabaigoje drauge su visu naujų kandidačių dešimtuku.

Visuotinis referendumas dėl šalies narystės Europos Sąjungoje vyko 2003 m. rugsėjo 14 d. Už Estijos narystę Europos Sąjungoje balsavo 66,9 proc. rinkėjų, prieš – 33,1 proc. Iš viso referendume dalyvavo 63 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Estija tapo 2004 m. gegužės 1 d.

2011 m. sausio 1 d. Estija tapo 17-tąja euro zonos nare.

Eduard Viiralt.

Paveikslo „Pragaras“ fragmentas (1930–1932)

SLOVENIJA

VARDAS Šalies vardas kilęs iš tokio pat genčių, čia gyvenusių jau nuo VI a., vardo, tačiau pirmą kartą oficialiai jis pavartotas tik 1918 m., kai buvo įkurta Jungtinė Serbų, Kroatų ir Slovėnų Karalystė – Jugoslavija.

SIMBOLIKA Pagrindiniai Slovėnijos herbo elementai yra aukščiausio Slovėnijos Alpių balto kalno – Triglavo (*Triglav*) – kontūrai mėlyname lauke. Kalno apačioje mėlynos vingiuotos linijos simbolizuoja jūrą. Trys šešiakampės auksinės žvaigždės virš kalno paimtos iš senos slovėnų aristokratų šeimos – grafo Celės (*Celje*) ir to paties pavadinimo miesto herbo. Celių šeima senais laikais, dar iki susikuriant Šventajai Romos imperijai, buvo didžiausia Habsburgų konkurentė.

Pasakojama, kad tradicinę slavų baltą, mėlyną ir raudoną trispalvę, kurią šiandien naudoja dar ir slovakai bei rusai, slovėnai pirmą kartą buvo iškėlę Tautų pavasario metu per 1848 m. revoliuciją. Ši trispalvė buvo oficiali Slovėnijos vėliava ir ikikarinėje Jugoslavijos Karalystėje. Vėliau ji nebenaudota, ir tik 1991 m., Slovėnijai paskelbus nepriklausomybę, atgavo oficialų statusą. Kad skirtųsi nuo rusų ir slovakų vėliavų, ant šios vėliavos baltos ir mėlynos juostų, arčiau vėliavos koto, yra vaizduojamas Slovėnijos herbas. Vėliava įteisinta 1991 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 1:2.

GEOGRAFIJA Slovėnijos plotas – 20 273 kv. km. Šalis turi siaurą 47 km pločio išėjimą į Adrijos jūrą. Teritorija kalnuota, joje daug slėnių ir upių. Aukščiausias

Slovėnijoje ir buvusiojoje Jugoslavijoje Triglavo kalnas Alpėse yra 2864 m aukščio. Svarbiausios upės – Dunojaus intakai Drava ir Sava.

POLITINĖ SISTEMA Slovėnija yra parlamentinė prezidentinė respublika. Valstybės vadovas prezidentas tiesioginiuose rinkimuose renkamas penkeriems metams. Įstatymus leidžia Nacionalinis Susirinkimas (*Državni Zbor*). Jis susideda iš 90 narių: 40 jų yra renkami tiesiogiai, 50 – pagal proporcinio atstovavimo sistemą ketveriems metams. Ministras pirmininkas parenkamas prezidento teikimu ir Nacionalinio Susirinkimo pritarimu.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Slovėnijoje gyveno apie 2 mln. gyventojų, 88 proc. jų – slovėnai. Didžiausia religinė konfesija – katalikų (apie 70 proc.). Iš žymiausių slovėnų paminėtini protestantų reformistas ir rašytojas Primožas Trubaras (1508–1586), kuris 1550 m. išleido pirmąją slovėnišką katekizmą, enciklopedistas Janezas Vajkardas Valvasoras (1641–1693), matematikas Jurijus Vega (1754–1802), dailininkas Rihardas Jakopičius (1869–1943), kompozitorius Jacobus Gallus (1550–1591), architektas Jože Plečnikas (1872–1957), romantikas poetas France Prešerenas (1800–1848), dailininkė Ivana Kobilca (1861–1926), literatas modernistas Ivanas Cankaras (1876–1918).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Slovėnijos sostinė Liubliana (*Ljubljana*), kurioje gyvena 274,8 tūkst. gyventojų, išikūrusi tarpukalnių duburyje abipus Liublianicos upės. Svarbiausi architektūros paminklai – romėnų įtvirtinimų liekanos, pilis, baroko ir *art nouveau* stiliaus pastatai. Kiti didžiausi Slovėnijos miestai: Mariboras (*Maribor*, 94,8 tūkst. gyv.), Celė (*Celje*, 37,5 tūkst. gyv.), Kranis (*Kranj*, 37,1 tūkst. gyv.), Velenjė (*Velenje*, 25,3 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Slovėnų gyvenamos žemės ilgus amžius iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos 1918 m. priklausė Šventajai Romos imperijai, o vėliau – Austrijos Habsburgų imperijai. 1918 m. slovėnai drauge su kroatais ir serbais įkūrė naują valstybę – Serbų, Kroatų ir Slovėnų Karalystę, kuri 1929 m. buvo pervardyta Jugoslavija. Po Antrojo pasaulinio karo Slovėnija tapo komunistinės Jugoslavijos Federacijos respublika. Jugoslavijos komunistinis režimas skyrėsi nuo Sovietų Sąjungos režimo ir buvo liberalesnis. Tačiau ilgainiui Slovėnijoje, kaip ir kitose neserbiškose Jugoslavijos dalyse, kilo nepasitenkinimas Belgrado tautine politika, ir Jugoslavijos Federacija iširo į atskiras respublikas.

Taigi Slovėnija yra pati jauniausia iš visų Europos Sąjungos valstybių, savo kaip nepriklausomos valstybės patirtį kaupianti tik nuo 1991 m. Istoriniai Slovėnijos ryšiai su Europa, veiksminga ekonomika leido šaliai sparčiai įgyvendinti reikalingas reformas ir tapti modernia valstybe.

SLOVĖNIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Slovėnija pirmoji iš buvusiosios Jugoslavijos respublikų išsivadavo iš Belgrado gniaužtų. Serbai paliko Slovėniją ramybėje, nes joje nebuvo ryškios serbų mažumos. O dėl savo palyginti aukšto lygio ekonominio išsivystymo ir glaudžių ekonominių ryšių su Vakarų Europa Slovėnija greitai tapo visai pageidautina Europos Sąjungoje šalimi. Reikalą šiek tiek komplikavo teritoriniai nesutarimai su Italija, dėl to Slovėnija vėliau už kitas šalis kandidates, tikrai 1996 m., galėjo sudaryti asociacijos sutartį su Europos Sąjunga. Tačiau Slovėniją užstojo tokios įtakingos „advokatės“ kaip Vokietija ir Austrija, todėl jos narystės paraišką, Europos Sąjungos Tarybai pateiktą 1996 m. birželio 10 d., Europos Komisija įvertino teigiamai.

Slovėnija derybas dėl narystės pradėjo 1998 m. ir sėkmingai jas baigė 2002 m. pabaigoje. Visuotinis refe-

rendumas dėl šalies narystės Europos Sąjungoje vyko 2003 m. kovo 23 d. Už šią Slovėnijos narystę balsavo 89,64 proc. rinkėjų, prieš – 10,36 proc. Iš viso referendume dalyvavo 60,44 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Slovėnija tapo 2004 m. gegužės 1 d. Ji pirmoji iš 2004 m. į Europos Sąjungą įstojusių valstybių įgijo teisę savo nacionalinius pinigus – Slovėnijos tolarą – pakeisti bendra valiuta euru. Šie pinigai šalyje cirkuliuoja nuo 2007 m.

VARDAS Neaišku, ar lotyniškas žodis *cuprum*, kurio reikšmė „varis“, davė vardą salai, ar priešingai – sala, jau nuo seno garsėjusi vario sulfidų rūdomis, davė pavadinimą šiam labai naudingam ir savotiškai gražiam tauriajam metalui.

SIMBOLIKA Kipro herbą ir vėliavą 1960 m. parinko pirmasis tuomet dar buvusio vieningo Kipro prezidentas arkivyskupas Makarijas III (1913–1977). Kipro herbas persunktas taikos troškimo. Herbiniame skyde vaizduojamas taikos simbolis – lauro šakelę nešantis baltas balandis. 1960-ieji – tai metai, kuriais Kipras tapo nepriklausomas nuo Jungtinės Karalystės.

Balta Kipro vėliava – dar vienas taikos simbolis. Ji simbolizuoja taiką tarp dviejų salos bendruomenių, graikų ir turkų. O vėliavos centre buvo numatyta įdėti vario spalva nudažytą salos kontūrą, tačiau ta gelsvai rusva spalva ne itin tiko heraldikos reikmėms, todėl varis buvo pakeistas auksu (t. y. geltona spalva). Laurų šakelės po salos kontūru vėlgi yra taikos ženklas. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 3:5.

GEOGRAFIJA Kipras yra trečia pagal dydį Viduržemio jūros sala (po Sicilijos ir Sardinijos). Bendra jo teritorija – 9251 kv. km. Aukščiausias kalnas yra Olimpas (1953 m).

Ypač išpūdinga Kipro gamta – devynis mėnesius (nuo kovo iki lapkričio) šalyje trunka vasara, na, o likusius tris, kaip sako patys kipriečiai, – pavasaris. Todėl netgi per vadinamąjį

ΚΥΠΡΟΣ
ΚΙΒΡΙΣ

pavasarį galima maudytis jūroje, kurios vandens temperatūra nenukrenta žemiau 18–19 laipsnių.

POLITINĖ SISTEMA Kipras yra prezidentinė respublika. Šalies ir vyriausybės vadovas prezidentas renkamas tiesioginiuose rinkimuose penkeriems metams. Jis skiria ir 11 vyriausybės narių. Įstatymus leidžia šalies parlamentas – Atstovų Rūmai, kuriuos sudaro 80 narių, renkamų tiesioginiuose rinkimuose penkeriems metams. Parlamente 56 vietos yra skirtos graikų ir 24 vietos – turkų bendruomenių atstovams. 1974 m. prasidėjus konfliktui, turkai nebesiunčia savo atstovų, ir šios vietos iki šiol lieka laisvos.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2012 m. Kipre (be okupuotos šiaurinės dalies) gyveno apie 862 tūkst. gyventojų, iš jų 85,2 proc. – graikai, 11,6 proc. – turkai, 3,2 proc. – kitų tautybių. Šalyje yra dvi valstybinės kalbos – graikų ir turkų.

Kipre gausu įvairių istorijos laikotarpių paminklų. Čia rasime ir neolitinių gyvenviečių pėdsakų, ir antikinės helenistinės architektūros pavyzdžių, ir bizantiškų bei venecietišκών tvirtovių ir pilių liekanų, taip pat nemažai iš turkų valdymo laikų likusių mečečių.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Kipro sostinė Nikosija (arba Lefkosija), kaip ir pati sala, yra padalyta į dvi dalis – graikiškąją ir turkiškąją. 1989 m. nugriovus Berlyno sieną Nikosija liko vienintelė pasaulyje padalyta sostinė. Graikiškojoje dalyje yra apie 55 tūkst. gyventojų.

Kiti miestai: svarbiausias vyno centras Limasolis (101 tūkst. gyv.), antikinio miesto didingumą mėnanti Larnaka (51,5 tūkst. gyv.), vaizdingas uostas Pafosas (32,9 tūkst. gyv.), netoli kurio, pasak padavi-

mo, gimė graikų grožio ir meilės deivė Afroditė. Ji išnirio iš kraujo putos, atsiradusios po to, kai vyriausiojo dievo Urano sūnus Kronas aštriu pjautuvu nukirto pirmojo lyties organą ir išmetė jį į jūrą prie Kipro krantų. Kipriečiai sakosi tiksliai žiną, kad tai įvyko išspūdingo grožio įlankoje tarp dviejų didelių uolų.

ISTORIJA Nuo 1878 iki 1960 m., kai tapo nepriklausoma valstybe, Kipras buvo Jungtinės Karalystės valda. Iki tol jis priklausė Turkijos imperijai. Atsižvelgdama į strateginę salos svarbą, Jungtinė Karalystė pasiūlė Graikijai ir Turkijai nebepretenduoti į salą, kai ji pasitrauks, ir nepriklausomo Kipro suverenitetui suteikti visų trijų šalių garantijas. Taip Kipras būtų apsaugotas nuo prijungimo prie kurios nors šalies ir nuo galimo jo padalijimo į atskiras teritorijas. Šis susitarimas galiojo, tačiau neilgai: 1974 m. graikų radikalai, inspiruoti iš Graikijos, nuvertė prezidentą Makariją ir paskelbė, kad Kipras tampa Graikijos dalimi. Į šį aktą griežtai reagavo Turkija, kuri į šiaurinę salos dalį įvedė savo kariuomenę ir paskelbė joje nepriklausomą Kipro Turkų Respubliką. Tuo tarpu Jungtinė Karalystė nusprendė nesikišti ir nepalaikyti nė vienos iš šalių.

Nors pietinė, graikiškoji, salos dalis netapo Graikijos sudedamąja dalimi, Turkijos okupacinė kariuomenė šiaurėje taip ir liko. Taigi Kipras *de facto* tapo padalyta šalimi. Dvi jos dalis, įskaitant ir padalytą sostinę, skiria Jungtinių Tautų pajėgų patruliuojama žaliaji linija (užima apie 2,67 proc. teritorijos). Apie 78 proc. salos gyventojų graikų kontroliuoja 59,74 proc. šalies teritorijos; apie 18 proc. salos gyventojų yra turkai, bet jie kontroliuoja 34,85 proc. teritorijos. Turkija taip pat vykdo per daug nereklamuojamą migracijos politiką, skatindama daugiau turkų iš žemyno kraustyti į salą. Manoma, kad nuo 1974 m. iš Turkijos į Kiprą persikėlė gyventi daugiau kaip 100 tūkst. turkų migrantų. Šis daug asmeninių tragedijų ir sunkumų sukėlęs padalijimas nepanaikintas iki šiol, ir kol kas nesimato konflikto pabaigos. Sala

išlieka viena labiausiai militarizuotų pasaulio vietų. Apie 2,74 proc. likusios teritorijos užima dvi Jungtinės Karalystės karinės bazės.

KIPRAS IR EUROPOS INTEGRACIJA Istorškai Kipro ir Europos Sąjungos santykius nuolat veikė kokios nors išorinės aplinkybės, iš kurių paminėtina Jungtinės Karalystės įstojimas į Europos Bendriją 1973 m. ir Graikijos įstojimas į ją 1981 m., taip pat, aišku, niekaip nesibaigiantis Graikijos ir Turkijos konfliktas. Svarbiausia Kipro (drauge ir Europos Sąjungos) problema tebėra salos 1974 m. padalijimas.

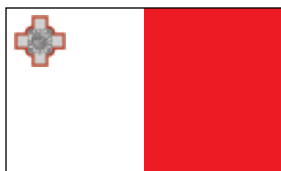
Vis dėlto Europos Sąjunga nusprendė pradėti derybas su tarptautiniu mastu pripažįstama teisėta Kipro graikų vyriausybe ir, šiai įvykdžius visus narystės reikalavimus, priimti šalį į Sąjungą. Visateisiu Europos Sąjungos nariu Kipras tapo 2004 m. gegužės 1 d. Tuo tarpu šiaurinė salos dalis, kurioje įsikūrusi niekieno (išskyrus Turkiją) nepripažįstama Šiaurės Kipro Turkų Respublika, jeigu neras bendros kalbos su graikais, turės likti už Europos Sąjungos ribų. Tuomet čia būtų savotiškai pritaikyta dar šaltojo karo metais padalytos Vokietijos patirtis: iki 1990 m., kai Vokietija jau galėjo susivienyti, Europos Bendrijos narė buvo tikrai Vakarų Vokietija. Bet tai nė kiek nesukliudė vėliau, iš esmės pasikeitus aplinkybėms, į Bendriją įsilieti ir Rytų Vokietijai.

Vienas iš argumentų už Kipro priėmimą į Europos Sąjungą kaip tik ir buvo vilstis, kad narystė Sąjungoje galbūt pagaliau padės išspręsti įsisenėjusį konfliktą. Tačiau svarbiausia „advokatė“, agitavusi už Kipro narystę, žinoma, buvo Graikija. Pagaliau Kiprui siekti savo tikslo padėjo ir pakankamai gera ekonominė jo padėtis bei stabili valstybės finansų būklė, atitinkanti euro įvedimo sąlygas. Bendri Europos Sąjungos pinigai – eurai – šalyje cirkuliuoja nuo 2008 m.

MALTA

VARDAS Šalies vardas yra kilęs iš finikietiško žodžio *Maleta*, kurio reikšmė „prieiglobs-tis“. Iš tikrųjų senaisiais laikais sala ne kartą buvo tapusi prieiglobsčiu finikiečių jūrininkams – čia jie galėdavo palaukti, kol nurims šėlstančios audros.

SIMBOLIKA Maltos herbas – tai perskeltas skydas, kurio dešinioji pusė balta, o kairioji raudona. Viršutiniame baltosios skydo pusės kampe – Šv. Jurgio kryžius. Ant skydo – iš plytų sumūryta karūna su aštuoniais bokšteliais (matosi tik penki), simbolizuojanti neįveikiamas Maltos fortifikacijas. Aplink skydą – taiką simbolizuojančios alyvmedžio (kairėje) ir palmės (dešinėje) šakelės. Jos apjuostos baltos ir raudonos spalvų kaspinu su užrašu maltiečių kalba *Repubblika ta' Malta*.

Maltos vėliava atkartoja herbą ir susideda iš dviejų vertikalių baltos ir raudonos spalvų juostų. Viršutiniame kairiajame kampe prie vėliavos koto puikuojasi Šv. Jurgio kryžius. Vėliava įteisinta 1964 m. Vėliavos pločio ir ilgio santykis yra 2:3.

Herbo ir vėliavos spalvos ir jų išdėstymas siejamas su kadaise salą valdžiusių normandų Hauteville'ių šeimos vėliava, kurioje šachmatiškai buvo išdėstyti raudoni ir balti laukeliai. Pasak legendos, grafas Rogeris Hauteville'is prieš palikdamas salą atkirpo savo baltos ir raudonos spalvų šachmatinės vėliavos gabalėlį ir padovanojo jį maltiečiams.

Vienas iš aukščiausių Jungtinės Karalystės apdovanojimų, Šv. Jurgio kryžius, ant Maltos herbo ir vėliavos atsidūrė karaliaus Jurgio VI (*George VI*) 1942 m. balandžio 15 d. sprendimu, įvertinusi maltiečių drąsą ir ryžtą priešinantįs Ašies valstybių apgulčiai. Maltiečių nepalaužė nė bombardavimai

iš oro, o priešo desanto išsilaipinimo grėsmę jie vykusiai pašalino. 1964 m. rugsėjo 21 d. Malta tapo nepriklausoma valstybe, bet buvo nuspręsta, kad jos žmonių narsumo pripažinimo ženklas, kuriame vaizduojamas su drakonu kovojantis šv. Jurgis ir yra užrašas *For Galantry*, t. y. „Už narsą“, ir toliau liks ant Maltos herbo ir vėliavos.

GEOGRAFIJA Malta yra visai nedidelė. Jos teritoriją sudaro trys salos – Malta, Gocas (*Gozo*) ir Kominas (*Comino*), kurių plotas vos 246 kv. km, o pagrindinė Maltos sala yra tik 27 km ilgio ir 15 km pločio. Tačiau Malta yra strategiškai labai svarbioje vietoje: būdama pačiame Viduržemio jūros viduryje, ji yra tikra pusiaukelė tarp Europos ir Afrikos, tarp Rytų ir Vakarų, ir galingiausios valstybės visada stengėsi perimti šį kraštą savo žinion. Kontroliuoti Maltą reiškė kontroliuoti visą Viduržemio jūros regioną, todėl kadaise, be finikiečių, čia šeimininkavo romėnai, arabai, normandai, ispanai ir galiausiai anglai. Ir visos kultūros čia paliko savo pėdsakų, sukurdamos ypatingą Maltos atmosferą.

POLITINĖ SISTEMA Malta yra parlamentinė respublika. Aukščiausioji valdžia priklauso parlamentui – Atstovų Rūmams (*House of Representatives*), susidedantiems iš penkeriems metams renkamų 65 atstovų. Valstybės vadovą prezidentą penkeriems metams renka Atstovų Rūmai. Ministrų pirmininku paprastai skiriamas parlamentinės daugumos lyderis.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Maltoje gyveno apie 421,2 tūkst. gyventojų. Maltiečiai yra senųjų finikiečių ir kartaginiečių palikuonys. Jų kalba – tai viena iš arabų tarmių, tačiau šalyje yra tik viena religinė konfesija – Romos katalikai, o maltiečių kalbos raidynas yra lotyniškas. Šalyje dvi valstybinės kalbos – maltiečių ir anglų.

Maltos tautinės tradicijos labai senos, jos ryškiausiai atsiskleidžia per vasarį rengiamus karnavalius, vadinamus festa. Tuomet miesteliuose vyksta išpūdingos eitynės su deglais, paprastai skirtos miestelio globėjui pagerbti. Maltoje taip pat yra išlikusių unikalių neolito laikų šventyklų griuvėsių. Šioje šalyje gyveno žymūs italų baroko dailininkai Caravaggio (1573–1610) ir Mattia Pretis (1613–1699). Maltos literatūros žvaigždė – poetas, rašytojas ir nacionalinio himno autorius Dunas Karmas (1871–1961).

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Šiandieninę Maltos sostinę Valetą (6,9 tūkst. gyv.) 1566 m. įkūrė Joanitų ordino (vėliau pasivadinusio Maltos ordinu) riteriai. Joanitų, arba Šv. Jono riterių, ordinas, įkurtas dar 1080 m. Jeruzalėje, buvo stipri dvasinė ir karinė Bažnyčios atrama, jis sėkmingai skleidė krikščionybę ir jos idealus Pietų Europoje. 1565 m. ordino riteriai ir vietos gyventojai maltiečiai po keturių mėnesių apgulties atrėmė 40 tūkst. turkų osmanų armijos antpuolį. Gynėjų vado magistro Jeano de la Vallettos garbei jo vardu ir buvo pavadintas miestas, kuris kadaise buvo tapęs vienu iš labiausiai įtvirtintų uostų pasaulyje.

ISTORIJA Maltoje esančios senovinės neolitinės šventyklos yra seniausi maždaug iš 4000 m. pr. Kr. išlikę civilizacijos ženklai visame Viduržemio jūros baseine.

VIII–VII a. pr. Kr. Maltą buvo užkariavę kartaginiečiai. Vėliau salos tapo Romos imperijos nuosavybe. Pasakojama, kad 60 m. maltiečius į krikščionybę atvertė pats apaštalas Petras. Po Romos imperijos padalijimo 395 m. Malta atiteko Bizantijos imperijai. 870 m. ją užkariavo musulmonai arabai, o 1091 m. atkariavo ir krikščionybę atkūrė iš Sicilijos persikėlę normandai.

Normandai salas valdė iki pat XVI a. pradžios. 1530 m. šalis atiteko katalikų joanitų

riterių ordinui, kurį vėliau imta vadinti Maltos ordinu, nors, žinoma, vietos gyventojai ir ordino vienuoliai beveik nieko bendro neturėjo.

Maltos ordinas valdė iki 1798 m., kai salas užėmė Napoleonas. Galiausiai 1814 m. Malta atsidūrė Jungtinės Karalystės žinioje.

Valdydami Malta, britai jos ekonomiką pirmiausia orientavo į tai, kad sala būtų paversta neprieinama karine tvirtove. Pirmojo pasaulinio karo metais čia buvo Britanijos karinė jūrų bazė, Antrojo pasaulinio karo metais Maltai teko atlaikyti Italijos ir Vokietijos bombardavimus ir invazijos grėsmę. 1942 m. balandžio 15 d. Britanijos karalius Jurgis VI nusprendė už ryžtą apdovanoti visą šalį Šv. Jurgio kryžiumi. Tai pirmas atvejis, kai šitoks apdovanojimas buvo skirtas ne asmeniui, bet pavaldžiai teritorijai ir jos gyventojams. Galiausiai 1964 m. rugsėjo 21 d. Britanija suteikė Maltai visišką nepriklausomybę.

MALTA IR EUROPOS INTEGRACIJA Malta jau 1970 m. buvo sudariusi asociacijos sutartį su Europos Bendrija, bet tikrai 1990 m. ji nusprendė pateikti paraišką įstoti į Europos Bendriją. Šį sprendimą nulėmė tai, kad po šaltojo karo pasikeitus tarptautinei padėčiai Maltos vyriausybė galėjo laisviau interpretuoti anksčiau buvusį pabrėžtiną neutralitetą. Savo ruožtu Europos Sąjungai Maltos narystė galėjo būti naudinga tuo, kad didėtų stabilumo zona Viduržemio jūroje ir per Malta galbūt atsivertų daugiau galimybių plėtoti ryšius su Šiaurės Afrikos valstybėmis.

Taigi Malta savo paraišką įstoti į Europos Bendriją Tarybai įteikė dar 1990 m. liepos 16 d., tačiau dešimtmečio pradžioje Europos Sąjungoje būta didelių permainų, ir sprendimas dėl Maltos ilgai atidėliotas. Galiausiai 1995 m. Europos Sąjunga nusprendė narystės derybas su Malta pradėti praėjus pusei metų po 1996–1997 m. tarpvyriausybinių konferencijos. Tačiau

1996 m. rinkimus laimėjusi Darbo partija nusprendė atsisakyti sumanymo stoti į Europos Sąjungą, ir Malta, turėjusi visas galimybes narystės derybas kartu su kitomis penkiomis valstybėmis pradėti 1998 m., dėl vidaus politinių nesutarimų jomis nepasinaudojo. Bet tais pačiais 1998 m. į valdžią grįžusi Nacionalinė partija Maltos paraišką atnaujino, ir galiausiai 2000 m. derybos dėl narystės buvo pradėtos, o 2002 m. pabaigoje sėkmingai baigtos.

Visuotinis referendumas dėl šalies narystės Europos Sąjungoje vyko 2003 m. kovo 8 d. Už Maltos narystę Europos Sąjungoje balsavo 53,64 proc. rinkėjų, prieš – 46,36 proc. Iš viso referendume dalyvavo 90,86 proc. rinkėjų. Visateise Europos Sąjungos nare Malta tapo 2004 m. gegužės 1 d. Pagal ekonomikos išsivystymo rodiklius Malta yra turtingesnė už tokias Europos Sąjungos valstybes kaip Portugalija ar Graikija, todėl 2008 m. šalis prisijungė prie ekonominės ir pinigų sąjungos ir įsivedė eurą.

II SKYRIUS. ŽINGSNIS Į BALKANUS

Mažai kas nustebo, kai dvi Rytų Europos valstybės, Bulgarija ir Rumunija, pasirengimo stojimui į Europos Sąjungą procesą pradėjusios drauge su kitomis Vidurio ir Rytų Europos šalimis, reikalingas reformas vykdė lėčiau ir nepateko tarp įstojusiųjų į Europos Sąjungą 2004 m. Mat šios šalys labiau priklauso ne tiek Vidurio ir Rytų, kiek Pietryčių Europos, arba Balkanų, regionui.

Šis regionas tiek dėl savo geopolitinės vadinamojo Azijos prieangio padėties, tiek dėl visuomenės specifikos Europos istorijoje visada užėmė išskirtinę vietą. Iki šiol jaučiamą pėdsaką čia yra palikę ne tik keli komunistų valdymo dešimtmečiai, bet ir ištisus šimtmečius trukęs Osmanų imperijos viešpatavimas. Be to, santykinai nedidelei regiono teritorijai būdinga išskirtinė kalbų ir tikėjimų įvairovė. Galima tik apgailestauti, kad ši įvairovė ilgą laiką taip pat siejosi su pietietišku temperamentu, gausybe politinių nesusipratimų ir tolerancijos stoka. Todėl ir šiandien šiose šalyse sunkiau skinasi kelią teisinės valstybės, teisėsaugos nepriklausomumo, pagarbos žmogaus ir mažumų teisėms, kiti europietiško mentaliteto principai.

Dėl šių priežasčių Balkanai anksčiau buvo vadinami tikra Europos parako statine, nuolatinio konflikto, į kuriuos neretai įsitraukdavo ir didžiosios pasaulio valstybės, židiniu. Deja, tokią savo reputaciją Balkanai patvirtino ir šiais laikais. 1990 m. prasidėjusį Jugoslavijos federacijos irimo procesą visą dešimtmetį vėl lydėjo likusiam civilizuotam pasauliui sunkiai suvokiami ir nepriimtini karai, žudynės, žiaurumai ir

etniniai valymai, kuriuos tik didelių ir sutelktų Jungtinių Amerikos Valstijų, Europos Sąjungos ir tarptautinių organizacijų pastangomis pavyko sustabdyti.

Pirmiausia 2007 m. į Europos Sąjungą buvo priimtos į buvusiosios Jugoslavijos konfliktus neįsitraukusios Bulgarija ir Rumunija. Tik 2013 m. pagaliau savo tikslą pasiekė ir kovą dėl nepriklausomybės laimėjusi Kroatija. Be abejo, Bulgarijai, Rumunijai ir Kroatijai jų priėmimas į Europos Sąjungą – didelis pasiekimas, nes įgyvendintas tikslas, kurio jos, atkūrusios demokratiją, siekė keliolika metų. Tačiau labai greitai šių šalių vyriausybės pajuto, kad narystė siejasi ne tik su privalumais, bet ir su įsipareigojimu tęsti kartą pradėtą esminių ekonominių, socialinių ir teisinių reformų procesą.

O Europos Sąjungai šių šalių priėmimas – tai naujo plėtros į Balkanus etapo pradžia. Ji jau apsisprendė, kad vienintelė galimybė atnešti taiką ir stabilumą į šį neramų regioną – suteikti čia gyvenančių tautų valstybėms visateisės narystės perspektyvą. Oficialiai šį politinį Europos Sąjungos įsipareigojimą dar 2003 m. Salonikuose patvirtino Europos Vadovų Taryba, kuri pareiškė, kad Europos Sąjunga visoms Balkanų šalims suteikia narystės galimybę – jos Sąjungos narėmis taps, kai tik įvykdys būtinas sąlygas, o laipsniškas ir kruopščiai valdomas plėtros procesas bus naudingas visoms susijusioms šalims.

Kad ir kaip vertintume šių trijų šalių priėmimą į Europos Sąjungą, negalime abejoti tik dėl vieno dalyko – dėl to, kad dabar Europos mozaika tapo dar įdomesnė ir įvairesnė. Į Europos šeimą įsiliejo specifinę istorinę patirtį ir spalvingą, unikalią kultūrą puoselėjančios tautos, apie kurias, tiesą sakant, dar per mažai žinome ir nere-tai labiau pasikliaujame visokiausiais mitais ir prietarais, o ne patikrinta informacija. Todėl dabar pasinaudokime proga ir pažvelkime į šias tris valstybes iš arčiau bei apibūdinkime jų išskirtinumą.

ROMÂNIA

VARDAS Vardas *Rumunija* kaip valstybės pavadinimas buvo pradėtas vartoti tik 1861 m., kaip bendras į vientisą politinį junginį susivienijusių Moldavijos ir Valakijos (ši rumuniškai ir vadinosi *Țara Românească*, o tai reiškė „rumunų žemė“) pavadinimas. Šis vardas rodė, kad gyventojai save laiko II a. šalį užkariavusių romėnų palikuonimis. Dėl to nekelia jokių abejonų ir dabartinė rumuniška šalies pavadinimo forma – *România*. Kadangi ankstesniais laikais buvo vartojamos dvi pavadinimo formos – *Romania* arba *Rumania*, kai kuriose šalyse (tarp jų Lietuvoje ir Lenkijoje) prigijo pastarasis pavadinimas.

SIMBOLIKA Rumunijos herbo pagrindinė figūra – auksinį, stačiatikybei būdingą kryžių snape laikantis auksinis erelis žydrame lauke. Erelis – senasis Romos imperijos simbolis, viena iš plačiausiai naudojamų heraldinių figūrų – simbolizuoja drąsą, ryžtą, kilnumą ir galią, auksinis kryžius – ištikimybės krikščionybei ženklas. Erelis laiko valdžios ženklus – skeptrą ir kalaviją.

Ant paukščio krūtinės uždėtas heraldinis skydas. Skydas, padalytas į keturias dalis, jo apatinė dalis dar padalyta dvišakiu. Keturiuose skydo laukuose vaizduojama atskirų istorinių šalies provincijų simbolika. Pirmame lauke – Valakijos herbas – tas

pats auksinį kryžių snape laikantis auksinis erelis žydrame lauke; figūros dešinėje – auksinė saulė, kairėje – auksinis jauno mėnulio pjautuvas. Antrame lauke – tradicinis Moldavijos herbas – juoda stumbro galva raudoname lauke; tarp stumbro ragų – penkiakampė žvaigždė, simbolizuojanti jaunesniąją dinastijos atšaką, apačioje dešinėje – penkialapė sidabrinė rožė, apačioje kairėje – sidabrinis delčios pjautuvas. Trečiame – Banato ir Oltenijos herbas – auksinis dviejų arkų ir mėlynų bangų skalaujamas tiltas (simbolizuoja Romos imperatoriaus Trajano tiltą per Dunojų) raudoname lauke; ant tilto – stovintis auksinis liūtas su sidabrinio rytietišku kardu priekinėje letenoje. Ketvirtame lauke – Transilvanijos simbolika; skydą kerta siaura raudona sija; viršuje – žydrame lauke juodas erelis, virš kurio dešiniojo sparno auksinė saulė, o kairiojo – sidabrinis jauno mėnulio pjautuvas; apačioje – auksiniame lauke septyni dantyti bokštai, simbolizuojantys septynias istorines Transilvanijos pilis. Skydo papėdėje dvišakiu atidalytame lauke vaizduojami du žydrame lauke auksiniai delfinai, simbolizuojantys šalies Juodosios jūros pajūrio regioną.

Rumunijos mėlyna, geltona ir raudona trispalvė vėliava buvo sukurta ir išpopuliarinta XIX a., Europoje prasidėjus Tautų pavasariui. Nors spalvos buvo tos pačios, tačiau jų išsidėstymas įvairavo. Iš pradžių buvo naudojama vėliava su horizontaliomis raudonos, geltonos ir mėlynos spalvos juostomis, vėliau ją 1848 m. Prancūzijos revoliucijos įtakoje pakeitė trijų vertikalių vienodo dydžio mėlynos, geltonos ir raudonos spalvos juostų derinys. Paskutinį kartą vėliava buvo įteisinta 1991 m. Konstitucija ir 1994 m. įstatymu. Vėliavos pločio ir ilgio santykis – 2:3.

GEOGRAFIJA Teritorijos plotas – 238 391 kv. km. Pažvelgus į žemėlapi šalies forma primena plekšnę, kurios uodega įmerkta į Juodąją jūrą. Tačiau tokį pavidalą šalies teritorija įgijo tik po Antrojo pasaulinio karo. Iki tol, 1861 m. tapusi nepriklausoma,

Rumunija vienijo tik dvi istorines provincijas – Valakiją ir Moldaviją. Todėl jos forma labiau priminė ne žuvį, bet drugelį ar paukštį. Tarpukario laikotarpiu Rumunija buvo netgi didesnė nei dabar. Po Pirmojo pasaulinio karo buvo suvienytos visos rumunų gyvenamos žemės, prie Valakijos ir Moldavijos prijungus Transilvaniją ir Besarabiją (arba rytinę Moldaviją), kurios buvo atskirtos nuo žlugusių Austrijos-Vengrijos ir Rusijos imperijų. 1940 m. Sovietų Sąjungos ir Vokietijos slaptu sutarimu Besarabija (arba rytinė Moldavija) vėl buvo atplėša nuo Rumunijos ir įtraukta į Sovietų imperijos sudėtį. Sovietų Sąjungai žlugus, šioje teritorijoje išsikūrė atskira Moldovos Respublika, kuri, nepaisant bendros kalbos ir kultūros, 1994 m. visuotiniame referendume nusprendė tapti nepriklausoma valstybe ir nebegrįžti į Rumunijos sudėtį, nors tuomet tokia galimybė buvo visai reali. Nepaisant tokio referendumo rezultato, pagal Rumunijos įstatymus visi šalies gyventojai ir palikuonys tų, kurie gyveno Moldavijoje iki 1940 m., kai ji buvo Rumunijos sudėtyje, turi teisę į Rumunijos pilietybę.

Rumunijos teritorija pasižymi didele įvairove: pusę jos teritorijos užima kalnai, pusę – lygumos. Šalies viduryje yra Transilvanijos plokščiakalnis, kurį iš šiaurės rytų ir pietų supa nuostabaus grožio Karpatų kalnai ir Transilvanijos Alpės, kuriose net 14 viršukalnių yra daugiau kaip 2000 m aukščio. Aukščiausia Moldavianu (*Moldoveanu*) viršukalnė – 2544 m. Į rytus nuo Karpatų driekiasi kalvotoji Moldavija, o į pietus nuo Transilvanijos Alpių iki Dunojaus tęsiasi Valakijos žemuma. Rumunijos teritorijos įvairovę atitinka ir jos gamtinė įvairovė. Rumunijoje, kaip jokioje kitoje Europos šalyje, gausu laukinės gyvūnijos. Saugomuose žmonių nepaliestuose miškų masyvuose laisvai gyvena meškos ir kiti reti miškų gyventojai.

Tarp Dunojaus deltos ir Juodosios jūros yra Dobrudžos lyguma, kurios 250 km ilgio pakrantę skalauja Juodoji jūra. Pietuose šalį nuo kaimyninių Bulgarijos ir Serbijos skiria viena ilgiausių Europos upių – Dunojus, o rytuose (nuo atskiros Moldovos Respublikos) – Dunojaus intakas Prutas. Nuo Dunojaus ir Pruto santakos prasideda pelikanų mėgstama Dunojaus delta – viena didžiausių pasaulio pelkių, užimanti apie 3000 kv. km. Tai unikalus gamtos paminklas, įtrauktas į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą.

POLITINĖ SISTEMA Rumunijos demokratinė politinė sistema įtvirtinta 1991 m. Konstitucijoje, kuri 2003 m., surengus nacionalinį referendumą, buvo peržiūrėta ir pildyta, šaliai rengiantis narystei Europos Sąjungoje.

Kadangi Rumunijos Konstitucija buvo rengiama daugiausia remiantis Prancūzijos 1958 m. Penktosios respublikos Konstitucija, šalies valdymo formą tiksliausia būtų apibūdinti kaip pusiau prezidentinę respubliką, kai vykdomąją valdžią dalijasi prezidentas ir ministras pirmininkas. Prezidentas yra renkamas tiesioginiuose rinkimuose penkeriems metams. Prezidentas, atsižvelgdamas į politinę Parlamento sudėtį, parenka ir skiria ministrą pirmininką, kuris savo ruožtu formuoja ministrų tarybą ir rengia vyriausybės programą, kurią tvirtina Parlamentas.

Teisėkūra yra sutelkta dvejų Parlamento Rūmų rankose. Aukštesnieji Parlamento rūmai – Senatas – turi 140, o žemesnieji – Deputatų Rūmai – 346 narius. Abejų rūmų nariai renkami ketveriems metams pagal proporcinę rinkimų sistemą.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Rumunijoje gyveno apie 21,3 mln. gyventojų (apie 90 proc. jų yra rumunai, didžiausia tautinė mažuma – vengrai, apie 7 proc.). Religiniu požiūriu didžiausia yra stačiatikių konfesija – jai priklauso 87 proc. šalies tikinčiųjų. Rumunai kalba rumunų kalba, kurios, kaip ir visų kitų romanų kalbų, pagrindą sudaro lotynų kalba. Dėl to rumunams gana lengva išmokti kitų romanų kalbų. Ilgą laiką, susikūrus Rumunijos valstybei, pagrindine užsienio kalba, kurią mokėjo daugiausia rumunų, buvo prancūzų. Ir tik pastaraisiais metais jos vietą dėl globalizacijos poveikio užima anglų kalba, kurią dabar pirmiausia stengiasi išmokti jaunimas.

Pirmieji šio krašto gyventojai – karingieji legendomis apipinti dakai – šiandien jau yra išnykę, tačiau palikę daug paveldo: tvirtovių liekanų, papuošalų, ginklų, taikomosios dailės pavyzdžių. Šiuolaikiniai rumunai laiko save dakų palikuonimis. Todėl neatsitiktinai rumuniški automobiliai, kuriuos gaminanti įmonė priklauso prancūzų koncernui *Renault*, vadinasi *Dacia*. II a. dakų karalystę užkariavo romėnai. Tai turėjo lemiamą įtaką

tolesniam šalies likimui. Ilgainiui pasikeitė ne tik šalies pavadinimas, bet ir kalba, kultūra. IX a. dėl Bizantijos kaimynystės šalyje įsigalėjo stačiatikybė. Savo pėdsakų paliko ir ilgaamžis Turkijos dominavimas. Tuo metu vakarinė šalies dalis – Transilvanija – buvo veikiamą vokiškos ir vengriškos kultūros. Galiausiai XIX a. susikūrusi moderni Rumunijos valstybė pirmiausia orientavosi į Vakarų Europos (pirmiausia Prancūzijos) kultūrą. Ne kiek ne mažiau kontrastingas ir audringas buvo ir XX a., per kurį teko patirti ne tik nacionalinės kultūros suklestėjimą, bet ir brutaliausią visoje sovietų įtakos sferoje komunistinę diktatūrą.

Taigi ypatinga geografinė padėtis ir audringa istorija lėmė tai, kad Rumunija šiandien pasižymi unikalia kultūra, kurioje ypatingu būdu persipina Vakarų Europos, Rytų Europos ir Balkanų regiono įtakos. Todėl neatsitiktinai visa šalis nusėta net septynioms UNESCO saugomų pasaulio paveldo objektų grupėms priklausančiais paminklais. Tai – jau minėtų dakų fortifikacinių statinių liekanos Oreštijoje, septynios Transilvanijos bažnyčios-tvirtovės, kurias pastatė kolonizatoriai saksai, unikalios šiaurinės Moldavijos bažnyčių freskos, medinės Maramurešo bažnyčios, Horezu vienuolynas, Sigišoaro senamiestis ir kt. Transilvanijos miestas Sibiu 2007 m. buvo Europos kultūros sostinė.

Tačiau kad ir kaip būtų keista, Rumunija, nepaisant įstabios gamtos, kalnų kurortų ir unikalaus kultūrinio paveldo, vis dar daug kam pirmiausia asocijuojasi su airių rašytojo Bramo Stokerio sukurtu personažu – vampyru grafu Drakula. Stokeris, rašydamas romaną, iš tiesų tik pasinaudojo ir savaip perdirbo istorinius duomenis apie XV a. Valakiją valdžiusį Vladą Tepesą, išgarsėjusį žiaurumu ir negailestingumu savo priešams ir dėl to vadinamą Drakula (rumuniškai „velnio sūnumi“). Tačiau Stokerio novelės veiksmas vyksta ne XV, bet XIX a. Neturi su Drakula nieko bendra ir XVI a. Valakijos ir Transilvanijos pasienyje pastatyta Brano pilis, kurią Stokeris įvardijo kaip pagrindinę Drakulos

rezidenciją. Tai tik lėmė, kad ši pilis tapo didžiuliu turistų traukos objektu. Šiandien pilis yra muziejus, menantis didelę šalies patriotę, 1914–1927 m. Rumunijos karalienę Mariją – čia ilsisi jos širdis, o Drakulos atminimas „gyvuoja“ tik dėl aplinkui klestinčios suvenyrų industrijos.

Vis dėlto nepaisant reklamos, kurią Rumunijai padarė Stokerio *Drakula* ir daugybė šio kūrinio ekranizacijų, šalis gali pasigirti ir daug solidesniais šiuolaikiniais meno, kultūros ir mokslo laimėjimais. Rumunijos nacionalinės kultūros, kurią pažadino 1848 m. Europos Tautų pavasaris, klestėjimo laikotarpiu laikoma XIX a. pabaiga–XX a. pirmoji pusė, kai gyveno, kūrė ir nutiesė tiltus tarp Rumunijos ir visos Europos kultūros šie žymiausi rumunai – istorikas Nicolae Iorga (1881–1955), kompozitorius George Enescu (1881–1955), dailininkas Nicolae Grigorescu (1938–1907), inžinierius Aurelis Vlaicu (1882–1913), rašytojas Ion Luca Caragiale (1852–1912), poetas Lucianas Blaga (1895–1961), skulptorius Constantinas Brâncuși (1876–1957), šiuolaikinės rumunų literatūros pradininku laikomas poetas Mihai Eminescu (1850–1889), kurio poezija yra išversta net į 60 pasaulio kalbų; ne tik rumunų, bet ir prancūzų rašytoju laikomas vienas žymiausių absurdo teatro dramaturgų Eugenias Ionescu (1909–1994).

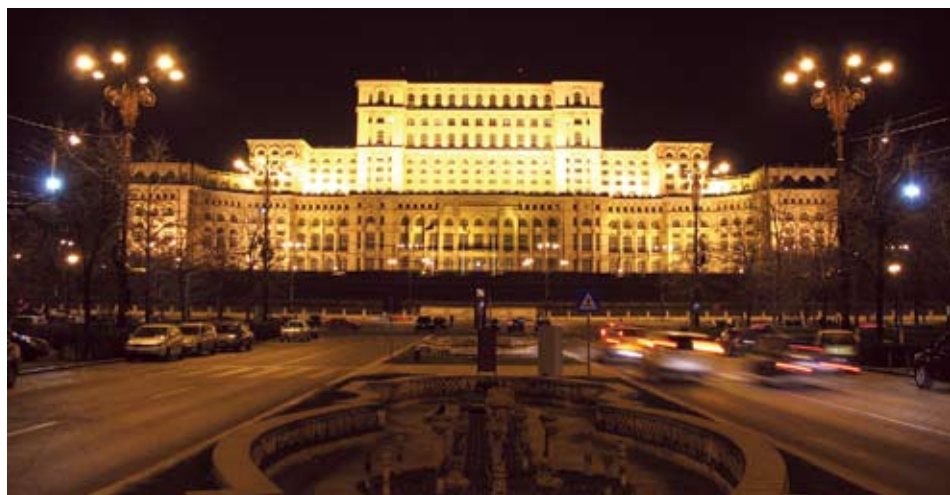
Constantinas Brâncuși
Paukštis erdvėje (1923)

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Rumunijos sostinė Bukareštas (*București*), kuriame gyvena apie 1,88 mln. gyventojų, išikūręs šalies pietryčiuose ant Dambovicos upės krantų. Nors Bukareštas pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėtas 1459 m., tačiau ilgą laiką buvo vienas iš svarbiausių Valakijos miestų. Tai, kad jame telkėsi rumunų kultūrinis ir politinis elitas, lėmė, jog 1859 m. susivienijus Moldavijai ir Valakijai, jis tapo Rumunijos Kunigaikštystės, o nuo 1881 m. – ir Rumunijos Karalystės sostine. Tai suteikė didžiulį impulsą miesto raidai.

Iki Antrojo pasaulinio karo Bukareštas dėl savo ekstravagantiškos ir kosmopolitinės architektūros pobūdžio netgi buvo pramintas „Rytų (arba Mažuoju) Paryžiumi“. Tačiau vėliau karas, žemės drebėjimai ir komunistinė diktatūra sudarkė gražųjį Bukareštą – šiandien galima pamatyti tik jo likučius. Komunistinio Rumunijos diktatoriaus Nicolae Ceaușescu nurodymu buvo vykdoma „sistemizacijos“ programa – nuo žemės paviršiaus buvo šluojami senamiesčio kvartalai ir statomi gremėzdiški daugiaaukščiai namai, tarp kurių ypač išsiskiria Respublikos (arba Tautos) rūmai. Pastato plotis – 270 m, ilgis – 240 m, aukštis – 84 m, o po žeme – 92 m. 12 aukštų statinyje yra keturi požeminiai aukštai, 1100 kambarių, 440 biurų, didžiausios – 1000 ir 1500 kv. m ploto – posėdžių salės.

Viena vertus, tai unikalus pastatas, įtrauktas į Guinnesso rekordų knygą kaip antras pagal dydį (po Pentagono) valstybės reikalams naudojamas pastatas pasaulyje. Kita vertus, tuo pat metu jis yra ir antihumaniškos komunistinės diktatūros prigimties atspindys.

Nors Rumunija nebuvo pati turtingiausia šalis, tačiau milžiniški ištekliai buvo skiriami šių grandiozinių rūmų statybai vien dėl diktatoriaus kaprizo. Pastatas pradėtas statyti 1984 m., bet dar iki šiol nėra visiškai baigtas, o jo deramas panaudojimas ir išlaikymas yra didelis dabartinės Rumunijos valdžios galvos skausmas. Dabar pastate įsikūrę abeji Rumunijos Parlamento Rūmai, tačiau net ir jiems pastatas yra per didelis.

Kiti didžiausi Rumunijos miestai: ekonominis ir kultūrinis Banato provincijos centras Timišoara (*Timișoara*, 319,3 tūkst. gyv.), istorinė Moldavijos sostinė Jasai (*Iasi*, 290,4 tūkst. gyv.), istorinė Transilvanijos sostinė Klužas-Napoka (*Cluj-Napoca*, 324,6 tūkst. gyv.), seniausias Rumunijos miestas, didžiausias Juodosios jūros uostas ir ketvirtas pagal dydį uostas visoje Europoje Konstanca (*Constanța*, 283,9 tūkst. gyv.).

ISTORIJA Kai 106 m. Dakų karalystę nukariavo romėnai, taika rumunų žemėje truko ne per ilgiausiai. Neatlaikę gotų spaudimo, 271 m. romėnai turėjo trauktis. Vėliau gotus pakeitė kitos karingos klajoklių gentys. Galiausiai šiuolaikinės Rumunijos teritorijoje susiformavo trys pagrindiniai istoriniai regionai – Transilvanija, Valakija ir Moldavija. Pirmoji XI a. atsidūrė vengrų valdžioje, o pastarosios dvi dar kurį laiką nebuvo politiškai vieningos ir tikrai iškilusi Osmanų imperijos grėsmė paskatino Valakijos (1310) ir Moldavijos (1352) kunigaikštystes susikurti. 1541 m. visas Balkanų pusiasalis ir didžioji Vengrijos dalis atsidūrė osmanų valdžioje, tačiau visos trys rumuniškos kunigaikštystės išsaugojo vidinę ir netgi šokią tokią veikimo užsienyje autonomiją. 1600–1601 m. jas visos netgi valdė vienas valdovas – Mihajus Drąsusis, tačiau tuomet pasiektos vienybės išlaikyti nepavyko. Visos trys kunigaikštystės, Osmanų imperijos vasalės, buvo valdomos atskirai. Vėliau, pradėjus silpti Osmanų imperijai, atskiros rumunų gyvenamos teritorijos pateko kitų imperijų priklausomybėn. 1699 m. Habsburgų

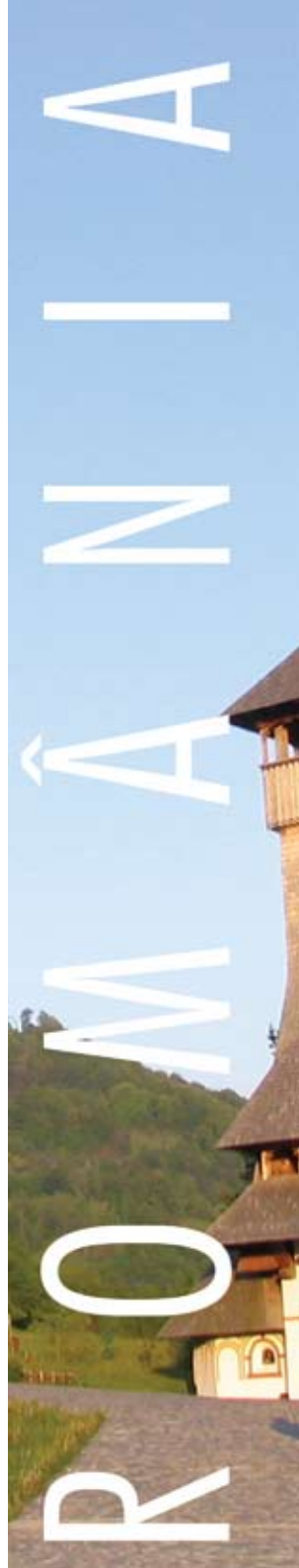
(vėliau Austrijos-Vengrijos) imperijai atiteko Transilvanija, 1812-aisiais Rusija okupavo rytinę Moldaviją. Likusios Valakija ir Moldavija ir toliau buvo turkų osmanų valdžioje, tačiau su pakankamai plačia vidine autonomija.

Dėl rumunų kunigaikštysčių pavaldumo svetimoms imperijoms rumunai savo pačių žemėje buvo laikomi antrarūšiais piliečiais, todėl nenuostabu, jog jie gyvai atsiliepė į 1848 m. Europoje prasidėjusį Tautų pavasarį. Sustiprėjus nacionaliniam judėjimui, 1859 m. į Valakijos ir Moldavijos sostus atsisėdo tas pats asmuo – kunigaikštis Alexandru Ioan Cuza. Tai ir buvo šiuolaikinio Rumunijos valstybingumo užuomazga bei pradžia. Tačiau ir tolesnė Rumunijos valstybingumo raida buvo ne mažiau dramatiška. 1866 m. įvyko valstybės perversmas – Cuza buvo nušalintas. Rumunų politikai jo vietą užimti pakvietė vokiečių kunigaikštį Karlą von Hohenzollerną-Sigmaringeną. Šį kartą pasirinkimas buvo sėkmingas. Vokiečių kunigaikštis sėkmingai vadovavo šaliai, parėmė Rusiją jos 1877–1878 m. kare prieš Turkiją ir 1878-aisiais išsikovojo visišką nepriklausomybę nuo Turkijos. 1881 m. Rumunijos Parlamentas nusprendė paskelbti šalį karalyste, o karaliumi išrinko iki šiol šalį valdžiusį kunigaikštį, kuris tapo pirmuoju Rumunijos karaliumi Karoliu I (*Carol I*). Rumunija tapo parlamentine demokratija, o 1878–1914 m. – Rumunijos augimo ir klestėjimo metais. Tiesa, rumunų žemių vienijimo darbas dar nebuvo baigtas. Už naujai susikūrusios karalystės ribų liko Austrijos-Vengrijos tvirtai valdoma Transilvanija, nors jos gyventojų daugumą sudarė rumunai.

Naują progą suvienyti rumunų gyvenamas žemes vienoje valstybėje davė Didysis (dabar vadinamas Pirmuoju pasauliniu) karas, kurį Antantei pralaimėjo Keturių (Vokietijos, Austrijos-Vengrijos, Turkijos ir Bulgarijos) sąjunga. Rumunija iš pradžių bandė laikytis neutraliai, vėliau vis dėlto stojo į karą Antantės pusėje. Nors didelių karinių laimėjimų ir pergalių pasiekti nepavyko, bet už paramą ir sudėtas aukas sąjungininkai Rumunijai dosniai atsilygino. Po tam tikrų diplomatinių pastangų, prie kurių ypač daug prisidėjo jau minėta Rumunijos karalienė Marija, Rumunijai pagal įvairias 1918–1920 m. taikos sutartis atiteko ne tik Transilvanija, bet ir Besarabija (t. y. rytinė Moldavija), Bukovina ir netgi nuo Bulgarijos atskirta pietinė Dobrudža. Tai buvo didelis pasiekimas, nes šalies teritorija padidėjo net 40 proc. Taip 1918–1920 m. buvo įgyvendintas „Didžiosios Rumunijos“, t. y. visų rumunų gyvenamų žemių, suvienijimas. Tačiau drauge tai iškėlė ir naujų problemų, nes „suirinkusi“ visus rumunus Rumunijos valstybė drauge su jais įgijo ir nemažai tautinių

mažumą. Bene daugiausia rūpesčių kėlė ir tebekelia Transilvanijos vengrai, kurie, nors ir būdami mažuma, nenorėjo susitaisyti su šios provincijos atskyrimu nuo Vengrijos.

„Didžioji Rumunija“ gyvavo neilgai. Kaip ir daugeliui tuometinės Rytų Europos tautų, Rumunijai Antrasis pasaulinis karas buvo naujos nelaimių bangos pradžia. Nors Rumunija ir vėl siekė likti neutrali, bet grasinant Sovietų Sąjungai karu 1940 m. Rumunija buvo priversta išsižadėti rytinės Moldavijos ir šiaurės Bukovinos. Tai sukėlė politinę krizę šalies viduje. Spaudžiamas politinių oponentų, tuometinis karalius Karolis II (*Carol II*) sustabdė konstitucijos galiojimą, ministru pirmininku paskyrė provokiškos orientacijos maršalą Ioną Antonescu, atsisakė sosto savo sūnaus Mihajaus naudai ir išvyko iš šalies. Tai reiškė diktatūros įvedimą šalyje. 1941 m. Vokietijai užpuolus Sovietų Sąjungą, Rumunija stojo į karą hitlerinės Vokietijos pusėje. Tai, be abejo, buvo abejotinos vertės sprendimas, kurio silpnosios vietos netruko išryškėti, kai Vokietijai pradėjo nebesisekti Rytų fronte. Artėjant prie Rumunijos sienų Raudonajai armijai, jaunasis karalius Mihajus I ėmėsi iniciatyvos pakeisti Rumunijos politiką – jis nušalino nuo valdžios ir įsakė areštuoti diktatorių Antonescu bei paskelbė, kad Rumunija pereina į antihitlerinės koalicijos pusę. Tačiau tai buvo pavėluotas sprendimas. Stalinas neskubėjo sudaryti su Rumunija paliaubų sutarties, kol jo kariuomenė neokupavo nebesipriešinančios Rumunijos. Tiesa, Stalinas įvertino karaliaus Mihajaus I nuopelnus – šalis daugiau nepatyrė teritorinių nuostolių, o pats karalius buvo apdovanotas vienu iš aukščiausių Sovietų Sąjungos apdovanojimų – Pergalės ordinu. Tačiau tai buvo menka paguoda, palyginti su tuo, kad šalis buvo okupuota svetimos kariuomenės, kad reali valdžia atiteko Raudonosios armijos remiamiems vietiniams komunistams ir kad viltys atkurti demokratinį valdymą ir išsaugoti nepriklausomybę buvo visiškai sužlugdytos.

Komunistai priverstė karalių nelaukiant rinkimų ministru pirmininku paskirti komunistų lyderį, o vėliau įvykę rinkimai buvo nesivaržant klastojami. 1947 m. susirinkęs komunistų kontroliuojamas Parlamentas paskelbė, kad Rumunija renkasi komunistinį raidos kelią ir tampa liaudies respublika, o monarchija yra panaikinama. Karalius buvo priverstas pasirašyti atsisakymo nuo sosto raštą ir išvykti iš šalies, be teisės į ją sugrįžti. Taip prasidėjo daugiau kaip keturis dešimtmečius trukęs komunistų diktatūros laikotarpis.

Iki 1958 m. Rumunijoje buvo sovietų kariuomenė, užtikrinusi šalies politinę raidą Kremlui tinkama linkme. Paskui, ypač nuo 1965 m. Rumunijos komunistų lyderiu tapus Nicolae Ceaușescu, jo valia šalis pradėjo demonstruoti savarankiškesnę užsienio politiką ir ne visada paklūsavo Maskvos diktatui – Rumunija atsisakė dalyvauti Varšuvos pakto šalių invazijoje į Čekoslovakiją 1968 m., nenutraukė diplomatinį santykių su Izraeliu po Šešių dienų karo 1967-aisiais, atsisakė boikotuoti olimpinės žaidynės Los Andžele 1984 m. ir t. t. Tačiau šis dalinis Ceaușescu savarankiškumas užsienio reikaluose niekaip neatsispindėjo jo vidaus politikoje. Jo valdymas buvo vienas iš brutaliausių, lyginant jį su kitose Rytų Europos šalyse Sovietų Sąjungos įtvirtintomis diktatūromis. Šalyje buvo įvestas griežtas totalitarinis režimas, pramonė ir žemės ūkis nacionalizuoti, taikoma griežčiausia žiniasklaidos cenzūra, persekiojami kitamaniai, griaunamas gražusis Bukareštas, kaimiečiai iškraustomi iš savo gyvenviečių, propaguojamas Ceaușescu kaip Rumunijos kondukatoriaus (*Conducător*), „Karpātų genijaus“ asmens kultas.

Režimas išsilaikė iki 1989 m., kai, sekdami kitų Rytų Europos tautų pavyzdžiu, rumunai sukilo ir nuvertė įgirusį režimą. Diktatorius susilaukė liūdno likimo – jis paskubomis karinio teismo nuteistas ir sušaudytas. Nors niekas neabejojo, kad už padarytus nusikaltimus jis turėjo būti teisiamas, tačiau skubotas susidorojimas ir egzekucijos vaizdų demonstravimas televizijoje per 1989 m. Kalėdų šventės sukrėtė pasaulį. Po 1989 m. revoliucijos šalyje buvo atkurta daugiapartinė demokratija, kurią įtvirtino 1991 m. Konstitucija. Į šalį buvo leista sugrįžti ištremtam karaliui Mihajui I, tačiau monarchija nebuvo atkurta – šalis liko respublika.

RUMUNIJĄ IR EUROPOS INTEGRACIJĄ Demokratijos atkūrimas sukūrė visas prielaidas šaliai atsiverti pasauliui ir siekti visavertės narystės Europos Sąjungoje. 1993 m. Europos Sąjunga ir Rumunija sudarė Europos (Asociacijos) sutartį, o 1995-aisi-

ais šalis Europos Sąjungos Tarybai pateikė oficialią paraišką tapti Sąjungos nare. Siekdama narystės, Rumunija ėmėsi įgyvendinti daugybę politinių ir ekonominių reformų. Palyginti su kitomis Vidurio ir Rytų Europos šalimis, šis procesas vyko lėčiau, todėl šalis nepateko į 2004 m. į Europos Sąjungą priimtų valstybių grupę. Pagrindinės priežastys, kurios trukdė Rumunijai sparčiau žengti šios narystės link, buvo sąlygotos jos sudėtingos totalitarinės praeities, t. y. demokratijos traukimas, ekonominių reformų nenuoseklumas, didelis politinės korupcijos mastas, neišspręstos tautinių mažumų problemos. Rumunijos stojimo sutartis buvo pasirašyta 2005 m. balandžio 25 d. Liuksemburge. Po ratifikavimo procedūros visose Europos Sąjungos valstybėse ir pačioje Rumunijoje sutartis įsigaliojo ir 2007 m. sausio 1 d. Rumunija tapo visateise Europos Sąjungos nare.

VARDAS Bulgarais vadinosi klajoklių gentis, kuri, atkeliavusi iš stepių Rytuose, 679 m. persikėlė per Dunoją ir daugmaž dabartinės Bulgarijos teritorijoje įkūrė savo valstybę. Šiandien nedaug yra žinoma, kas iš tiesų buvo tie atvykėliai bulgarai, nes jie greitai rado bendrą kalbą ir asimiliavosi su tose žemėse gyvenusiomis taikingomis slavų gentimis. Susimaišius senovės bulgarams ir slavams, susiformavo šiandieninė bulgarų tauta. Bulgarų kalba priklauso slavų kalbų šeimai, tačiau neslaviškas valstybės pavadinimas liudija apie nepaprastą šios tautos kilmę.

SIMBOLIKA Bulgarijos herbo pagrindinė figūra – auksinis karūnuotas stovintis liūtas raudoname lauke; herbo skydo kraštai auksiniai. Jeigu tikėsime istoriniais šaltiniais, ši heraldinė figūra buvo naudojama kaip Bulgarijos valdovų simbolis jau nuo XIII a. pabaigos. Suprantama, kad ir šiuo atveju liūtas reiškia didybę, galią, kilnumą ir rūstybę priešams.

Ant heraldinio skydo – istorinė Bulgarijos antrosios karalystės laikų (1085–1396) karūna su penkiais kryžiais iš priekio ir kryželiu viršuje. Skydą laiko du auksiniai karūnuoti liūtai. Skydininkai stovi ant dviejų ąžuolo šakų su auksinėmis gilėmis. Po skydu ir ąžuolo šakomis – baltas kaspinas, kurio kraštai apvesti žalia ir raudona (t. y. vėliavos) spalvų juostelėmis. Ant kaspino bulgarų kalba užrašytas šūkis – *Съединението прави силата* (*Sajunga kuria galybę*).

Bulgarijos vėliava – horizontalių baltos, žalios ir raudonos juostų trispalvė. Vėliavos pločio ir ilgio santykis – 3:5. Manoma, kad tokią tautinių spalvų vėliavą parinko XIX a. prieš Turkiją kovoję bulgarų patriotai. Kaip ir kitos slavų tautos, buvusios

БЪЛГАРИЯ

Osmanų ar Austrijos-Vengrijos imperijų sudėtyje, orientavosi į vienintelės nepriklausomos slavų valstybės – Rusijos imperijos – horizontalių baltos, mėlynos ir raudonos spalvų juostų trispalvę vėliavą.

GEOGRAFIJA Teritorijos plotas – 110 912 kv. km. Trečdalį teritorijos užima kalnai. Šiek tiek į stačiakampį panašios valstybės parametrai – 520 km tarp vakarinių ir rytinių sienų ir 330 km tarp šiaurinių ir pietinių ribų.

Kadangi šalį kerta riba tarp vidurinės ir subtropinės gamtinių zonų, jos kraštovaizdis yra labai įvairus ir kontrastingas. Šia riba galima laikyti per patį šalies vidurį iš vakarų į rytus besidriekiančią Balkanų kalnų grandinę. Į šiaurę nuo jos – Dunojaus slėnis, kuriam būdingas tipiškas stepių kraštovaizdis. Į pietus – jau subtropinė zona, kurioje yra ir garsusis Rožių slėnis. Šiame regione auginamos rožės ir iš jų spaudžiamas rožių aliejus kvėpalų gamybai ir šiandien tebėra pagrindinė Bulgarijos „vizitinė kortelė“. Net pusė viso pasaulyje pagaminamo rožių aliejaus išgaunama čia. Dar toliau į pietus ir pietryčius – derlingoji Aukštutinės Trakijos lyguma, o į pietvakarius – dar aukštesni Pirino, Rodopio ir Rilos kalnai. Pastaruosiuose – aukščiausia 2925 m virš jūros lygio Bulgarijos ir viso Balkanų pusiasalio viršukalnė Musala (*Мусала*). Tokia pat, kaip ir visa šalis, ypatinga įvairove pasižymi ir 378 km ilgio Bulgarijos Juodosios jūros krantas. Čia ir neįkopiamos uolos, ir akmenuoti kyšuliai, ir ilgi platūs auksinio smėlio paplūdimiai, ir mažyčiai pusiasaliai. Dėl šių teritorijos ypatybių Bulgarija yra turizmo šalis – joje prieinami visi ir vasarinio, ir žieminio poilsio malonumai.

POLITINĖ SISTEMA Bulgarija yra parlamentinė respublika. Aukščiausią valdžią šalyje turi Nacionalinis Susirinkimas (*Народно Събрание*), susidedantis iš 240 tiesiogiai ir pagal proporcingo atstovavimo sistemą ketveriems metams renkamų tautos atstovų. Valstybės vadovą – prezidentą – renka tauta tiesioginiuose rinkimuose penkeriems metams. Konstitucija taip pat numato ir viceprezidento postą. Vyriausybei vadovauja ministras pirmininkas, kurį daugumą parlamente turinčios partijos siūlymu skiria prezidentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Bulgarijoje gyveno apie 7,3 mln. gyventojų. Per 84 proc. jų yra bulgarai, didžiausios tautinės mažumos – turkai (9 proc.) ir romai (5 proc.). Religiniu požiūriu didžiausia yra stačiatikių konfesija – jai priklauso 83 proc.

šalies gyventojų, kitai pagal dydį religinei bendruomenei – musulmonams – priklauso apie 12 proc. gyventojų. Likusieji laiko save ateistais.

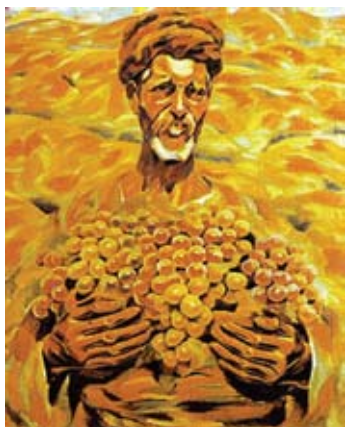
Bulgarų kalba priskiriama slavų kalbų grupei. Bulgarų kalba taip pat yra ypatinga ir tuo, kad ji vartoja ne lotynišką, bet slavišką raidyną, vadinamąją *kirilicą*. Būtent Bulgarija yra šio raidyno, kuris dabar vartojamas ir kai kuriuose kitose slavų kalbose (serbų, ukrainiečių, baltarusių, rusų ir kt.), tėvynė. Ši raidyną graikiškosios abėcėlės pagrindu IX a. sukūrė bulgarų vienuoliai Kirilas ir Metodijus.

Turininga ir permaininga šalies istorija lėmė, kad joje išliko daug ankstesnių laikų pėdsakų. Net devyni objektai įtraukti į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą, tarp kurių turbūt pats garsiausias yra Rilos vienuolynas, sunkiais turkų priespaudos metais buvęs svarbiausiu bulgarų tautos religiniu ir dvasiniu centru, padėjęs pagrindus XIX a. nacionalinio išsivadavimo judėjimui ir tautiniam atgimimui.

Atkūrus Bulgarijos valstybingumą, susidarė daug palankesnės sąlygos kultūros raidai ir kūrybai. Ir už Bulgarijos ribų šiandien plačiai žinomas rašytojo Ivano Vazovo (*Иван Вазов*, 1850–1921) vardas. *Junge* – jo garsiausias romanas, vaizduojantis

osmanų valdymo Bulgarijoje žiaurumus, tapo klasikiniu Bulgarijos literatūros kūriniu. Romanas išverstas į daugiau kaip 30 pasaulio kalbų (tarp jų ir lietuvių).

Gera pasaulyje žinomas ir talentingiausias XX a. Bulgarijos dailininkas Vladimiras Dimitrovas-Maistora

Vladimiras Dimitrovas-Maistora.
Kaimietis su vynuogių kekėmis (1935)

(Владимир Димитров-Майстора, 1882–1960). Jo tapyba pasižymėjo ekspresyviomis spalvomis, idealia kokybe ir dideliu įtaigumu.

Pagaliau minint garsiausius bulgarus nederėtų pamiršti ir bulgarų kilmės amerikiečio Johno Atansoffo (1903–1995), kuriam priklauso skaitmeninio kompiuterio išradėjo laurai.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Bulgarijos sostinė Sofija (София) su 1,3 mln. gyventojų yra didžiausias šalies miestas. Tai labai senas miestas, įkurtas dar romėnų laikais. Tačiau tikrasis jo klestėjimas prasidėjo tik po 1878 m., kai būtent čia buvo nuspręsta įkurti Bulgarijos kunigaikštystės sostinę.

Kiti Bulgarijos miestai, palyginti su Sofija, yra daug mažesni. Bet netgi septyni iš jų turi daugiau kaip po 100 tūkst. gyventojų. Antras pagal dydį – Plovdivas (Пловдив, 339 tūkst. gyv.), trečias – Juodosios jūros kurortas Varna (Варна, 334,7 tūkst. gyv.). Pastarajame mieste liko ir vieno žymiausių lietuvių tautinio atgimimo veikėjo Jono Basanavičiaus pėdsakų. 1880–1905 m. gyvendamas ir dirbdamas Bulgarijoje, Varne Basanavičius praleido nemažai laiko. Čia jis daug prisidėjo plėtojant bulgarų etnografiją, antropologiją, archeologiją, gerinant sanitariją. Už tai Basanavičiui 1891 m. buvo suteikta Bulgarijos pilietybė, o 1892-aisiais jis buvo išrinktas tikruoju Bulgarijos mokslų akademijos nariu. Dabar Varne yra gatvė, pavadinta J. Basanavičiaus vardu.

Atskirai norėtųsi paminėti ir visai nedidelį, bet beveik pačiame Bulgarijos geografiniame centre įsikūrusį Gabrovo (Габрово, 57,8 tūkst. gyv.) miestelį, kuris yra laikomas ne tik unikalaus bulgariško, bet ir tarptautinio humoro ir satyros sostine. Miestelį išgarsino gausybė įvairiausių anekdotų ir istorijų apie ypatingą gabroviečių taupumą (katės be uodegų, asilai su žaliais akiniais, šokiai be batų, šaldytuvai be apšvietimo ir kt.), o juos visame pa-

saulyje išpopuliarino Gabrovo humoro ir satyros rūmai, savo veiklą pradėję 1972 m. Gabroviečių šūkis „Pasaulis gyvuoja tik dėl to, kad juokiasi“ neprarado savo aktualumo ir šiandien, bet jis tampa dar labiau suprantamesnis, kai susipažįsti su stebėtinai audringa ir ne visada laiminga Bulgarijos istorija.

ISTORIJA Pirmieji dabartinės Bulgarijos teritorijos gyventojai, apie kuriuos išliko pakankamai istorinių žinių ir materialinės kultūros artefaktų, buvo trakai, kurių karalystę 45 m. užkariavo romėnai. Tapę Romos valdiniais, trakai palaipsniui asimiliavosi ir prarado savitą tapatybę. Galutinai trakai išnyko susiliedami su į šį kraštą VI a. pradžioje atikrausčiosiomis slavų gentimis. Nėra tikslių duomenų, iš kur šios gentys čia atkeliavo, tačiau jų tapatybė lėmė, kad šiandieninė Bulgarija ir bulgarų kalba ir šiandien priskiriamos pietų slavų tautų ir kalbų šeimai. Galutinai bulgarų tautai susiformuoti ir tautos vardui atsirasti padėjo karingos bulgarų gentys, VII a. persikėlusios per Dunojų ir visam laikui įsitvirtinusios šiame krašte.

Apie senovės bulgarus nėra išlikę per daug žinių ir netgi nežinoma, kalbėjo jie indoeuropiečių ar tiurkų kalba. Pasak Bizantijos kronikų, bulgarai VII a. buvo sukūrę didelę karalystę stepėse aplink Azovo jūrą, tačiau vėliau, spaudžiami gretimų stipresnių genčių, patraukė ieškoti kitų žemių. Dalis bulgarų patraukė į šiaurės rytus ir, pasiekę Volgos upę, įkūrė Volgos Bulgariją, kiti pasuko į pietvakarius ir, persikėlę per Dunojų, atsidūrė slavų gyvenamose ir Bizantijos valdomose žemėse. Bulgarai, remiami vietinių slavų, išstūmė Bizantiją iš šių teritorijų ir įkūrė savo valstybę. 681 m. taikos sutartis su Bizantija tapo ir Bulgarijos valstybės įkūrimo data, o valstybės įkūrėju yra laikomas šiems bulgarų žygiams vadovavęs chanas Asparuchas.

Įkūrę savo valstybę bulgarai susimaišė su vietiniais slavais, iš dalies perėmė jų kalbą ir kultūrą – taip susiformavo šiuolaikinė bulgarų tauta ir kalba. Tiesa, dalis bulgarų, kuriems vadovavo Asparucho brolis Kuberas, nusprendė traukti toliau ir sustojo tik pasiekę šių dienų Makedoniją. Kaip tik todėl bulgarai nelaiko makedoniečių atskira tauta, o tik jų pačių tautos šaka. Deja, nepaisant daugybės pastangų, taip ir nepavyko jiems susivienyti į vieną valstybę.

Tolesnis Bulgarijos valstybės likimas buvo labai permainingas. Per tą laiką Bulgarija išgyveno ir veržlaus pakilimo, ir skaudžių pralaimėjimų laikotarpius. Beveik septynis šimtmečius Bulgarija varžėsi su Bizantijos imperija dėl dominavimo Balkanuose. Asparucho įkurta pirmoji Bulgarijos imperija gyvavo iki 1018 m. Per tą laiką suklestėjo kultūra, šalis tapo krikščioniška (864), o jau minėti vienuoliai Kirilas ir Metodijus sukūrė bulgarišką abėcėlę – *kirilicą*. Nuo 1018 iki 1185 m. Bulgarija atsidūrė Bizantijos valdžioje, o vėliau, silpstant imperijai, vėl atsikūrė kaip antroji Bulgarijos karalystė, gyvavusi iki 1396 m., kai ilgiems amžiams ją užkariavo turkai osmanai.

Kadangi Osmanų imperijos sudėtyje Bulgarija išliko iki XIX a. pabaigos, tai negalėjo nepalikti pėdsako tautos kultūroje ir mentalitete. Osmanų valdymas nebuvo palankus nei šaliai, nei jos kultūrai. Nors turkai nesiėmė masiškai prievarta atvertinėti visų krikščionių bulgarų į islamą, tačiau kai kuriose vietovėse tai vis dėlto buvo daroma. Taip pat ir kitais būdais buvo naikinamas kultūrinis paveldas ir tautos savitumas. Visi bandymai sukilti prieš turkų valdžią baigdavosi žiauriausiais susidorojimais. Galiausiai, kai XIX a. vėl susidarė prielaidos atsikurti tautinei bulgarų valstybei, kraštas buvo ištuštėjęs ir nualintas iki tokio laipsnio, kad nedvejojant jį buvo galima laikyti pačiu neturtingiausiu ir suvargusiu Europos pakraščiu.

Vasilas Levskis

(*Васил Левски*, 1837–1873)

Idėjiniu modernios Bulgarijos valstybės atkūrimo vedliu, kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos šalyse, tapo XIX a. pradėjęs įsisiūbuoti tautinis judėjimas, tarp kurio lyderių buvo ir šiandien žymiausiu visų laikų ir epochų bulgaru laikomas, Laisvės Angelu pramintas Vasilas Levskis (*Васил Левски*, 1837–1873). Tačiau kitaip nei kaimyninėje Graikijoje, kuri, remiama Vakarų Europos valstybių, 1830 m. išsikovojo nepriklausomybę,

bulgarų pasipriešinimą turkams dar pavyko kurį laiką slopinti. Taip nutiko ir su 1876 m. bulgarų sukilimu, kuris buvo žiauriai malšinamas. Tačiau šį kartą turkų vykdomos masinės žudynės ir žiaurumai sukėlė didelį atgarsį bei pasipiktinimą civilizuotame pasaulyje. Vakarų Europos valstybės ėmėsi spausti Turkiją, kad ši pradėtų reformuoti savo imperijos valdymą, o Rusijos imperija pasinaudojusi tuo, kad tarp Vakarų Europos ir Turkijos kilo rimtų nesutarimų, 1877 m. puolė Turkiją, šį kartą nebijodama, kad pastarąją parems kitos Europos galybės.

Nors 1877–1878 m. Rusija pradėjo karą prieš silpstančią Osmanų imperiją, pirmiausia siekdama savo imperialistinių tikslų – atgauti prarastas pozicijas regione po pralaimėto 1855–1856 m. Krymo karo, Dunojų peržengusi Rusijos kariuomenė Bulgarijoje buvo sutikta kaip armija išvaduotoja. Rusija, remiama Rumunijos pajėgų ir bulgarų savanorių, laimėjo šį sunkų karą. Pagal 1878 m. Sen Stefano taikos sutartį turėjo būti sukurta visas bulgarų gyvenamas žemes vienijanti valstybė. Tačiau šį kartą bulgarų planams nebuvo lemta išsipildyti – jie tapo Europos didžiųjų galybių tarpusavio galios balanso žaidimų auka. Didžiosios Vakarų Europos valstybės nepageidavo, kad Balkanuose atsirastų didelė Bulgarijos valstybė, kuri iš tikrųjų taptų faktišku Rusijos protektoratu ir taip neproporcingai padidintų jos galią Balkanuose. Todėl Sen Stefano sutartis buvo persiderėta Berlyne, o pagal ją vietoj didelės ir vieningos Bulgarijos valstybės buvo įkurtos dvi nedidelės autonominės kunigaikštystės – Bulgarija ir Rytų Rumelija, o Makedonija ir toliau liko tiesioginėje osmanų valdžioje. Vis dėlto tai buvo labai svarbi Bulgarijos valstybės atkūrimo gairė – buvo nutrauktas beveik 500 m. trukęs nevaržomas Osmanų imperijos viešpatavimas. Todėl nuo to laiko bulgarai iki pat šių dienų išsaugojo labai šiltus jausmus rusų tautai. Būtent tuomet prasidėjo ilgas Bulgarijos kelias iš buvusios Osmanų imperijos provincijos į modernią Europos valstybę.

Bulgarijos kunigaikštystė siekė suvienyti bulgarus, dėl to jai teko dar keletą kartų kariauti su Turkija ir kitomis kaimyninėmis Balkanų šalimis. Bulgarijos valdovu buvo išrinktas Rusijos caro rekomenduotas vokiečių kunigaikštis Aleksandras von Battenbergas, tačiau tikruoju Bulgarijos valstybės kūrimo architektu tapo ministras pirmininkas Stefanas Stambolovas (*Стефан Стамболов*, 1854–1895), kuris manė, kad Bulgarija, norėdama susilaukti paramos iš didžiųjų Vakarų valstybių, turi vykdyti savarankišką politiką, o ne pavirsti Rusijos protektoratu. Stambolovo pastangomis 1885 m. Bulgarija susijungė su Rytų Romelija. 1886-aisiais dėl nesutarimų užsienio politikos klausimais kunigaikščiui Aleksandrui atsisakius sosto, bulgarų politikai į jo vietą pakvietė kitą Vokietijos kunigaikštį Ferdinandą Saxe-Coburg-Gothą. Jis ir tapo pirmuoju 1908 m. rugsėjo 22 d. visišką nepriklausomybę nuo Osmanų imperijos paskelbusios Bulgarijos Karalystės karaliumi – Ferdinandu I.

Tačiau Bulgarijos nepriklausomybės atkūrimas nepadarė šalies gyvenimo ramesniu ir lengvesniu. Šalis ir toliau, siekdama suvienyti visas bulgarų gyvenamas žemes, dalyvavo dar dviejuose Balkanų karuose dėl silpstančios Osmanų imperijos palikimo dalybų. Pirmajame Balkanų kare (1912–1913) Bulgarija, Serbija ir Graikija sėkmingai kovojo su Turkija, siekdamos galutinai išstumti ją iš Balkanų. Bulgarija daugiausia prisidėjo prie pergalės, bet paskui susipyko su buvusiais sąjungininkais, nes manė, kad jai teko per maža Makedonijos dalis. Šie nesutarimai 1913 m. išprovokavo Antrąjį Balkanų karą, kurio metu jau ne tik buvę sąjungininkai, bet ir Rumunija bei Turkija puolė Bulgariją. Tai buvo tikra katastrofa – Bulgarija pralaimėjo karą ir prarado beveik visas teritorijas, kurias įgijo po Pirmojo Balkanų karo.

Neaplenkė Bulgarijos ir abu pasauliniai karai. Tačiau ir viename, ir kitame kare aplinkybės susiklostydavo taip, kad Bulgarija atsidurdavo pralaiminčiųjų pusėje. Pirmajame pasauliniame kare Bulgarija prisijungė prie Vokietijos ir Austrijos-Vengrijos ir puolė Serbiją, siekdama užkariauti Makedoniją. 1918 m. jos sąjungininkams karą pralaimėjus, Bulgarija ne tik nepasiekė savo tikslo (Makedonija atiteko naujai Jugoslavijos Karalystei), bet dar ir prarado Balkanų karų metu iškovotą tiesioginį išėjimą į Egejo jūrą – Vakarų Trakiją (ši buvo perduota Graikijai). Bulgarijoje šie įvykiai iki šiol vadinami „antrąja nacionaline katastrofa“.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, Bulgarija, nors iš pradžių bandė likti neutrali, 1941 m. vėl tapo Vokietijos sąjungininke, taip tikėdamasi atsikariauti Makedoniją. Tačiau Bulgarijos karalius Borisas III, net ir spaudžiamas Hitlerio,

atsisakė skelbti karą Sovietų Sąjungai, siųsti karius į Rytų frontą ar imtis persekioti Bulgarijoje gyvenusius žydus. 1943 m. karalius staiga netikėtai mirė ir iki šiol yra spėliojama, ar jo mirtis nėra kaip nors susijusi su šiais įvykiais. Sostas tuomet atiteko mažamečiui Boriso sūnui Simeonui II. Tačiau jis taip ir netapo pilnamečiu Bulgarijos valdovu.

1944 m. į Bulgariją įžengus Raudonajai armijai, visą valdžią šalyje į savo rankas paėmė Stalinui lojali komunistų partija, panaikinusi monarchiją bei demokratiją ir įvedusi komunistinę diktatūrą, kuri išsilaikė šalyje iki 1989 m. Šį kartą šalis neprarado teritorijų, bet užtat net keturiems dešimtmečiams atsidūrė sovietų įtakos sferoje ir liko izoliuota nuo pasaulio. Net trisdešimt penkerius metus (1954–1989) šalį valdė komunistų lyderis Todoras Živkovas (*Тодор Живков*, 1911–1998), kuris nors ir nusipelnė pačio lojaliausio Kremliaus Rytų Europos lyderio reputaciją, iš tikrųjų buvo subtilus nacionalistas ir sėkmingai išnaudojo sovietų lyderių palankumą savo šaliai ir jų remiamas vykdė sparčią industrializaciją.

Demokratija Bulgarijoje, kaip ir kitose Vidurio ir Rytų Europos šalyse, buvo atkurta 1990 m., kai Bulgarijos komunistų partija, prasidėjus reformoms Sovietų Sąjungoje ir Rytų Europoje, atsisakė valdžios monopolijos ir surengė laisvus rinkimus. 1990–2001 m. šalį valdė tai kairieji – reformuota Bulgarijos socialistų partija (pervadinta reformuota Bulgarijos komunistų partija), tai dešinieji – Demokratinį jėgų sąjunga. Įdomu pažymėti, kad 2001 m. rinkimus laimėjo partija, kuriai vadovavo 1943–1946 m. trumpai karaliaučęs Simeonas II. Jis tapo Bulgarijos ministru pirmininku ir išbuvo juo visą kadenciją iki 2005 m. rinkimų. Tačiau ir jam, ir kitoms partijoms gana sunkiai sekėsi spręsti ekonomines problemas, kovoti su klestinčia korupcija. Vis dėlto nuo 1997 m. šalies ekonomika pradėjo augti, o 2004-aisiais šalis tapo NATO, 2007 m. – ir Europos Sąjungos nare.

BULGARIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Bulgarijos kelias į Europos Sąjungą panašus į kitų Vidurio ir Rytų Europos šalių nueitą kelią – nuo diplomatinės santykių užmezgimo iki asociacijos sutarties, o vėliau – nuo narystės prašymo įteikimo 1995 m. per ilgą ketverius (2001–2004) metus trukusias stojimo derybas iki stojimo sutarties pasirašymo ir ratifikavimo 2005-aisiais. Bulgarija, kaip ir Rumunija, „nesuspėjo“ su kitomis Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis įstoti į Europos Sąjungą 2004 m. Ir šio atsilikimo priežastys taip pat buvo panašios – politinis nestabilumas, ekonominių reformų nenuoseklumas, didelis politinės korupcijos mastas, neišspręstos teisėsaugos institucijų reformų problemos ir kt. Tačiau dabar visavertė narystė Europos Sąjungoje nuo 2007 m. sausio 1 d. atvėrė naujų galimybių ir geresnių perspektyvų.

Nuo pat pirmųjų narystės dienų Bulgarijai, dabar jau itin akylai stebint Europos Komisijai, tenka dar ryžtingiau grumtis su tokiais iš ankstesnio režimo paveldėtomis problemomis kaip didelis korupcijos mastas viešojo administravimo institucijose, vis dar nepažabotas organizuotas nusikalstamumas, šešėlinė ekonomika ir pinigų plovimas, nepakankamas saugumo standartų užtikrinimas civilinėje aviacijoje, maisto higienos užtikrinimo ir kontrolės institucijų darbo gerinimas ir kt.

2008 m. Bulgarijai jau teko patirti ir pirmąsias Europos Sąjungos sankcijas, kai buvo sustabdytas 1 mlrd. eurų Europos Sąjungos paramos programų finansavimas kilus įtarimams dėl korupcijos ir neteisėto lėšų pasisavinimo. Tačiau reikia tikėtis, kad ilgai Europos Sąjungos poveikis ir spaudimas Bulgarijai bus naudingas ir padės jos visuomenei greičiau vaduotis iš įpročių bei kompleksų, susiformavusių ilgus amžius gyvenant santvarkose, kuriose nežinomi tokie dalykai kaip teisės viršenybė ar pagarba žmogaus teisėms.

HRVATSKA

VARDAS Natūralu, kai šalies vardas būna kilęs iš valstybę įkūrusios tautos vardo, tačiau tiksliai kroatų tautos vardo kilmė nėra žinoma, o spėlionių ir teorijų dėl jos netrūksta. Slaviškos vardo kilmės šalininkai mano, kad šis etnonimas reiškia „kraštutinius“, t. y. tuos, kurie gyvena atsiskyrę, pakraštyje. Vieną iš jų iškėlė ir žymi lietuvių archeologė ir etnografė Marija Gimbutienė. Savo knygoje „Slavai“ ji rėmė prielaidą, kad etnonimas „kroatai“ yra iranietiškos kilmės ir reiškia moteriškumą arba moterų dominavimą.

Beje, kroatų tautos ir atitinkamai šalies vardas kitomis kalbomis turi dvejopą formą. Patys kroatai save vadina *hrvati*, taip juos vadina ir artimiausi pietų slavų kaimynai serbai ir slovėnai. Tačiau tolimesni slavai į šį pavadinimą tarp pirmos ir antros raidės dar įterpia balsę *o*: čekai – *chorvaté*, lenkai – *chorwaci*, rusai – *хорваты*. Atitinkamai tomis kalbomis skamba ir šalies pavadinimas. O štai Vakarų Europos tautos apsieina be balsės: italai juos vadina *croati*, vokiečiai – *Kroaten*, prancūzai – *croates*, anglai – *croats*. Lietuvoje viršų paimdavo tai viena, tai kita tradicija – tai priklausė nuo istorinių aplinkybių: tarpukario Lietuvoje plačiau vartoti pavadinimai *kroatai*, *Kroatija*, sovietmečiu – *chorvatai*, *Chorvatija*, o dabar vėl sugrįžo ankstesni pavadinimai. Tačiau mūsų kaimynai ir toliau taria šios tautos vardą su *o*: latviai – *horvāti*, estai – *horvaadid*.

SIMBOLIKA Kroatijos Respublikos herbą sudaro skydas su dvidešimt penkiais raudonais ir baltais (sidabriniais) laukeliais ir iš penkių mažesnių herbininių skydų susidedanti karūna. Pagrindinio skydo raudoni ir balti laukeliai išdėstyti šachmatiškai, pats pirmas skydo kairiajame viršutiniame kampe yra raudonas. Karūną sudarantys penki mažesni skydai sudaro arką, kuri remiasi į kairįjį ir dešinįjį pagrindinio skydo viršutinius kampus.

Raudonais ir baltais langeliais šachmatiškai išmargintas skydas yra labai senas kroatų ir jų valdovų simbolis, kurio kilmė nėra tiksliai žinoma. Pasak

vienos iš legendų, skydas simbolizuoja permainingą Kroatijos istoriją: raudona spalva reiškia karus ir okupaciją, o balta – taiką ir klestėjimą. Taigi išeitu, kad ypatingą ir netgi politinę reikšmę turi svarbiausiojo, t. y. pirmojo (kairiojo viršutinio), langelio spalva. Tačiau tai tik legenda, kuria ne visi linkę tikėti. Vis dėlto buvo nuspręsta šiuo metu oficialiai patvirtintam herbui pasirinkti labiau heraldiškai pagrįstą sprendimą ir pirmąjį langelį vaizduoti raudoną. Šį pasirinkimą lėmė ir noras aiškiai atsiriboti nuo Antrojo pasaulinio karo metais su naciais kolaboravusio ustašių režimo, kai buvo naudojamas skydas būtent su pirmuoju baltu langeliu. Tačiau ir šiandien Kroatijoje daugelio neoficialių vėliavų, ypač kraštutinės dešinėsios pakraipos politinių partijų, simbolikoje neretai galima išvysti skydo, kuriame pirmasis langelis vaizduojamas baltas, motyvą.

Virš pagrindinio skydo vaizduojama karūna yra sudaryta iš penkių mažesnių herbinių skydų, kuriuose vaizduojami kiti istoriniai Kroatijos herbai – ne vien regionų, bet ir apskritai šalies. Būtent pirmasis iš kairės herbas, kurio žydrame lauke vaizduojama auksinė šešiakampė žvaigždė, o po ja – sidabrinis pusmėnulis, yra seniausias žinomas kroatiškas herbas. Antrasis skydas – tamsiai mėlynas, su dviem horizontaliomis raudonomis juostomis – yra Dubrovniko Respublikos herbas. Trečiasis skydas – trys karūnuotos auksinės leopardo galvos žydrame lauke – tai Dalmatijos herbas. Ketvirtasis skydas – į kairę žvelgiantis auksinis ožys raudonais ragais ir kanopomis tamsiai mėlyname lauke – yra Istrijos herbas. Penktasis skydas – žydras laukas su šešiakampe auksine žvaigžde viršuje ir dviem horizontaliomis baltomis (sidabrinėmis) juostomis po ja, tarp kurių pavaizduota raudoname lauke kairėn sėlinanti kiaunė, – Slavonijos herbas.

Kroatijos vėliava – raudonos, baltos ir mėlynos spalvų lygių horizontalių juostų trispalvė. Vėliavos pločio ir ilgio santykis – 1:2. Kroatijos vėliavos istorija, kitaip nei herbo, nėra sena. Pirmą kartą 1848 m. ją panaudojo nacionalinio atgimimo

KROATIŠKAS
HERVAS

sąjūdis. Oficialiai spalvų reikšmė nėra aiškinta, tačiau XIX a. manyta, kad ši vėliava yra istorinių Kroatijos, Dalmatijos (raudonos ir baltos) ir Slavonijos (mėlynos ir baltos) vėliavų junginys. Garsus kroatų rašytojas Miroslavas Krleža (1893–1981) pasiūlė laikyti šias tris spalvas simbolizuojančiomis Kroatijos istorijos ir tautos savybės: raudona spalva – tai kroatų kankinių kraujas, balta – taiki kroatų tautos prigimtis, mėlyna – kroatų atsidavimas Dievui.

Iš pradžių vėliava buvo naudojama be herbo, o dėl jos ir Nyderlandų vėliavos spalvų tapatumo nekilo didesnių problemų, nes iki pat 1991 m. kroatams nepavykdavo ilgesniui laikui įtvirtinti savo nepriklausomos valstybės. Tačiau dabar, Kroatijai jau tapus nepriklausoma valstybe ir Europos Sąjungos nare, jos trispalvė vėliava negali būti supainiota su Nyderlandų simboliu, nes jos centre – šalies herbas. Herbas ant vėliavos vaizduojamas taip, kad viršuje esanti karūna būtų raudoname fone, o pagrindinis skydas, išskyrus paskutinę langelių eilutę, – baltame.

GEOGRAFIJA Teritorijos plotas – 56 594 kv. km. 56 414 kv. km teritorijos yra žemyne, 128 kv. km – tai visų Kroatijai priklausančių salų plotas. Iš viso suskaičiuojamos 1246 salos, tačiau tik 48 iš jų turi nuolatinį gyventojų. Dvi didžiausios – Krkas ir Cresas.

Teritoriją sudaro dvi labai skirtingos dalys: šiaurinė, žemyninė, daugiausia Savos upės slėnyje, ir pietinė, siaura Adrijos pajūrio juosta su gausybe greta esančių salų.

Adrijos pakrantė (Istria ir Dalmacija) yra viena gražiausių ir vaizdingiausių vietovių Europoje. Uolėtos pakrantės, senoviniai miestai, gausybė salų, švelnus klimatas priverčia gausybę turistų ir poilsiautojų. Kroatijai priklausančios jūros pakrantės ilgis – 1777 km, o jeigu dar priskaičiuotume visų salų pakrantes, tai susidarytų net 5835 km.

Jeigu tikėtume turistų vadovais, tvirtinančiais, kad Kroatijos pajūryje paplūdimys – visur, kur tik yra jūra, neturėtų stebinti tai, kad Kroatija yra tapusi dar ir pasauliniu nudizmo centru, nes ten – daugiausia oficialiai nudistams skirtų paplūdimių.

Šiaurinė žemyninė Kroatijos dalis (Centrinė Kroatija ir Slavonija) yra visiškai kitokia, tačiau ne mažiau įdomi. Joje teka trys didžiausios šalies upės: Sava, Drava ir Mura. Jos kraštovaizdis – derlingos, pereinančios į kalvas lygumos, o pietiniai kalvų šlaitai

apsodinti vynuogėmis. Čia yra Kroatijos sostinė Zagrebas ir daug kitų miestų, kuriuose gausu bažnyčių, vienuolynų, pilių.

Šias dvi šalies dalis skiria (arba jungia – nelygu, kaip žiūrėsime) tarp jų esantys Dinarų kalnai, kuriuose yra aukščiausia šalyje 1831 m virš jūros lygio iškilusi Dinaros viršukalnė.

POLITINĖ SISTEMA Nuo 2000 m. Kroatija yra parlamentinė respublika. Aukščiausiąją valdžią šalyje turi parlamentas – Saboras (*Sabor*). Konstitucija nustato, kad tiesiogiai ir pagal proporcingo atstovavimo sistemą ketveriems metams į Saborą gali būti renkama 100–160 tautos atstovų. 2013 m., kai Kroatija tapo Europos Sąjungos nare, jos parlamente buvo 151 narys.

Valstybės vadovą – prezidentą – renka tauta tiesioginiuose rinkimuose penkeriems metams. Vyriausybei vadovauja ministras pirmininkas, kurį daugumą parlamente turinčios partijos siūlymu skiria prezidentas.

GYVENTOJAI IR KULTŪRA 2013 m. Kroatijoje gyveno apie 4,4 mln. gyventojų. Per 90,4 proc. jų yra kroatai, didžiausia (4,4 proc.) tautinė mažuma – serbai. Religijos požiūriu didžiausia yra katalikų konfesija – jai priklauso 86,3 proc. šalies gyventojų, kitai pagal dydį religinei bendruomenei, stačiatikiams, priklauso apie 4 proc. gyventojų. Apie 1,5 mln. kroatų gyvena už savo šalies ribų. Didžiausia (apie 650 tūkst.) kroatų bendruomenė įsikūrusi kaimyninėje Bosnijoje ir Hercegovinoje, kur drauge su serbais ir bosniais yra lygiateisė šios šalies tautinė bendrija (angl. *constituent nation*).

Kroatų kalba priskiriama pietų slavų kalbų grupei. Ji tokia artima kitoms pietų slavų kalboms, kad kroatai su kaimynais serbais ar bosniais gana lengvai susišneka. Pagrindiniai skirtumai – skirtingi rašmenys ir kai kurių žodžių tarimas arba skolinių vartojimas. Kroatų kalbos tekstai rašomi tikrai lotyniškais rašmenimis, kitaip nei tekstai serbų kalba, kurie rašomi kirilica.

Todėl kurį laiką, kol egzistavo komunistinė Jugoslavijos federacija, oficialia jos kalba buvo laikoma serbų-kroatų arba kroatų-serbų kalba ir vartota tiek kirilica, tiek lotyniški rašmenys. Federacijai iširus, šis dirbtinis darinys nebevartojamas.

Nors Kroatijos nepriklausomo valstybingumo istorija nėra ilga, ši šalis ir įeidama į kitų valstybių sudėtį beveik visada išlaikė savivaldą, o kroatų kalbą oficialioms valstybinėms reikmėms imta vartoti jau XIX a. viduryje. Grožinę literatūrą kroatų kalba pradėta kurti dar anksčiau. Pirmieji kroatiški religinio turinio rašytiniai paminklai siekia net XI–XII a., grožinės literatūros pradžia – Renesanso laikus, jos pradininku laikomas epinės poemos *Judita* autorius Marko Maruličius (1450–1521). Žymiausias baroko epochos rašytojas – Ivanas Gunduličius (1589–1638). Įdomu tai, kad jo garsioji istorinė poema *Osmanas* siejasi ir su Lenkijos ir Lietuvos valstybės istorija – su 1621 m. jos kariuomenės laimėtu Chotino mūšiu prieš turkus. Garsiausiu moderniuoju Kroatijos rašytoju laikomas Miroslavas Krleža (1893–1981), kurio žymiausias romanas *Pilypo Latinovičiaus sugrįžimas*, vaizduojantis menininko likimą, išleistas 1932 m.

Žymiausias kroatų vizualiųjų menų atstovas – skulptorius Ivanas Meštrovičius (1883–1962). Jis buvo pirmas menininkas, kurio personalinė paroda Niujorko Metro politeno meno muziejuje surengta jam dar esant gyvam.

Be gausybės išpūdingų darbų nacionaline tematika, skulptorių ypač išgarsino dviejų raitų indėnų karių (ietininko ir lankininko) skulptūros, 1928 m. pastatytos Čikagos (JAV) Kongreso aikštėje prie įėjimo į miesto parką. Skulptūros ypatingos tuo, kad yra maksimaliai realistiškos,

todėl tam, kad suprastum, ką daro raiteliai, netgi nereikia pačių ginklų.

Kroatų literatai nėra pelnę Nobelio premijos, tačiau ją yra gavę net du kroatų kilmės chemikai: 1939 m. premija įteikta Leopoldui Ružičkai (1887–1976), o 1975 m. – Vladimirui Prelogui (1906–1998). Tiesa, abu mokslininkai gyveno ir dirbo Ciūriche (Šveicarija).

Kroatija gali didžiuotis turinti ir daugiau garsių mokslininkų bei išradėjų. Jau 1617 m. Faustas Vrančičius pirmasis sukonstravo ir išbandė parašutą. 1888 m. Josipas Belušičius sukonstravo elektrinį spidometrą. Slavoljubas Eduardas Penkala 1906 m. užpatentavo mechaninį pieštuką, o 1907 m. – ir tušinuką.

Įdomu ir tai, kad net šiandien visame pasaulyje paplitusi oficialios vyrų aprangos detalė – kaklaraištis – yra kroatų išradimas. Kaklaraištis išpopuliarėjo, kai kroatų kariai buvo pasamdyti į Prancūzijos karaliaus Liudviko XIII (valdė 1610–1643 m.) tarnybą. Kroatų kariai ryšėjo nematytus, bet paryžiečiams išpūdį padariusius ir patikusius kaklaraiščius. Sakoma, kad kaklaraištį reiškiantis prancūziškas žodis *cravate* ir yra tik neteisingai ištartas žodis „kroatas“. Kroatijoje netgi yra speciali kaklaraiščiui skirta atmintina diena – spalio 18-oji. Šventės renginiuose dalyvauja ir kariai, vilkintys tradicinėmis uniformomis ir ryšintys kaklaraščius, o 2003 metais kaklaraiščiu buvo papuošta netgi svarbiausio Istrijos pusiasalio miesto – Pulos antikinė arena.

SOSTINĖ IR KITI MIESTAI Kroatijos sostinė ir didžiausias šalies miestas – Zagrebas, kuriame gyvena apie 688,2 tūkst. gyventojų, įsikūręs šalies šiaurės vakarinėje dalyje prie Savos upės. Zagrebas susiformavo iš dviejų atskirų miestų (šiandien – senamiesčio dalių) – Kaptolo ir Gradaco. Pastarąjį 1094 m. įkūrė Vengrijos karalius Vladislovas I kaip vyskupijos centrą. Zagrebo vardo kilmė apipinta legendomis.

A
K
S
T
A
V
R
H

Dažniausiai vardas kildinamas iš kroatiskų žodžių *zagrabiti* („semti“ ar „pasemti“) ir *graba* („kanalas su vandeniu“). Tačiau kol Kroatija buvo Austrijos-Vengrijos dalis, už Kroatijos ribų miestas buvo labiau žinomas ne kroatiskiu, bet vokišku vardu – *Agram*.

1621 m. Zagrebas tapo nuolatine Kroatijos banų rezidencijos vieta. 1699 m. jėzuitai čia įkūrė pirmąją aukštąją mokyklą – akademiją. Tačiau vėliau dėl turkų užkariavimų miestas atsidūrė pasienyje ir jo reikšmė kuriam laikui sumenko. Kroatų politiniu ir kultūriniu centru Zagrebas vėl tapo XIX a. viduryje, vyskupo Josipo Jurajaus Strossmayerio (1815–1905) iniciatyva 1867 m. įsteigus Jugoslavijos mokslo ir meno akademiją ir 1874 m. senąją akademiją pertvarkius į Zagrebo universitetą.

Šiandien Zagrebas – modernus miestas, kuriame veikia gausybė muziejų ir galerijų, yra sukaupta daug istorijos ir meno vertybių, lankosi daug turistų. Vis dėlto jam sunku konkuruoti su kitais daugybę architektūros ir kultūros paminklų turinčiais Adrijos pajūrio miestais ir kurortais, tokiais kaip Splitas, Zadaras, Dubrovnikas ir kt.

Splitas yra antrasis pagal gyventojų skaičių (apie 167,1 tūkst.) Kroatijos miestas. Jo įkūrimas siejamas su Romos imperatoriaus Diokletiano (valdė 284–305 m.) čia pasistatytais didžiuliais rūmais, kuriuose jis gyveno jau pasitraukęs iš valdžios. Rūmų kompleksas, nors ir gerokai pakitęs, išliko iki šių dienų ir yra vienas iš nedaugelio neblogai išsilaikiusių Romos imperijos laikų statinių. 1979 m. šis statinių kompleksas buvo įtrauktas į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą. Įdomu tai, kad ir Splito katedra yra seniausia katalikų bažnyčia pasaulyje – jai net 1700 metų.

Zadaras (apie 71,5 tūkst. gyv.) yra penktas pagal dydį Kroatijos miestas, kuriame daug venecetiškos architektūros paminklų. Be senosios architektūros paminklų, Zadare galima pamatyti ir išgirsti (!) unikalų šiuolaikinės architektūros kūrinį – jūros vargonus. Architektas Nikola Bašićius 2005 m. sukūrė 35 vamzdžių sistemą, kurią įtaisė po baltais marmuriniais krantinės laiptais virš vandens paviršiaus. Jūros vėjas ir vanduo, patekęs į vamzdžius, stumia orą, kuris, judėdamas per vamzdžius link greta šaligatvyje įrengtų išėigos angų, sukuria netikėčiausius garsų derinius.

Dubrovnikas (apie 28 tūkst. gyv.) – nedidelis, bet labai žymus miestas pačiuose Kroatijos pietuose, turintis įspūdingą ir permainingą istoriją. Šiandien miestą garsina išlikęs unikalus senamiestis, kuris 1979 m. buvo įtrauktas į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą. Miestas skaudžiai nukentėjo per 1991–1995 m. Kroatijos nepriklausomybės karą, tačiau su tarptautinių organizacijų pagalba jau atgavo savo senąjį pavidalą ir vėl traukia gausybę lankytojų.

ISTORIJA Dabartinės Kroatijos teritorijoje gyvenama nuo neatmenamų laikų. Pagrindiniai regiono gyventojai buvo ilyrai, tačiau čia gyveno ir kitos gentys – trakai, venetai, frygai. IV a. teritorija tapo Romos imperijos dalimi. Kroatai į ją iš šiaurės atsikraustė vėliau, maždaug VII a., nors tikslesnių rašytinių duomenų apie tai nėra. Pirmieji kroatų valstybiniai dariniai, apie kuriuos aptinkama žinių rašytiniuose šaltiniuose, yra IX a. gyvavusios Panonijos ir Dalmatijos kunigaikštystės. Krikščionybė Kroatijoje plito nuo pat kroatų atsikraustymo iki X a. pradžios, kai susikūrė Kroatijos karalystė.

Oficiali Kroatijos karalystės susikūrimo data – 925 m., kai popiežiaus legatas karūnavo karaliumi kroatų valdovą Tomislavą. Visiškai nepriklausoma Kroatijos karalystė gyvavo tik 177 m. 1092 m. mirus paskutiniam Trpimirovičių dinastijos karaliui, kilo paveldėjimo krizė, galiausiai pasibaigusi Kroatijos karūnos perdavimu Vengrijos Arpadų dinastijai. Pagal 1102 m. surašytą *Pacta conventa* Vengrijos karalystė ir Kroatijos karalystė sudarė personalinę uniiją, ir nuo tada ją valdė Vengrijos karaliaus. Kroatai sutiko pripažinti Vengrijos karalių savo valdovu mainais už jo įsipareigojimą ir toliau išlaikyti Kroatijos *savavaldę* karalystę, kurią valdė karaliaus vietininkas banas ir diduomenės susirinkimas Saboras. Kroatijoje ir toliau turėjo galioti įstatymai, teisė, bajorų privilegijos, o į šalį nebuvo galima atkelti vengrų kolonistų.

Kroatijai susijungus į uniiją su Vengrija, tolesnė jos istorija persipynė su Vengrijos karalystės istorija. Pažymėtina, kad neilgai trukus ir pačius vengrus ištiko kroatų likimas – 1301 m.

pasibaigus Arpadų dinastijai, šalies karūna ir sostas atsidūrė kitataučių rankose, o abi šalys po karų su turkais 1697 m. tapo Habsburgų imperijos dalimi.

Kaip ir visoje Europoje, XIX a. viduryje Kroatijoje kilo nacionalinio atgimimo banga. Kroatai, sudarydami uniją su Vengrija ir būdami Habsburgų imperijos dalimi, pajuto poreikį stiprinti nacionalinį sąmoningumą ir priešintis germanizacijai ir madjarizacijai.

Galima sakyti, kad tuomet kroatų galvose buvo subrendusios dvi pagrindinės idėjos, viena jų – sukurti nacionalinį valstybingumą. Būdingiausiu jos atstovu laikytinas kroatų mąstytojas, rašytojas, politikas Ante Starčevićius (1823–1896). Jo pastangomis buvo sukurti idėjiniai kroatų nacionalinio valstybingumo pamatai. Iki šiol jis viešai vadinamas „tautos tėvu“ (*Otac domovine*). Tačiau XIX a. viduryje įgyvendinti tokią politinę programą ir sukurti nuo nieko nepriklausomą Kroatiją buvo nerealu.

Alternatyvą siūlė vadinamasis ilyrizmo sąjūdis. Pagrindinė jo idėja – suvienyti visus pietų slavus, kurie, būdami čia gyvenusių ilyrų palikuonys, iš esmės yra viena tik dirbtinai dėl aplinkybių suskaldyta tauta. Todėl svarbiausias ilyrizmo sąjūdžio siekis buvo sunorminti bendrą pietų slavų kalbą. Šio darbo ėmėsi vienas iš sąjūdžio vadovų – politikas, žurnalistas ir lingvistas Ljudevit Gajus (1809–1872). Ilgalaičiu politiniu ir kultūriniu kroatų ir kitų pietų slavų strateginiu tikslu turėjo būti nepriklausomos Didžiosios Ilyrijos, apimančios visas pietų slavų gyvenamas teritorijas, sukūrimas.

Tolesnė Kroatijos istorija simboliškai gali būti laikoma blaškymusi tarp šių dviejų idėjų, nes kiekviena jų visuomenėje turėjo gana daug šalininkų. Po Pirmojo pasaulinio karo kurį laiką įtakingesni buvo ilyrizmo rėmėjai. Yrant Austrijos-Vengrijos imperijai, Kroatijos Saboras 1918 m. spalio 29 d. paskelbė nepriklausomybę, apie unijos su Vengrija nutraukimą ir įsijungimą į ką tik sukurtą Slovėnų, Kroatų ir Serbų Valstybę. Tų pačių metų lapkričio 24 d. buvo priimtas sprendimas susijungti su Serbijos karalyste ir įkurti Serbų, Kroatų ir Slovėnų Karalystę, kurios karaliumi tapo Serbijos sosto įpėdinis Aleksandaras Karađorđevićius (1888–1934).

Deja, nauja pietų slavų valstybė pasirodė esanti labai nestabili, o pietų slavų vienybė – tik graži svajonė. Naujojoje centralizuotoje karalystėje dominavo serbai, o ja labiausiai nusivylė kroatai, per amžius pratę naudotis savivalda, net ir būdami unijoje su Vengrija. Serbų ir kroatų politikų nesutarimai netruko peraugti į smurtą. 1928 m. rugpjūčio 8 d. tiesiog pačiame parlamente Belgrade buvo nušautas Kroati-

jos valstiečių partijos lyderis Stjepanas Radičius. Siekdamas suvaldyti politinę krizę, karalius Aleksandras ryžosi valstybiniam perversmui – 1929 m. sausio 6 d. atšaukė konstituciją, paleido parlamentą, įvedė karaliaus diktatūrą. Vėliau, norėdamas numaldyti nacionalistines aistras, karalius net pakeitė šalies pavadinimą. Taip Serbų, Kroatų ir Slovėnų Karalystė tapo Jugoslavijos Karalyste. Tačiau tai padėties neišgelbėjo. 1934 m. spalio 9 d. per vizitą Marselyje (Prancūzija) pats karalius tapo kroatų ir makedonų nacionalistų teroristų pasikėsinimo auka. Jugoslavijos Karalystė išsilaikė iki Antrojo pasaulinio karo. Kai Vokietija ir jos sąjungininkai 1941 m. balandžio mėn. užpuolė Jugoslaviją, agresoriui nebuvo smarkiau pasipriešinta – valstybė žlugo per 12 dienų. Okupantai pasinaudojo jugoslavų nevieningumu – vienos dalys buvo aneksuotos, kitos perduotos Vengrijai, Bulgarijai ar prijungtos prie Italijos valdomos Albanijos, o Kroatija buvo paskelbta nepriklausoma valstybe.

1941–1945 m. Nepriklausoma Kroatijos Valstybė buvo nepriklausoma tik formaliai. Šalis buvo atiduota valdyti visiškai nuo Vokietijos ir Italijos priklausomai valdžiai – kraštutiniams kroatų nacionalistams, vadinamiesiems ustašiams. Ustaša* – Kroatijos revoliucinis judėjimas (*Ustaša – Hrvatski revolucionarni pokret*) susikūrė tarpukariu ir veikė kaip teroristinė Italijos remiama organizacija. Okupavus Jugoslaviją, šis judėjimas tapo okupantų pagalbininku kovojant su kilusiu pagrindiniu pasipriešinimu, talkino naciams vykdant holokaustą ir savo iniciatyva vykdė serbų persekiojimą.

Ustašų režimas Kroatijoje neturėjo visuomenės paramos ir netruko susidurti su didžiuoju pagrindiniu pasipriešinimu. Nors Jugoslavijos kariuomenė buvo greitai sumušta, kilęs pagrindinis partizaninis judėjimas pasirodė esąs neįveikiamas ir nuolat stiprėjo. Ypač sėkmingai veikė ir vėliau viso pasipriešinimo vadovais tapo komunistų sukilėliai, kuriems va-

* *Ustaše* kroatiskai pažodžiui reiškia „sukilusieji“.

dovavo kroatas Josipas Broz Tito (1892–1980). Jo vadovaujami jugoslavų partizanų junginiai pasiekė didelių laimėjimų, šalis be didesnės užsienio pajėgų pagalbos buvo išvaduota iš okupantų, o pasibaigus karui Jugoslavijos teritorijoje nebuvo svetimos kariuomenės, todėl šalies politikai patys galėjo spręsti, kokią tolesnį raidos kelią pasirinkti. Naujoji Jugoslavija, kurios pagrindinis architektas buvo J. Broz Tito, tapo komunistų partijos valdoma šešių respublikų, tarp kurių antra pagal dydį buvo Kroatija, federacine valstybe.

Kol šalį valdė autoritetingasis vadovas, viskas klostosi palyginti neblogai. Ekonominė augo, tautiniai nesutarimai buvo vykusiai valdomi, o komunistinis režimas nebuvo per daug represyvus, nes J. Broz Tito atsisakė paklusti Sovietų Sąjungos bandymams primesti savo komunizmo modelį. Jugoslavijos užsienio politika šaltojo karo metais taip pat išliko nepriklausoma ir nuo Rytų, ir nuo Vakarų. J. Broz Tito vadovaujama Jugoslavija netgi inicijavo ir subūrė Neprisijungimo judėjimą, į kurį įsitraukė daug Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos valstybių, nenorėjusių jungtis prie kurio nors iš dviejų konfliktuojančių blokų. Tačiau po J. Broz Tito mirties padėtis ėmė keistis, nes užgniaužti tautiniai prieštaravimai, neatsakingų politikų skatinami, vėl ėmė aštrėti ir peraugo į naujus tautinius konfliktus, kol galiausiai baigėsi federacijos suirimu.

1990 m. Kroatijoje surengtus pirmus po Antrojo pasaulinio karo daugiapartinius rinkimus laimėjo šalies nepriklausomybės šalininkai. 1991 m. kovo 19 d. surengtame referendume dėl respublikos nepriklausomybės dalyvavo 83 proc. rinkėjų, 93 proc. jų buvo už šalies nepriklausomybę. Kroatijos nepriklausomybė paskelbta 1991 m. birželio 25 d., o įsigalioji šis sprendimas turėjo po trijų mėnesių moratoriumo. Tačiau šalies nepriklausomybės siekį buvo pabandyta sustabdyti jėga: 1991 m. rugpjūčio mėn. Jugoslavijos armija ir ginkluotos vietos serbų grupuotės pabandė okupuoti visą neklusnią respubliką, bet susidūrė su atkakliu pasipriešinimu. 1991 m. spalio 8 d. Kroatijos Saboras paskelbė, kad galutinai nutraukia visus ryšius su Jugoslavija, ir paragino tautą priešintis užpuolikams.

Beveik penkerius metus trukęs karas dėl nepriklausomybės pasibaigė 1995 m. Kroatijos pergale. Nors jos kaina buvo labai didelė, – ne tik patirti dideli materialiniai nuostoliai, bet ir, įvairių šaltinių duomenimis, žuvo apie 12 000, buvo sužeista apie 35 000 žmonių, apie 200 000 gyventojų turėjo palikti savo namus, – tačiau šaliai pavyko apginti nepriklausomybę, išsaugoti teritoriją ir pradėti nepriklausomos valstybės gyvenimą.

KROATIJA IR EUROPOS INTEGRACIJA Kroatijos kelias į Europos Sąjungą gerokai skyrėsi nuo kaimyninės Slovėnijos ir kitų Vidurio ir Rytų Europos šalių nueito kelio. Jis buvo daug sunkesnis ir ilgesnis. Kol kitos šalys reformavo ekonomiką ir tvarkė savo teisyne, kroatams reikėjo kovoti dėl nepriklausomybės.

Apgynusi nepriklausomybę, Kroatija pasirinko euroatlantinės integracijos kelią ir apsisprendė siekti narystės NATO ir Europos Sąjungoje. Tačiau kad patektų į šias organizacijas, jai reikėjo įveikti daug kliūčių, kilusių iširus Jugoslavijai ir dėl nepriklausomybės karo. Reikėjo sudaryti sąlygas grįžti karo pabėgėliams ir perkeltiesiems asmenims, taip pat serbų mažumai, gaivinti ekonomiką, iširti karo nusikaltimus, įtvirtinti demokratiją, spręsti ginčytinus sienų klausimus, gerinti santykius su kaimyninėmis šalimis. 1996–1999 m. visos šios problemos spręstos lėtai ir permainingai. Tik 2001 m., Europos Sąjungai ir Kroatijai pagaliau pasirašius stabilizacijos ir asociacijos sutartį, procesas paspartėjo.

Oficialią paraišką tapti Europos Sąjungos nare Kroatija Europos Sąjungos Tarybai įteikė 2003 m. vasario mėn., o kandidate šalis pripažinta ir oficialios derybos su ja pradėtos tik 2005 m. spalio mėn., Europos Sąjungai užsitikrinus, kad Kroatija be jokių apribojimų bendradarbiaus su Tarptautiniu baudžiamuoju tribunolu buvusiam Jugoslavijai. Prasidėjusios derybos vyko gana sklandžiai, išskyrus tai, kad 10 mėnesių (nuo 2008 gruodžio iki 2009 spalio mėn.) truko krizė, kurią sukėlė kaimyninės Slovėnijos sprendimas blokuoti derybas su Kroatija dėl šios nenoro ieškoti bendro sutarimo dėl ginčytinų sienų klausimų. Galiausiai buvo sutarta, kad abi šalys ginčytinus klausimus spręs pasitelkusios Jungtinių Tautų arbitražą.

Derybos dėl Kroatijos stojimo į Europos Sąjungą buvo baigtos 2011 m., stojimo sutartis pasirašyta 2011 m. gruodžio 9 d. Referendumas dėl šalies narystės Europos Sąjungoje įvyko 2012 m. sausio 22 d. Iš 47 proc. jame dalyvavusių rinkėjų

66,25 proc. balsavo už narysę, 33,13 proc. – prieš. 2012 m. kovo 9 d. Kroatijos parlamentas vienbalsiai ratifikavo stojimo į Europos Sąjungą sutartį. Europos Parlamentui ir visų 27 valstybių narių parlamentams jai pritarus, Kroatija 2013 m. liepos 1 d. tapo 28-ąja visateise Europos Sąjungos nare.

VIETOJ PABAIGOS ŽODŽIO

AR BUS DAUGIAU NAUJŲ NARIŲ?

Šiandieninę Europos Sąjungą sudaro šioje knygoje pristatytos 28 valstybės. Bet būtų per drąsu teigti, kad šis skaičius galutinis. Nėra abejonų, kad Europos Sąjunga ir ateityje plėsīs, kai tik ji pati ir galimos kandidatės bus deramai tam pasirengusios. Tačiau kol kas svarbu pažymėti, kad Europos Sąjungos santykiai su kitomis jai nepriklausančiomis Europos šalimis neapsiriboja vien pasirengimu galimai ateities narystei, bet yra daug platesni ir įvairesni. Jeigu imtume astronominę Saulės sistemos analogiją, tai pastebėtume, kad Europos Sąjunga yra išplėtėjusi ištisą santykių su savo kaimynėmis orbitų sistemą. Kiek arti ar toli nuo jos yra viena ar kita kaimynė, priklauso nuo to, kiek glaudūs ir įvairiapusiški yra jų tarpusavio ryšiai ir santykiai.

Artimiausioje Europos Sąjungai orbitoje sukasi Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybės – Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija ir Šveicarija. Kiek toliau, tačiau jau su oficialiai deklaruota narystės perspektyva, – Vakarų Balkanų šalys: buvusios Jugoslavijos (be Slovėnijos ir Kroatijos) vietoje atsiradusios valstybės – Bosnija ir Hercegovina, Makedonija*, Juodkalnija, Serbija ir nuo jos atsiskyrusi provincija – Kosovas. Prie šių valstybių dar reikia pridėti Albaniją. Savitoje, ypatingoje orbitoje sukasi Turkija. Jos ypatumus aptarsime kiek vėliau. Santykinai toliausiai, nors kiekviena savaip, nuo Europos Sąjungos yra kitos jos Rytų ir Pietų kaimynės, kurias Europos Sąjunga yra įtraukusi į specialią Europos kaimynystės politiką. O kai kurios iš jų artimiausiu metu žada keisti orbitas...

Pažvelkime į šias šalis kiek įdėmiau ir pabandykime įvertinti jų narystės Sąjungoje perspektyvą, socialinius, kultūrinius, ekonominius ir politinius ryšius.

* Dėl Graikijos spaudimo Europos Sąjunga šią valstybę oficialiai pripažįsta ne „Makedonijos Respublikos“ pavadinimu, bet kaip „buvusiąją Jugoslavijos Respubliką Makedoniją“.

EUROPOS LAISVOSIOS PREKYBOS ASOCIACIJA

Europos laisvosios prekybos asociacijos, arba EFTA (angl. *European Free Trade Association*), šalys – Islandija, Lichtenšteinas, Norvegija ir Šveicarija – narystės Europos Sąjungoje atkakliai nesiekia, tačiau visos jos yra labai arti Europos Sąjungos. Trys iš jų – Islandija, Lichtenšteinas ir Norvegija – yra sudariusios su Europos Sąjunga *Europos ekonominės erdvės sutartį*, o Šveicariją ir Europos Sąjungą sieja panašūs susitarimai. Pagal šias sutartis EFTA šalys ne tik laisvai prekiauja su Europos Sąjunga, bet ir yra daugumą savo nacionalinių įstatymų ir teisės aktų suderinusios su Europos Sąjungos vidaus rinką reglamentuojančiais teisės aktais. Dėl to visos keturios šalys, nors formaliai ir nepriklauso Europos Sąjungai, faktiškai yra jos vidaus rinkos dalis.

Visų EFTA šalių vyriausybės, išskyrus Lichtenšteiną, praėityje oficialiai kreipėsi dėl narystės Europos Sąjungoje: Islandija – 2009 m., Šveicarija – 1992 m., o Norvegija netgi tris kartus – 1962, 1967 ir 1992 m. Tačiau kiekviena iš jų dėl tam tikrų politinių vidaus priežasčių apsisprendė vis dėlto likti už Europos Sąjungos ribų.

Atkakliausia buvo Norvegijos vyriausybė, kuri net du kartus sėkmingai užbaigė stojimo derybas, tačiau abiem atvejais referendumuose – ir 1972, ir 1994 m. – narysčiai nepritarė dauguma šios šalies piliečių. Šveicarijos vyriausybė taip pat buvo pateikusi paraišką stoti į Europos Sąjungą, tačiau 1992 m. ją „iššaldė“, atsižvelgdama į tai, kad piliečiai referendume nepritarė šalies dalyvavimui *Europos ekonominėje erdvėje*. Galiausiai, skaudžiai nukentėjusi nuo finansų krizės, stoti į Europos Sąjungą 2009 m. nusprendė Islandija. Tačiau 2010 m. pradėtos derybos 2013 m. buvo sustabdytos, kol savo nuomonę referendume pareikš Islandijos piliečiai.

Nelengva apibendrintai vertinti šių šalių pasirinkimą nestoti į Europos Sąjungą. Galimas daiktas, tam įtakos turi tai, kad šios šalys – demokratinės, turtingos ir savimi pasitikinčios, beveik visada gebėjusios savo problemas sėkmingai spręsti pačios, be niekieno pagalbos. Todėl dauguma referendumuose balsuojančių piliečių neįžvelgia didesnių narystės Europos Sąjungoje privalumų. Tačiau niekas nežino, kaip bus ateityje. Šiaip ar taip, kaip jau minėta, šios šalys yra labai arti Europos Sąjungos ir, jeigu panorėtų, galėtų gana greitai ir nesunkiai tapti visavertėmis jos narėmis.

VAKARŲ BALKANAI Į Europos Sąjungą įsijungus tokioms Balkanų valstybėms, kaip Graikijai (nuo 1981 m.), Rumunijai ir Bulgarijai (nuo 2007 m.), Kroatijai (nuo 2013 m.), likusios regiono šalys – Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Juodkalnija, Kosovas, Makedonija ir Serbija – jau tapo savotišku pačios Europos Sąjungos eksklavu. Todėl tolesnė jų raidos perspektyva yra neatsiejama nuo Europos Sąjungos, kuri savo ruožtu taip pat prisiėmė tam tikrą atsakomybę ir dar 2003 m. oficialiai pareiškė, kad šios šalys, kai tik bus tinkamai pasirengusios, galės įsijungti į Europos Sąjungos sudėtį. O kol kas jų santykiai tvirtinami įvairiais susitarimais ir paramos programomis.

Šiuo metu Europos Sąjunga svariai prisideda prie padėties stabilizavimo ir ekonomikos atgaivinimo regione po patirto karo siaubo. Europos Sąjunga ir Vakarų Balkanų šalys kartu sukūrė vadinamąją stabilizacijos ir asociacijos procesą. Pagrindinis jo tikslas – parengti ir sudaryti su šiomis šalimis atskiras stabilizacijos ir asociacijos sutartis, kurias pasirašydamos šalys įsipareigotų sutartyse apibrėžtose srityse laipsniškai pereiti prie Europos Sąjungos teisinės sistemos, įkurti laisvosios prekybos su Sąjunga zoną, sudaryti dvišalius susitarimus su kaimyninėmis šalimis (pvz., prekybos ir laisvos darbo jėgos judėjimo susitarimas), taip pat bendradarbiauti

su Europos Sąjunga tokiose srityse kaip teisingumas, vizos, sienų kontrolė, neteisėta imigracija, transportas, energetika ir pan.

Taigi procesas laipsniškai plėtojasi, bet atskirų valstybių pažanga nėra vienoda. Toliausiai yra pažengusi Juodkalnija, kuri 2006 m. taikiai atsiskyrė nuo Serbijos. Ši nedidukė šalis narystės paraišką pateikė 2008 m., o 2012 m. jau pradėjo stojimo derybas. Juodkalnija aplenkė Makedoniją, kuri jau nuo 2005 m. turi šalies kandidatės statusą, o 2009 m. Europos Komisija rekomendavo Europos Sąjungos Tarybai pradėti su ja stojimo derybas. Tačiau derybų pradžia užtruko: neišspręsti seni konfliktai – kaimynės Graikija ir Bulgarija kol kas vetuoja sprendimą galiausiai pradėti derybas. Po jų eina Serbija. Narystės paraiška pateikta 2009 m., oficialiai šalimi kandidate ji tapo 2011 m., o Europos Vadovų Taryba derybas dėl stojimo su ja rekomendavo pradėti 2014 m. Toliau eilėje – potencialios šalys kandidatės Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Kosovas. Albanija, narystės paraišką pateikusi 2009 m., 2012 m. jau gavo Europos Komisijos rekomendaciją suteikti jai šalies kandidatės statusą. Bosnija ir Hercegovina ir Kosovas narystės paraiškų nėra pateikę ir kol kas lieka tarp potencialių kandidatų.

TURKIJA Turkija yra viena seniausių Europos Sąjungos prekybos partnerių – dar 1963 m. ji pasirašė asociacijos sutartį, kuri dabar apima ir muitų sąjungą. Turkija oficialų prašymą stoti į Europos ekonominę bendriją pateikė jau 1987 m., bet

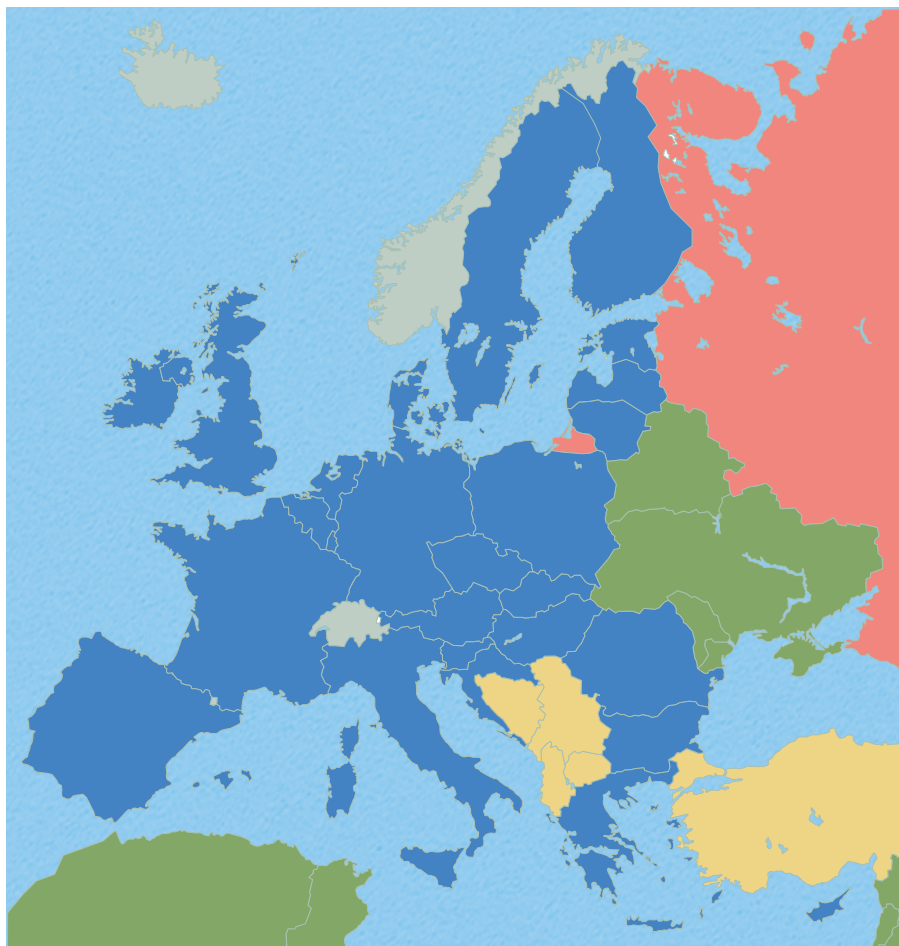

derybų pradžia dėl nepakankamo jos pasirengimo buvo ilgai atidėliojama, ir oficialiai šalimi kandidate ji tapo tik 2005 m., galiausiai prasidėjus deryboms dėl narystės. Tačiau derybos vyksta sunkiai, ir prognozuojama, kad jos tęsis ilgai. Viena pagrindinių kol kas nepašalintų kliūčių – Turkijos pozicija Kipro konflikte. Ji iki šiol atsisako pripažinti Kipro Respubliką, kuri 2004 m. tapo Europos Sąjungos nare (apie teritorinį Kipro susiskaldymą plačiau žr. skyriuje „Kipras“). Jeigu ši problema nebus išspręsta, Turkija apskritai negalės būti priimta į Europos Sąjungą. Problema sudėtinga, bet ne vienintelė.

Kita problema ta, kad kai kuriose Europos Sąjungos šalyse daug piliečių yra neapsisprendę dėl Turkijos narystės Europos Sąjungoje. Netgi sėkmingai baigus derybas dėl narystės ir pasirašius stojimo sutartį yra tikimybė, kad kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse ta sutartis gali būti neratifikuota, ypač jei būtų nuspręsta šiuo klausimu surengti referendumus.

Kita vertus, nereikėtų pamiršti ir Turkijos narystei palankių argumentų. Europos Sąjunga, priimdama Turkiją, ne tik pasauliui parodytų, kad Vakarai yra tolerantiški religinei ir kultūrinei įvairovei, bet ir išplėstų savo įtaką bei saugumo ir stabilumo zoną iki pat šiuo metu neramių Artimųjų Rytų. Turkijos narystė būtų svarbi ir dėl šios šalies strategiškai svarbios geografinės padėties tarp Vakarų ir Rytų, dėl kurios Europos Sąjunga galėtų tiesiogiai susisiekti su gausybę išteklių turinčiomis Kaspijos jūros ir Vidurinės Azijos šalimis ir taip įgyti alternatyvą energijos šaltinių tiekimui iš Rusijos. Europos Sąjunga supranta Turkijos geopolitinę reikšmę ir laipsniškai stiprina savo santykius su ja nuo muitų sąjungos iki narystės derybų.

EUROPOS KAIMYNYSTĖS POLITIKA 22004–2007 m. į Europos Sąjungą įstojus dešimčiai Vidurio ir Rytų Europos valstybių, ne tik išsiplėtė Europos Sąjungos geografija, bet ir pasikeitė ligtolinių santykių tarp šalių, kurios tapo Sąjungos narėmis,

ir tų, kurios šio tikslo sieks vėliau ar apskritai neketina sau kelti tokio uždavinio, teisinis pagrindas. Atsižvelgdama į tai, kad pasikeitė Europos Sąjungos išorės sienų padėtis, ir siekdama kaimynų glaudesnio bendradarbiavimo, Europos Komisija pasiūlė iniciatyvą įgyvendinti naują Europos kaimynystės politiką, o Europos Sąjungos valstybės jai pritarė.

Europos Sąjunga savo naujosioms kaimynėms pasiūlė išskirtinę partnerystę, paremtą bendrosiomis vertybėmis – demokratija, žmogaus teisėmis, teisės viršenybe, efektyviu administravimu, rinkos ekonomika ir aplinką tausojančia plėtra. Europos kaimynystės politika neapsiriboja įprastiniais valstybių ryšiais – ja siekiama daugiau:

siūloma nustatyti glaudesnius politinius ryšius, plėtoti prekybą ir ekonominę integraciją atsižvelgiant į kiekvienos kaimynės prioritetus ir užmojus. Kaimynystės politika – tai ne Europos Sąjungos plėtros politika; ja nesiekama tikslingai padėti valstybėms rengtis narystei Europos Sąjungoje. Tačiau tai taip pat nereiškia, kad kai kurios kaimynystės politikos dalyvės negalės siekti šios narystės, jeigu tik atitiks Europos Sąjungos steigiamosiose sutartyse nurodytas sąlygas bei kriterijus.

Europos kaimynystės politika gali apimti visas be išimties valstybes, kurios ribojasi su Europos Sąjunga sausumos arba jūros siena. Šios politikos Rytų partnerystės kryptis – Ukraina, Baltarusija, Moldova, Gruzija, Armėnija, Azerbaidžanas, o Pietų partnerystės kryptis – Marokas, Alžyras, Tunisas, Libija, Egiptas, Izraelis, Palestina, Jordanija, Sirija ir Libanas. Tik Rusija, nors ir būdama Europos Sąjungos kaimynė, pageidavo specialiosios dvišalės, tik jai specialiai pritaikytos partnerystės programos.

Kaimynystės politikos pagrindas yra su kiekviena kaimynine valstybe atskirai rengiamas veiksmų planas, kuriame nurodomos tos būtiniausios, abiejų pusių pripažintos, politinės ir ekonominės reformos, kurias Europos Sąjunga padės įgyvendinti, ir tam reikalingos konkrečios priemonės bei finansavimas. Dvišalės priemonės papildo ir regioninės daugiašalio bendradarbiavimo iniciatyvos: Viduržemio jūros šalių sąjunga ir Juodosios jūros sinergija (nuo 2008 m.), Rytų partnerystė (nuo 2009 m.).

2007–2013 m. Europos Sąjungos kaimynystės politikai finansuoti buvo skirta 12 milijardų eurų; šalims partnerėms suteikta galimybė naudotis daugeliu Europos Sąjungos vidaus rinkos privalumų. Kadangi per kaimynines šalis vyksta neteisėta imigracija, neteisėta prekyba narkotikais ir žmonėmis, Europos Sąjunga daugeliui savo kaimynių padeda stiprinti sienų apsaugą ir imigracijos procedūras.

Savo ruožtu iš Europos Sąjungos kaimynių laukiama, kad jos prisiimtų įsipareigojimus dėl demokratinių reformų, rinkos ekonomikos, pilietinės visuomenės plėtros ir pagarbos žmogaus teisėms. Tačiau, žinoma, Europos Sąjungos kaimynės yra labai skirtingos, todėl vienoda politika jų atžvilgiu gali būti įgyvendinama tik gana formaliai. Iš tikrųjų su kiekviena valstybe plėtojamas gana skirtingų formų bendradarbiavimas. Tad ryškesnių Europos kaimynystės politikos rezultatų dar teks palaukti.

* * *

Žinoma, naujų valstybių narystė Europos Sąjungoje – tolesnės ateities galimybė. Šiandien dar sunku pasakyti, kiek laiko truks Vakarų Balkanų valstybių kelias

į Europos Sąjungą, kuo pasibaigs ir ar pasibaigs derybos su Turkija, ar šių derybų rezultatams pritars Europos Sąjungos senbuvų valstybių piliečiai, kada ateis laikas ir atsivers galimybės pradėti derybų su ketinimą tapti Europos Sąjungos narėmis jau pareiškusiomis Moldova, Ukraina ir Gruzija procesus. Galbūt jų pėdomis seks ir kada nors diktatūros nusikračiusi Baltarusija. O gal savo nuomonę pakeis EFTA šalys. Niekas žino, kur ir kada Europos Sąjungos plėtra baigsis, kokios šalys šalia savo nacionalinių vėliavų galės iškelti ir mėlyną jos vėliavą, o mums teks papildyti šią knygą ir artimiau susipažinti su naujomis Europos Sąjungos valstybėmis.

ŠALTINIAI

Dinan D., ed., Encyclopedia of the European Union, Macmillan, 1998.

Herzog H.-U., Flaggen und Wappen, Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1982.

Mašalaitis B., Valstybės ir sostinės. Pavadinimų kilmė, Kaunas: Šviesa, 1998.

Rimša E., Heraldika. Iš praeities į dabartį, Vilnius: Versus aureus, 2004.

„CountryReports.org“ – <http://www.countryreports.org>

„EU at glance“ – http://www.europa.eu.int/abc/index_en.htm

„Flags of the World“ – <http://flagspot.net/flags>

„International Civic Arms“ – <http://www.ngw.nl/indexgb.htm>

„World Infozone“ – <http://www.worldinfozone.com/index.php>

„The Principal Cities and Agglomerations of Countries in Europe“ –

<http://www.citypopulation.de/Europe.html>

etc.

UDK 914(03)

Vi336

Išleista Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje lėšomis, 2004, 2009, 2010, 2011, 2013.

Autoriaus nuomonė nebūtinai sutampa su oficialia Europos Komisijos nuomone.

GEDIMINAS VITKUS

EUROPOS MOZAIKA

28 EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBĖS

Penktas papildytas leidimas

Dailininkas
Algimantas Dapšys

Iliustracijos:
Getty Images
Photodisc, Inc., Eyewire, Inc. and Artville, LLC
Klemenso Sinicko
Zenono Nekrošiaus
2–3 puslapiuose panaudotas Vytauto Kazimiero Jonyno
medžio raižinio „Europa“ fragmentas (1953)

ISBN 978-609-437-224-7

© Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje,
2004, 2009, 2010, 2011, 2013

Išleido leidykla „Eugrimas“, Kalvarijų g. 98-42, LT-08211 Vilnius
Tiražas 2500 egz.

Spausdino UAB „Spindulio spaustuvė“, Vakarinis aplinkkelis 24, LT-48184 Kaunas